

Honvédségi Szemle

141. évfolyam
2013/1. szám

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

**A POZITÍV PARANCSNOK–BEOSZTOTT
VISZONY KIALAKÍTÁSÁNAK PEDAGÓGIAI
MÓDSZEREI**

Honvédségi Szemle

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Megjelenik évente hat alkalommal, minden páratlan hónapban (január, március, május, július, szeptember, november)

Kiadja a Honvéd Vezérkar

A kiadásért felel:

Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Szerkesztőbizottság:

Elnök: dr. Orosz Zoltán altábornagy

Tagok:

Birinyi István ezredes

Bozó Tibor dandártábornok

Dr. Böröndi Gábor dandártábornok

Farkas Anikó

Frigyer László mk. vezérőrnagy

Dr. Harai Dénes ny. ezredes

Horváth Gábor dandártábornok

Huszár János dandártábornok

Kiss Zoltán ny. alezredes

Korom Ferenc dandártábornok

Lamos Imre dandártábornok

Matetits László mk. alezredes

Dr. Nagy László ny. mk. ezredes

Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes

Szabó István dandártábornok

Szabó László dandártábornok

Dr. Szakály Sándor

Szpisják József mk. dandártábornok

Szűcs András Péter dandártábornok

Tamási Béla ezredes

Vass Sándor mk. dandártábornok

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság Felelős vezető:

Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető

Kiadói főszerkesztő: Zsalakó István

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

(06 30 343-4801)

Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin

Korrektor: Eszes Boldizsár

Szerkesztőségi titkár: Solti Gabriella

Telefon: 272-02; 459-5355

e-mail: hsz@hm.gov.hu

A szerkesztőség címe:

1087 Budapest, Kerepesi u. 29/B

Címlapfotó: Ráczi Tünde

Fotók: Zrínyi Média, a szerzők felvételei, archív, internet

Ár nélküli, belső terjesztésű kiadvány.

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a parbeszed.hm.gov.hu és a honvedelem.hu portálon

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottsága B kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A Honvédségi Szemle lapelődjei:

Ludovica Academia Közlönye,

Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars,

Magyar Katonai Szemle, Honvéd,

Katonai Szemle,

Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai

Sajtószövetségnek

(EMPA)

Tartalom

Dr. Orosz Zoltán altábornagy: Tudományos élet a Magyar Honvédségben	1
Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy: Válságövezetek konfliktusai és háborúi 2012 (3.)	2
Fierpasz Flórián alezredes: Ballisztikus rakétavédelmi pajzs Európa felett	9
Dombai Zsolt főhadnagy: Nemzetközi igazságügyi és rendészeti együttműködés Kelet-Afrikában a somáliai kalózkodás visszaszorítása érdekében	13
Sári Gábor alezredes: Képességefejlesztés többnemzeti keretek között. „SAFETY FUEL 2012” nemzetközi üzemanyag-szaktechnikai gyakorlat	17
Gál Csaba ny. mk. ezredes: Nemzetközi katonapolitikai és haditechnikai szemle	21
KIKÉPZÉS–FELKÉSZÍTÉS	
Jeszényi Ildikó őrnagy: Gondolatok a helyőrségi katonai rendészeti szolgálat alkalmazásáról, felkészítéséről	24
Bendes István mk. alezredes: Az MH Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokság szervezete és feladatai	26
Katonakutyák az osztrák hadseregben (Dr. Lits Gábor ny. ezredes)	29
HUMÁN SZEMLE	
Dr. Bárdos László ny. alezredes – dr. Szelei Ildikó őrnagy: A pozitív parancsnok-beosztott viszony kialakításának pedagógiai módszerei	32
MÚLTUNK	
Dr. Klemensits Péter: Bernard Montgomery és a páncélos fegyvernem alkalmazásának kérdései a harmadik el-alameini ütközetben (1942. október–november)	37
Dr. Szabó Péter alezredes: Téli hadműveletek a Donnál (1943. január 12. – február 4.)	43
A kormányzóhelyettesre emlékeztek (Dr. Schubert Katalin százados)	49
FÓRUM	
Személyi kompetencián alapuló objektív különbségtétel kreditrendszer segítségével (Devecseri Gábor őrnagy)	51
In memoriam magyar 2. hadsereg (dr. Róbert Péter)	56
Irattározás a Magyar Honvédségben (Kovácsné Molnár Mária zászlós–Bende Ibolya zászlós–Talla Viktória főtörzsőrmester)	57
A főhadiszállás múltja és jelene (Matthaeidesz Konrád)	60
SZEMLE	
Elkötelezve Zrínyi Miklósnak (Haris T. Csaba)	61
Káplán György ny. alezredes: Jutastól Szentendréig	62
Dr. Besenyő János alezredes: Nemzetőrök Erdélyben	63
INTERJÚ	
Tények és téveszmék a magyar 2. hadseregről. Beszélgetés dr. Szabó Péter hadtörténésszel (Kiss Zoltán ny. alezredes)	64

Dr. Orosz Zoltán altábornagy: TUDOMÁNYOS ÉLET A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

„A tudományos élet jellemzően akkor könnyű, amikor van kérdés, amin dolgozhatsz. A dolog nehezebb része a problémára rátalálni.”
Freeman Dyson

Idén lesz 130 éve, hogy a Magyar Tudományos Akadémián megalakult a Hadtudományi Bizottság, mely létrejöttével e sajátos tudományág, a hadtudomány fejlődésének legmagasabb szintű intézményi keretét teremtette meg. A hadtudomány művelői a múlt év novemberében a Magyar Tudományos Akadémián színvonalas konferencián emlékeztek meg a bizottság megalakításáról. Ennek apropóján is érdemes foglalkoznunk a címben szereplő témával, a Magyar Honvédség tudományos életével, az e területen előttünk álló feladatokkal.

Jóllehet a Magyar Honvédség nem tartozik a klasszikus értelemben vett tudományos műhelyek sorába, a katonatudósok és az egyes szakterületek felkészült szakemberei azonban – egy inter- és multidiszciplináris diszciplína, a hadtudomány több évezredes tapasztalati tőkéjét birtokolva, gyakorlati alkalmazhatóságát kutatva – szisztematikusan keresik ma is a tudományos értékkel bíró válaszokat az újabb és újabb problémákra, hazai, regionális vagy akár globális jelentőségű kérdésekre.

Az ókortól kezdődően olyan kiváló elmék adtak ma is alapvetésekként számon tartott, napjaink hadtudományát is meghatározó kérdésekre választ, mint a kínai Szun Ce, a német Clausewitz, a brit Basil Liddel Hart vagy Zrínyi Miklós, csak hogy a legismertebbek közül említsük néhányukat. De a ma „Clausewitzei” is megtalálják azokat az iskolarendszerű képzési formákat és szakmai műhelyeket, kommunikációs csatornákat, ahol kielégíthetik tudás-szomjukat, bővíthetik szakmai ismereteiket, közzétehetik kutatási eredményeiket, illetve hozzájárulhatnak a haderő előtt álló elvi vagy gyakorlati problémák megoldásához.

Napjainkban a „civil” tudományok már nem különülnek el oly élesen a hadtudományoktól, mint korábban, hiszen a világ óriási léptékű fejlődése folytán a ma hadtudománya szervesen ráépül a többi tudományág legújabb és legkorszerűbb eredményeire. Elsőként talán napjaink kulcsterületét, az informatikát említhetjük, de igaz ez a technikai vagy humán vonatkozású tudományterületeken is. A védelmi ágazatban működő tudósok, alkotók – katonák és polgári szakemberek – körében mindig is jellemző volt az a törekvés, hogy tudásukat, tapasztalataikat összegezzék, rendszerbe foglalják és tudományos igényű publikációk formájában közzéadják.

A hadtudomány tárgya a katonai stratégia, a katonai doktrína, a hadászati, a hadműveleti, a harcászati elméleti és gyakorlati kérdéseinek vizsgálata, javaslattevés a haderő építésére, szervezeteinek konkrét kialakítására, alkalmazására, felkészítésére, anyagi-technikai ellátásuk végrehajtására, így járulva hozzá az

ország védelmi képességeinek erősítéséhez. A katonai szervezeteinknél példák sokasága bizonyítja a tudományos igényességre való törekvést, mely egyrészt állományunk elhivatott szakmaszeretetéből, másrészt a terület speciális jellegéből eredeztethető.

A tudományos kutatómunka szervezése szempontjából meghatározó jelentőséggel bír, hogy a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnoksága (MH ÖHP) 2009. november 11-ei hatállyal a Honvédelmi Minisztérium tudományos kutatóhelyévé vált. Alapvető igényként jelent meg, hogy az MH ÖHP mint kutatóműhely tudományos tevékenységének konkrét céljait és feladatait elsősorban a harcászati és hadműveleti kérdések vizsgálata, az összhaderőnemi környezet, hadműveleti alkalmazás kutatása, a felkészítés, kiképzés és támogatás új módszereinek, eljárásainak kialakítása képezze. Fontos feladatként kezeljük, hogy a nemzeti haderő működésével, rövid, közép- és hosszú távú fejlesztési programjaival, valamint az MH/HM egész tudományos és szakmai kutatási rendszerének működtetésével támogassa a parancsnokság és alárendelt katonai szervezetei küldetését, feladatainak végrehajtását. A vezérkari és minisztériumi szintű kutatások szervezésénél, programok indításánál határozott célunk, hogy egy-egy aktuális problémakör megoldása mellett megfelelő tudományos előrelátást biztosítsunk a haderő működése, építése és a kutatás-fejlesztés területén.

Továbbra is fontosnak tartjuk, hogy mind több alkalommal kínálkozzon lehetőség arra, hogy a kutatók, szakemberek – itthon és külföldön, esetenként szakmai és társszervekkel közösen szervezett – szakmai konferenciákon dolgozhassák fel az adott terület aktuális kérdéseit, munkálhassanak ki válaszokat mindezekre. E területen együttműködünk a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Karával, az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottságával, a Magyar Hadtudományi Társasággal, más tudományos és szakmai szervezetekkel és műhelyekkel.

A tudományos kutatómunka eredményei publikációk, szabadalmak és újítások révén válnak közzé. Az utóbbi években mind aktívabb érdeklődés tapasztalható a kutatók és szakemberek részéről a tudományos igényű folyóiratokban való publikálás iránt. A Magyar Honvédség gondozásában és a HM különböző kutatóhelyein megjelenő szakmai és tudományos folyóiratok a hadsereg állománya előtt széleskörűen ismertek. A publikációk szerzői mind nagyobb számban igyekeznek élni a felkínált lehetőségekkel. Az MH vezetése a jövőben is támogatja a szakmai folyóiratok

kiadását, specializációját, a szélesebb hazai és külföldi nyilvánosság előtti megjelenését. Az oktatás, kiképzés és tudományos munka segítése érdekében 2013-ban kiadjuk az új katonai helyesírási, majd azt követően a terminológiai szótárt.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a katonai és szakmai folyóirataink területén igen széles a paletta: a mintegy 30 katonai-szakmai folyóirat között éppúgy megtalálhatók a közel másfél évszázados múltra visszatekintő kiadványok, mint a rendszerváltás után alapított folyóiratok, avagy a változó idők és követelmények miatt az utóbbi években indított, kizárólag interneten megjelenő periodikák. Ami közös bennük: működésükkel hozzájárultak/hozzájárulnak a haderő előtt álló feladatok megoldásához, a tudományos eredmények széles körű népszerűsítéséhez. Folyóirataink a hadtudományi tájékoztatás fontos, mással nem pótolható eszközei, munkaműhelyei, melyeknek a jövőben is – a minőség javítása, a szakosodás erősítése és a szélesebb nyilvánosság elérése mellett – meghatározó szerepet szánunk. Ugyanakkor ki kell emelni: a folyóiratok, szakkönyvek, szakmai kiadványok rendeltetésüket csak a Magyar Honvédség napi és jövőbeni, valós szakmai elméleti igényeinek közvetlen, áttételek nélküli közvetítésével tudják betölteni. A parancsnokoknak, katonai vezetőknek – az adott profilnak és tematikának megfelelően – markánsabban és direkterben kell megfogalmazniuk irányukban az elvárásokat annak érdekében, hogy a személyi állomány hadművészeti gondolkodásának, hadtörténelmi ismereteinek, szakmai fejlődésének és tapasztalatai közreadásának hatékony eszközei lehessenek. Kötelez minket a dicső múlt, a tudásvágy kimeríthetetlen igénye és gyakorlásának szándéka.

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy:

VÁLSÁGÖVEZETEK KONFLIKTUSAI ÉS HÁBORÚI 2012 (3.)¹

Afrika és a Balkán

A háromrészes sorozat első írásában a szerző részletes betekintést nyújtott a válságövezetek 20–21. századi konfliktusaiba és háborúiba, elemezte a nemzetközi biztonsági szervezetek válságkezelési reagálásait, foglalkozott az egyre erősebben jelentkező élettérháborúk helyzetével az ókortól napjainkig, az átalakuló hadviseléssel, a biztonsági szektor reformjával, valamint a társadalomtudományok alkalmazásával a válságok rendezése során. A második részben a Közel-Kelet és Közép-Ázsia, míg a cikksorozatot záró tanulmányban az afrikai és a balkáni válságövezetek konfliktusait és háborús eseményeit vizsgálta/vizsgálja.

AFRIKA

Afrika a gyarmatbirodalmak 20. századi bukása után

Az afrikai kontinens 21. századi konfliktusainak elemzése előtt tekintsük át röviden a konfliktusok eredetének hátterét. Ezek között megtalálhatók a gyarmati múlt és jelen súlyos kérdései (lásd a francia kakaóproblémát Elefántcsontpart elnökevel), az értékes nyersanyagok tulajdonlásának problémái (lásd a NASA² kizárólagos érdekének érvényesítését Közép-Afrikában), a szárazodás okán egyre kevesebb legelőhöz jutó tehén- és juhásztorok fegyveres harca a földért (lásd a magyar oktatói csoport tragédiáját Eritreában, 2012 januárjában), a bővíző folyók meglétének ellenére országok között kialakult háborús helyzet a vízért (lásd az egyiptomi háborús nyílt fenyegetést a Nilus vizét szabályozni kívánó országokkal szemben), a soha megszűnni nem akaró korrupció (lásd Líbia, Egyiptom mai állapotát), a még mindig található „örökös” vezetők diktatúrái (lásd Szudán elmozdíthatatlan elnökét) is.

Gyarmatosítás: az a folyamat, amely során a nagyhatalmak gazdasági, pénzügyi, szociális és politikai függőség alá vonják a világ fejletlenebb területeit, országait. A gyarmatosítás célja elsősorban a terület stratégiai biztosítása, a gyarmaton lévő természeti kincsek kiaknázása, az olcsó munkaerő kihasználása, valamint újabb piacszerzési lehetőség biztosítása. A gyarmatosítás új formája már nem elégedett meg a nemesfémek elrablásával, hanem új gazdasági szerepet szánt a gyarmatoknak. Ez kezdetben a nyersanyagtermelést és a késztermék felvételét jelentette, de később már jelentős volt a gyarmatokra kivitt tőke, és ezeken a területeken is beindult az ipari termelés, de szigorúan alárendelve a gyarmatosító hatalom igényeinek.

Afrika gyarmatosításában az angolok és a franciák jártak az élen. A franciák nyugatról kelet felé, az angolok északról dél felé haladva akartak összefüggő gyarmatbirodalmat létrehozni. A brit törekvéseket fejezte ki a Kairó–Fokföld vasút terve. A nagyon gazdag, de ellentmondásos földrész sok ország számára a mai napig felejtenéző bűnös emlék és nyűg.

A mai Afrikában naponta történnek háborús összecsapások egymással szemben álló csoportok között. Ezek elsősorban nem etnikai és vallási konfliktusok, hanem megélhetési problémákból adódó fegyveres összetűzések, amiket vallási fanatizmussal, szélsőséges megnyilvánulásokkal jellemezhetünk. A globális felmelegedés miatt a hőmérséklet Afrikában is számottevően emelkedik, a túllegeltetés miatt amúgy is gyenge legelők kiszáradnak, a folyókból a víz lepad, az iható vízkészlet drámaian csökken. Az élelmiszer megtermelésének feltételei több népcsoport számára mostanra már kritikussá váltak, ugyanakkor a népesség növekedése megállíthatatlan.

Sajnos az elmúlt húsz évben – a jelenlegi értékelések szerint – a nemzetközi szervezetek Afrikában tehetetlennek bizonyultak a háborús konfliktusok rendezése során. Az ENSZ nem lehet büszke a múltbéli és a jelenlegi afrikai missziói sikerére: sem a nyugat-szaharai (MINURSO-misszió) önrendelkezési választások több évtizedes rendezetlensége, sem a vissza-visszatérő kongói vagy ugandai konfliktusok nem erősítik a világszervezet hatékonyságáról kialakult minősítés javulását. Ugyanakkor a Szomáliában és a régióban másutt kialakult fegyveres összecsapások sem vonhatják el a nemzetközi világ figyelmét attól a szörnyű tényről, hogy közel 13 millió ember éhezik az Afrika-szarva régióban, több millióan ebből Szomáliában, a nemzetközi segélyek nem érnek célba, sokmillió gyermeknek nincs is esélye a felnőttkor elérésére!

Az ENSZ *UNOSOM-I*, majd *UNOSOM-II missziója*, valamint az USA-erők somáliai tevékenységének eredménytelensége (emlékezhetünk, ma már film is látható a 18 amerikai katona mogadishui brutális meggyilkolásával járó, Mohamed Farah Aideed hadúr csapatai által 1993-ban végrehajtott akcióról) 1995 márciusában a nemzetközi békeerők teljes kivonásával végződött, amit természetesen követett a helyi szélsőséges erők megerősödése, majd az AQAP (al-Qaida in Arab Peninsula) nevű szervezet aktivizálódása.

Az ENSZ, látva a folyamatos somáliai belső és regionális fegyveres konfliktust,

s érzelve a lakosság lehetetlen helyzetét, ENSZ-mandátumú és Afrikai Unió-vezetésű, -szervezésű AMISOM békefenntartási misszió mellett döntött 2007 februárjában, míg az EU, az USA és Nagy-Britannia pénzügyi támogatást szavazott meg a misszióhoz. A biztonsági helyzet Szomáliában és a térségében 2008 elejétől romlott erőteljesen tovább, amikor is az *al-Shabaab fegyveres csoport* által vezetett iszlamista felkelést látva többek között az USA légitámadásokat mért az iszlamista bázisokra.

A békefenntartó műveletek sikerei és kudarcai Afrikában

Amikor a gyarmatosító hatalmak elhagyták az afrikai kontinens országait, az új afrikai nemzetek számos problémával kerültek szembe mind politikai, mind pedig gazdasági téren. Ezeket a problémákat sajnálatos módon az esetek többségében nem tárgyalásos úton, hanem fegyverrel próbálták megoldani.

Az ENSZ által vezetett békefenntartó missziók nem voltak túl sikeresek Afrikában, kezdve az 1990-es évek már említett somáliai kudarcával, de szólni kell a ruandai békefenntartó művelet szégyenletes fiaskójáról is (UNAMIR³), amely nagyban elősegítette az ott zajló népirtást. Az USA akkor lépett vissza a nagyobb méretű szerepvállalástól az ENSZ által vezetett békefenntartó műveletekből, amikor a világszervezet somáliai műveletében („Operation Restore Hope⁴”, amelyben az amerikaiak vezető szerepet játszottak), egy katonai akció során 18 katonát veszített.

Egyes elemzők szerint Afrikában az egyre jobban eldurululó helyi konfliktusok, az ENSZ BT lassú reagálása, a tagországok érdektelensége (nem ajánlanak fel elegendő katonát és pénzt a békehermetikához), a nagy fegyvergyártó és -kereskedő cégek ellenérdekeltsége, az ismert komoly logisztikai kihívásokkal ötvözve, jelentős korlátokat jelent a békefenntartás, válságkezelés során. Részben ezen okokkal magyarázható, hogy az ENSZ-erők száma lecsökkent Afrikában. Az erőszakos konfliktusból való kilábalás szintén nem kap elegendő figyelmet a nemzetközi közösség tagjaitól. Ennek pedig a már megoldottnak gondolt konfliktus kiújulása lehet a következménye. A különböző belviszályok, polgárháborúk nyomán víz-, energiaellátási, szállítási rendszerek, irodák és házak váltak működésképtelenné vagy pusztultak el, az újjáépítésük pedig nagyon lassú és költséges folyamat.

Amiről egyre többet hallani, de még mindig komoly problémát jelent: a lefegyverzési, leszerelési és reintegrációs (DDR⁵) programok működtetése. A volt harcosok (köztük női harcosok és gyermekkatona) társadalomba történő visszailleszkedési programjai során támogatni kell a nevelést, biztosítani a foglalkoztatottságot és a társadalmi egyenlőséget. Ezek a programok a konfliktus utáni tervezés fontos elemei.

Egy pozitív példa a sikeres programokra Líbia, ahol nemzetközi segítséggel 353 szakiskola, főiskola és egyéb intézmény biztosít képzést több mint 20 000, korábban a harcokban részt vett, de azóta leszerelt fegyveres számára. Negatív példaként említhető a 2012 novemberében az Afrikai Unió kongresszusán is elsőhelyes problémaként szereplő Kongói Demokratikus Köztársaság, ahol a már leszerelt és

a civil életben munkát nem találó volt katonák 2008 végén a kormány ellen támadást indító Laurent Nkundá első szavára fegyvert fogtak, és ott folytatták a harcokat, ahol korábban ab-bahagyták, csak már a lázadók oldalán.

Az Európai Unió rendőri, katonai és szakértői missziói Afrikában

- Kongói Demokratikus Köztársaság: *EUPOL RD Congo* (EU Police Mission in the DR of the Congo, az EU kongói rendőri missziója). A tevékenységét 2007. július 1-jén megkezdett misszió a biztonsági szektor reformjának keretén belül a rendőrség, illetve az igazságügy átalakításának segítségével felelős.
- Kongói Demokratikus Köztársaság: *EUSEC RD Congo* (EU Security Sector Reform Mission in the Democratic Republic of the Congo, az EU biztonsági szektor átalakítást segítő missziója). A 2005. június 8-án felállított misszió célja a kongói hadsereg reformjának segítése.
- Szomália: *EUNAVFOR Atalanta* (EU Naval Operation in the Somali Republic, az EU szomáliai katonai tengeri művelete) az EU történetének első haditengerészeti művelete, amely 2008. december 8-án indult el, és jelenleg mintegy 1200 fővel, 13 hadihajóval és 3 felderítő repülőgéppel működik. A katonai művelet célja az ENSZ Élelmezési Világprogramban részt vevő hajók, valamint a Szomália partjainál közlekedő, kalóztámadások által veszélyeztetett hajók védelméhez történő hozzájárulás.
- Szomália: *EUTM Somalia* (European Union Training Mission in Somalia, az EU szomáliai kiképző művelete). A Szomália partjainál folyó kalózkodás és a belső biztonsági válság megoldásához az EU 2010. április 7-én indította a szomáliai biztonsági erők kiképzésére irányuló műveletét, a kiképző tevékenység május elején megkezdődött.

Az Afrikai Unió rendteremtő missziói

Az Afrikai Uniót 2002. július 9–10-én az afrikai államok vezetőinek a dél-afrikai Durbanban tartott csúcstalálkozóján alapították meg azzal az elsődleges feladattal, hogy az Afrikai Egységsszervezet (AESZ) utódként küzdjön a szegénység ellen és segítse elő az emberi jogok biztosítását az egész kontinensen. Az Afrikai Unió közvetlen előzménye a NEPAD⁶, egy politikai és gazdasági program, mely Algéria, Egyiptom, Nigéria, Szenegál és a Dél-afrikai Köztársaság elnökeinek közös kezdeményezésére jött létre azzal a céllal, hogy biztosítsa a demokráciát, a stabilitást, a jó kormányzást, a gazdasági fejlődés ösztönzését és az emberi jogokat az egész afrikai kontinensen.

Az Afrikai Unió eddigi legnagyobb feladata a darfúri válság megfékezése volt: az Afrikai Unió Szudáni Missziója (AMIS) 2004-ben alakult meg 150 katonával, és a szudáni kormány beleegyezésével kezdte meg tevékenységét Darfurban. A misszió létszámát 2005 végére 7000 főre növelték, ám még ez a szám is rendkívül kevés volt. A missziónak eredetileg az ENSZ Szudáni Missziójával kellett volna együttműködnie, de a kartumi kormány 2006-ban nem járult hozzá ahhoz, hogy a 20 000 fős ENSZ-békemisszió megkezdje működését Darfur területén. Az Afrikai Unió Szudáni Missziója volt sokáig az egyetlen fegyveres békefenntartó alakulat Darfurban, de nem volt képes hatékonyan kezelni a konfliktust⁷.

Az Afrikai Unió *AMISOM* (African Union Mission to Somalia) néven egy közel 17 000 fős békefenntartó erőt állomásoztat Szomáliában, ahol a központi kormányzat és az iszlám ellenállók közötti konfliktust próbálják kezelni. Jelenleg öt afrikai ország (Uganda, Nigéria, Ghána, Malawi és Burundi) katonái vesznek részt a műveletben. A 2012. február 23-án Londonban 40 ország, valamint 15 globális, regionális és nem kormányzati biztonsági szervezet részvételével megtartott Szomália-konferencián döntöttek az *AMISOM*-erők eredetileg 11 ezer fős létszámának 17 ezer főre történő emeléséről.

Az afrikai vezetők 2011. évi generációváltásával egy egész gárdányi meghatározó demokratikus vagy diktatórikus államfő távozott a közelmúltban, és láthatóan a helyükre érkezett friss vezetők egyike sem rendelkezik a régiék befolyásával és diplomáciai súlyával. Ugyanakkor Afrikában is tetten érhető a kilátástalan elszegényesedésből következő tömeges migráció, a fegyver-, szerv-, ember-, műkincs-, drogkereskedelem és a terrorizmus veszélyes összefonódásának jelei és eseményei, amelyek az új vezetők és kormányok számára csak fokozzák a nehézségeket és várható konfliktusok számát.

A 20. században és e századunk elmúlt éveit során a fizika, biológia, kémia, számítástechnika területén elért eredmények gyökeresen megváltoztatták az életet. Ugyanakkor az is tény, hogy a nagyon aszimmetrikusan alakult technikai fejlődés egyre inkább elszegényíti a harmadik világnak főleg a déli féltekén fekvő túlnépeseedett országait, a fenntartható fejlődés 21. századra meghirdetett programja, az „Agenda 21” nehezen realizálható. (Az a sors szomorú iróniája, hogy *ugyanilyen gazdagok-szegények lista állítható össze akár Európában is, ahol az Eurostat 2012. márciusi jelentése szerint a magyarországi hét nevesített régióból négy az EU 271 régiója húsz legszegényebbje között található!*). De vajon csak a túlnépeseedés az ok az elszegényedésre? Ezekre az országokra (is) jellemző az óriási korrupció, nem biztonságos az ivóvíz és a táplálék, nem foglalkoznak a környezet megóvásával, a környezetvédelmi vagy zöld technológia nem ismert fogalom, a lakosság döntő többsége írástudatlan, ugyanakkor általános az erőszak, a hadurak megfékezhetetlen hatalma és uralma.

Afrika újabb konfliktusai

Háború a Nílusért: a rendezetlen múlt következménye?

Az összesen tíz országot érintő Nílus vízének több mint felét, különböző egyezmények alapján, Egyiptom használja fel, elsősorban mezőgazdaságra függ teljes mértékben a folyó áradásaitól. Ennek okán Egyiptom éles szemmel figyeli azt, ami a Nílus hat és félezer kilométerén történik. A 2009. július 28-án – a tíz érintett ország részvételével – Kairóban megrendezett egyeztetés a Nílus vízének felhasználásáról eredménytelenül zárult.

Különösen kényessé teszi a helyzetet a klímaváltozás és a folyóparti országok tervei a vízhasznosításra. Etiópia, földrajzi adottságait kihasználva a kelet-afrikai régió villamosenergia-termelője akar lenni. Ennek érdekében az elmúlt évtizedben már öt vízerőművet épített.

A duzzasztógátak alaposan megváltoztatják a vízmozgást, beavatkoznak az áradások nagyságába. Ez komoly csapást jelenthet az évezredek óta a Nílus kétszeri kiöntésére alapuló egyiptomi mezőgazdaságnak. Etiópia mozgalmat indított a Nílus országainál, hogy szabályozzák újra a vízkincs felhasználási arányait. A vízelosztást 1959 óta ugyanaz a szerződés rendezi. A Nílus tehát nemcsak éltető víz, hanem komoly veszélyforrás is a térségben.

Földfoglalások Afrikában (többek között a bioüzemanyagért)

A bioüzemanyag-kereslet növekedése miatt a külföldi befektetők 11 afrikai országban állnak sorban, hogy területeket vásároljanak a nádcukor- és palmaolaj-ültetvényekhez, amiből végül üzemanyagot állítanak elő. Eddig több mint 5 millió hektárnyi területet sikerült értékesíteni. Főleg európai és ázsiai cégek érdekeltek a „földfoglalásban”. A külföldi cégek földvásárlása számos erdő kiirtásához vezet. Tanzániában rizstermelőket szorítottak ki, hogy termőföldjeiken cukornádültetvényt hozzanak létre. A földért folytatott verseny és az élelmiszertermelésre alkalmas területek eladása könnyen oda vezethet, hogy emelkednek az élelmiszer- és a földárak is.

Gyermekkatónák

A háború privatizálása témakörébe lehet leginkább beszorolni a 8–14 éves gyermekek különféle hadurak által történő felfogadását és bevetését. Az ENSZ egyes felmérései szerint háromszázezer ilyen szerencsétlen gyermek kényszerül az ellenségeskedésben való részvételre, rendszerint nem önszántából. Kialakulatlan személyiségüknél fogva könnyen rávehető brutális és jogsértő harcselekményre, és időben történő rehabilitálásuk veszélyeztetve van, a személyiségük kialakulását a harcban való élet határozza meg.

Főként közép-afrikai országokban, így például Ugandában, az 1986 (!) óta háborútanul működő, s Joseph Kony által vezetett LRA⁸ (Úr Ellenállási Hadserege) toboroz, átnevel és alkalmaz a hírek szerint több mint 120 ezer gyermekkatónát. Ugyanakkor a harci körülmények változásával ezek a pszichológiaiag elkerülhetetlenül sérült szerencsétlenek gyakran esnek megtorlásul a másik – vagy épp a saját – törzs vérbosszújának, még akkor is, ha kényszerből harcoltak az övéik ellen.

A 2007. februári párizsi nemzetközi konferencia kifejezetten a gyermekkatónák védelme céljából ült össze. Az ott elfogadott 20 elv közé tartozik például, hogy a gyermekkatona, ha bűncselekményt követett is el, áldozat, és úgy kell megítélni. A jogi erőfeszítések mellett a számukra nyújtott rehabilitációs és pedagógiai kezelés, illetve a polgári életre való szakmai és kulturális felkészítésük is összehangolt feladatot igényel.

Kalózkodás

A probléma egyfajta reneszánszát éli: emlékezzünk a kalózkodás régi „szép” idejére, amikor például i.e. 67-ben maga Julius Caesar és a Római Szentatus néhány tagja is a kalózkodó fogságába esett, s melyet követően született meg a kalózkodás-ellenes Lex Gabinia törvény a Szenátusban. A kalózkodás sohasem szűnt meg, csak eljárásai, formái, céljai módosultak,

tartalma, eszköztára időről időre változott. Az ENSZ tengerügyi szabályozással foglalkozó szervezete, az UNSLO nyilvántartása szerint az elmúlt 30 év alatt legalább négyszáz jachtot támadtak meg a tengereken, ezekből közel ötven tűnt el nyomtalanul.

A modern kalózok nem kímélik a modern tengerjáró hajókat sem, támadásokat jelentettek be teherhajók ellen is, de történt már támadás a kalózkodás ellen fellépő nemzetközi erők hajói ellen is. Történelmi pillanat volt, amikor szomáliai kalózok tüzet nyitottak 2012. október 24-én a kalózkodás elleni tevékenység céljából a térségbe vezényelt NATO-flotta holland zászlóshajójára, a Rotterdam fregattjára Szomália partjainál. A hadihajó viszonzta a tüzet. A NATO-hajó legénysége ellenőrizni akart a part közelében egy gyanús motoros vitorlást, amelyről kiderült, hogy kalózhajó. Mihelyt a fregattól leeresztettek egy gumicsónakot, a vitorlásról és a partról is tüzet nyitottak rá. A Rotterdam fregatt viszonzta a tüzet, s a lövések következtében a kalózhajó elsüllyedt.

A Nemzetközi Tengerhajózási Iroda (IMB) szerint 2012 első kilenc hónapjában 233 kalóztámadás történt, 24 hajót raboltak el, fedélzetükön 458 fős személyzettel, s a kalózok megölték hat embert. A kalózok elleni védekezés legfőbb akadálya, hogy a nemzetközi vizeken gyakran a hatóságok sem tudják eldönteni, kinek a hatáskörébe tartozik az eset. Fontos lépés az ENSZ által támogatott IMB Iroda részéről, hogy ma már működik a „Piracy Reporting Center”, s a weboldalon megtalálható valós idejű interaktív térkép is segíti a tengereken közlekedőket a veszélyek elkerülése céljából.

Afrika újabb biztonsági kihívásai: az „afrikai ötök”

Afrika – az Afrika-szarva⁹ térségtől egészen a nyugat-szaharai óceánpartig – a felerősödött területszerzési konfliktusok mellett az utóbbi évtizedben egyre erőteljesebben vált egy ismert szélsőséges csoport tevékenységének elsődrendű céltérségévé: ez pedig az al-Kaida, pontosabban fogalmazva annak „honosított” és mára már szövetségi megállapodással is rendelkező térségbeli szervezetei.

Az al-Shabaab Szomália

Harakat al-Shabaab al-Mujahideen (Mudzsahedin Ifjúsági Mozgalom), ismertebb nevén al-Shabaab (magyarul: „a fiúk” vagy „az ifjúság”) egy szélsőséges iszlamista felkelőcsoport, mely az anarchiába süllyedt Szomália irányítását tűzte ki célul.

Az al-Shabaab dzsihadot folytat az iszlám ellenségei, továbbá a szomáliai kormány és az Afrikai Unió szomáliai missziója ellen. A csoport hadat üzent az ENSZ-nek és több nyugati segélyszervezetnek azzal, hogy 2008 óta több mint ötven, Szomáliában szolgálatot teljesítő segélymunkást kivégeztek. Kötődésüket az al-Kaidához a felkelők vezetői egészen 2010-ig tagadták. Szakértők szerint a csoport hozzáállása és módszereik kísértetiesen hasonlítanak a tálibokéhoz. ENSZ-főtárhelyettes szintű tárgyalódelegáció az utóbbi 10 évben kétszer is találkozott Szomáliában az al-Shabaab vezetőivel, próbálkozva így elérni a nyomorban élő lakosság sorsának könnyítését, sikertelenül.

Az AQIM Maghreb¹⁰-régión

Az eredetileg belső feszültségek és elégedetlenségek kifejezésére létrehozott Ima és Harc Szalafita Csoport 2003 márciusában került a nyugati média látókörébe, amikor tagjai a Szaharában 32 európai turistát ejtettek túszul. A csoport 1998-ban alakult Algériában. Az Irakban, az Afrika-szarva térségben, majd egyre erőteljesebben Afganisztánban is zajló háborúk következményeként viszonylag gyorsan egymásra találtak a szélsőséges gondolkodású, az iszlám fundamentalizmus és szeparatizmus elvén cselekvő, terrorista cselekményekkel eredményt elérni kívánó csoportok. A Maghreb-országok területén mára már megerősödni látszik a 2007. január 23-ától már felvett új névvel szereplő, al-Kaida Szervezete az Iszlám Maghreb Földjén (Tanzim al-Kaida bi-Bilad al-Magrib al-Islam, AQIM) csoport.

A „Maghreb al-Kaida” szervezete, amelynek vezetői az elmúlt évtizedben szorosan együttműködtek az iraki, afganisztáni terror-szervezetek vezetésével, sőt jártak is a helyszíneken, illetve fogadtak onnan átáramló és menekülő nemzetközi zsoldos-terroristákat, az *észak-afrikai dzsihadista mozgalom egyesítését vállalta magára*: szövetségbe tömörítette az algériai, marokkói, tunéziai, líbiai és mauritániai harcosokat.

Ugyanakkor az is tény: a Szahara jelentős stratégiai mélysége, illetve viszonylagos földrajzi közelsége Európához az al-Kaida új, észak-afrikai szervezetét alkalmassá teszi arra, hogy valós és súlyos fenyegetést jelentsen a Földközi-tenger országai, majd rajtuk áthaladva Európa bármely szeglete számára.

Az M23 Kongói Demokratikus Köztársaság

Az M23, teljes nevén a *Március 23-a mozgalom* egy ismert fegyveres szélsőséges csoport, a több évtizedes polgárháborúba belefáradt Kongói Demokratikus Köztársaság keleti részén kialakított bázissal, s főleg az Észak-Kivu tartományban végrehajtott műveleteivel.

Az M23 szervezet 2012. április 4-én alakult meg hivatalosan, amikor a CNDP (the National Congress for the Defence of the People – Népvédelmi Nemzeti Kongresszus) közel 300 katonája szembefordult a kormánnyal, kritizálva a hadsereg gyenge ellátottságát, valamint a korábban megkötött békemegállapodásban foglaltak végrehajtásának elmaradását. A szervezet a nevét a békemegállapodás időpontjáról (2009. március 23., azaz „M23”) származtatta. Az M23 csoport fegyveres vezetője Makenga Sultani tábornok, míg a csoport főideológusa, elnöke a korábbi CNDP-tag Jean-Marie Runiga Lugero püspök. Az M23 csoport vezetésének meghatározó személye Bosco Ntaganda tábornok („The Terminator”), akit évek óta foglalkoztatott gyermekkatonái miatt vádolnak, s akinek elfogatására 2012. április 11-én elfogatóparancsot adott ki Joseph Kabila köztársasági elnök.

Az M23 csoport fegyveresei 2012. november 20-án átvették a tartomány fővárosának, az egymillió lakosú, a ruandai határ mentén fekvő Goma ellenőrzését. Az M23 komoly sikereket ért el Kelet-Kongóban, megfutamítva a kormánycsapatokat, megölve egy indai ENSZ-békefenntartót. A Kongói Demokratikus

Köztársaság (KDK) és Ruanda közötti viszony is elmérgesedett: a KDK az M23 felfegyverzésével vádolta Ruandát, amit utóbbi az ENSZ bizonyítékai ellenére következetesen tagad.

Az M23 szélsőséges fegyveres csoport tagjainak többsége tutsi, akiknek évtizedek óta halálos ellenségei a hutuk és a közösségi polgárorok. A közel két évtizedes tartó kelet-kongói krízisben eddig több millió embert öltek meg, csonkítottak meg vagy üldöztek el otthonukból. Sajnos a konfliktus rendezésében az sem segít, hogy a Kongói DK-ban folyamatban lévő jelenlegi ENSZ békefenntartó misszió, a MONUSCO több mint 17 000 embert számlál. Utóbbiak hatékonysága gyenge, a misszió erősítésre szorul. Megmagyarázhatatlannak tűnik sokak számára például, hogy a lázadó M23 szervezet harcosainak Gomába történő 2012. november 20-i győzedelmes bevonulása az ENSZ békefenntartóinak passzív figyelmé mellett történt meg. Nem véletlen, hogy az eseményeket követően sok helybéli felháborodását fejezte ki az ENSZ-békefenntartók tétlensége miatt (*csak remélni lehet, hogy nem ismétlődik meg az ENSZ-békefenntartók srebrenicai eljárása – I. J.*), illetve értetlenül álltak az előtt, hogy „milyen célt szolgál” a jelenlétük.

A Boko Haram Nigéria

A Boko Haram Nigéria északi régiójában működik, ahol iszlám államot akar létrehozni a döntően muzulmánok lakta régióban. A szervezet elutasít mindent ami „nyugati”, s célja, hogy Nigériában bevezessék az iszlám törvénykezést. A Boko Haram – amelyet a nigériai hadsereg szektaként kezel – 2009-ben indította meg a „felkelését” északon, azóta legalább három ezer ember esett áldozatul terrorista akcióinak.

Az 1960. október 1-je óta független Nigériában a gyarmatosítás megszűnése óta egyre nő a belső megosztottság, az etnikai-vallási-gazdasági alapú konfliktusok és szélsőséges események száma. A szélsőséges iszlamista Boko Haram terrorista szervezet tagjai 2012 novemberében összehangolt támadást hajtottak végre különböző települések ellen. Robbantottak, lövöldöztek, és fogva tartott társaikat is kiszabadították a helyi rendőrség fogdáiból. Fegyvereket és lőszerket is zsákmányoltak, majd a településeken található iskolákat, templomokat, bíróságokat és bevásárlóközpontokat felgyújtották, a bankokat pedig kirabolták. A támadások mögött bevalottan ott áll a – nyugati értékeket és oktatást ellenző, az ország északi tartományaiban a Sharia jogrendet bevezető, az al-Kaida afrikai szervezeteivel és a szomáliai al-Shabaab szervezettel szövetséges – Boko Haram.

Az LRA Uganda

A Lord Resistance Army (LRA) egy felkelőcsoport, mely Észak-Ugandában működik, de jelen van Dél-Szudánban és Kelet-Kongóban is! A mozgalom Joseph Kony irányítja, aki Isten szóvivőjének kiáltotta ki magát. Az LRA célja az ugandai kormány megdöntése és egy teokratikus állam megalapítása, Uganda egyik népcsoportja, az acholliak tradícióinak megfelelően. Afrika egyik legrégebb óta tartó konf-

liktusáról van szó; az Acholíföldön, Uganda területén jelenleg is zajló konfliktus 1987-ben kezdődött

Az Úr Ellenállási Hadserege az alapvető emberi jogokat nem tiszteli, beleértve a kínzásos vallatást, a foglyok megcsonkítását, a nemi erőszakot, emberrablást a civilek közül, gyermekkatonák bevetését és a lakosság megszárlását.

Az USA száz katonát küldött Ugandába 2012 márciusában, hogy segítsenek levadászni a hírhedt LRA vezetőt, Joseph Konyt. Ok: a Kony irányítása alatt álló fegyveresek az elmúlt 20 évben több ezer embert gyilkoltak meg, és kétmillióan menekültek el miattuk az otthonaikból, s nemcsak Ugandában, hanem Kongóban, a Közép-afrikai Köztársaságban és Szudánban is.

A millenniumi fejlesztési célok: remény Afrikának?

Az ENSZ 2000-ben fogadta el a *Millenniumi fejlesztési céloknak (MDG¹¹)* keresztelt programot. A tagállamok 2001-ben a fejlesztési célok megvalósításához úttervet (roadmap) készítettek. Az ENSZ 8 globális célt, valamint további nagyon fontos részcekokat tűzött ki maga elé. A tagállamok eredetileg a program megvalósítását 15 évre tervezték.

A Millenniumi fejlesztési célok 8 pontja:

- A súlyos éhínség és mélyéhínség felszámolása,
- Alapfokú oktatás bevezetése világszerte,
- A nemek közötti egyenlőség előmozdítása, nők helyzetének erősítése,
- A gyermekhalandóság csökkentése,
- Anyák egészségének javítása,
- Küzdelem a HIV/AIDS, a malária és egyéb betegségek ellen,
- A környezet fenntarthatóságának biztosítása,
- Globális partneri viszony kialakítása a fejlődés érdekében.

Összességében lehangoló az összkép: közel egymilliárd éhező és alultáplált ember, a lakosság helyenként 60%-át is elérő mélyszegénység, a 65%-os írástudatlanság, a folyamatosan újratermelődő fertőzési hullám. Az adott régiókban sok helyen a természeti adottságok is negatívan befolyásolják a mezőgazdasági termelést, belső feszültségek, polgárháborúk és járványok teszik még keservebbé az életet.

Változások Afrikában (2011/2012)

Dél-Szudán, az ENSZ 193. tagállama

2011. július 9-én megalakult a Dél-szudáni Köztársaság. Nem ment gyorsan függetlenség elnyerése, hiszen az '50-es évektől küzdöttek a déliek a Szudántól történő hivatalos, elismert elszakadásért.

Az elmúlt hónapok alatt egyre romló társadalmi állapot jellemezte Dél-Szudánt: törzsi háborúk a legelőkért, szünni nem akaró korrupció, a demokratikus intézményrendszer hiányából adódó növekvő elégedetlenség, felfegyverzett etnikai és vallási csoportok kölcsönös gyilkos támadásai a polgári lakosság ellen, emellett pedig oda-vissza alapon háborús cselekmények Szudán és Dél-Szudán között, persze mindig „a másik hibájából”. Az elmúlt időszakban viszont kezdett konszolidálódni a

A BALKÁN ORSZÁGAI 1912-BEN...
...ÉS 2012-BEN

helyzet, így van remény a nehéz, de sikeres folytatásra is.

Nő a külügyminisztérium élén Szomáliában (2012)

Újabb fricska a szélsőségeseknek, az iszlamistáknak? Így is lehet értékelni azt a ténytet, hogy az ország életében első alkalommal nő került a külügyek élére Szomáliában, Mogadishuban.

„Ez történelmi jelentőségű az egész ország és főként a nők számára Szomáliában. Kinevezésem megnyitja az utat a fellendülés felé!” – hangsúlyozta első nyilatkozatában Fanzia Juszuf Hadzs Adan, aki sokáig élt és tanult Nagy-Britanniában.

(Forrás: *AfriPort.hu* 2012.november 5. Letöltés: 2012. november 13.)

Afrika első női püspöke az anglikán egyház élén, Sváziföldön (2012)

A 61 éves Elinah Wakumoya lett Sváziföld anglikán püspöke.

„Én Isten anyai természetét képviselem majd. Egy anya gondoskodik a gyermekeiről, de épp e felelősség miatt tud szigorú és határozott is lenni” – hangsúlyozta Afrika első női püspöke, aki korábban Sváziföld gazdasági fővárosának polgármestere volt.

(Forrás: *AfriPort.hu*. 2012.november 22. Letöltés. 2012. november 22.)

A BALKÁN (MINT EURÓPA PUSKAPOROS HORDÓJA)

Békefenntartás, válságkezelés: 1897–1914

A háromrészes sorozat 1. részében részletesen szoltam az elmúlt évszázadok válságainak és konfliktusainak nemzetközi erővel történő kezeléséről. Említettem, hogy a történelmi vagy más néven „korai” nemzetközi békefenntartás és válságorvoslás (lényegileg egyúttal a magyar békefenntartói szerepvállalás kezdete) a 19. század végéig nyúlik vissza:

– békefenntartói, illetve béketeremtői feladatok Kréta szigetén (1897–1898);

– Kínában, a bokszerlázadás utáni helyzet normalizálása (1900–1914/1918¹²);
– békekikényszerítés és -fenntartás a Balkánon (Macedóniában, Montenegróban és Koszovóban) (1903–1909) és
– az albánok lakta Szkutariban (1912–1914).

Látható a fentiekből is, hogy a korai nemzetközi válságkezelés négy missziójának fele itt zajlott a közvetlen közelünkben, a Balkánon. A négy művelet közül egy kivételével (Kína) csupán az európai nagyhatalmak vettek részt benne. Ennek oka egyrészt az, hogy a konfliktusok ezen a kontinensen zajlottak le, másrészt pedig az európai nagyhatalmak a Török Birodalom térvesztésében keletkező „balkáni vákuumban” saját érdekövezetüket kívánták kialakítani a többiek rovására.

A hidegháború végével és Tito elnök halálával kezdődő jelenkori balkáni háborúk és konfliktusok eseményeinek vizsgálata előtt emlékezni kell a 20. század eleji balkáni háborúk sorozatára, a délszláv térség nagyhatalmi birodalmi, illetve nemzetiségi érdekérvényesítési törekvéseire, a zsugorodó ottomán befolyás konfliktusaira, a világégésekre.

A mezőhegyesi hadgyakorlat – a világháborúra készülve

Alig néhány hónapja emlékezhettünk a mezőhegyesi hadgyakorlat 100. évfordulójára, amely az Osztrák–Magyar Monarchia trónörökösének jelenlétében és parancsnoklása alatt zajlott le 1912. szeptember–október időszakában. Közvetlen összefüggés volt az akkori hat európai nagyhatalom (Franciaország, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Oroszország, Osztrák–Magyar Monarchia) háborús készülődése és a hatok egyikének nagy hadgyakorlatozása között: a levegőben már benne volt a háborús feszültség.

A nagyhatalmak erőfitogtatása a krétai, a kínai és a balkáni nemzetközi „békekikényszerítő” intervenciók során nem oldotta meg a vitás kérdéseket. A gyarmatosítás terület- (és piac-) foglaló politikája újabb szembenállásokat eredményezett, s mindezekhez még az adott országokban felgyülemlt belső feszültségek is hozzájárultak.

A balkáni háborúk folytatásaként, s az Osztrák–Magyar Monarchia trónörökösének meggyilkolása súlyos indokával tört ki az I. világháború.

„A 19. század végi európai rendezés a 20. század elejére repedezni kezdett. Mind élesebbé váltak a gazdasági-politikai ellentétek az országcsoporthoz. A balkáni háborúk (1912–1913) már azt mutatták, hogy a történelem kohójában ismét izzásig hevültek a dolgok. Csanád megye és Makó az 1912 szeptemberében – Ferenc Ferdinánd vezetete nagy hadgyakorlat idején – bemutatott új haditechnika láttán sejtethetett meg valamit a modern háborúból. A Mezőhegyesről irányított hatalmas fölvonulás Makón is áthaladt. A vídám tömegjátéknak látszó katonai demonstráció után a robbanást a szarajevói pisztolylövés indította el.

...A Szarajevóban eldőrdült lövések indították el az első világháborút; ezt a még pusztítóbb második követte, de a békét ez sem hozta meg.” (Idézet Horthy Miklós *Émlékirataim című, Buenos Airesben 1953-ban megjelent művéből*, 59.o.)

A jelenkori balkáni válságok és a békekikényszerítő műveletek kezdete az 1990-es években

Bosznia-Hercegovina: ENSZ-misszió után hatékony NATO-békemissziók (1995–2004)

Az 1990-es években a többnemzetiségű Jugoszláviát alkotó tagköztársaságok függetlené válási törekvései fegyveres konfliktusokhoz vezettek. Jugoszlávia felbomlását, a több évig tartó harcokat a *daytoni békemegállapodás* (Dayton Agreement) zárta le 1995 végén. Ezáltal felgyorsultak a délszláv válság békés rendezésére irányuló események.

Az ENSZ BT 1995-ben, a volt Jugoszlávia területén több éven keresztül nemzetközi szinten is kudarcként megítélt UNPROFOR ENSZ-békemissziós erők tevékenységének leváltásaként jóváhagyta a NATO-vezetésű boszniai békefenntartó/békefenntartó akciót, továbbá gondoskodott a nemzetközi erő létrehozásáról, melynek célja a béke megőrzése és a megállapodásban rögzített feladatok megvalósítása volt.

A bosznia-hercegovinai békefenntartó és békefenntartó akciót az ENSZ BT 1031. számú határozatában hagyta jóvá, majd a BT 1033. számú határozata alapján a NATO vezetésével többnemzeti végrehajtó erőt (Implementation Force, IFOR) hoztak létre, amelyek 1995. december 16-án kezdték meg tevékenységüket a daytoni megállapodás katonai intézkedéseinek foganatosítása s ezáltal a délszláv válság békés rendezésének biztosítása érdekében. Az IFOR létszáma elérte a 60 ezer főt, a misszióban a NATO-tagországok többsége mellett összesen 18 nem NATO-tagország (többségükben NATO békepartnerségi ország) is részt vett.

A biztonsági helyzet normalizálódásával az ENSZ BT 1996. december 12-én elfogadta a 1088. számú határozatot, amely az IFOR jogutódjaként *stabilizációs erőt* (Stabilization Forces, SFOR) hozott létre a béke megszilárdítása, a konfliktus utáni békeépítést célzó polgári közigazgatás mielőbbi visszaállítása érdekében. Az SFOR-csapatok állományát a NATO-tagországokon túl 20 nem NATO-tagállam katonái alkották.

Az SFOR-művelet alapvetően sikeresnek minősítették a 2004-es isztambuli NATO-csúcsértekezleten, ahol egyúttal hivatalosan bejelentették a misszió befejezését is 2004. december elejétől. Utódszervezete az EU által irányított EUFOR lett, amely 2004. december 2-ától indította az *EUFOR Althea-műveletet*.

A koszovói konfliktus, NATO-békemisszió 1999-től napjainkig

Koszovó elsősorban albánok lakta vidék, de a szerb történelem hősi küzdelmeinek színtere is. Itt van Rigómező (Kosovo Polje), ahol a szerbek kétszer is súlyos vereséget szenvedtek a törököktől a középkorban (a második rigómezői ütközetben Hunyadi János is a szerbekkel harcolt), és ezt követően vált mohamedán többségűvé a terület. A mohamedán albánok meghatározó többségben vannak Koszovóban, de a történelmi hagyományok miatt a 20. század elejei Balkán-felosztások idején Jugoszláviához, illetve jogelődjeihez került a terület. A Titokorszakban Koszovó különleges státust kapott: autonóm terület lett. Ez kevesebb önállóságot

jelentett, mint amellyel a tagköztársaságok rendelkeztek (Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Macedónia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró), de saját közigazgatása és választott tisztviselői lehettek a koszovóiaknak.

Koszovóban az albán függetlenségi követelések elutasításának okán 1989-ban minden naposakká váltak az összecsapások az albán tüntetők és a szerb rendőrök között. A nemzetiségi ellentéteket tovább élesítette, hogy a mindenkori jugoszláv kormányt sohasem érdekelte a térség fejlesztése, az egyébként is visszamaradott vidék mindig is Jugoszlávia legszegényebb régiója volt, és központja lett az Ázsia felől érkező drogcsempészetnek.

A hárometnikumú boszniai háború idején kevésbé látványosan, de folyamatosan nőtt a feszültség Belgrád és Koszovó között. A koszovói konfliktus 1998-ban süllyedt polgárháborúba, amikor a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) nevű szervezete megkísérelte átvenni a régió irányítását. Milosevics katonai megtorló akcióval válaszolt: a jugoszláv hadsereg megkezdte a koszovói albánok kiűzését a tartományból. A véres pogromokkal kísért jugoszláv beavatkozás több százezer civil meneküléséhez vezetett. Kilátástalan körülmények között közel háromszázezer menekült Macedóniába, ahol már akkor ellenséges volt az albánok és a macedónok közötti viszony, illetve sokan menekültek Albániába.

Az USA vezetésével a NATO 1999 márciusában avatkozott közbe katonai erővel. A légitámadások elsősorban Szerbiát érintették. A NATO megsemmisítette a hidakat, gyárakat, katonai középületeket egész Szerbiában. A támadás 11. hetében, június elején a jugoszláv hadsereg kapitulált: megkezdődött Koszovó nemzetközi megszállása, és az albán menekültek elindulhattak hazafelé. A támadások hatására az 1999. június 9-én megkötött *katonai-technikai megállapodás* alapján kivonták a jugoszláv erőt Koszovóból. A bosszútól tartó koszovói szerbek kálváriája viszont ekkor kezdődött.

Az ENSZ Biztonsági Tanács 1244. számú határozatában foglaltak alapján megkezdődhetett a békés rendezés. Kezdetét vette a NATO-vezetésű KFOR-erők béke-kikényszerítő művelete, kiegészítve a NATO-országokot más, nem NATO-közreműködőkkel. Összességében a június 20-i teljes szerb kivonulás után 50 000 fővel, 39 ország közreműködésével megalakult a KFOR.

Albánia

Albániai Békétámogató Erők (AFOR¹³), NATO-misszió (1999. április – 1999. szeptember)

Az AFOR a koszovói menekültek ellátására és védelmére létrehozott erő volt. A menekültek számára elengedhetetlen humanitárius-egészségügyi segítségnyújtás érdekében a NATO Macedóniába telepítette ezen feladatok ellátására szolgáló erőit, amelyből a Magyar Honvédség is részt vállalt.

Macedónia

A macedón–albán fegyverszünet megkötése után a NATO 3500 fős nemzetközi köteléket hozott létre az albán felkelők fegyvereinek begyűjtésére. Az OEH (Operations Essential Harvest) elnevezésű NATO-műveletben Magyarország is részt vett.

2002. december 16-tól a NATO új misszió indításával támogatta Macedóniát. A katonai erők feladata a nemzetközi megfigyelők munkájának támogatása és biztonságuk szavatolása, a kormány munkájának segítése a biztonságos környezet fenntartásában.

Az EU balkáni (katonai és rendőri) békemissziói

- Bosznia-Hercegovina: *EUPM (EU Police Mission in Bosnia and Herzegovina, az EU rendőri missziója Bosznia-Hercegovinában)*. Elsődleges célja a boszniai rendőrségi reform előmozdítása és a helyi rendőri erők fejlesztése, a szervezett bűnözés elleni harc hatékonyságának növelése érdekében.

- Koszovó: *EULEX Kosovo (European Union Rule of Law Mission in Kosovo, az Európai Unió koszovói jogállamisági missziója)*. A Tanács 2008. február 16-i döntésének megfelelően került sor a misszió megindítására, amely Koszovóban fokozatosan átvette az ENSZ ottani közigazgatási missziójának meghatározott feladatait. A rendőri, vám- és igazságügyi komponensekkel rendelkező művelet mintegy 3000 fővel működik

- *EUFOR Althea Misszió, Bosznia-Hercegovina, Szarajevó*. 2004. december 2-án került sor az addigi NATO-vezetésű (IFOR/SFOR) műveletek felelősségének átadására Bosznia-Hercegovinában az EU kijelölt erői részére, EUFOR ALTHEA-műveletként. A NATO-tól átvett feladatrendszer végrehajtása érdekében az EU-erők részeként az MH EUFOR-kontingenssel és törzstisztekkel vesz részt a misszióban.

- *Az EU szerepvállalása Macedóniában*. 2003. március 31-ével vette kezdetét az EU katonai jelenléte Macedóniában. A művelet NATO-EU-együttműködésen alapult, 13 EU-tag és 14 nem EU-tag nemzet közreműködésével. Feladata egy olyan demokratikus, önállóan működő ország kialakítása volt, ahol a nemzetközi jelenlét nem szükséges a biztonság fenntartásához. A misszió 2003. december 15-én befejezte tevékenységét.

Komor felhők Koszovó felett, 13 évvel az ENSZ-NATO-EU-műveletek kezdete után

2011-ben Koszovó északi részén, a szerb enklávétől társított területen fegyveres összecsapásokkal kísért, áldozatokkal járó konfliktusok alakultak ki. A koszovói hatóságok a szervezett bűnözésre és a vámszabályok megsértésére hivatkozva zárták le egyoldalúan az észak-koszovói – szerbiai határátkelőket, míg a koszovói szerbek a koszovói hatóságok önkényeskedéseit és a szerb enklávét megszüntetésének kísérletét látták az események mozgatórugójaként.

2012-ben folytatódott a főleg a retorika szintjén zajló konfliktus a koszovói etnikumok között, esetenként viharos bejelentésekkel Belgrádban, illetve Pristinában. Közben pedig az EU-misszió révén erősödik a koszovói belbiztonság és igazságszolgáltatás kiépítése és működtetése, a NATO közreműködésével pedig a KPF¹⁴ (Koszovói Védelmi Erők) tagjainak kiképzettsége, az oktatás-képzés korszerűsítése, a szervezeti forma fejlesztése.

Milyen fordulatot hozhat a Balkán népeinek életében és egymás iránti viselkedésében a szerb Karadzic, a horvát Gotovina tábornok (2012. november 22-én a hágai vizsgálati fogásból kiszabadult!), a szerb Mladic tábornok vagy a 2011 júliusában elfogott Hadzic eljuttatása Hágába, a Nemzetközi Bíróság elé? Kétségtelenül segíthet a gyűlölködések enyhítésében, a lelki sebek lassú gyógyulásában, még ha ettől önmagában még az etnikai elhatárolódások nem is szűnnek meg (Belgrád azonnal tiltakozott Gotovina tábornok szabadon engedése miatt, s tette ezt pár nappal később a koszovói UCK volt katonai vezetője, majd miniszterelnök Haradinaj hágai felmentésekor szintén, újabb pereket helyezve kilátásba).

A nemzetközi közösség vezető tagjainak kiállása egyértelmű, s ez nem más, mint a Balkán stabilitásának megőrzése mindenekfelett.

„Bosznia-Hercegovina szuverenitása és területi egysége nem vita kérdése” – jelentette ki balkáni körútjának első állomásán Szarajevóban, 2012. október 30-án az USA külügyminisztere.

(Forrás: https://hvg.hu/vilag/20121030_Clinton_kiallt_a_jelenlegi_Bosznia_mellett. Letöltés: 2012. október 30.)

Hillary Clinton külügyminiszter – alig burkoltan – azoknak a szerb vezetőknek üzent, akik arról beszélnek, hogy a boszniai Szerb Köztársaság kikiálthatná függetlenségét, vagyis kiválthatna Bosznia-Hercegovinából, a bosnyákokkal és horvátokkal közös államból. Hasonlóan nyilatkozott a Hillary Clintonnal együtt a Bosznia-Hercegovinába látogató Catherine Ashton, az EU kül- és biztonságpolitikai főképviseelője is.

„Az Egyesült Államok nem fogadja el Koszovó függetlenségének megkérdőjelezését” – nyilatkozta 2012. október 31-én Pristinában az USA külügyminisztere, ahová a szarajevói és belgrádi látogatásai után érkezett Catherine Ashton EU-főképviseelővel együtt.

(Forrás: https://index.hu/kulfold/2012/10/31/clinton_koszovo_fuggetlenseget_mindenki_nek_el_kell_fogadnia. Letöltés: 2012. október 31.)

A külügyminiszter és a főképviseelő elmondták, hogy az USA és az EU ellenez mindenféle vitát területcseréről vagy Koszovó státusáról. A külügyminiszter kihangsúlyozta azt is, hogy a koszovói kormánynak és népnek is változásokra van szüksége, ha előre akarnak lépni. Sürgette Koszovó vezetőit, hogy törődjenek többet a több mint hatvanezres szerb kisebbség gondjaival.

ÖSSZEFOGLALÓ ÁTTEKINTÉS

A sorozat első részében a szerző részletes betekintést nyújtott a válságövezetek 20–21. századi konfliktusaiba és háborúiba, elemezte a nemzetközi biztonsági szervezetek (a globális ENSZ¹⁵, a regionális EU¹⁶, EBESZ¹⁷, AU¹⁸ s a regionális jellegű, de globális képességekkel rendelkező NATO¹⁹) válságkezelési reagálásait, foglalkozott az egyre erősebben jelentkező élettérháborúk helyzetével az ökortól napjainkig, az átalakuló hadviseléssel, a biztonsági szektor reformjával, s a társadalomtudományok alkalmazásával a válságok rendezése során.

A második részben elemezte a válságövezetek konfliktusainak és háborúinak történetét és mai helyzetét a Közel-Keleten és Közép-Ázsiában, s a válság súlyosságára való tekintettel részletesen vizsgálta a szíriai háborús és az iráni háborúközeli helyzetet. Szíria esetében megnevezte azokat a szereplőket, akik közvetlenül érintettek a konfliktusban (Szíria, Irán, Arab Liga²⁰, Törökország, s a 25 milliós összlélekszámú, de négy országban is kisebbségben élő kurdok²¹). Hangsúlyozta azt is, hogy egy korlátozott vagy egy teljes körű izraeli (USA-részvételi) támadás Irán ellen tartós és súlyos regionális háborúvá eszkalálódhat, többek között az egymástól 1500 km távolságra lévő Izrael és Irán „közelsége” okán: a Hezbollah erői miatt szokás azt is mondani, hogy általuk Izrael és Irán mindössze 10 méter távol van egymástól!

A harmadik részben a szerző az afrikai és a balkáni válságövezetek konfliktusait és háborús eseményeit vizsgálta, továbbá aláhúzta a halmozott válságok és konfliktusok komplex rendezésének szükségességét. Rámutatva arra a tényre, hogy nemzetközi közösség nem kevés erőfeszítése révén a Balkánon jelentős fegyveres konfliktus 1999 óta nem alakult ki. Ugyanakkor a mai helyzet még nem garantálja a térség tartós nyugalomát: a NATO, az EU és az EBESZ jelenléte és többek között nagyon komoly anyagi támogatása nélkül a két évtizede még háborúzó etnikumok közötti viták újból véres összecsapásokká fajulhatnak.

Afrika kapcsán a szerző fontosnak tartotta annak kihangsúlyozását, hogy mára már nemcsak a 2011. évi arab tavasz által érintett országokban, hanem a tőlük délre eső, részben már arabizálódott országokban is súlyos etnikai, vallási, gazdasági, szociális válságok robbantják ki a „második arab tavasz”-nak nevezetett harcokat és háborúkat. Az Afrikában mind szervezettebben jelen lévő és véresen akciózó öt legnagyobb, szélsőséges fegyveres szervezet egyre komolyabb kihívást jelent a regionális és a globális biztonságra egyaránt. Erre a nemzetközi biztonsági szervezeteknek feltétlenül reagálniuk kell, tudván, hogy ma már nincs „periféria”.

A megválaszolandó szakértői kérdés a sorozatban közreadott elemzések és értékelések alapján: egy többéves nagy háború Afrikában (például Mali) megelőzi-e majd az Irán ellen esetleg induló nagy háborút?

(Vége)

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Besenyő János (2009.): Az ENSZ leszerelési, demobilizációs és reintegrációs programjai Afrikában. Honvédségi Szemle, 63. évf. 1. szám, pp. 34-36.
 Deák Péter (2009.): Biztonságpolitika a hét-köznapokban. Bp., Zrínyi Kiadó.
 Florence Gaub, Sandy Guptill, Karl-Heinz Kamp, Pierre Razoux, Rolf Schwarz: 2011. The Arab Explosion: Questions and Options for NATO, Research Report, NATO Defense College, Rome.
 Gazdag Ferenc (2008): A biztonsági szektor reformja és a nemzetközi szervezetek. Biztonságpolitikai Szemle, I. évf. 11. szám, pp. 35–44.

Günther Greindl and Alfred C. Lugert (Eds.) (2007): Military Cooperation: The Field Experience UN, EU and NATO; Blue Helmet Forum Austria, Graz, Belgierkaserner.

Juhász József, Márkus László, Tófalvi Péter, Valki László (2003): Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában. Bp., Zrínyi Kiadó.

Kovács József – Rózsa Tibor (2012): A Magyar Honvédség részvétele Koszovó válságkezelésében. Bp., Zrínyi Kiadó.

Kiss J. László (2002): Az „új terrorizmus”, avagy a háború metamorfózisa: a régi háborútól az új háborúig. In Valóság, 7. szám, pp. 14–33.

Kiss Zoltán László (2011): Magyarok a békefenntartásban. Bp., Zrínyi Kiadó.

Lloyd Axworthy (2005): The Responsibility to Protect: Challenges and Responses to Global Conflicts. Előadás, ELTE.

Matus János (2002): Kollektív biztonság és a kollektív védelem – az ENSZ és a NATO együttműködése. Előadás a MET „Az ENSZ és a NATO” konferenciáján.

Nagy László (2009): Feszültséggócok, konfliktusok, háborúk. Honvédségi Szemle, 63. évf. 2. szám, pp. 27–29.

Rostoványi Zsolt (2004): Az iszlám világ és a Nyugat. Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága. Bp., Corvina Kiadó, pp. 103–105.

Salamon Péter – Tófalvi Fruzsina (2008): Globális trendek 2025. Biztonságpolitikai szemle, I. évf. 11. szám, pp. 23–35.

Siposné Kecskeméthy Klára (2010): A mediterrán térség és az Európai Unió, Európai Tükör, XV. évf. 5. szám, pp. 87–94.

Horváth Gyula, Hajdú Zoltán (2011): Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országokban. MTA Regionális Kutatások Központja Pécs, pp. 231–246.

<http://www.mindennapiafrika.info/2010/08/13/nem-az-ur-segiti-oket-9-ok-amiert-meg-mindig-leteznek-az-lra>. Letöltés: 2011. október 01.

Isaszegi János (1998): Északiak az IFOR–SFOR-ban. In: Új Honvédségi Szemle, 2. sz. pp. 37–39.

Isaszegi János (2011): A balkáni válság-övezet konfliktusai és háborúi. In: Polgári Szemle, 7. évfolyam, 4. szám, ISSN 1786-6553. pp. 101–115.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Orosz Zoltán altábornagy, vezérkarfőnök-helyettes (Honvéd Vezérkar)

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy
Fierpasz Flórián alezredes, légierő és légvédelmi képviselő (MH Katonai Képviselő Hivatala)

Dombai Zsolt főhadnagy, hadművelleti tiszt (MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár, 32. Nemzeti Honvéd Díszegység)

Sári Gábor alezredes, az MH ÖHP kiemelt főtisztje, az NKE doktorandusza
Gál Csaba ny. mk. ezredes
Jeszényi Ildikó őrnagy, az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis Helyőrség Komendáns Hivatal hivatalkézeltője

Bendes István mk. alezredes, kiemelt főtiszt (MH Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokság)

Dr. Lits Gábor ny. ezredes
Dr. Bárdos László ny. alezredes
Dr. Szelei Ildikó őrnagy, egyetemi docens (Nemzeti Közszerződési Egyetem)

Dr. Klemensits Péter történész
Dr. Szabó Péter alezredes, hadtörténész, az MTA doktora

Dr. Schubert Katalin százados, a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztője

Devecseri Gábor őrnagy, az MH Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokság 3. Katonai Igazgatási Központ toborzó részlegvezetője (mb. parancsnokhelyettes)

Dr. Róbert Péter történelemtanár
Kovácsné Molnár Mária zászlós, ügykezelő (MH 86. Szolnok Helikopter Bázis)

Bende Ibolya zászlós, ügykezelő (MH 86. Szolnok Helikopter Bázis)

Talla Viktória főtörzsőrmester, ügykezelő (MH 86. Szolnok Helikopter Bázis)

Matthaeidesz Konrád újságíró, televíziós szerkesztő-riporter

Haris T. Csaba újságíró

Káplán György ny. pánccelos alezredes, a jutasi altisztképzőiskola egykori oktatótisztje, a németországi kihelyezésben az iskola II. segéd tisztje, ny. gépészmérnök

Dr. Besenyő János alezredes, az MH GEOSZ osztályvezetője

Kiss Zoltán ny. alezredes, a Honvédségi Szemle felelős szerkesztője

¹ A cikksorozat 1. és 2. részéhez hasonlóan a sorozatot záró 3. részt is 2012-ben készítette a szerző.

² NASA: National Aeronautics and Space Administration – Nemzeti Repülési és Űrhajózási Hivatal.

1958. október 1-jén hozták létre az USA-ban, Washingtonban, Eisenhower elnök rendelete nyomán.

³ UNAMIR (United Nations Assistance Mission in Ruanda – az ENSZ Ruandai Közreműködő Missziója)

⁴ Operation Restore Hope – „Remény Helyreállító Hadművelet”

⁵ DDR – Disarmament, Demobilization, Reintegration

⁶ NEPAD (The New Partnership for Africa's Development – Új partnerség Afrika fejlődéséért)

⁷ Besenyő János: Tétek és ellentétek a szudáni népszavazáson. www.afriport.hu/index.php/elemzes/2011.január04.

⁸ LRA: Lord's Resistance Army

⁹ Északkelet-Afrika az afrikai kontinens egyik alrégiója, mely Kelet-Afrika északi területeit foglalja magába. Gyakori elnevezése még a terület alakjára utaló Afrika-szarva is.

¹⁰ Maghrebnek nevezik Észak-Afrika azon régióját, amely a Nilustól nyugatra és a Szaharától északra terül el. Klasszikusan Marokkó, Nyugat-Szahara, Algéria, Tunézia és Líbia tartozik e térségbe, esetenként azonban Mauritániát is idesorolják. Az arab eredetű szó azt jelenti: nyugat, „ahol (a Nap) lenyugszik”.

¹¹ MDC – Millennium Development Goals

¹² 1914/1918 – 1918 szerepeltetése a dátumban azért indokolt, hogy ezzel is jelezzük: az I. világháború kirobbanása miatt a kínai válságkezelésben részt vevő Osztrák–Magyar Monarchia magyar katonáinak egy része, a japán hadifogságból (!) csak 1918-ban térhetett haza.

¹³ AFOR: Albanian Forces

¹⁴ KPF: Kosovo Protection Forces

¹⁵ ENSZ: Egyesült Nemzetek Szervezete

¹⁶ EU: Európai Unió

¹⁷ EBESZ: Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet

¹⁸ AU: Afrikai Unió

¹⁹ NATO: Észak-atlanti Szerződés Szervezete

²⁰ Az Arab Ligát 22 ország alkotja.

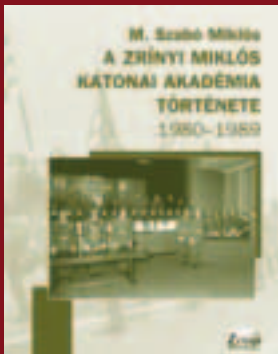
²¹ Kurdok: a 25 milliós etnikum, Törökországban, Szíriában, Irakban és Iránban él jelentős létszámban.

A ZRÍNYI KIADÓ ÚJDONSÁGA

M. Szabó Miklós: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1980–1989

Az akadémia vezetése és a teljes személyi állomány maximális odaadásának köszönhetően és a folyamatos korszerűsítések eredményeként a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia minden megrázkódtatást elkerülve teremtette meg a rendszerváltást követő viszonyok közötti töretlen továbbműködés, a NATO-akadémiák közösségének egyenrangú tagjává válás, illetve a Nemzetvédelmi Egyetemmé való átalakulás feltételeit. A kötet e közösség teljesítménye előtti tisztelgés.

Keménytáblás, 176 oldal, ára: 2800 Ft

Fierpasz Flórián alezredes:

BALLISZTIKUS RAKÉTAVÉDELMI PAJZS EURÓPA FELETT

A NATO-tagállamok állam- és kormányfői 2012. májusi chicagói csúcstalálkozójának egyik legfontosabb eseménye a NATO európai tagállamai területét lefedő átmeneti ballisztikus rakétavédelmi képesség működőképességének hivatalos bejelentése volt. Az itt deklarált rakétavédelmi képesség egyelőre csak korlátozásokkal, a délkelet-európai térségben fekvő tagállamok területének védelmét képes oltalmazni a ballisztikus rakétafenyegetések ellen. Az átmeneti rakétavédelmi képesség annak a rakétavédelmi programnak az első lépcsője, melyet a Szövetség a tagállamok teljes európai területének, lakosságának és a fegyveres erőinek védelme érdekében 2020-ig tervez létrehozni.

Írásomban először azokat az okokat tekintem át, melyek a Szövetség rakétavédelmi képességének kialakítását indokolják. Ezt követően a megvalósítás fontosabb eseményeinek összetevőivel és időrendjével ismertetem meg a téma iránt érdeklődőket.

A RAKÉTAVÉDELMI RENDSZER KIALAKÍTÁSÁT KIVÁLTÓ OKOK

Az európai rakétavédelmi rendszer kialakításának indokolásul a NATO – hírszerzői elemzések során megállapított – rakétafenyegetettség-mutatóit szokták felhozni. Az elemzések a Szövetség európai területei ellen ballisztikus rakéta alkalmazására képes, vagy a közeljövőben képessé váló, főként a nyugati demokrácia ellen sokszor éles kritikát megfogalmazó országok felől várható fenyegetéseket veszik számításba. A nyilvánosság előtt érzékeny információként kezelték az agresszív fellépéssel fenyegető országok körét. A rakétavédelmi programot meghatározó 2010. novemberi liszaboni NATO-csúcstalálkozó egyik váratlan eseménye volt, hogy a konkrét ellenségkép megjelölése nélkül tervezett bejelentés ellenére a francia államfő az európai rakétavédelmi képesség okaként Iránt jelölte meg a Szövetségre legnagyobb fenyegetést jelentő ellenséges szándékú országnaként. „Franciaország nevén nevezi a gyereket: a rakétafenyegetést most Irán jelenti” – mondta a csúcsértekezleten részt vevő Sarkozy¹ elnök. A Szövetség döntéshozóinak eredeti szándéka szerint a fenyegetést jelentő országok nyílt megnevezését a földrajzi környezetükben fekvő NATO-tagállamok területe ellen várható támadások megelőzése érdekében kerülik el. Az elemzések Irán állami rakétafejlesztési programjának ütemét értékelik a leggyorsabbnak és legfenyegetőbbnek. A közel-keleti állam számára jelenleg rendelkezésre álló rövid és közép-hatótávolságú ballisztikus rakétaeszközpark az

Az USA BALLISZTIKUS RAKÉTAVÉDELMI RENDSZEREI ÉS A FENYEGETÉST JELENTŐ ESZKÖZÖK

évtized végére nagy hatótávolságú és interkontinentális rakétafenyegetéssé alakul át az elemzők szerint. Irán 2009-ben egy műhold sikeres pályára állításával bizonyította rakéta-programjának előrehaladottságát.

A rakétavédelmi rendszer létrehozása során a megszavazott költségek felhasználásával és további nemzeti felajánlások integrálásával a NATO vezetési és irányítási rendszere 2020-ra éri el teljes műveleti képességét. Az európai rakétavédelmi rendszer műveleti központját a NATO Légierő Parancsnokságán, Ramsteinben hozzák létre. A NATO rakétavédelmi rendszere kialakításának első lépcsőjeként, az átmeneti működési képesség elérésével, a kis hatótávolságú ballisztikus támadó rakéták elleni védelem biztosítása a megfogalmazott műveleti követelmény.

A ballisztikus rakétákat hatótávolságuk szerint kis, közepes, közbenső vagy nagy hatótávolságú és interkontinentális hatótávolságú fegyverként osztályozzák. A hatótávolságok mérete szerinti osztályozás a szakirodalmi forrásoktól függően eltéréseket mutat. Írásomban az USA Nemzetvédelmi Minisztériumának Rakétavédelmi Ügynöksége által használt kategorizálást alkalmazom. Az ügynökség az USA rakétavédelmi programjának irányításáért felelős szervezetként az alábbi hatótávolságok szerint osztályozza a ballisztikus rakétaeszközöket:

Kis hatótávolság: 300–1000 km, közepes hatótávolság: 1000–3000 km, közbenső ha-

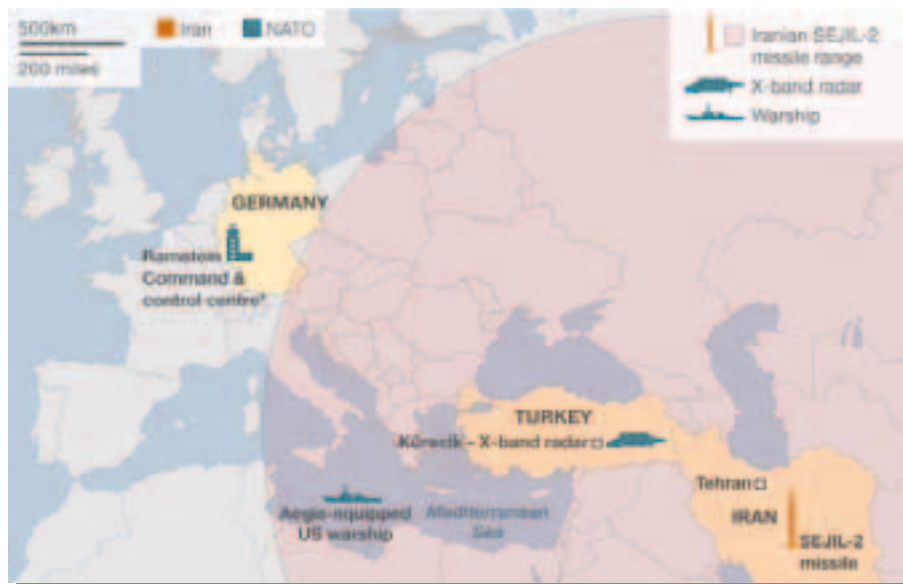
tótávolság 3000–5500 km, interkontinentális hatótávolság 5500 km feletti távolság.

A kezdeti ballisztikus rakétavédelmi képességet 2018-ra éri el a rendszer, melynek közép-hatótávolságú ballisztikus rakéták elleni működőképességét a megnövelt hatótávolságú elfogórakéta-típus biztosítja majd. A 2020-ra tervezett teljes rakétavédelmi képesség már minden hatótávolságon alkalmazott ellenséges támadórakéta-típusok ellen hatékony védelmet nyújt. A rakétavédelmi képességet alkotó különböző rendszerek erre az időpontra integrálódnak az egységes vezetés és irányítás alá tartozó NATO rakétavédelmi rendszerbe.

A KIALAKÍTÁS LÉPÉSEI

Átmeneti rakétavédelmi képesség

Az átmeneti (korlátozott) rakétavédelmi képesség három összetevőből áll, ezek: a NATO-tulajdonban lévő kezdeti rakétavédelmi vezetési és irányítási képesség, a rakétavédelmi műveletek alkalmazási szabályai (*Rules of Engagement*), valamint a rakétavédelmi cirkálóhajók. Ez utóbbiak az Egyesült Államok Aegis osztályú haditengerészeti rakétavédelmi cirkálóhajói, melyek a Szövetség európai tengeri határai környékén állomásozva készen állnak a Szövetség területét támadó ballisztikus rakéták megsemmisítésére. A rendszer képességei biztosítják, hogy a felderítő érzékelők (szenzorok, lokátorok) által szolgáltatott információk a NATO vezetési és irányítási

ÁTMENETI RAKÉTAVÉDELMI KÉPESSÉG 2012

rendszerében megoszthatók és feldolgozhatók legyenek.

Az átmeneti rakétavédelem elemeit a NATO Európai Fegyveres Erőinek főparancsnoka (SACEUR) alárendeltségében alakították ki. A jelenlegi képesség célja az Észak-atlanti Tanács feladatszabása szerint a rakétafenyegetés elleni tevékenység irányítási képességek biztosítása. A Szövetség tagjai vállalták, hogy a teljes rakétavédelmi képesség vezetés-irányítási és kommunikációs rendszerének kialakítására a program során 1 milliárd USD költségvetést biztosítanak.

2011 márciusában az Amerikai Egyesült Államok hadihajója, az *USS Monterey (CG-61)* elsődként kezdett meg rakétavédelmi járőrözést a Földközi-tenger keleti részén. A szolgálatba lépést megelőzően az USA katonai hatóságai a NATO-nagykövetek és a NATO-főbizottságok tagjai számára Antwerpenben mutatták be a hajó képességeit. A fedélzeten tartott bemutató során számítógépen imitált rakéta-elfogást és -megsemmisítést hajtottak végre a telepített Aegis rakétavédelmi rendszer alkalmazásával. A látogatás legfőbb tapasztalata a rakétavédelmi rendszer alkalmazási képességének pozitív megítélése volt, melyet a kialakításában részt vevő nemzetek technológiai fejlettségi szintje biztosít.

Az európai rakétavédelmi képesség összetevői

Aktív többrétegű ballisztikus rakéták elleni védelmi rendszer

A NATO európai tagországai vállalják, hogy a közös kezdeményezéssel kialakított hadszíntéri rakétavédelmi képességet integrálják a rakétavédelmi rendszerbe. A NATO Rakétavédelmi Ügynöksége igazgatójának a 2010-es lisszaboni csúcstalálkozón tett jelentése alapján a NATO egyesített rakétavédelmi rendszerének kialakítási költségei 200 és 300 millió euró közé tehetők. A programot az európai NATO-országok 2005-ben indították a NATO-erők, valamint a fontos objektumok kis és közepes hatótávú rakéták elleni hadszíntéri védelem érdekében kifejlesztett *Aktív többrétegű hadszíntéri ballisztikus rakéták elleni védel-*

mely erősebb, intelligensebb és gyorsabb védelmet jelent majd az amerikai haderőnemeknek és az USA szövetségeseinek⁵.

Az ALTBMD-képesség létrehozása mellett, azzal egyidejűleg, a nagy hatótávolságú európai ballisztikus rakétavédelmi képességet az USA európai szakaszolt adaptív megközelítés (*The European Phased Adaptive Approach*) programja alapján négy szakaszban valósítják meg.

Az első szakasz meghatározó eleme az USA Aegis osztályú rakétavédelmi cirkálóhajójának állomásoztatása Európa tengeri határai mentén 2011. márciustól. A tengeri telepítésű SM (*Standard Missile*) rakétatípuson alapuló rendszert az USA 1987 óta rendszeresítette haditengerészeti erői kötelékében. Az SM rakéták a haditengerészeti erők légvédelmi biztosítását látták el a korai szakaszban. A kezdeti időszak sikerei mellett egy tragikus esemény árnyékolta be az Aegis légvédelmi rakéta-típus történetét. 1988. július 3-án az iráni Air Flight 655 Airbus A300B2-203 járatát az *USS*

USS MONTEREY (CG61) AEGIS OSZTÁLYÚ CIRKÁLÓHAJÓ

mi rendszer (Active Layered Theatre Ballistic Missile Defense System – ALTBMD) keretében. Az ALTBMD egy korlátozott alkalmazású, a közeledő támadó rakéta megsemmisítési távolságától függően az alsó (*lower layer*) vagy a felső légtérben (*upper layer*) hatásos védelmi rendszer, mely maximum 3000 kilométer sugarú körben biztosít rakétavédelmet; működőképességét a tervek szerint 2018-ban éri el. Az alsó légtér rakétavédelmi oltalmazását az ismert Patriot PAC-3, SAMP/T, Horizon PAAMS és a legújabb MEADS² elfogórakéta-típusokkal látják el. A felső légtérben történő megsemmisítésre a THAAD és az Aegis SM-3 típusokat alkalmazzák.³ Az alsó légtér rakétavédelmi feladatait az európai tagállamok által vállalt hozzájárulások alapján biztosítják⁴.

Az USA európai szakaszolt adaptív megközelítés programja

Az európai rakétavédelmi rendszer létrehozásához való hozzájárulásként az Egyesült Államok egy szakaszolt adaptív megközelítésű program megvalósítását vállalta. „2009 szeptemberében hirdette meg Obama elnök az európai rakétavédelem újfajta megközelítését,

Vincennes (CG-49) cirkálóhajó műveleti állománya ellenséges manővert végző iráni F-14 Tomcat vadászpilótájként azonosította és a Hormuzi-szoros felett két légvédelmi rakétával megsemmisítette.

Az SM légvédelmi rakéták továbbfejlesztésével, az SM-3 Block IA változat 2011-es rendszeresítésével, ballisztikus rakéták ellen alkalmazható elfogórakétává alakították át a típust.

A *második szakaszban* az USA növeli a járőrözést folytató Aegis osztályú rakétavédelmi cirkálóhajóinak számát, 2014-ben a spanyolországi Rota kikötőben kialakított bázisról, majd 2015-ben Romániából (ahova eszközt telepít).

A fegyverrendszert az AN/TPY-2 földi telepítésű felderítő, fenyegetésazonosító és korai felismerő radarral egészítik ki, aminek fázisrácsvezérelt radarja, a technológia előnyét kihasználva, 1000 km felderítési hatótávolságot biztosít. 2011 végén Törökország keleti részén, a Malatya tartományban található Kürecik közelében telepítették le a NATO előretolt figyelő rendszer egyik elemét képező AN/TPY-2 radart. A helység 700 kilométerre van az iráni határtól. Az USA 18 darab AN/TPY-2

radar telepítését tervezi összesen, melynek nagy része saját honi rakétavédelmi rendszerek elemeként működik. Az így kialakított, az európai NATO-tagállamok területét is magában foglaló egységes Aegis rakétavédelmi rendszer elemei egyenként 100 cél felderítését, követését, elfogását és megsemmisítését képesek biztosítani.

A ballisztikus rakétafenyegetettség elleni mind hatékonyabb fellépés érdekében folytatják az Aegis elfogórakéták fejlesztését, hatótávolságuk és találati pontosságuk növelését. Az amerikai SM típusú rakéták fejlesztési tervei szerint az SM-3 Block IA típusú rakétákat 2015-ben SM-3 Block IB, 2018-tól SM-3 Block IIA, majd 2020-tól SM-3 Block IIB típus telepítésére váltják. Az elfogórakéta-fejlesztéssel a fenyegetést jelentő ballisztikus rakéták minden fajtája ellen hatékony védelmet tud kialakítani a NATO 2020-ra.

Az SM-3 KW (*Kinetic Warhead*) jelenleg rendszerben lévő rakétatípus az ütközés energiáján alapulva semmisíti meg a ballisztikus pálya adott szakaszán repülő támadó rakétát. A rakétarávezetés során a légtér meghatározott pontján a kinetikus harci fej leválik a hordozórakétáról, és a közeledő ballisztikus támadórakétával ütközve mozgási energiájával semmisíti meg a harci töltetet is tartalmazó rakétatestet. Az ütközés olyan erővel következik be, hogy a találkozás során a rakétatest és a fedélzeti egységek (a harci részt is beleértve) apró darabokra esnek szét.

Az SM rakétatípus fejlesztésének célja, hogy az évtized végére az interkontinentális fenyegetés ellen is hatásos rakétavédelmi eszköz lehessen alkalmazni. Az SM-3 IA és IB elfogórakéták a rövid és közép-hatótávolságú ballisztikus rakéták megsemmisítését biztosítják – 3 km/másodperc rávezetési sebességgel – a támadó rakéták középső repülési fázisa során. Ezt a típust eddig az USA haditengerészetének 29 Aegis osztályú cirkálóhajóján telepítették. A típussal kapcsolatos legfrissebb hír, hogy a rakéta 2012. október 25-i elfogási teszttel sikertelen volt. Ugyanakkor a korábbi tesztek során 2012. június 27-én az US Navy csendes-óceáni rakétalötrén végzett kísérlet alkalmával sikeresen hajtották végre az elfogást. Mindez arra hívja fel a konstruktőrök figyelmét, hogy a rakétatípus alkalmazási mutatói még nem tökéletesek, az elfogás nem történik meg mindig az elvárt hatékonysággal.

A második fázisban az Aegis rakétatípus szárazföldi telepítésű változatát alakítják ki, és két kelet-európai országban helyezik rendszerbe. Elsőként 2015-ben Romániában, a Deveselu Légibázison 24 darab SM-3 Block IB földi indítású (*Aegis-Ashore*) ballisztikus rakéták elleni elfogórakétát telepítenek, a rávezetésüket biztosító Aegis SPY-1 radarral együtt. Az SM-3 Block IB típus legjellemzőbb eltérése a korábbi SM-3 IA változattól, hogy az eszköz két hullámhosszon működő érzékelőfejjel rendelkezik. A technológia rakétavédelmi szempontú alkalmazásának előnye, hogy a másik hullámhossztartományban érzékelt hő sugarak kevésbé nyelődnek el a légkörben, a rakéta rávezetése pontosabb. A technológia légvédelmi szempontú alkalmazási előnye, hogy a rakéta érzékelőfeje könnyebben ellenáll az elfogott cél manővereinek, mint például a hőcsapdával történő megtévesztésnek. A rakétatípus tovább-

Az SM-3 FEJLESZTÉSI SZAKASZAI

bi fejlesztésének célja az optikai elemek működésének és a megsemmisítőfej hatékonyságának növelése.

A *harmadik szakaszban* – 2018-ban – második európai helyszínként a lengyelországi Redzikovóban telepítenek 24 darab SM-3 Block IIA földi indítású (*Aegis-Ashore*) ballisztikus rakéták elleni elfogórakétát, a működést biztosító Aegis SPY-1 radarral együtt.

Az SM-3 Block IIA típus nagyobb ütközési sebességgel semmisíti meg a célokat. A korábbi változat 3 km/másodperc repülési sebessége helyett 4,5 km/másodperc sebességgel, nagyobb hatótávolságról történik meg a rávezetés. A hordozórakéta megnövelt fizikai jellemzői nagyobb mennyiségű üzemanyagszállítást tesznek lehetővé. A rakétatípus alkalmas lesz a közepes hatótávolságú rakéták elleni tevékenységre és egyes esetekben az interkontinentális rakéták ellen is sikeresen bevethető lesz. A szakasz további jellemzője a szoftver továbbfejlesztése, amely az információfeldolgozás és az elfogás, rávezetés pontosságát növeli. A felderítés és rávezetés hatékonyságának további növelése érdekében az Egyesült Államok követő, célmegjelölő és infravörös érzékelőket rendszeresíti a világűrben. A fejlesztések eredményeként a rendszer képességei több száz célpont elleni tevékenységet tesznek lehetővé. A 2018-ra megvalósított rendszerjellemzők biztosítják a kezdeti rakétavédelmi képességet.

A *negyedik szakasz* rakétatípusa az SM-3

Block IIB, a korábbi Block IIA továbbfejlesztett változata. A rakétavédelmi rendszer kinyilvánított célja, hogy minden ballisztikus rakéta ellen biztosítson védelmet; a rendszer magában foglalja a nagy sebességű interkontinentális támadóeszközök elleni védelmi képességet is. A nagy távolságú és interkontinentális célok elleni alkalmazás érdekében a Block IIB elfogórakéta-típus legmarkánsabb mutatója az 5-5,5 km/másodperc repülési sebesség elérése lesz. Ezzel a sebességgel biztosítható, hogy az ellenséges ballisztikus rakéta kezdeti pályaszakaszán, még a harci fej aktiválása előtt megtörténjen a megsemmisítés. Az önravezető infraérzékelő és a rakéta utazóhajtóművének továbbfejlesztése a rávezetés pontosságának növelését eredményezi. A hivatalos bejelentések szerint a Block IIB még csak elgondolás szintjén létezik. A végleges változat tulajdonságainak meghatározását nagymértékben befolyásolja a rakétafenyegetés jellege.

A világűrben telepített érzékelők szerepe nagymértékben megnő a negyedik szakaszban.

A rakétavédelmi képesség szövetségi jellegét erősítő tényezők

A rendszer szövetségi jellegét erősíti, hogy az USA európai szakaszolt adaptív megközelítés programja mellett, nemzeti hozzájárulásként, Hollandia és Németország vállalja Patriot rakétavédelmi rendszerének telepítését a kis és

közepes magasságú rakétavédelmi képesség kiegészítéseként. A felajánlott Patriot PAC-3 rendszer műveleti alkalmazásának aktuális híre: a török kormány 2012. november végén NATO rakétavédelmi támogatást kért a szíriai polgárháborús események során Törökország szíriai határa mentén a szíriai oldalról érkező tüzérségi és rakétatámadások hatására, az esetleges szír ballisztikus rakétacsapások megelőzésére.

A rakétavédelmi rendszer elemeinek bővítése érdekében Hollandia vállalta, hogy haditengerészeti fregattjain ballisztikus rakéták felderítésére alkalmas radarok fejlesztését és telepítését hajítja végre, ami a ballisztikus rakétavédelmi rendszer elemeként az időbeni felderítési képesség hatékonyságát növeli. Franciaország a világűrben telepített felderítő képességét ajánlotta fel a korai riasztás biztosítása érdekében.

NATO – orosz összekapcsolt rakétavédelem

Az európai rakétavédelmi rendszer kialakításának különleges eleme lehet a NATO és az Oroszországi Föderáció rakétavédelmi képességeinek összekapcsolása. Ennek az elemnek a jövője a legvitatottabb. Politikailag indokolt, hogy a NATO Oroszországot is bevonja a kontinens feletti rakétavédelmi rendszerbe. Ugyanakkor a két fél nem ért egyet a megvalósítás mikéntjében. A műveleti irányítási rendszerek Oroszország által szorgalmazott összekapcsolása a NATO részéről nem fogadható el.

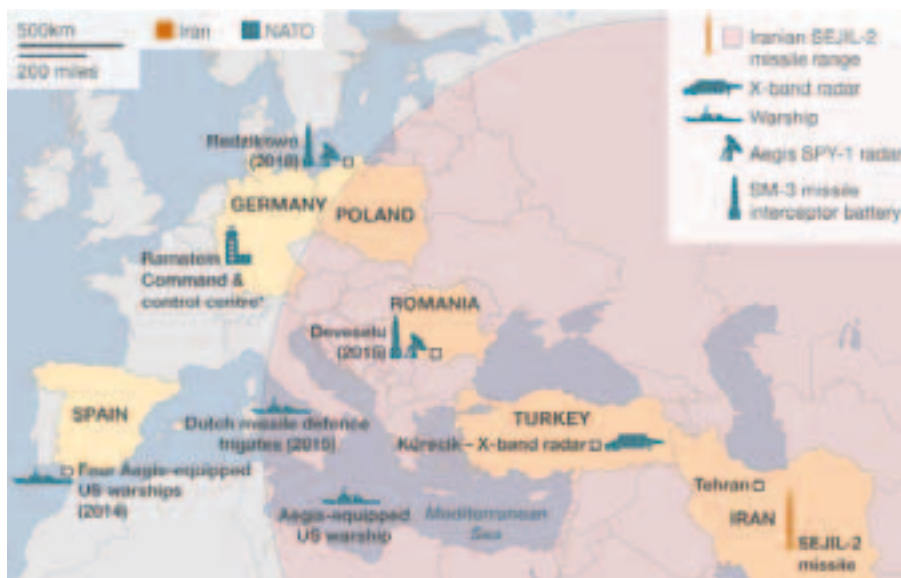
A chicagói csúcstalálkozó másik fontos eseménye a rakétavédelmi programmal szemben nyilvánított orosz megítélés megismerése volt. A NATO és Oroszország a találkozó során olyan fontos területeken fogadtak el megállapodásokat, mint az együttműködés növelése a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek elterjedése, a kalózkodás és a kábítószerek-kereskedelem elleni harcban. Ugyanakkor orosz részről a NATO rakétavédelmi rendszerrel szemben kifejezett kritikaként kell értelmezni Dmitrij Medvegyev orosz elnök megjegyzését, miszerint a képesség kialakítása során országát egyenrangú félnek kell tekinteni az európai rakétapajzs-projektben.

A kérdésben megjelenő ellentétek ellenére jó hír, hogy 2012 áprilisában a németországi Ottobrunnban az orosz fél részvételével sikeres számítógépes rakétavédelmi gyakorlatot hajtott végre a NATO.

A NATO és az Oroszországi Föderáció közt a rakétavédelmi rendszerek összekapcsolásáról folyó vita alapos elemzést nyert már számos korábban megjelent cikkben.⁶

A rakétavédelmi program egyik szempontjai

A NATO-központban kitaró munkálatok folynak a rakétavédelmi rendszer működésével összefüggő jogi háttér kidolgozására. Az elfogórakéták alkalmazása számos tisztázandó kérdést vet fel, amit a rendszer teljes műveleti képességének elérése előtt megfelelő formában rendezni kell. A legérzékenyebb kérdések az elfogórakéta indítása során leváló indító hajtómű visszahullása által okozott károk következményeinek rendezése és a megsemmisítés után a földre visszahulló elemek által okozott károkért vállalt felelősség kérdésének

KÉZDETI RAKÉTAVÉDELMI KÉPESSÉG 2018

előzetes tisztázása. A ballisztikus támadórakéták által hordozott harci rész idő előtti aktiválásból adódó következményekre is előzetes eljárásrendet kíván kialakítani a NATO.

ÖSSZEGRZÉS

A NATO európai ballisztikus rakétavédelmi rendszere lépésekben történő kialakításának eredményeként 2020-ra megvalósulhat a liszszaboni NATO-csúcstalálkozó megfogalmazott cél „a NATO európai tagállamai lakosságának, területének és haderőinek teljes egészét lefedő védelem létrehozása a ballisztikus rakétafenyegetés növekvő jellege ellen”. A rendszer kialakítását számos kihívásnak megfelelően kell megoldani, melyek pénzügyi, technikai, jogi kérdések, és nemzeti érdekek figyelembevételét, továbbá a partner- és semleges országok érdekeinek egyeztetését igénylik a Szövetség részéről. A NATO európai ballisztikus rakétavédelmi rendszerének teljes műveleti képessége bármilyen ballisztikus támadórakéta ellen közvetlen módon a Szövetség európai tagállamai és közvetlen az Atlanti-óceán túlsó partján fekvő tagállamok részére hatékony védelmet biztosít. A NATO rakétavédelmi programjával szemben megfogalmazott orosz aggályok kiemelt szerepet kapnak az egyeztetések során. Az Egyesült Államok jelentős beruházásokkal van jelen a program megvalósításában, míg európai partnerei, a már említett nemzeti hozzájárulások mellett, főként a program közös finanszírozásából veszik ki részüket. A rendszer teljes műveleti képessége a tervek szerint olyan elrettentő hatással fog bírni, ami a rakétafenyegetést jelentő államok vezetőit minden bizonnyal eltéríti eredeti szándékuktól, a ballisztikus rakétacsapás elsődleges alkalmazásától a Szövetség és rakétavédelmi műveleti partnerei ellen.

Magyarország a Szövetség tagjaként fogja élvezni a rakétavédelmi rendszer működésének előnyeit, és a közös költségvetésbe történő befizetéseivel vesz részt a rendszer megvalósításában.

Írásomban főként azokat a rakétavédelmi eseményeket kívántam bemutatni, melyek a NATO európai ballisztikus rakétavédelmi rend-

szerének megvalósításával kapcsolatos jelenlegi ismereteket érintik. Az anyag összeállításakor kiemelt figyelmet fordítottam a minősített NATO-információk védelmére. Az írásomhoz felhasznált anyagok nyilvánosan publikált és az interneten megtalálható művek feldolgozását tartalmazzák.

FORRÁSOK:

- Ballistic missile defence – <http://www.nato.int>
- NATO Ballistic Missile Defence (BMD) Fact sheet – <http://www.nato.int>
- The European Phased Adaptive Approach at a Glance – <http://www.armscontrol.org>
- Missile defence – <http://natolibguides.info>
- Raytheon Company: Air and Missile Defense Systems – <http://www.raytheon.com>
- Missile Defence Agency U.S. Department of Defence – <http://www.mda.mil>
- Royal United Services Institute – http://www.rusi.org/downloads/assets/Pera-Kiefer_1.pdf

¹ Sarkozy néven nevezte a gyereket – hvg.hu 2010.11.20, forrás MTI

² Medium Extended Air Defense System – Megnövelt közepes hatótávolságú légvédelmi rendszer

³ Alessandro Pera – David Kiefer: ALTBMD Program update, 2010. május, <http://www.rusi.org>

⁴ Ábrahám Gergely – Négyesi Áron: Az európai rakétavédelmi rendszer I-II, www.biztonsagpolitika.hu

⁵ Az USA európai szakaszolt adaptív megközelítése és a NATO-rakétavédelem – USA Nagykövetsége, Budapest, <http://ircblog.usembassy.hu/>

⁶ Koós Gábor – Sztternák György: Az európai rakétavédelem politikai és katonatechnikai háttere, Seregszemle, 2011. április, 31–49. o.

Dombai Zsolt főhadnagy:

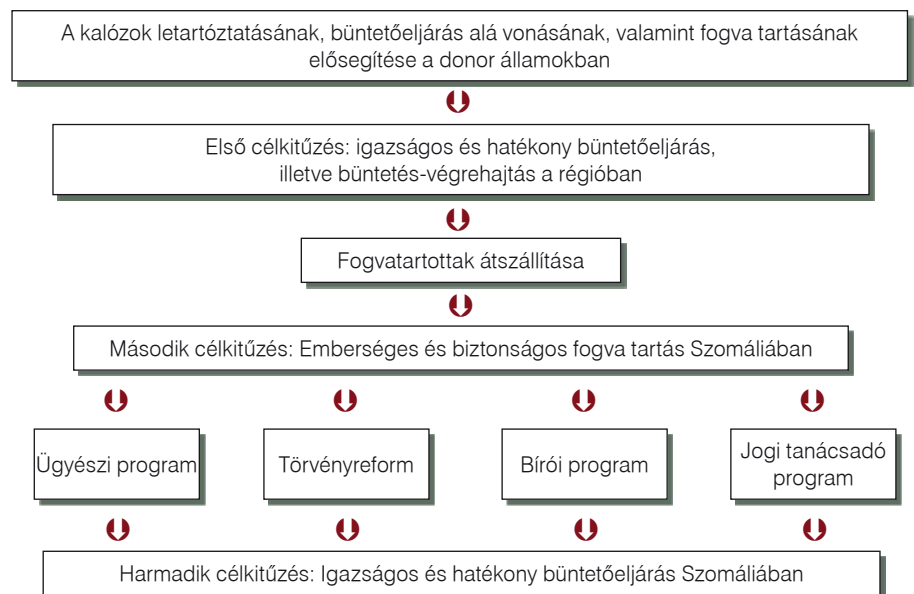
NEMZETKÖZI IGAZSÁGÜGYI ÉS RENDÉSZETI EGYÜTTMŰKÖDÉS KELET-AFRIKÁBAN A SZOMÁLIAI KALÓZKODÁS VISSZASZORÍTÁSA ÉRDEKÉBEN

BEVEZETÉS

A szomáliaiak által folytatott kalózkodás napjaink egyik aktuális és komoly nemzetközi problémája, melynek jelentősége az Ádeni-öböl forgalmának méretében, valamint kulcsfontosságú szerepében rejlik. A világ globális kereskedelmének 10%-a, a nemzetközi kőolajexporthoz pedig számottevő része – napi 3,3 millió hordó – halad át ezen a területen. Az átmenő forgalom biztonsága különösen fontos az Európai Unió számára, amely tengeri kereskedelmének 95%-át, energiaimportjának pedig 20%-át ezen az útvonalon keresztül bonyolítja, de a hajózás zavartalansága a Közel-Keletről származó kőolaj és földgáz olyan további importőreinek is érdeke, mint például az Egyesült Államok, Kína, Japán vagy India.¹ Ebből kifolyólag érthető tehát, hogy a nemzetközi közösség az egyik kiemelt feladatának tarja a helyzet mielőbbi rendezését, amit bizonyít, hogy a problémával számos nemzetközi kormányközi és nem kormányzati szervezet is foglalkozik, továbbá a kereskedelmi hajók kalóztámadásoktól való megvédése érdekében indított nemzetközi (EU-, NATO- stb.), illetve önálló katonai műveletekben több mint harminc állam vesz részt, köztük a gazdaságilag és katonailag legerősebb államok szinte mind-egyike.²

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS KEZDETE

A Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (IMO) már 2005-től kezdve foglalkozott az egyre nagyobb méreteket öltő szomáliai kalózkodással, aminek kapcsán az év áprilisában, a Vörös-tenger és az Ádeni-öböl partján fekvő országokkal közösen szubregionális szemináriumot tartottak Szanaában. A nemzetközi kereskedelmet bonyolító hajózás biztonságának és védelmének érdekében a találkozó részt vevő államok a probléma elemzésén és az információcserén túl megállapodtak az együttműködés fokozásáról és folytatásáról is. Ezt követően az IMO közgyűlése 2005. november 23-án határozatot adott ki, melyben felhívta az összes állam figyelmét az ENSZ tengerjogi törvényére, amely jogilag lehetőséget nyújt, hogy nemzetközi vizeken az egyes államok akár erőszak alkalmazásával is fellépjenek a kalózkodás ellen. Felhívta továbbá az ENSZ figyelmét is a probléma súlyára, és nemzetközi összefogást sürgetett a megoldás érdekében, a Biztonsági Tanács azonban nem hozott határozatot az ügygel kapcsolat-

A KALÓZELLENEK PROGRAM EGYES CÉLKITŰZÉSEI, ILLETVE AZ AZOK ELÉRÉSÉHEZ SZÜKSÉGES LÉPÉSEK

ban.³ 2007 novemberében az IMO közgyűlése újabb határozatot adott ki, melyben felszólította a szeminárium sorozatban részt vevő államokat egy együttműködési megállapodás aláírására és annak a gyakorlatban történő, mielőbbi alkalmazására.⁴ Mindezek hatására 2009. január 29-én Dzsibuti-ban, a részt vevő országok⁵ aláírták az úgynevezett Dzsibuti Magatartási Kódexet, melyben vállalták, hogy a kalózkodás visszaszorítása érdekében – többek között – megosztanak egymással minden hasznos információt, kiltitják a területükről a kalózkodással gyanúsított hajókat, valamint biztosítják a kalózkodással vádolt személyek büntetőeljárás alá vonását. Ezenkívül vállalták, hogy maximálisan együttműködnek a kalózhajók felderítésében, illetve a kalózkodás elfogásában és letartóztatásában. Megegyeztek továbbá abban is, hogy felülvizsgálják az módosítják a törvényi szabályozásaikat, annak érdekében, hogy az eljárás alá vont személyek szabadságvesztés-büntetését foganatosítani lehessen.⁶

Mivel a haditengerészeti jelenlét önmagában nem volt, illetve nem is lehet képes megoldani a problémát – főként, hogy kezdetben az elfogott kalózkodókat legtöbbször szabadon engedték, így azok ismételt folytathatták tevékenységüket –, az ENSZ Biztonsági Tanácsa, egyben az IMO 2007 novemberében hozott határozatára is reagálva, a katonai művelete-

ken túl további intézkedésekről is döntött. A BT 2008 decemberében kiadta az 1846-os számú határozatát, melyben felhívta az államokat, hogy az 1988-as SUA-egyezményben⁷ vállalt kötelezettségeiknek megfelelően, a Nemzetközi Tengerészeti Szervezettel együttműködve, hozzanak létre megfelelő bírósági szerveket a kalózkodással vádolt személyek elleni büntetőeljárások lefolytatására.⁸ Egy másik, szintén 2008 decemberében, 1851-es számmal kiadott határozatában pedig felkérte a kalózkodás ellen fellépő államokat, hogy kössenek együttműködési megállapodásokat azon országokkal, amelyek hajlandóak az elfogott kalózkodó fogva tartására, továbbá ösztönözte a közreműködő feleket egy nemzetközi együttműködési rendszer létrehozására, és az ENSZ Kábítószer- és Bűnügyi Hivatalával (UNODC) való kooperációra.⁹

A Biztonsági Tanács felhívásának eleget téve, a kalózkodás ellen folytatott tevékenységek összehangolása érdekében, 2009. január 14-én létre is hozták az úgynevezett *Szomália partjainál folyó kalózkodás problémájával foglalkozó nemzetközi kapcsolattartó csoportot* (CGPCS). A kapcsolattartó csoportban részt vevő államok és nemzetközi kormányközi szervezetek¹⁰ az operatív és információs segítségnyújtás, illetve a diplomáciai és PR-tevékenységek fokozása, a kereskedelmi hajók önvédelmi mechanizmusának javítása,

AZ ÚJJAÉPÍTETT SZOMÁLIFÖLDI HARGEISA BÖRTÖN

egy kalózellenes együttműködési mechanizmus létrehozása, valamint a kalózkodással kapcsolatos pénzügyi mozgások nyomon követése mellett, fő feladatukként megfelelő büntetőjogi háttér kidolgozását határozták meg. A kitűzött célok elérése érdekében négy munkacsoportot hívtak életre, melyek közül a kettes számú csoport (Working Group 2) foglalkozik az igazságügyi kérdések kidolgozásával, koordinálásával.¹¹

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS CÉLJA

Az ENSZ Kábítószer- és Bűnügyi Hivatala 2009. május 1-jén, a Biztonsági Tanács 1851-es számú határozata alapján, létrehozta kalózellenes programját (Counter Piracy Programme). Az együttműködés kezdeti feladataként, a BT-határozatban megfogalmazottakkal összhangban, a régió rendészeti és igazságszolgáltatási – rendőri, bírói, büntetés-végrehajtási – kapacitásának növelését, valamint hatékonyságának javítását jelölték meg.¹²

Mivel azonban a somáliai kalózkodás visszaszorításának sikeréhez – ahogy azt szakértők többször hangsúlyozták már – alapvetően az ország köz- és jogrendjének helyreállítása szükséges, az elsődleges teendőknön, segítségnyújtáson túl az UNODC egy hosszú távú problémamegoldó tervet is kidolgozott. A kalózellenes stratégiai terv három célkitűzésből, három összefüggő, egymást követő fázisból áll, melyek a következők: igazságos és hatékony büntetőeljárás, illetve büntetés-végrehaj-

tás a régió különböző államaiban; emberséges és biztonságos fogva tartás Szomáliában; valamint igazságos és hatékony büntetőeljárás Szomáliában. (13. oldali ábra) A program irányítását az ENSZ Kábítószer- és Bűnügyi Hivatala Kelet-afrikai Regionális Irodájából (UNODC ROEA), Nairobiból végzik, a szükséges pénzügyi forrásokat pedig egy, a donorállamok¹³ által létrehozott alap biztosítja.¹⁴ A következőkben ennek a három célkitűzésnek az alakulását fejtem ki részletesen.

IGAZSÁGOS ÉS HATÉKONY BÜNTETŐELJÁRÁS, ILLETVE BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS A RÉGIÓBAN

Kenya és a Seychelle-szigetek

Az első időszakban a kalózellenes program az UNODC és az Európai Unió, valamint a kenyai és a Seychelle-szigeteki kormány közös tevékenységére épült, és fő profilja az igazságszolgáltatás és a rendvédelem fejlesztése volt, annak érdekében, hogy a más államok által, nemzetközi vizeken elfogott kalózkodókat büntetőeljárás alá tudják vonni, és a kiszabott büntetéseket végre tudják hajtani.

Az együttműködés keretein belül a kenyai rendőrség állományába tartozó személyeknek nyomozói továbbképzéseket tartottak, ezen felül modern technikai eszközökkel és járművekkel látták el őket. Az ügyészek és bírók részére szintén továbbképzéseket szerveztek, felújították a bírósági épületeket, amiket új biztonságtechnikai és irodai eszközökkel is

felszereltek. Ezzel párhuzamosan állagjavító munkákat végeztek a Mombasa-i Shimo La Tewa nevű börtönben, ahol új ételmezési és egészségügyi részleget is kiépítettek. A Seychelle-szigeteken a parti őrséget új navigációs és rádióberendezésekkel látták el, továbbá mentorprogramot indítottak a helyi nyomozók munkájának segítésére. Ezenkívül belföldi és külföldi továbbképzéseket szerveztek a bírónak és a büntetés-végrehajtási szervezet vezetőinek.¹⁵

További donorállamok

Az UNODC 2009. augusztusában további két potenciális donorállammal kezdett tárgyalásokat, mivel a nemzetközi haditengerészeti erők fokozott jelenlétének következtében nagymértékben megnőtt a különböző államok által foglyul ejtett kalózkodók száma, akiknek a többségét eleinte a fegyverrelkobzást követően – büntetőjogi felelősségre vonás gyakorlati lehetőségének hiánya miatt – szabadon engedték. A regionális kapacitások növelése érdekében tehát a kalózellenes program szakemberei előzetes jogszabályi háttérelmézést hajtottak végre Mauritiuson és Tanzániában.

A tapasztalatok kiértékelése után, 2010. januárjában Mauritiuson újabb, ezúttal az anyagi-technikai eszközökre, valamint a személyi állományra vonatkozó felmérést végeztek el. Ezt követően 2010. júliusában tárgyalásokat folytattak a mauritiusi kormánnyal, az EU és az UNODC képviselői a programban való részvétel feltételeiről, továbbá ezzel egy időben megindult az az igazságügyet és rendvédelmet felzárkóztató, támogató folyamat is, amit korábban Kenyával és a Seychelle-szigetekkel kapcsolatban már említettem. Mauritius a kalózellenes programban való részvételről, illetve a nemzetközi erők által elfogott kalózkodó büntetőeljárás alá vonásáról szóló egyezményt végül 2011. júliusában írta alá, így a programban részt vevő államok száma háromra növekedett.¹⁶

Tanzániában az első felmérést 2009. novemberében egy újabb, részletesebb – egészen 2011. áprilisáig tartó – jogszabályi háttérelmézés, majd 2011. májusában egy, a mauritiusihoz hasonló anyagi-technikai, valamint személyi állomány vonatkozású felmérés követte. A kiértékelések után 2011. szeptemberében megtartották a programhoz való csatlakozás feltételeiről szóló tárgyalásokat Tanzánia, az EU és az UNODC között, októbertől pedig beindították a segítségnyújtó tevékenységet is.¹⁷

EMBERSÉGES ÉS BIZTONSÁGOS FOGVA TARTÁS SZOMÁLIFÖLDEN

Szomáliföld és Puntföld kormányai, az Átmeneti Szövetségi Kormánnyal (TFG) közösen, 2010. januárjában Kampalában egy technikai értekezletet tartottak, ahol megállapodtak, hogy a három somáliai kormány együttműködésének és tevékenységének összehangolása érdekében létrehoznak egy saját kalózellenes kapcsolattartó csoportot. Az úgynevezett Kampala-folyamat első ülésén az ENSZ Szomáliai Politikai Irodájának (UNPOS), az IMO-nak, az UNODC-nak, az ENSZ Fejlesztési Programjának (UNDP), az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetének (FAO), az

KALÓZKODÁS VÁDJÁVAL FOGVATARTOTTAK

Interpolnak és az Európának a képviselői is jelen voltak.¹⁸ A találkozó során a három somálai kormány képviselői megegyeztek abban is, hogy kidolgoznak egy kalózzellenes kerettörvényt, valamint egy az elítélt fogvatartottak kicserélésével kapcsolatos egyezményt, és ezeket beépítik a saját jogrendjükbe, ezáltal megteremtve az alapot a kalózzellenes program második célkitűzése eléréséhez szükséges tevékenységek megkezdéséhez.

Büntetés-végrehajtási program és kalózzellenes törvény

Első lépésként 2010 februárjában az UNODC elindította Szomáliföldön és Puntföldön azt a büntetés-végrehajtási programját, melynek keretében nekiláttak a már meglévő börtönök – elsőként a szomáliföldi Hargeisa nevű intézet – felújításának, új, különálló női és férfi körletrészek kiépítésének, valamint a személyi állomány részére szállók kialakításának (l. 14. oldal). Ezzel párhuzamosan képzéseket indítottak az újonnan felvett, illetve a már alkalmazásban lévő börtönőrök számára, hogy képesek legyenek az új körülményekhez alkalmazkodni. Miután befejezték a Hargeisa börtön felújítását és a személyi állomány kiképzését, 2011 januárjában megindultak a javítások a puntföldi Bosasso nevű börtönben, továbbá nekiláttak egy 200 fő befogadására alkalmas épületszárny munkálatainak, melyet a 2012-es év elejére be is fejeztek. A kapacitások további növelése érdekében 2011 augusztusában tárgyalásokat folytattak egy új, Garowe város közelébe tervezett puntföldi börtön építéséről, és a szomáliföldi Mendera börtön felújításáról.¹⁹

A börtönfelújítási programmal egy időben, az UNODC irányítása mellett, 2010 májusában a somáliai kalózzellenes kapcsolattartó csoport jogi szakemberei – a Kampalában vállaltaknak megfelelően – megalkották a kalózzellenes kerettörvényt, melyet az érintett államok júliusban ratifikáltak, majd ezután szeptemberben az új törvénnyel és a további teendőkkel összefüggésben jogi konferenciát tartottak Dzsibutiban.²⁰

Fogva tartott kalózok átszállítási programja

A fogva tartott kalózok átszállítási programja (Piracy Prisoner Transfer Programme – PPTP) az UNODC kalózzellenes programjának egyik fontos és kiemelt eleme, mivel a világ 21 különböző országában több mint 1000 kalózt tartanak jelenleg is fogva, akiknek az elhelyezése évek óta megoldatlan probléma.²¹ Előbbiek okán az UNODC szakemberei 2010 júniusában elindították tehát a programot, mely az-

A SEYCHELLE-SZIGETEKI MONTAGNE POSÉE NEVŰ BÖRTÖN ÚJONNAN ÉPÍTETT KÖRLETRÉSZE

által kínál megoldást, hogy a külföldön elítélt kalózokat somáliai, szomáliföldi és puntföldi börtönökbe szállítják át.²²

A program gyakorlatban történő alkalmazása érdekében 2011 februárjában a somáliai kalózzellenes kapcsolattartó csoport kidolgozott egy újabb kerettörvényt, mely megadta a jogi alapját a fogvatartottak kicserélésének. Ezt követően kétoldalú tárgyalások kezdődtek Szomáliföld és a Seychelle-szigetek képviselői között, melynek eredményeként 2012 márciusában 17 fő elítélt átszállítására került sor, akiket a Hargeisa börtönben helyeztek el véglegesen.²³ Ezt májusban újabb megállapodás ratifikálása követte, ezúttal Szomália és Mauritius képviselői által, melynek értelmében lehetőség nyílt a Mauritiuson elítélt kalózok hazaszállítására.

A jövőben az átszállítások mellett, e program keretén belül fogják folytatni a korábban megkezdett büntetés-végrehajtási projekteket – mint például az 500 fős befogadóképességű Garowe melletti létesítmény építését –, valamint újabb tervek megvalósítását is, úgymint bírósági épületek, rendőrkapitányságok és igazságügyi minisztériumi épületek kivitelezését.²⁴

IGAZSÁGOS ÉS HATÉKONY BÜNTETŐELJÁRÁS SZOMÁLIÁBAN

A nemzetközi erők, illetve az egyes államok által elfogott, majd külföldön fogva tartott és büntetőeljárás alá vont kalózok problémájának kérdésében az ideális helyzetet a harmadik célkitűzés elérése jelentené, vagyis hogy az elfogott kalózokat Szomáliában, Szomáliföldön és Puntföldön állítanák bíróság elé, majd az ítéletet követően helyben kezdenék meg a kiszabott büntetések végrehajtását is.

Ennek a célkitűzésnek az eléréséhez azonban javítani kell a somáliai igazságszolgáltatás számos területét, aminek érdekében az UNODC az ENSZ Fejlesztési Programjával együttműködve igazságügyi programot indított el, mely jogszábréformokat, ügyészi,

bírói és jogi tanácsadói továbbképzéseket, továbbá szakmai segítségnyújtást foglal magában. A reformokat illetően, a már említett kalózzellenes és kalózok átszállítását lehetővé tevő törvényeken kívül a program a büntetőeljárás, valamint a büntetés-végrehajtási jogszabályok átdolgozását is célul tűzte ki. A kalózzellenes törvény megfelelő alkalmazásának, illetve a büntetőeljárások hatékony lefolytatásának érdekében pedig több alkalommal továbbképzéseket tartottak az ügyészek és bírák részére. Ezenkívül a program jogi tanácsadók és ügyvédek útján segítséget nyújt a kalózkodással vádolt személyeknek, hogy azok az eljárások során megfelelő színvonalú védelemben részesülhessenek.²⁵

ÖSSZEFOGLALÁS, ÉRTÉKELÉS

Az UNODC szakemberei, a donorállamok, illetve a három somálai állam által végzett, már több mint három éve tartó munkának komoly, kézzelfogható eredményei vannak. A rendszet területén ilyen például – a teljesség igénye nélkül – a Seychelle-szigeteki Montagne Posée nevű börtön újonnan épített körletrésze, mely további 60 elítélt elhelyezését teszi lehetővé, vagy a kenyai Shimo La Tewa büntetés-végrehajtási intézetben a személyi állomány részére kialakított szálló, valamint az újjáépített szomáliföldi Hargeisa intézet.²⁶ Az igazságügy területén pedig mi sem bizonyítja jobban a hatékonyságot, mint hogy 2012 júliusáig Kenyában 50 kalózt ítélték szabadságvesztésre és további közel 100 személlyel szemben van jelenleg is büntetőeljárás folyamatban, míg a Seychelle-szigeteken már 22 fő vádlott esetében született ítélet.²⁷ Az átszállítási program is sikeresnek mondható, egyrészt mert elkezdődött a donorállamokban elítélt kalózok hazaszállítása, másrészt mert számos, a büntetőeljárást segítő és a büntetés-végrehajtási kapacitásokat növelő projektet indítottak el.

Az elért eredmények ellenére azonban ezután is lesz bőven teendője a kalózzellenes programban részt vevőknek, mivel Mauritiuson csak 2012 júniusáig folytatnak a kalózok felelősségre vonására irányuló eljárásokat, míg Tanzániában továbbra is a felzárkóztatás fázisában tartanak, a somáliai igazságszolgáltatás helyzetének megreformálása pedig még csak az utóbbi hónapokban kezdődött el. Mindezek mellett a program irányítói újabb lehetséges donorállamokkal – Srí Lanka, Maldív-szigetek – folytatnak egyeztetéseket az igazságszolgáltatási és büntetés-végrehajtási kapacitások növelése érdekében.²⁸

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Djibuti Code of Conduct. Adoption of the Code of Conduct concerning the Repression of Piracy and Armed Robbery against Ships in the Western Indian Ocean and the Gulf of Aden. 2009. <http://www.mfa.gr/softlib/Kωδικος%20του%20Τζιμπουτι.pdf> (letöltve: 2010. november 4.)
- GFP: Global Fire Power. <http://www.globalfirepower.com/> (letöltve: 2010. november 2.)
- IMO Resolution A.979(24). Piracy and

ÁZ EGYES ÁLLAMOK, SZERVEZETEK JELENLEGI RÉSZVÉTELE A KALÓZZELLENES TEVÉKENYSÉGEKBE

armed robbery against ships in waters off the coast of Somalia. 2005. [www.classnk.or.jp/hp/SMD/isps/pdf/IMO/ResA979\(24\).pdf](http://www.classnk.or.jp/hp/SMD/isps/pdf/IMO/ResA979(24).pdf) (letöltve: 2010. november 8.)

IMO Resolution A.1002(25). Piracy and armed robbery against ships in waters off the coast of Somalia. 2005. www.vta.ee/atp/public/1002.pdf (letöltve: 2010. november 8.)

Martime Security Centre (Horn of Africa). <http://www.mschoa.org/Pages/About.aspx> (letöltve: 2010. október 25.)

NATO Parliamentary Assembly. Security in the Gulf and on the Arabian Peninsula: An Agenda for NATO. <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=2076> (letöltve: 2010. szeptember 25.)

Policy Statement: First Meeting of the Contact Group on Piracy Off the Coast of Somalia. 2009. http://www.marad.dot.gov/documents/POLICY_STATEMENT_for_Contact_Group_on_Piracy_off_Coast_of_Somalia.pdf (letöltve: 2010. november 9.)

Report of the Secretary-General pursuant to Security Council resolution 1897 (2009). <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/2010/556&Lang=E&Area=UNDOC> (letöltve: 2010. november 5.)

United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. 2009. http://www.unodc.org/documents/easternafrika//piracy/UNODC_Counter_Piracy_Programme.pdf (letöltve: 2010. november 5.)

United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 3. 2010. http://www.unodc.org/documents/easternafrika//piracy/20100701_CPP_Brochure_3.pdf (letöltve: 2010. október 9.)

United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 4. 2010. http://www.unodc.org/documents/easternafrika/piracy/CPP_Brochure_4.pdf (letöltve: 2012. március 20.)

United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 5. 2011. http://www.unodc.org/documents/easternafrika/piracy/20110209.UNODC_Counter_Piracy_February_Issue.pdf (letöltve: 2012. április 20.)

United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 6. 2011. http://www.unodc.org/documents/Piracy/UNODC_Brochure_Issue_6_WV.pdf (letöltve: 2012. június 10.)

United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 7. 2011. http://www.unodc.org/documents/Piracy/UNODC_Brochure_Issue_7_WV.pdf (letöltve: 2012. június 10.)

United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 8. 2012. [Issue_8.1.pdf \(letöltve: 2012. június 12.\)

United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 9. 2012. \[http://www.unodc.org/documents/easternafrika//piracy/UNODC_Brochure_Issue_9_Final_webversion.pdf\]\(http://www.unodc.org/documents/easternafrika//piracy/UNODC_Brochure_Issue_9_Final_webversion.pdf\) \(letöltve: 2012. október 01.\)

United Nations Security Council Resolution 1846 \(2008\). \[http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions\]\(http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions\) \(letöltve: 2010. november 8.\)

United Nations Security Council Resolution 1851 \(2008\). \[http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions\]\(http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions\) \(letöltve: 2010. november 8.\)](http://www.unodc.org/documents/easternafrika//piracy/20120206UNODC_Brochure_</p>
</div>
<div data-bbox=)

¹ NATO Parliamentary Assembly. Security in the Gulf and on the Arabian Peninsula: An Agenda for NATO. Martime Security Centre (Horn of Africa).

² A katonailag legerősebb tíz állam közül egyedül Brazília nem vesz részt a műveletekben, míg a G8-ak közül minden egyes ország képviselteti magát (GFP).

³ IMO Resolution A. 979(24).

⁴ IMO Resolution A. 1002(25).

⁵ Comore-szigetek, Dzsibuti, Egyiptom, Etiópia, Franciaország, Jordánia, Kenya, Madagaszkár, Maldív-szigetek, Omán, Szaúd-Arábia, Seychelle-szigetek, Szomália, Dél-Afrika, Szudán, Tanzánia és Jemen. (Djibuti Code of Conduct.)

⁶ Djibuti Code of Conduct.

⁷ SUA Convention: Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation – Egyezmény a tengeri hajózás biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről.

⁸ United Nations Security Council Resolution 1846 (2008).

⁹ United Nations Security Council Resolution 1851 (2008).

¹⁰ Ausztrália, Kína, Dánia, Dzsibuti, Egyiptom, Franciaország, Németország, Görögország, India, Olaszország, Japán, Kenya, Dél-Korea, Hollandia, Omán, Oroszország, Szaúd-Arábia, Szomália (TFG), Spanyolország, Törökország, Egyesült Arab Emírátsok, Egyesült Királyság, Egyesült Államok, Jemen, AU, EU, NATO, ENSZ titkárság és IMO. (Policy Statement: First Meeting of the Contact Group on Piracy Off the Coast of Somalia.)

¹¹ Policy Statement: First Meeting of the Contact Group on Piracy Off the Coast of Somalia.

¹² United Nations Office on Drugs and

Crime. Counter Piracy Programme brochure. 2009.

¹³ Németország, Franciaország, Hollandia, USA, Kanada, Ausztrália

¹⁴ United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 3. 2010.

¹⁵ United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. 2009.

¹⁶ United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 8. 2012.

¹⁷ u.o.

¹⁸ Report of the Secretary-General pursuant to Security Council resolution 1897 (2009).

¹⁹ United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 8. 2012.

²⁰ u.o.

²¹ United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 9. 2012.

²² United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 6. 2011.

²³ United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 8. 2012., UNODC and piracy, <http://www.unodc.org/unodc/en/piracy/index.html?ref=menu> (letöltve: 2012. október 02.)

²⁴ United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 9. 2012.

²⁵ United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 3. 2010., United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 4. 2010., United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 8. 2012., United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 9. 2012.

²⁶ United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 5. 2011., United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 7. 2011., United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 8. 2012.

²⁷ UNODC and piracy, <http://www.unodc.org/unodc/en/piracy/index.html?ref=menu> (letöltve: 2012. június 20.)

²⁸ United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 8. 2012., United Nations Office on Drugs and Crime. Counter Piracy Programme brochure. Issue 9. 2012.

HELYREIGAZÍTÁS

A Honvédségi Szemle 2012/6. számában jelent meg dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes A Magyar Honvédség átalakítása (1989–2012) című írása. A cikk 5. sz. vázlatában – internetes forrásokra való hivatkozással – tévesen jelent meg, hogy a Magyar Honvédségből kivonták a BMP–1, 2 gyalogsági harcjárműveket (9. o.). A valóságban a Magyar Honvédség nem rendelkezik BMP–2 harcjárművel. A tévedésért elnézést kérek.

A szerző

Sári Gábor alezredes:

KÉPESSÉGFEJLESZTÉS TÖBBNEMZETI KERETEK KÖZÖTT

SAFETY FUEL 2012 nemzetközi üzemanyag-szaktechnikai gyakorlat

A TÖBBNEMZETI KÉPESSÉGFEJLESZTÉS IRÁNYELVEI ÉS AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS LEHETSÉGES TERÜLETEI

A többnemzeti katonai képességfejlesztés igénye a szövetségi feladatellátás egyik lényegi és meghatározó eleme, melynek szükségességét a gazdasági világválság hatására a tagállamok védelmi szektorainak költségvetését ért megvonások, az általánosnak nevezhető, a tagországok haderőinek csökkentéssel és képességvesztéssel járó racionalizálása, valamint azok az új feladatok állították előtérbe, melyek komplex jellegűknél fogva bármely katonai erő számára lehetetlenné teszik az önálló, pusztán nemzeti végrehajtást. A megszorításokat és képességcsökkentéseket ugyanakkor nem lehet pusztán a gazdasági erőforrások korlátozott voltára hárítani: a szövetség bővülése úgy rajzolta át Európa biztonsági térképét, hogy „az egyes, közös értékeket és békés célokat magukénak valló szövetséges országokkal körülvett tagországokban a jelentős területvédelmi erőkre perspektívikusan már a gazdasági válság előtt sem mindenhol volt szükség.”¹ Az átfogó értelmezés átalakította a biztonság katonai aspektusának tartalmát, a transzatlantizmus dimenziójára

helyeződött prevenció előtérbe helyezése a haderők struktúrájában, méretében, mobilitásában és fenntarthatóságában új követelményeket határozott meg. A nemzeti, földrajzi határokon történő átlépés – a gazdasági világválság okozta erőforrás-csökkenéssel együtt – a többnemzeti együttműködési hajlandóság és képesség kereteinek kibővítési szándékát vonta maga után.

A többnemzeti együttműködés egyrészt feltételezi a közös érdek- és értékrendszert, az alkalmazkodóképességet és az önállóság tudatának csorbulását, a közös végrehajtás szellemi, anyagi kontabilitási problémáinak kezelését, de lehetővé teszi az olyan feladatok vállalását is – a közösen kialakított képességek létrehozásával –, melyeket önálló, nemzeti keretek között nem lehetne végrehajtani, emellett költséghatékonyabb és a szövetség tagállamai képességei között meglévő különbségeket is csökkenti.

A többnemzeti keretben történő képességfejlesztés és megosztás (EU-keretben a *pooling and sharing*, NATO-keretben a *smart defense*) NATO-konceptióban deklarált igénye ugyan csak 2010-ben a lisszaboni, illetve 2011-ben a chicagói csúcson jelent meg ennyire hangsúlyozottan és előtérbe helyezve,

de az iraki, majd afganisztáni műveletek expedíciós jellege már a múlt évtizedben kialakította a többnemzeti együttműködési rendszer csoportjait, melyeket a szakirodalom így összegezt:

„A képességek megosztása (*sharing of capabilities*) olyan közös képességek létrehozását jelenti, amelyek nemzeti haderőstruktúrára és képességekre alapulnak és nincsenek külön nemzetközi mechanizmusba, integrált struktúrába szervezve. Ezekben az esetekben az irányítás a nemzeteknél marad, de a költségek is őket terhelik a szerepvállalás arányában. A kormányok ezáltal megtartják a többnemzeti hozzájáruláshoz hozzáadott részük feletti nemzeti kontrollt, de az együttműködés kevésbé költséghatékony. Általában ebbe a kategóriába tartozik a többnemzeti képzés, kiképzés és fenntartás koordinációja, a közös doktrínák kialakítása, az interoperabilitás elősegítése vagy a hatékonyságnövelés érdekében végrehajtott információcsere.

A képességek csoportosítása (*pooling of capabilities*) esetén a nemzeti képességeket egy struktúrába szervezik. A képesség feletti irányítás továbbra is nemzeti hatáskörben marad, de az integrált és koordinált tervezés csökkenti a személyi és logisztikai költségeket. Erre a legjobb példát a többnemzeti alakulatok szolgáltatják, amelyek saját többnemzeti parancsnoksággal rendelkeznek, de a résztvevő államok által biztosított katonai alakulatok az államok saját fennhatóságában maradnak. Ilyenek az EU harccsoportjai, a NATO Reagáló Erők, az Eurocorps vagy a Multilateral Force (MLF).

Csoportosítás beszerzésen keresztül (*pooling through acquisition*):

a) Közös beszerzésről (*joint acquisition*) abban az esetben beszélünk, amikor bizonyos szükséges képességek nem léteznek nemzeti szinten, ezért több ország összefogva, közösen vásárolhatja meg és üzemeltetheti azokat. Ez a módszer rendkívül költséghatékony, de nagyban csökkenti a szuverén nemzeti irányítás lehetőségét, így általában csak rendkívül költséges képességek beszerzésénél alkalmazzák. Ebben a konstellációban működik a Stratégiai Légiszállítási Képesség (Strategic Airlift Capability – SAC) szolgáltatói rendszere is, amelyben 12 ország közösen vásárolt meg és üzemeltet három C-17-es nehéz légi szállító repülőgépet, amelyek hazánkban, Pápa állomásoznak.

b) Az eszköz közös kifejlesztése (*co-development*) a legintenzívebb együttműködés-

FONTOS A PRECÍZ BEÁLLÍTÁS!

KÉTNEMZETI EGYÜTTMŰKÖDÉS

si forma, ami akkor valósul meg, ha több állam összefog egy katonai eszköz közös kifejlesztésére és gyártására, mert önállóan valószínűleg nem tudnák finanszírozni ezek költségeit.

Szerep- és feladatmegosztásra (role and task sharing) akkor kerül sor, amikor egy állam bizonyos képességről lemond, feltételezve, hogy szükség esetén azt egy másik állam a rendelkezésére bocsátja. Ide tartoznak továbbá az úgynevezett részköltő („niche”) képességek is, melyekre szűk spektrumban van szükség, ezért egy-egy tagállam felvállalja ezeknek a kiépítését és adott esetben a szövetség rendelkezésére bocsátja azokat. Hazánk a víztisztító alegység felajánlásával és egy biolabor létrehozásával alakított ki ilyen arányú képességeket.²

A példák közül látható, hogy Magyarország szinte mindegyik csoportban képviselteti magát, különösen az első, a kiképzési, képzési feladatok végrehajtása terén, illetve a részköltő, speciális tudást és szakképzettséget igénylő részképességek biztosításában. Nem véletlen a két csoportban való, nemzetközi elismerést kiváltó szerepteljesítés: tudományos kutatásaim és saját nemzetközi tapasztalataim egyértelműen bizonyítják a magyar tiszti és tiszthelyettesi képzési-kiképzési rendszer hatékonyságát és színvonalát.³ A közös feladat-végrehajtás humán aspektusainak, a képességek szellemi komponensének előtérbe helyezése különösen fontos az olyan országok esetében, amelyeknél – elsősorban az erőforrások limitáltsága miatt – a képességek csoportosítása, illetve a közös haditechnikai fejlesztések nem, vagy csak korlátozott keretek között valósulhatnak meg. A képesség meghatározó komponensét jelentő kiképzett állomány értéke jelentősen megnő abban az esetben, mikor az új képesség eszköz-infrastruktúra eleme (más nemzet által) adott, ám az emberi erőforrások és a szaktudás az anyagi részképességek fennállása mellett már nehezen előteremthetőek a biztosító nemzet számára. Nem véletlen tehát a magyar többnemzeti szerepvállalásokban (missziók, NRF- felajánlások) a mentori-kiképzői, illetve a speciális szaktudást igénylő szerep, ami összekapcsolva a német haderő reformfolyama-

tával, logisztikai oldalról is megteremtette az együttműködés igényét és módját.

A német haderő átszervezési folyamata elvi alapjának a 2006-ban megjelent, a biztonsági környezet újraértékelését és a német haderő rendeltetését, céljait, feladatait tartalmazó „Fehér könyv” tekinthető. „Az új biztonságpolitikai dokumentum megállapításait aktualizálva Theodor zu Guttenberg védelmi miniszter 2010-ben irányelvekben rögzítette a reform céljait, melyek meghatározó pontjaként szerepeltek a 252 500 fős Bundeswehr létszámának 163 500 főre csökkentése (7500 önkéntessel kiegészítve) és a sorkatonai szolgálat felfüggesztése. A meghatározott létszámadatok ugyan a reform tervezési folyamata során többször változtak, de a jelentős létszám- és béke-művelési ambíciószint-csökkentés (10 000 fő) továbbra is releváns cél maradt.⁴ A reform-folyamatokat elindító költségvetési megszorítások, az átszervezés átmeneti időszakából adódó kiképzési problémák, az ambíciószint csökkentése és az önkéntes állomány feltöltési nehézségei a német politikai és katonai vezetésben is felerősítette a többnemzeti együttműködés iránti igényt, a speciális szakértelmet kívánó feladatok elsősorban humán erőforrásokra alapozott közös tehervállalásának szándékát, melynek egyik, logisztikai aspektusú gyakorlati megvalósítását a „Joint Logistics” logisztikai együttműködési projekt (továbbiakban JL-projekt) jelentette.

A „JOINT LOGISTICS” TÖBBNEMZETI LOGISZTIKAI PROJEKT KIALAKULÁSA

A JL-projekt előzményei 2006-ra, az akkor megrendezett német nemzeti logisztikai rendszergyakorlatra vezethetők vissza, melynek céljai között az egyes logisztikai területek valós képességeinek felmérése, a művelési követelményektől való eltérés diagnosztizálása, valamint a képességhiányok meghatározása, a nemzeti alapokon kifejlesztett logisztikai szoftver tesztelése, és tapasztalatok feldolgozásával új logisztikai szabályzók, útmutatók elkészítése szerepelt.

A következő lépés a 2008-ban végrehajtott „Joint Logistics 2008” gyakorlat volt, ami a né-

met erők stratégiai telepítése során jelentkező feladatok végrehajtásának tesztelésére szolgált, melyekből néhány kiemelt mozzanatot már többnemzeti kooperációban, az Egyesült Királyság kijelölt erőivel hajtottak végre.

A 2010-re tervezett, már kifejezetten többnemzeti logisztikai gyakorlat (CAX/CPX) indító tervezői konferenciájára több NATO- (Csehország, Szlovénia, Horvátország) és partnerország (Macedónia, Ausztria, Svájc) részvételével hazánkat is meghívták. A gyakorlat kiemelt céljaként szerepelt a többnemzeti logisztikai együttműködés lehetőségeinek vizsgálata, a képességek megteremtéséhez szükséges nemzetközi kapcsolódási pontok meghatározása, a többnemzeti egységek alkalmazási képessége követelményeinek, területeinek felmérése.

A gyakorlatot az előkészületek ellenére – a német haderőreform aktuális folyamatai miatt – törölték, de a NATO stratégiai koncepciójában szereplő többnemzeti együttműködés lehetőségeinek vizsgálata továbbra is folytatódott. A JL-gyakorlatok eredményeire és az azok tervezési folyamatában a meghívott nemzetek tájékoztatására alapozva – mivel a német „haderőreform” következtében a műveletek logisztikai támogatásának nemzeti koncepciója alkalmazhatatlanná vált –, a stratégiai szintű német logisztikai parancsnokság (DEU JSC) megkezdte egy többnemzeti logisztikai valós feladat végrehajtási koncepciója lehetőségének vizsgálatát és az alkalmazás lehetséges módjainak meghatározását.

A folyamat első lépéseként a JL 10 gyakorlat tervezési fázisában jelen lévő országok részvételi lehetőségeit elemezték egy hosszú távú, valós békefenntartó és válságkezelő műveletekre vonatkozó többnemzeti logisztikai együttműködés kiindulópontjának meghatározásához. A gyakorlaton részt vevő nemzetek által nyújtott információk elemzésével és a képességek beazonosításával a német fél nemzetenként meghatározta az együttműködés lehetséges logisztikai területeit, a részképességekre alapozott új, közös képesség követelményeit.

A végrehajtás második lépéseként a DEU JSC képviselői meglátogatták az együttműködés lehetséges partnerországait, hogy személyesen tájékoztassák terveikről az illetékes logisztikai vezetőket, valamint hogy felajánlják a két- vagy többoldalú valós logisztikai együttműködés lehetőségét. Ennek keretében 2011. április 5-én német– magyar kétoldalú megbeszélésre került sor az MH Összhaderőnemi Parancsnokság bázisán. A német fél Magyarország vonatkozásában négy képességtérületre (logisztikai funkcióra) vonatkozó, az együttműködés lehetséges irányait tartalmazó igényt fogalmazott meg az alábbiak szerint:

- Üzemanyag-ellátás
- Közlekedés, szállítás, rakodás
- Mozgáskoordináció (MOVCON)
- Ivóvízellátás (víztisztítás)

A német delegáció javasolta, hogy a kétoldalú megbeszélésen elhangzottakat a magyar fél dolgozza fel és esetleges részvételi szándékát, vagy annak elutasítását 2011 májusáig nyilvánítsa ki. A magyar fél pozitív válasza esetén kérte, hogy az együttműködés Magyarország által preferált logisztikai területeit is nevezze meg.

A magyar fél válaszában függvényében a német delegáció egy jövőbeli nyilatkozat kiadását szorgalmazta, ami a két fél szándékának megerősítését szándékozott hivatalos formába önteni. Az együttműködés további irányát a német fél – a választott logisztikai területek alapján – szakértői egyeztető megbeszélések, konferenciák, közös szakfelkészítések és esetlegesen gyakorlatok formájában képzelte el.

Az elgondolások szerint a német megkeresésre adott pozitív válasz esetén a JL-projekt keretében létrejött többnemzeti együttműködés tagországai közösen – a „szövetség” keretében – tennének felajánlást a „Capable Logistician 2013” (CL 13) Multinational Logistic Coordination Centre (MLCC) többnemzeti logisztikai akkreditációs gyakorlaton történő részvételre. A gyakorlat jó lehetőséget biztosítana a közös kiképzésre és az interoperabilitás növelésére mind az MLCC-tagországok, mind a JL-együttműködésben részt vevő tagországok számára.

A megfogalmazott együttműködés szükségességével a HVK Logisztikai Csoportfőnökség valamint az MH ÖHP szakmai szervei egyeztetettek. A hivatalos egyeztetéseket és a meghatározott logisztikai funkciókhoz kapcsolódó, felajánlható képességek előzetes felmérését követően – az MH ÖHP Logisztikai Erők főnökét (parancsnokhelyettes, továbbiakban: MH ÖHP LOGEF) felhatalmazva – 2011 májusában Németországban megtörtént a JL-projektben való részvételi szándék deklarálása. A részvételi szándék mellett az MH ÖHP LOGEF ismertette a magyar fél által végrehajtott analízis eredményét, és az alábbi logisztikai képességeket jelölte meg az együttműködés területeiként:

- Tábori lőszer és robbanóanyag raktározása (AHA);
- Tábori üzemanyag raktározása (BFI);
- Szállítás, rakodás és anyagmozgatási tevékenység (M&T);
- Mozgáskoordinációs tevékenység (MovCon).

A németországi látogatást követően az MH ÖHP LOGEF meghatározta a projekt magyar folytatásának irányát, amely az együttműködéshez kiajánlásra kerülő logisztikai alegységek ideiglenes állománytábláinak összeállítását, valamint az alegységek logisztikai képességeiről és kapacitásairól szóló logisztikai kézikönyv összeállítását szabta feladatul.

2011. július 18–22. között a német JSC G4 logisztikai főnöke, Rudolf Maus dandártábornok az MH ÖHP LOGEF meghívására Magyarországra látogatott. A látogatás kapcsán előadások formájában tájékoztatást kapott a magyar fél által végrehajtott kidolgozó munka eredményéről, és technikai bemutató formájában a magyar felajánlásban szereplő logisztikai alegységek képességeit és kapacitásait is demonstrálták.

A kétoldalú tárgyalások kapcsán megállapodás született a JL-projekt égisze alatt megszervezendő CL 13 gyakorlaton történő közös részvételről, valamint arról, hogy a német fél a kapott logisztikai kézikönyv feldolgozása után, vezető nemzetként harmonizálja a felajánlásban szereplő német–magyar (többnemzeti) erők szervezeti felépítését és erejét, illetve javaslatot tesz a gyakorlaton részt vevő

többnemzeti erők összetételére és nagyságára.

A SAFETY FUEL GYAKORLAT

A közös képességsomag kialakításának ütemezését és az első képesség kiválasztását – ami egy tábori üzemanyagraktár/-töltőpont (Bulk Fuel Installation – BFI) telepítését és üzemeltetését foglalta magába – nagymértékben megkönnyítette, hogy a német haderőt érintő szervezeti változások eredményeképp a NATO-rendszerű WARDAM II üzemanyagcsővezeték-rendszerből a német félnek feleslege keletkezett, így egy készletet – a vonatkozó üzemeltetési és műveleti dokumentációval együtt – átadott a magyar haderő számára.⁵ A kooperáció fő céljaként fogalmazódott meg, hogy meghatározott műveleti területen a TÚZAR felépítéséhez és üzemeltetéséhez szükséges anyagot egy vagy több nemzet biztosítsa, és háromoldalú (a harmadik partner Horvátország), vagy váltásos (rotációs) rendszerben üzemeltesse.

Ez a cél az elképzelések szerint a közös képesség kialakításán különböző, egymásra épülő szintjein keresztül valósítható meg, melyek tartalma a következő:

Elkülönülő: a hadműveleti területen minden nemzet külön fogja készenlétben tartani a saját nemzeti BFI megépítéséhez és működtetéséhez szükséges egyes rendszereket. Az üzemanyag-gazdálkodás kétoldalú szinten működik.

Kapcsolódó: a hadműveleti területen az egyes nemzetek külön alrendszerekben fogják biztosítani egy adott BFI megépítéséhez és működtetéséhez szükséges anyagokat, melyek a rendszeren belül kapcsolódnak egymáshoz. Az alrendszereket az egyes nemzetek működtetik.

Váltásos: a hadműveleti területen egy nemzet fogja biztosítani egy adott BFI megépítéséhez és működtetéséhez szükséges anyagokat. A létesítményt kétoldalú szinten működtetik, váltásban.

Többnemzeti: a hadműveleti területen egy nemzet fogja biztosítani egy adott BFI megépítéséhez és működtetéséhez szükséges

anyagokat, és a létesítményt kétoldalú szinten működtetik (az üzemeltető személyzetet a nemzetek közösen adják). Az együttműködés még magasabb szintű, ha a nemzetek képesek egymás eszközeit használni/előállítani, vagy képességeket teremteni vegyes eszközökkel.

A képesség megteremtésének kulcseleme az eszközt üzemeltető állomány felkészítése lett, aminek eddig végrehajtott lépéseit egy alap szakmai (parancsnoki-kezelői) külföldi felkészítés, egy hazai összekovácsolási tréning, és a képesség megvalósítási helyzetét tesztelő, kétnemzeti (magyar–német) szaktechnikai gyakorlat (továbbiakban: gyakorlat) jelentette, amely a tervezés során a „Safety Fuel 2012” kódnevet kapta. A gyakorlat tervezése (és később végrehajtása) a konkrét kiképzési-felkészítési feladatokon kívül magába foglalta azokat az együttműködési formákat – munkaértekezletek, tréningek, szakértői megbeszélések, közös tervezési eszmecsere – melyeken keresztül a képesség többi elemét, a kívánt célokat, a harmonizáció komponenseit – koncepciók és eljárások, struktúrák, felszerelés – elméleti és gyakorlati szempontok szerint elemezték.

Az MH ÖHP parancsnoka által az MH Veszélyesanyag Ellátó Központ (továbbiakban: MH VEK) heténygyházi bázisán elrendelt gyakorlat fő célja a résztvevők interoperabilitásának növelése lett, az adott kapacitáshoz és képességű BFI kialakításának, felszerelésének, működtetésének, fenntartásának és szétszerelésének megtervezésében és végrehajtásában, a többnemzeti logisztikai támogatás lehetséges módjaira fókuszálva. A kívánt katonai végállapotként a többnemzeti együttműködésen alapuló, műveleti környezetben történő üzemeltetési képesség eléréséhez szükséges kiképzettségi állapot megteremtését határozták meg.

A gyakorlat tervezési fázisa előtt sor került a WARDAM-II⁶ rendszermodul átvételére. Az eszköz eredetileg telepített NATO-csővezetékek javítására szolgált, Németország Afganisztánban kezdte más, kibővített céllal használni a mobilcsővezeték-javító készlet elemei által keretbe foglalt rendszer elemeit

FELADAT-VÉGREHAJTÁS KÖZBEN

NATO- és PFP-SZEMLE

(Mazar-e Sharifban működő tábori üzemanyagraktár /TÜZAR/). A TÜZAR jelentős előnye, hogy viszonylag rövid idő alatt telepíthető, áttelepíthető, a karbantartás a működtetéssel egyidejűleg, tábori körülmények között is végrehajtható. A bemutatott technikai eszköz nem csak katonai feladatok során alkalmazható: ideiglenes töltőállomásként üzemeltethető természeti katasztrófa esetén, építési munkálatok alatt vagy egy töltőállomás átmeneti helyettesítésére, főként repülőbázisokon. A hazánk által átvett és az MH VEK hetényegyházai bázisán tárolt rendszer fő elemeit két 1200 m³-es modul (300 m³-es elasztikus tartályok és csővezeték-elemek), 4 db 150 m³-es modul (50 m³-es elasztikus tartályok és csővezeték-elemek) 2+4 töltőállomás (repülő-hajtóanyag és gázolaj) és 8 szivattyúállomás képezi, melyet mintegy 19 főnyi állomány tud üzemeltetni. Az átvett rendszer a tervek szerint egy olyan regionális szaktechnikai kiképzői centrumnak lehet az alapja, ami a műveleti területen történő feladat-végrehajtás személyi állományát készítené fel katonai vagy civil katasztrófavédelmi feladatokra.⁷ Ennek szellemében a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Logisztikai Intézetének a gyakorlat állományába megfigyelőként/értékelőként bevont tanára a tananyagba integrálja a WARDAM-rendszer üzemeltetésének alapjait, kapacitásadatait, felhasználási lehetőségeit.

Az indító tervezői konferencia előtt a gyakorlatra történő felkészítést a német fél Putlos városban diszlokáló logisztikai kiképző központjában kezdődött meg, a tervezett magyar parancsnokok és szivattyúkezelők részvételével, hat, illetve négy hétben.

A külföldi felkészítést a hazai, több alakulattól kijelölt üzemanyagos szakállomány összekovácsolási kiképzése követte, német mentorok felügyelete mellett. A gyakorlat tervezési fázisaiban elkészült a szükséges dokumentáció, a NATO-elvek alapján kidolgozott EXPLAN, a gyakorlat levezetési és valós biztosítási terve, az előkészítésre és végrehajtásra vonatkozó parancs, valamint a technikai megállapodás. Feldolgozták és harmonizálták a német és a magyar fél gyakorlattal kapcsolatos koncepcióját, a gyakorlaton részt vevő felek általános és szakmai célját, a befogadó nemzeti támogatással kapcsolatos feladatokat és igényeket, a gyakorlat magyar és német vezetői-végrehajtói állománylistáját.

A tervezési folyamat végén – a képességelemek rendelkezésre állását és a német,

valamint a hazai kiképzési folyamatokat elemezve – nyilvánvalóvá vált, hogy a gyakorlat EXPLAN-ben megfogalmazott eredeti végcélja a következő tényezők miatt valószínűleg nem elérhető:

A Putlosban végrehajtott kiképzés egy, a német rendszer szerinti szakalapozó szintű felkészítés, ami nem adta meg a megfelelő jogosultságot és felkészítettségi állapotot ahhoz, hogy az erre épülő négyhetes itthoni felkészítés, valamint a gyakorlat után a magyar állomány önállóan Magyarországon, illetve a német féllel műveleti területen egymást rotálva képes legyen a WARDAM műveleti alkalmazására, üzemeltetésére.

A technikai dokumentáció fordításával a hivatalos fordító szerv a gyakorlat kezdetéig nem készült el. Ennek hiányában a magyar állomány az itthoni felkészülést magyar eljárási rend, illetve szabályzók alapján tudta csak végrehajtani, ami nem minden esetben egyezett meg a német szabványokkal.

A kiképzési célokon kívül eső, ám a képességet befolyásoló logisztikai tényezőként merült fel, hogy a rendszer önálló, nemzeti alkalmazásához olyan elemek hiányoznak (pl. kapcsolóelemek, tervezőszoftver stb.), melyek beszerzése egyelőre a jövő feladata.

A *végző tervezői konferencián* rögzítették, hogy a projekt végcéljának eléréséhez – a gyakorlaton kívül – a továbbiakban szükséges:

- a TÜZAR kijelölt állományának folytatolagos, magasabb szintű szakfelkészítése, lehetőleg már 2013 első negyedévében;

- a Bundeswehr részéről egy olyan akkreditált tanfolyam részleteinek meghatározása (train the trainer), melynek elvégzését követően az ott sikeres vizsgát tett magyar állomány a WARDAM rendszer magyarországi szakki-képzés keretében tovább oktathatja;

- a közösen kidolgozott kiképzési és követelményrendszer által végrehajtott magyar szakkiképzés német kiképzési rendszer által történő akkreditációja, vagyis hogy a magyar szakkiképzés végén kiadott bizonyítványokat elismerjék a Bundeswehr részéről is.

A fentieket figyelembe véve a gyakorlat magyar nyelvű végrehajtási parancsában a kiképzési célok a következőképpen deklarálódtak:

- A gyakorlat célja:
 - gyakoroltatni a magyar, illetve a német fél használatában lévő szaktechnikai eszközök együttes alkalmazását, hatékony együttműködés kialakításával;
 - gyakorlatban alkalmazni a tábori üzem-

anyagraktár önálló nemzeti, illetve többnemzeti üzemeltetését, célszerűsíteni a kidolgozásra kerülő eljárás- és dokumentumrendszert.

- Általános célok:
 - összekovácsolni a tábori üzemanyagraktár beosztott szakállományát;
 - kialakítani, fejleszteni a német féllel való hatékony együttműködést;
 - gyakoroltatni a tábori üzemanyagraktár bontását, az összetevőelemek (szaktechnikai eszközök) tisztítását, karbantartását, tárolásra előkészítését;
 - fejleszteni a beosztott szakállomány angol nyelvű kommunikációs készségét;
 - gyakoroltatni a közös eljárásrendet;
 - gyakorlatban alkalmazni a Magyar Honvédség német fél által szakkiképzett személyi állománya megszerzett ismereteit, begyakoroltatni az egyes fázisok feladatait a német fél által biztosított instruktorok szakmai támogatásával, felmérni a szakkiképzés terén jelentkező további szükségleteket.

- Fő célkitűzések:
 - demonstrálni a tábori üzemanyagraktár telepítését többnemzeti szaktechnikai eszköz-biztosítással, többnemzeti üzemeltetéssel;
 - alkalmazni a kidolgozandó, a nyilvántartásra, elszámolásra, átadás-átvételre vonatkozó angol nyelvű közös dokumentumrendszert, ellenőrizni annak megfelelőségét, felmérni a célszerűség érdekében történő továbbfejlesztés lehetőségeit;

- megismertetni az érintett alakulatokkal, szervezetekkel a rendelkezésre álló WARDAM-II készlet alkalmazási lehetőségeit.

A gyakorlat október első három hetében, öt fázisban lett végrehajtván, magyar–német társigazgatói vezetéssel és vegyes, német–magyar végrehajtói-üzemeltetői állománnyal. A konkrét, aktív fázis az átvett rendszer egyes elemeinek telepítését, üzemeltetését foglalta magába, a speciális szaktechnikai jellegnek megfelelően a bontás és tárolásba helyezés is az értékelés releváns részét képezte. A kétnemzeti üzemeltetési képesség demonstrálása egy előre meghatározott ütemterv szerinti dinamikus és statikus bemutató megtartásával történt, szakmai, illetve VIP-nap keretében.

A statikus bemutató valós, műveleti élethelyzetet szimulálva látott két kiszolgálási feladatot, a megfelelő „force protection” és biztonsági, környezetvédelmi rendszabályok betartásával, angol nyelvű rádióforgalmazással. A VIP-napon – többek között – megjelentek a „Joint Logistics” projekt tervezett nemzetieinek katonai logisztikai vezetői, a civil alkalmazási lehetőségek figyelembevételével a MOL és a megyei védelmi bizottság képviselői.

AZ ÜZEMANYAG-ELLÁTÁS A LOGISZTIKAI BIZTOSÍTÁS MEGHATÁROZÓ ELEME

A gyakorlat tapasztalatainak feldolgozása jelenleg is folyik, az előzetes értékelés szerint a meghatározott szempontok nagy részében teljesen, kis részében legalább továbbfejleszhető szinten sikerült a feladatokat végrehajtani és a kiképzési célkitűzéseket elérni. A továbblépés feladatait rögzítették, a német fél ennek érdekében meghívta a magyar állományt a jövő évben Németországban tartandó logisztikai gyakorlatra, ugyanakkor megkezdődött a putlosi felkészítés magasabb szintű tanfolyamának megszervezése is.

A bemutatók sikeres végrehajtása és a gyakorlatról szerzett azonnali benyomások bizonyították, hogy a többnemzeti együttműködés, a részkapességek egyesítése és a kooperációs feladat-végrehajtás az eredményhez képest jelentősen kisebb erőfeszítéssel is lehetséges, ami a jövőben a NATO és EU által meghatározottak szerint a siker egyik meghatározó kulcsa lehet.

¹ NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések – 2012/14: A többnemzeti katonai képességfejlesztésről a Közép-európai Védelmi Együttműködési Kerekasztal kapcsán. Készítette: Csíki Tamás; http://hhk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2012/SVKK_Elemzesek_2012_14.pdf

² Ugyanott

³ Az NKE HHK Logisztikai Intézete hadtáp alakításának, illetve műveleti logisztikai mesterképzésének záróaktusaként többnemzeti keretek között végrehajtott logisztikai gyakorlatra került sor. A kar végzős, katonai gazdálkodási szakos honvédtiszt-jelöltjei, valamint a brnói Nemzetvédelmi Egyetem és az osztrák Szövetségi Haderő bécsi Logisztikai Iskolájának hallgatói a FOURLOG képzési program, a mesterképzésben részt vevő logisztikusok pedig a Maglite Multinacionális Összhaderőnemi Logisztikai Gyakorlat keretében a Brit Defence College of Logistics & Personnel Administration és a Cseh Védelmi Egyetem hallgatóival közösen hajtának végre békefenntartói-válságkezelői feladatokat.

⁴ NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések – 2012/1: A német védelempolitika régi-új alapjai és új felépítménye. Készítette: Csíki Tamás; Forrás: http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2012/SVKK_Elemzesek_2012_1.pdf (2012. október 25.)

⁵ Ezzel a képességet alkotó négy elemből (eszköz, dokumentáció, kiképzett állomány, infrastruktúra) az eszköz és a szükséges dokumentáció nagy része rendelkezésre állt, ami jelentős költség- és időcsökkenést eredményez a kialakítás során.

⁶ A név az angol War Damage rövidítésből ered, mivel a rendszer moduláris felépítése által képes a csapást szenvedett hálózatokba becsatlakozni, illetve tábori, korlátolt háborús körülmények között működni. Jelenleg az elnevezés MPRE-re változott, ami a mobil csővezeték-javító készlet angol betűszava.

⁷ Ehhez azonban többek között mindenképpen szükség lenne az MH VEK állománytáblájának bővítésére állandó kiképzői beosztások rendszeresítésével.

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

NEMZETKÖZI KATONAPOLITIKAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

OROSZORSZÁG ELFOGÓ VADÁSZREPÜLŐGÉPEKET TELEPÍT A SARKKÖRÖN TÚLRA

Az orosz védelmi minisztérium 2012 végén, 2013 elején MiG–31 típusú elfogó vadászpilótákat telepített/telepít Novaja Zemlja területére, az északi szélesség 71. foka felett lévő Rogacsevo légbázisra. A vadászpilótaszázad a rakétaelhárító rendszer részeként az északról érkező esetleges támadások elhárításában vesz majd részt. Az elképzelések szerint az elfogó vadászpilóták nemcsak a csapásmérő repülőgépek, hanem a nukleáris robbanófejet hordozó robotrepülőgépek ellen is eredményesen bevetődhetnek. A MiG–31BM jelű változat – korszerű, fázisvezérelt Zaszlon–M típusú radarjának köszönhetően – egy vadászpilótát képes észlelni, egyidejűleg 10 célt követhet, és négy ellen indíthat rakétát. A repülőgép számára kifejlesztették az R–37 (AA–13 Arrow) típusú nagy hatótávolságú rakétát, melyet az orosz szakemberek különösen alkalmasnak tartanak az AWACS repülőgépek megsemmisítésére. A rakéta hatótávolsága – a repülési profiltól függően – 190 és 400 km között van. Ez utóbbi hatótávolságot valószínűleg a gyorsítófokozattal ellátott változat éri el. A Rogacsevo légbázison az elmúlt időszakban egy Szu–27 típusú gépekből álló vadászpilótaszázad települt. A légbázison korábban időszakosan már megjelent a világ leggyorsabb hadrendben lévő repülőgépeinek tartott MiG–31, de az állandó telepítéssel az orosz vezetés szeretné hangsúlyozni, hogy számára a sarkkörön túli területek felértékelődtek. (1. kép)

1. KÉP A MiG–31 TÍPUSÚ REPÜLŐGÉP LÉGI UTÁNTÖLTÉSRE ALKALMAS VÁLTOZATA

ÚJ MEGOLDÁS A RAKÉTAVÉDELMI RENDSZER KIÉPÍTÉSÉRE?

Az európai rakétavédelmi rendszer kiépítése továbbra is az amerikai–orosz kapcsolatok végleges rendezésének útjában áll. A patthelyzet feloldása érdekében a Nemzeti Kutatási Tanács (National Research Council – NRC) azt javasolja az amerikai kormánynak, hogy vizsgálja felül eddigi elképzeléseit. Az NRC szakértői tanulmányozták a terveket, majd megállapították, hogy egyáltalán nem szükséges elfogórakétákat telepíteni Lengyelországba, mert az nem szükséges Európa védelméhez, és nem segíti az Amerikai Egyesült Államok védelmét sem. Ráadásul az oda szánt Standard Missile 3 Block 2B rakéták még nem léteznek, a Pentagon még csak most indította el a tervezést. A rakéták sikeres alkalmazásához nagy területet lefedő felderítő- és ráveztőrendszer is szükséges, amelyek még szintén nem léteznek, és a közeli jövőben nem is várható megjelenésük. Egy ilyen műholdas rendszer kiépítése mintegy 500 milliárd dollárba kerülne. Alternatívaként az NRC azt javasolja, hogy az elfogórakétákat honi területre, az Egyesült

2. KÉP A KÍNAI LIAONING REPÜLŐGÉP-HORDOZÓ

Államok keleti partja mentén telepítsék. Ez a rendszer csak 45 milliárdba kerülne, és alkalmas lenne Irán felől érkező rakétatámadások elhárítására. Ez a megoldás Oroszország számára is sokkal elfogadhatóbb lenne, mivel Moszkva szerint az elfogórakéták európai telepítése megbontaná a kialakult erőegyensúlyt. Az orosz katonai vezetés már üdvözölte az új amerikai elképzelést, mert megvalósítása esetén a két ország közötti feszültség jelentősen csökkenhet. Elemzők szerint az újrávalasztott Obama elnök vélhetően felhagy a rakéták európai telepítésének szorgalmazásával.

SZOLGÁLTATBA ÁLLT KÍNA ELSŐ REPÜLŐGÉP-HORDOZÓJA

2012. szeptember végén hivatalosan is szolgálatba állt Kína első repülőgép-hordozója, bár az általa hordozandó repülőeszközök csak hiányosan állnak rendelkezésre. (2. kép) A hajó a Liaoning nevet kapta az egyik kelet-kínai tartomány után. Szolgálatba állítása már régóta váratott magára – mivel már sikeresen végrehajtotta a szükséges tengeri próbákat, így a bejelentés időpontjának megválasztását valószínűleg nem a Kelet-Kínai-tengeren

3. KÉP A J-31 TÍPUSÚ HAJÓFEDÉLZETI REPÜLŐGÉP PROTOTÍPUSA

lévő szigetek körüli vita fellángolása indokolta. A hajót még a Szovjetunióban kezdték építeni Varjag néven, majd az ország felbomlását követően Ukrajnában maradt, amelynek azonban nem volt rá szüksége, így építése leállt. Kína 1998-ban vette meg a már úszóképes, de hajtómű, fegyverzet és navigációs rendszer nélküli hajót. Ezt követően sor került a hajó kisebb átalakítására és felszerelésére. A tengeri próbákat 2011 augusztusában kezdték. Az eddigi utak során a hajó meghajtását, valamint kommunikációs és navigációs rendszereit tesztelték. A munkálatok feltehetően azért is húzódtak ilyen sokáig, mert Kína egyelőre nem rendelkezik fedélzeti alkalmazásra megfelelő repülőgépekkel. A kínai hadiipar jelenleg két repülőgépet fejleszt a repülőgép-hordozó számára: a J-15-öt az orosz Szu-33 alapján, a lopakodóképességekkel rendelkező J-31-et pedig saját fejlesztésként. (3. kép) A kínai vezetők szerint a hajó szolgálatba állítása csak a kezdő lépés egy hosszú úton. A Biztonsági Tanács állandó tagjai közül eddig Kína volt az, amely nem rendelkezett repülőgép-hordozóval, de az ország növekvő gazdasági ereje és egyre nagyobb részesedése a világ ipari termeléséből a politikai befolyás és a katonai potenciál növelését is igényli. A Liaoning fő feladata a fedélzeti állomány és a majdani hajózállomány kiképzése, üzemeltetési tapasztalatok szerzése, hogy az ezt követően saját erőből építendő repülőgép-hordozóik gyártá-

sához és üzemeltetéséhez elegendő felkészült szakemberrel rendelkezzenek.

OROSZORSZÁG HIPERSZONIKUS FEGYVEREKET FEJLESZT

Dmitrij Rogozin szerint, aki miniszterelnök-helyettesként az orosz hadiipart felügyeli, országának nem az amerikai utat kell követnie a hadászati légi erő fejlesztésében, vagyis nem a B-2 bombázó-repülőgépekhez hasonló eszközöket kell fejlesztenie, hanem a hiperszonikus repülőeszközök alkalmazására kell fektetnie a fő hangsúlyt. Mielőbbi eredmény elérése érdekében egy szuperholdingot kell létrehozni, amelynek tagjai a Harcászati Rakéták Vállalat és a Masinosztrojnyije Vállalat. A Harcászati Rakéták Vállalat központja a Moszkva környéki Koroljovban van. A vállalat 2002-ben jött létre több tervező- és gyártóegység összeolvadásával. Közülük a jelentősebbek a Zvezda-Sztrela (harcászati levegő-föld rakéták), a Vimpel (harcászati levegő-levegő rakéták), a Raduga (robotrepülőgépek) és a Region (légi indítású harcászati fegyverek). A Masinosztrojnyije tervezői és gyártói az orosz haditengerészet tengeralattjáróról indított robotrepülőgépeinek a többségét, továbbá mesterséges holdakat és világűrben használatos más eszközöket, de már nagy tapasztalattal rendelkezik a hiperszonikus fegyverek fejlesztésében is. Jelenleg Indiával folytat szoros együttműködést a BrahMos típusú, ramjet hajtású robotrepülőgép fejlesztésében. Rogozin szerint a többszörös hangsebességgel repülő eszközöknek viszonylag nagy esélyük van arra, hogy bármely agresszor légvédelmét sikeresen áttörjék és csapást mérjenek a kijelölt célokra.

KIRGIZISZTÁN MEGHOSSZABBÍTOTTA AZ OROSZ KATONAI BÁZISOK SZERZŐDÉSÉT

A kirgiz védelmi miniszter még 2012 júliusában jelezte, hogy az országa területén lévő négy orosz katonai bázis működését szabályozó szerződések hamarosan lejárnak, és azok megújítása csak az eddigi térítési összeg megnövelése esetén lehetséges. Szeptember végén, Putyin elnök látogatását követően a két ország képviselői több megállapodást írtak alá, köztük a négy katonai bázis bérletének további 15 évvel történő meghosszabbításáról szólót. A megállapodás az alábbi bázisokat érinti: a Kant légbázist Biskek közelében, egy haditengerészeti kommunikációs központot az ország északi részén, egy haditengerészeti kísérleti állomást az Isszik Kul mellett és egy szeizmográfiai állomást az ország délnyugati részén. Ez utóbbi a földrengések mellett a vi-

lágban végrehajtott atomrobbantások észlelésére szolgál. A megállapodás 2017-ben lép hatályba, lejártát követően pedig további öt évvel meghosszabbítható. A meghatározott új bérleti díjat egyelőre nem hozták nyilvánosságra. A két fél megállapodott az Oroszországgal szemben fennálló 489 millió dolláros kirgiz adósság sorsáról is. A 2005 óta meglévő 189 milliós adósságot a felek leírják, míg a 2009 óta létező 300 milliót 10 éven belül két részletben, 2016-tól kezdődően törlik.

OROSZORSZÁG NÖVELI VÉDELMI KÖLTSÉGVETÉSÉT

Oroszország 2012-ben mintegy 61 milliárd dollárnyi rubelt költ védelmi célokra, mely összeg a tervek szerint 2015-ben már 97 milliárdra nő. A növekedés nemcsak nominális értékben lesz tapasztalható, hanem a GDP-hez mérten is. 2013-ban a GDP 3,2%-át, 2014-ben 3,4%-át, míg 2015-ben 3,7%-át költik védelemre. A pénzből jut majd átfegyverzésre, az állomány munka- és életkörülményeinek, valamint szociális helyzetének a javítására.

OROSZ KARABÉLYOK NATO-ORSZÁGOKBAN?

A Molot orosz fegyvergyár – ismert terméke az RPK-74 típusú golyószóró – Vepr 12 típusjelű kézifegyvere sikeresen szerepelt a német hadsereg csapatpróbáin. (4. kép) A gyár szóvivője szerint már 17 NATO-tagállam fejezte ki szándékát, hogy vásárolna a fegyverből, amelyet kis méretei és nagy pontossága miatt különösen alkalmasnak tartanak a speciális erők és a rendőrség általi alkalmazásra. A fegyver a Kalasnyikov gépkarabély egyik újabb változatának tekinthető.

4. KÉP A VEPR 12 TÍPUSÚ KARABÉLY

ÚJ ROBOTREPÜLŐGÉPET RENDSZERESÍTENEK AZ OROSZ LÉGIERŐNÉL

Az orosz légi erő nem rendelkezik határaitól távol vadászrepülőgépei állomásoztatására alkalmas légbázisokkal, így nem tud bombázó-repülőgépei számára megfelelő nagy távolságú légi fedezetet biztosítani. A katonai vezetés ezért arra törekszik, hogy a bombázó-repülőgépekről a céltól minél nagyobb távolságból indíthassák a támadó fegyverzetet.

5. KÉP A H-101 TÍPUSÚ ROBOTREPÜLŐGÉP MAKETTJEI EGY TU-95 REPÜLŐGÉPRE FÜGGESZTVE

6. KÉP A SZU-30 ALAPVÁLTOZATA

7. KÉP A PANCIR-1S ÖNJÁRÓ LÉGVÉDELMI KOMPLEXUM

8. KÉP AZ EXCALIBUR TŰZÉRSÉGI LÖVEDÉK GYAKORLÓ VÁLTOZATA

tetlenségi navigációs rendszer segíti a célig, természetesen kisebb pontossággal. A H-555 csak 200 kg hasznos terhet szállít, és 30 m-es pontossággal ér célba. A H-101-et követően a nukleáris robbanófej hordozására alkalmas H-102 rendszeresítésére kerül majd sor. Az új robotrepülőgépet – annak méretei miatt – csak a Tu-95MSz és a Tu-160 hordozhatja, a Tu-22M3 számára marad a H-555.

A SZU-30SZM MEGKEZDTE KÍSÉRLETI REPÜLÉSEIT

Az orosz védelmi minisztérium 2012 márciusában megrendelt 30 db Szu-30SZM típusú többrendeltetésű vadászipülőgépet 2015-ig történő leszállítással. (6. kép) Az elképzelések szerint a még fejlesztés alatt álló ötödik generációs, jelenleg T-50 típusjelzésű gép megjelenéséig ez a típus lenne az orosz légierő legkorszerűbb és leghatékonyabb vadászipülőgépe. A gép sajátossága, hogy hajtóművének tolóerő-vektora irányban is változtatható, ezáltal manőverezőképesége az alaptípusénál is jobb lesz. Emellett korszerűbb rádiólokátort, rádió- és felismerőberendezést, katapultülést kap. Fegyverzete légi és földi célok leküzdésére is alkalmassá teszi. A program végrehajtása láthatóan jól halad, mert 2012. szeptember második felében két repülőgép már végrehajtotta első felszállását.

IRAK ISMÉT OROSZ FEGYVEREKET VÁSÁROL?

Oroszország – az amerikai erők kivonulását követően – erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy ismét nagy értékben adjon el fegyvereket Iraknak. 2012-ben iraki vezetők legalább három alkalommal írtak alá fegyvervásárlási megállapodást orosz partnereikkel, összesen 4,3 milliárd dollár értékben. A megállapodások tartalmáról kevés szivárgott ki, de állítólag tartalmazza 30 db Mi-28NE harci helikopter és 50 db Pancir-Sz1 (SA-22 Greyhound) önjáró légvédelmi komplexum leszállítását. (7. kép) Szakértők feltételezik, hogy Irak szeretne beszerezni tartalék alkatrészeket és javítókészleteket a szovjet/orosz eredetű haditechnikai eszközeihez, kiegészítené légvédelmi rendszereit, lőszerkészletét. Szóba kerülhetett a vadászipülőgép-flotta korszerűsítése Szu-30MK2

és MiG-29M/M2 repülőgépekkel, illetve a páncélos csapatok fegyverzetének a kiegészítése is. A megállapodásokban foglaltak végrehajtása kérdéses, mert kiszivárogtatásukat követően az iraki vezetés elbizonytalanodott, és már nem szorgalmazta azok mielőbbi végrehajtását. Irak tagadja, hogy az Amerikai Egyesült Államok részéről kapott figyelmeztetés késztette óvatosságra.

A DÉL-KOREÁBAN ÁLLOMÁSOZÓ AMERIKAI CSAPATOK NÖVELIK TŰZÉRSÉGÜK HATÉKONYSÁGÁT

Az Amerikai Egyesült Államok jelenleg 28 ezer katonát állomásoztat Dél-Koreában. Egy esetleges észak-koreai támadás esetén a közös amerikai-dél-koreai haderő – egyebek mellett – GPS-vezérlésű nagy pontosságú bombákkal is támadhat észak-koreai célpontokat, de a velük végrehajtott válaszcsepásra akár egy órát is várni kellene. Az amerikai katonai vezetés ezért úgy döntött – feltehetően az északiak egyre gyakoribb tűzérési provokációi miatt –, hogy 2012 végéig a félszigeten állomásozó amerikai tűzérseget ellátják Excalibur tűzérsegi lövedékekkel. (8. kép) A 155 mm-es lövedék hatótávolsága 40–57 km, találati pontossága 5–20 m. A hatótávolság növelését elősegítették a lövedék első harmadánál alkalmazott szárny-, illetve kormányfelületek, amelyekkel a lövedék a röppályája legmagasabb pontja után a közel ballisztikus pálya helyett siklórepüléssel folytathatja útját a beprogramozott célig. A nagy találati pontosságot műholdas navigációs rendszer alkalmazása teszi lehetővé. Egy M109A6 Paladin önjáró tarackban 39 ilyen lövedék fér el.

ISMÉT ELHALASZTOTTÁK AZ INDIAI REPÜLŐGÉP-HORDOZÓ ÁTADÁSÁT

India még 2005-ben kötött szerződést Oroszországgal az Admiral Gorskov repülőgép-hordozó megvásárlásáról és átépítéséről 947 millió dollárért. A munkálatok lassan haladtak, a költségek egyre nőttek, és jelenleg 2,3 milliárd dollárnál tartanak. A hajó átadását a haditengerészet számára – az eredetileg tervezett 2008 helyett – legutóbb 2012. december 4-ére tervezték, de a szeptemberben végrehajtott mélyvízi próbaút során rendellenességet tapasztaltak a meghajtórendszerben, és a hajó az elvárt 29 csomós maximális sebesség helyett csak 27,9 csomót volt képes elérni. A problémát az okozta, hogy a gőztermelő rendszer kazánja szivárgott. A vizsgálat megállapította, hogy a kazán szigetelésénél az előírt azbeszt helyett gyengébb minőségű kínai tűzálló téglákat használtak. Kína cáfolta, hogy exportált volna Oroszországba a hajó kazánjában felhasználtakhoz hasonló tűzálló téglákat. A hiba kijavítása miatt a Vikramaditya repülőgép-hordozó átadására 2013 ősze előtt nem kerül sor. (9. kép) Felmerült, hogy India esetleg 110 millió dollár kártérítést kér Oroszországtól az ismételt késedelemért, de szakértők ezt valószínűtlennek tartják, mert Indiának nem érdeke a két ország közötti viszony élezése. Korábban Franciaország késlekedett több mint három évig hat Scorpio-osztályú tengeraltjáró leszállításával, és India akkor sem követelt kártérítést.

9. KÉP AZ INDIAI VIKRAMADITYA REPÜLŐGÉP-HORDOZÓ PRÓBAÚTRA INDUL

Jeszenyi Ildikó őrnagy:

GONDOLATOK A HELYŐRSÉGI KATONAI RENDÉSZETI SZOLGÁLAT ALKALMAZÁSÁRÓL, FELKÉSZÍTÉSÉRŐL

„A belső fegyelem megtart, mint testet a csontváz. A külső fegyelem páncél: véd és akadályoz. A természetben az alacsonyabb rendű élőlényeket kitingpáncél védi. Kívül kemények, belül puhák. A páncél: fal köztük és a világ között. Ha áttörik, védtelenek. A magasabb rendű élőlényeknek gerincük van. Kívül lágyak, a tartásuk belül van. Szabadabb a viszonyuk a világhoz, s bár könnyebben megsérthetők, mégis nagyobb biztonságban vannak. Az emberi psziché szétesik fegyelem nélkül. A fejlődés útja az, hogy a külső fegyelem belső fegyelemmé változzon. Csak a belső fegyelem tanít meg élni a szabadsággal. Belső fegyelem nélkül a szabadság megbetegít. Ezért van olyan sok pszichés zavar a modern kultúrában. „ Popper Péter: A belső utak könyve¹

Magyarország területén a katonai rend és fegyelem fenntartására hivatott katonai rendészeti szolgálat hatásköréről, rendeltetéséről a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzata VII. fejezete rendelkezik. A szolgálat alapvető feladata a katonák és a honvédségi gépjárművek ellenőrzése, a katonák által okozott vagy elszendvedett balesetek, bűncselekmények, szabálysértések vagy fegyelemsértések esetén a helyszín biztosítása. Mindemellett a szolgálat részt vesz a gépjárműkonvojok kísérésében, különböző rendezvények esetén a forgalomirányításban, rendezvények biztosításában, területzárásban.² A katonai rendészeti szervek feladataikat önállóan, vagy a rendőrséggel együttműködésben, illetve nyomozótest, katonai ügyész utasítása alapján teljesítik.³

A KATONAI RENDÉSZETI TEVÉKENYSÉG

A katonai rendészeti tevékenység kiterjed a helyőrségekre, a helyőrség határán kívüli alkalmazási körletekre, gyakorlatok körzeteire, hadműveleti területekre, járóútvonalakra, a közhasználatú járművekre és azok állomása-ira, a nyilvános szórakozóhelyekre.⁴

A Szolgálati Szabályzatban jól elkülöníthető a tevékenység három fő területe, mely az *ellenőrzésre* (személy és gépjármű), az *együttműködésre* (a jogszabálysértések esetén eljáró szervek feladatának segítése), valamint a *biztosítási feladatok* (helyszín, személyek) *ellátására* irányul.

A szolgálat járőrszolgálat keretein belül látja el ellenőrzési feladatait, vagy intézkedéseket fogantat az alaki magatartás és a katonai udvariasság szabályait megsértő, a közrendet megzavaró, fegyelemsértést, szabálysértést vagy bűncselekményt elkövető katonákkal szemben.⁵ A katonai járőr polgári ruhában levő katonával szemben csak akkor járhat el, ha a katonai mivoltát előzetesen megállapította, továbbá diplomáciai mentességet élvező személyekkel, valamint személyes mentességet élvező személyekkel (országgyűlési képviselő, bíró stb.) szemben intézkedésre nem jogosult.⁶

Amennyiben a katonai rendészeti járőr intézkedést fogantat, teheti azt úgy, hogy személyi szabadságot nem korlátoz, azaz figyelmeztet

tegy vagy feljelent, de elő is állíthat, amely már korlátozza a személyi szabadságot.⁷

A jogszabály lehetőségét biztosít a személyi szabadságot korlátozó intézkedések foganatosítására abban az esetben, ha a fegyelemsértés vagy bűncselekmény azonnali beavatkozást igényel.⁸ E felhatalmazás némileg ellentmond Magyarország Alaptörvényének:

„... (1) Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.

(2) Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.

(3) A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított és őrizetbe vett személyt a lehető legrövidebb időn belül szabadon kell bocsátani, vagy bíróság elé kell állítani. A bíróság köteles az elé állított személyt meghallgatni és írásbeli indokolással ellátott határozatban szabadlábra helyezésétől vagy letartóztatásáról haladéktalanul dönteni.

(4) A kinek szabadságát alaptalanul vagy törvényt sértően korlátozták, kárának megtérítésére jogosult.⁹

Ezen ellentmondást törvényi szinten kell feloldani. A kényszerítő eszközök használatára a honvédelmi törvény felhatalmazást ad, de a személyi szabadság korlátozására vonatkozóan nem rendelkezik.¹⁰ Erről korábban, 2008-ban, Eperjes Krisztián és Hautzinger Zoltán írt, felhívva a jogszabályalkotó figyelmét az anomáliákra.¹¹

Mindezek tudatában fontos, hogy a helyőrségi katonai rendészeti szolgálat járőrei jól felkészülve, alapos tudással és kellő gyakorlattal jelentkezzenek feladataik ellátására, illetve szerezzék meg tudásukat és jártasságaikat az éves továbbképzés és a szolgálatot megelőző felkészítés során.

A HELYŐRSÉG KATONAI RENDÉSZETI SZOLGÁLATA

Szolnok helyőrség Magyarország második legnagyobb helyőrsége. Katonai rendészeti alkalmazási körlete kiterjed Jász-Nagykun-

Szolnok, Heves és Nógrád megyékre. A szolgálat feladata a helyőrség rendészeti alkalmazási körletében a katonai rend és fegyelem fenntartása, mely magában foglalja a katonák megjelenésének, magatartásának, okmányainak (a katonai közrendnek) és a katonai gépjárműveknek az ellenőrzését.

A helyőrségi katonai rendészeti szolgálatot munkanapokon rendészeti járőrök látják el. A katonai gépjármű-ellenőrzést ennek keretében szakmailag felkészített gépjárműellenőrök végzik.

A helyőrség katonai rendészeti szolgálat ellátásának rendje külön szolgálati intézkedésben szabályozott.

Alárendeltsége, hatásköre

A helyőrségi katonai rendészeti szolgálat hatásköre a Magyar Honvédség, valamint a honvédelmi miniszter közvetlen irányítása, felügyelete alá tartozó szervezetek katonáinak, gép- és harcjárműveinek rendészeti ellenőrzésére és az MH Szolgálati Szabályzatában meghatározott egyéb feladatok végrehajtására terjed ki. Tevékenységét a helyőrségi gépjármű-főellenőrrel egyeztetett terv alapján a helyőrségkomendáns (a helyőrségkomendáns távollétében a helyőrség-ügyeletes) irányítja.

A helyőrségi katonai rendészeti szolgálatba vezényelt szolgálatuk időtartama alatt a helyőrségkomendáns és a helyőrség-ügyeletes szolgálati alárendeltségében állnak.

Feladatai

A helyőrségi katonai rendészeti szolgálat feladatai:

- a) a katonák és a honvédségi gépjárművek ellenőrzése;
 - együttműködésben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Rendőr-főkapitányság kijelölt járőrével közös járőrszolgálat ellátása, fokozott közbiztonsági ellenőrzéseken való részvétel;
 - a katonai gépjárműforgalom ellenőrzése (szakították részvételével havi 4 alkalommal);
- b) részvétel:
 - a katonák által okozott vagy elszendvedett balesetek, bűncselekmények, szabálysértések és fegyelemsértések esetén a helyszín biztosításában, baleseti helyszínelésében;

– a forgalomirányításban a honvédségi gépjárműoszlopok mozgása, valamint a honvédséget érintő rendezvények esetén;

– a közúti, a vasúti (vízi) szállítások biztosításában;

– a HM és a HVK rendezvényeinek biztosításában, illetve az ezeken részt vevő személyek, valamint vendégeik védelmében;

– a helyőrségben megrendezett nemzetközi gyakorlatok biztosításában;

– a katonákkal szemben eljáró szervek segítségével.

A katonai rendészeti szervek feladataikat önállóan vagy a rendőrséggel együttműködésben, illetve nyomozótiszt, katonai ügyész utasítása alapján teljesítik.

A katonai rendészeti tevékenység kiterjed:

a) a helyőrségi alkalmazási körletre;

b) a járóútvonalakra, a közhasználatú járművekre és azok állomásaira, a nyilvános szórakozóhelyekre;¹²

A helyőrségben az alábbi katonai rendészeti járóöröket vezénylik:

– Helyőrségi katonai rendészeti járóőr munkanapokon (24 órás)

– Helyőrségi közúti katonai rendészeti járóőr az alkalmazási körletben (12 órás szolgálat, az éves ellenőrzési tervben meghatározott időpontokban)

Állománya

A helyőrségi katonai rendészeti járóőr állománya:

– 1 fő tiszt vagy altiszt járóőrparancsnok;

– 1 fő altiszt vagy legénységi állományú járóőrtárs;

– 1 fő legénységi állományú gépjárművezető (amennyiben a járóőrtárs gépjármű-vezetői jogosultsággal nem rendelkezik);

– Helyőrségi közúti katonai rendészeti ellenőrzés esetén további 1 fő tiszt, illetve altiszt a helyőrségi gépjármű-helyszínelő szolgálatot ellátók állományából.¹³

A katonai rendészeti szolgálatokat a helyőrségben települt katonai szervezetek személyi állományából biztosítjuk. A járóörök vezénylése helyőrségparancsban, havonta, a helyőrségben települt katonai alakulatok személyi állományából történik. Ilyen értelemben a szolgálatot valamennyi alakulat (MH 86. Szolnok Helikopter Bázis, MH 25/88 Könnyű Vegyes Zászlóalj, MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj, MH 43. Nagysándor József Híradó és Informatikai Parancsnokság Alföldi Híradó és Informatikai Főközpont, MH Béketámogató és Kiképzési Központ, MH Altiszt Akadémia Kinizsi Pál Altiszt Oktatási Osztály 2. Szakképző Csoport) kiképzett katonai rendészei adják meghatározott rendben.

A katonai rendészeti gépjárművet minden esetben a szolgálatot adó katonai szervezet biztosítja.

A KATONAI RENDÉSZETI JÁRÓÖRÖK FELKÉSZÍTÉSE

A katonai rendészeti szolgálat szakszerű ellátása érdekében a kijelölt állomány részére évente legalább 3-5 napos kiképzést kell szervezni, melynek időpontját a helyőrségkomendáns tervezi meg. E foglalkozásokon a gépjármű-bal-eseti szolgálatba vezényelt is részt vesznek.

Mivel a helyőrségben települt alakulatok

állományának elfoglaltsága rendkívül sokrétű, ezért az éves ismeretfelújító képzésen túl, negyedévente is szervezzük 3 napos továbbképzést, hogy akik az éves felkészítésen elfoglaltságuk miatt nem tudtak részt venni, pótolhassák azt, és megfelelő ismeretszinttel és vizsgával rendelkezzenek a feladatellátáshoz.

Az éves módszertani felkészítés

A felkészítés öt napján az elmélet és gyakorlat aránya 50-50%, amelyben az elmélet elsősorban konzultatív jellegű előadásokból áll, problémafelvetéseken és megoldásokon, valamint gyakorlati példákon keresztül mutatja be a továbbképzés témáit.

Az elmélet a Szolgálati Szabályzat VII–VIII. fejezeteiből, valamint a 24/2002. HM rendelet és a 2001. évi XCV tv. vonatkozó szabályozóinak ismertetéséből, példák bemutatásából tevődik össze. A vezényelt állomány számára segédanyagot biztosítunk, amely könnyíti a felkészülését.

A gyakorlati felkészítés az okmányok (pl.: Katonai rendészeti jelentés tartalmi, formai követelményeinek ismerete) tényleges kitöltésére, igazolványok ismertetésére, a személyi ellenőrzésre, a kényszerítőeszközök alkalmazására, a gépjármű-ellenőrzés gyakorlati végrehajtására és lőgyakorlatra terjednek ki. A gyakorlatok életszerű helyzetek, szituációk megoldását jelentik. A gyakorlás során a résztvevők alkalmazzák az elsajátított elméleti ismereteket, jártasságuk formálódik a hasonló helyzetek megoldását illetően. A foglalkozások minden esetben az alakulótéren történnek, ahol pl. a gépjármű-ellenőrzés is végrehajtható.

Az állomány napi hat órában foglalkozik a fent említett elméleti és gyakorlati feladatokkal. A vizsgát a negyedik napra szervezzük, melynek délelőttjén a résztvevők a gyakorlati tételeket hajják végre, majd délután a tesztfeladat kitöltése történik meg. A délelőtti folyamán minden résztvevő húz egy szituációt, melyet a helyszínen szimulálunk, és járóőrtársával kell intézkednie. Az intézkedését követően meg kell írnia jelentését, mely a vizsga részét képezi.

Az utolsó kiképzési napon kerül sor a lőgyakorlatra, mely a 246/2010. (HK.12) HM–HVKF intézkedéssel kiadott 4/312. számú Egységes Lövészeti Szakutasítás alapján történik.

A vizsgákat követően a vizsgáztatók a tesztek, valamint a gyakorlati vizsgára adott érdemjegy és a lőgyakorlat eredményének együttes értékelésével minősítik a résztvevők alkalmasságát a feladatellátásra. A résztvevők az eredményről a felkészítést és vizsgát követő 5 munkanapon belül értesülnek. Katonai rendészeti szolgálatot csak érvényes vizsgával rendelkező állomány láthat el, így a résztvevők megfelelő aktivitással, valamennyi kiképzési napon teljesítik feladataikat.

Tapasztalataink szerint a vezényelt állomány pozitív hozzáállással és nagy körültekintéssel igyekszik megfelelni a követelményeknek, hiszen mindannyian tisztában vannak azzal, hogy a szolgálat nagy felelősséggel jár, melyet megfelelő elméleti tudás és gyakorlati tapasztalat nélkül nem láthatnak el. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a negyedévente megtartott felkészítésen is nagy létszámmal vesznek részt a misszióból hazatért, korábban szolgálatot ellátó katonák. Ezekre a képzésekre is nagy szükség van a helyőrségben, hiszen

nagy létszámú kiképzett rendész tudja csak kiadni a 24 órás szolgálatot.

A szolgálat napi felkészítése, eligazítása, váltása

A járóőr állománya részére szolgálatba lépés előtt – a munkaidő terhére – 3 órát a felkészítésre kell biztosítani. Ebből egy órát a szolgálatba lépés napján egyéni felkészülésre (öltözet rendezésére, felszerelés rendbehozatalára, fegyver felvételére), két órát elméleti-gyakorlati felkészítésre (kötelmek tanulmányozására, az intézkedések gyakorlására) kell felhasználni.¹⁴

A katonai rendészeti járóörök szolgálatukat saját szolgálati fegyverükkel, vagy a laktanya-ügyeletesnél tárolt fegyverrel látják el, melyet a szolgálatba lépés előtt vesznek fel a századuk fegyverszobájából, illetve a laktanya-ügyeletesről.

A szolgálatba vezényelt járóörök felkészítése a helyőrségkomendáns vagy az ezzel megbízott személy irányításával történik, a Helyőrségi Komendáns Hivatalban. Az elméleti-gyakorlati felkészülést a felkészülési segédlet segíti, amely az éves felkészítés során elsajátítottakat tartalmazza.

A szolgálat időtartama 24 óránál több nem lehet, ebből a ténylegesen járóörzésre fordított idő maximum 16 óra. Kettő-négy órás járóörzés után 1–2 óra pihenő jár. A járóútvonalakat, a pihenők időpontját a járóörökre tüntetjük fel. Ezt – a katonai mozgások tényleges alakulásához igazodva – a járóőrparancsnok megváltoztathatja. A pihenő ideje alatt – a kijelölt helyiségben – a járóőr tagjai öltözetükön, felszerelésükön könnyíthetnek. Váltása munkanapokon 07.30 óra és 07.45 óra között történik.¹⁵

Jelentések, ellenőrzések rendje

A katonai rendészeti szolgálat 08.00.– 08.15. óra között jelenti a helyőrség-ügyeletesnek a szolgálat átvételét, a járóörzési feladat megkezdését, befejezését és minden intézkedést, amiről tájékoztatni köteles.

A járóőr tevékenységét a helyőrségkomendáns, munkaidőn kívül az ügyeletes tiszt, továbbá:

a) a Honvéd Vezérkar illetékes szervének vezetője által vezérkari katonai rendész igazolvánnyal vagy nyílt parancssal ellátott személyek;

b) a haderőnemi parancsnok által aláírt nyílt parancssal ellátott személyek;

c) a helyőrségparancsnok által helyőrségi katonai rendész igazolvánnyal, illetve nyílt parancssal ellátott személyek ellenőrizhetik.¹⁶

Az ellenőrzések helyőrségi szinten, heti rendszerességgel történnek, melynek során a járóörökre feltüntetett feladatok végrehajtását kontrollálja a komendánshivatal beosztott tisztje. Erről jegyzőkönyv készül.

A szolgálat öltöze, felszerelése

A járóőr öltöze az időjárás viszonyoknak megfelelő – kifogástalan minőségű – rendszeresített gyakorlóöltözet.

A járóőr felszerelése: alárendeltségének megfelelő rendszembélme, fehér derékszíj, fehér sípszínór, valamint szakfelszerelések (bilincs, gumibot, könnygázsűrítő berendezés, egyéni sebkötöző csomag, alkoholszonda, zseblámpa).¹⁷

A rendészjáróörök ruházatát szolgálatba lé-

pés előtt, reggel ellenőrizzük, mert példát kell mutatniuk, nemcsak alakiasság, fegyelem, udvariasság, hanem az öltözködés területén is. Ahhoz, hogy másokat a katonai öltözködés szabályainak betartásának fontosságára figyelmeztessünk, magunknak példaértékűen kell azt bemutatni.

ÖSSZEGRZÉS

A helyőrségi katonai rendészeti szolgálat éves és negyedévenkénti felkészítései a felnőttoktatás követelményei szerint zajlanak.

A helyőrségben jelenleg 52 érvényes rendészvizsgálóval rendelkező katona szolgál, a következő megoszlásban: 7 tisztt, 37 altisztt és 8 legénységi állományú.

Az állománykategóriák jelzik az intézkedési lehetőségeket. Úgy gondolom, hogy erőteljesebb motivációval a tiszt állomány is nagyobb számban részt venne a képzéseken. Amennyiben a jelenlegi szabályozáson túlmutató, törvényi háttér megszületik és a bevezetőben jelzett tisztázatlan jogi kérdések is megoldódnak, úgy bizonyára az állománykategóriák aránya is megváltozik.

Intézkedéseink a helyőrségben települő alakulatok telephelyeire, illetve az alkalmazási körletünkre terjednek ki. Meggyőződésem, hogy Szolnok helyőrségben a katonai rendészek felkészültek a feladatok ellátására, a vizsgázók alaposan elsajátítják az elméleti tananyagot, és gyakorlati vizsgájuk során biztosan alkalmazzák azt. Azok, akiknek a felkészítést követően sikertelen a vizsgájuk, a következő, negyedéves felkészítést követően újra lehetőséget kapnak.

A katonai rendészek csak alapos jogszabályismerettel és kellő gyakorlattal teljesíthetnek szolgálatot. Ezt a napi felkészítéseken is figyelemmel kísérjük és a szolgálatba lépés előtt segítjük a járőröket.

Bendes István mk. alezredes:

AZ MH HADKIEGÉSZÍTŐ ÉS KÖZPONTI NYILVÁNTARTÓ PARANCSNOKSÁG (HKNYP) SZERVEZETI RENDJE, MŰKÖDÉSE

A Magyar Honvédség Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokság (MH HKNYP) feladatainak és tevékenységeinek felsorolása kapcsán elmondhatjuk, hogy a parancsnokság a Magyar Honvédség adatbankja. Az MH HKNYP feladatkörében talán a leggazdagabb kapcsolatrendszerrel rendelkező katonai szervezet. Együttműködik központi hivatalokkal, minisztériumokkal, országos hatáskörű szervekkel, a rendvédelmi szervek adatszolgáltatóival, valamint a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárával és Irattárával. És – természetesen – az MH HKNYP kapcsolatban áll a Magyar Honvédség valamennyi szervezetével. Adatszolgáltatásával részese a vezetői döntések előkészítésének, adatokkal, megannyi nemzetközi és hazai jogszabály befolyásolta szenzitív információkkal dolgozik nap mint nap.

KÖZPONTI SZEMÉLYÜGYI NYILVÁNTARTÓ OSZTÁLY

Az MH Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokság szervezetén belül a Központi Személyügyi Nyilvántartó Osztály (továbbiakban: KSZNYTO) a honvédség központi személyügyi szervének szakmai felügyelete mellett végzi a személyügyi igazgatás során keletkező adatok egységes rendszerben történő feldolgozását. Ellenőrzi az alapnyilvántartás keretében a HM Költségvetés Gazdálkodási Információs Rendszer (a továbbiakban: HM KGIR) Személyügyi Alrendszerében rögzített adatokat és intézkedik a feltárt hiányosságok megszüntetésére, valamint adatokat szolgáltat a honvédelmi tárca személyi állományára vonatkozó kérdésekben. Az osztály rendeltetése a honvédség központi személyügyi nyilvántartásának jogszabályok szerinti kezelése, a személyügyi igazgatási feladatok tervezéséhez és végrehajtásához szükséges informatikai biztosítás megvalósítása, az alapnyilvántartás ellenőrzése, a nyilvántartás korszerűsítésére vonatkozó javaslatok kidolgozása.

A HM KGIR 2011. évben végrehajtott verzióváltása során a KSZNYTO szakemberei állandó tagként vettek részt a *projekttvezetői bizottság* munkájában, melynek feladata a szakértői munkacsoportok munkájának koordinálása és felügyelete volt. Az új SAP-alapú alkalmazás személyügyi, humán moduljainak üzemeltetése, a HM KGIR-felhasználók támoga-

tása, valamint a még használatba nem vett modulokkal összefüggésben a szükséges tesztelési feladatok jelenleg is folyamatban vannak. Az osztály feladata a központi személyügyi nyilvántartás keretében vezetett okmányok kezelése, a központi nyilvántartások vezetése, továbbá a honvédelmi tárca személyi állományára vonatkozó adatszolgáltatások teljesítése, mely felüleli egyrészt a Magyar Honvédség vezető állománya, illetve a személyügyi vezetés számára szükséges információk biztosítását, másrészt a személyügyi szakterületeken szolgálatot teljesítő állomány szakmai munkájának támogatásához szükséges adatáramlás koordinálását. Az adatszolgáltatások tovább bonthatók a rendszeres, a személyügyi évhez kapcsolódó, valamint az igény szerint elkészített, egyedi adatszolgáltatásokra.

Rendszeres adatszolgáltatásként készül a havi meglévő létszámjelentés a tárca egészére vonatkozóan, a vezetői, tábornoiki jegyzékek, nyelvi statisztikák és protokolljegyzékek. A személyügyi évhez kapcsolódó adatszolgáltatások közé tartozik továbbá a feltölthető üres beosztások jegyzéke, a honvédtiszt- és altisztjelöltek beosztásba helyezésének tervezéséhez szükséges beosztások jegyzéke, a teljesítményértékelési, minősítési lapok előkészítése. Nem elhanyagolható az osztályra érkező egyéni igény szerinti adatkérések száma sem, melyeket a HVK Személyzeti Csoportfőnökség csoportfőnökének egyedi elbírálása és engedélyezése alapján a katonai és a polgári szervek felé, illetve egyéni megkeresés esetén is teljesít.

A HM KGIR személyügyi alrendszerének működtetéséhez és fejlesztéséhez kapcsolódó feladatok közé tartozik a személyügyi alrendszer felhasználóinak támogatása, az ehhez kapcsolódó folyamatos HelpDesk tevékenység ellátása. A közvetlen online telefonos kapcsolattartás mellett a hibabejelentő rendszer (ServiceDesk) szolgáltatásán keresztül az itt dolgozó munkatársak a személyügyi adminisztráció szakértői feladatait is ellátják. Az itt folyó munka a személyügyi, érdekvédelmi és toborzó felhasználók tájékoztatása és információellátása mellett ma-

1 <http://emk.hu/olvasoszoba/idezetek-gyujtemeny2/#fegyelem>
 2 A Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet (a továbbiakban: Szolgálati Szabályzat) 536.1.a)-b) pontok
 3 Szolgálati Szabályzat 536.2. pont
 4 Szolgálati Szabályzat 537. pont
 5 Szolgálati Szabályzat 537. pont
 6 Szolgálati Szabályzat 546. 1. d)-e) pontok
 7 Szolgálati Szabályzat 587. pont
 8 Szolgálati Szabályzat 595. pont
 9 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) IV. cikk
 Magyar Közlöny 2011. évi 43. szám, 2011. április 25. 10660. p.
 10 2011. évi CXIII tv. A honvédelemről, a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről 38. 39. pontjai
 11 <http://www.pecshor.hu/periodika/2008/eperjes.pdf>
 12 Szolgálati Szabályzat 536.1. 2. pontjai
 13 Szolgálati Szabályzat 547. pont
 14 Szolgálati Szabályzat 554.1. pont
 15 Szolgálati Szabályzat 557. pont
 16 Szolgálati Szabályzat 611. 612. pontjai
 17 Szolgálati Szabályzat 550. 551. pontjai

gában foglalja a személyügyi munkatársak által már nem módosítható adatok központi javítását (különös tekintettel az alkalmazás zárt időszakában), a teljesítménymenedzsment folyamatának támogatását a parancsnokság webalkalmazásaiban, valamint a HM KGIR Személyügyi Alrendszeréhez kapcsolódó szakmai oktatások és továbbképzések szervezését, koordinálását és lebonyolítását. A KSZNYTO a HVK Személyzeti Csoportfőnökség döntésének megfelelően hajtja végre és tartja nyilván a HM KGIR-felhasználók definiálását, jogosultságaik kiosztását és karbantartását a szervezethez megküldött és erre rendszeresített adatlapokon keresztül. Az osztály a végrehajtott informatikai fejlesztéseknek köszönhetően a személyügyi jognyilatkozatokat 2010. január 1-jétől elektronikus formában, faxszerveren fogadja, az anyagok feldolgozása, nyilvántartása egy a HM KGIR zárt hálózatán üzemeltetett saját fejlesztésű dokumentumkezelő rendszerben történik.

Az előzőekben felsorolt valamennyi feladat ellátása és támogatása során kiemelt fontosságú a HR-folyamatok informatikai biztosítása. Az osztály informatikai szakembereinek mindezek mellett jelentős szerepe van a HM KGIR zavartalan üzemeltetése és fejlesztési irányának kialakítása érdekében végzett szakmai munkában. A szakterület eredményeként könyvelhető el a HM KGIR zárt hálózatán üzemeltetett KiakWeb portál fejlesztése. Fontos megemlíteni azon személyügyi funkciókat, melyekre az integrált vállalatirányítási rendszer jelenleg vagy egyáltalán nem képes megoldásokat nyújtani. A KSZNYTO informatikai szakemberei ezért önálló fejlesztésű programokat készítettek a személyügyi munka informatikai támogatással történő biztosítása érdekében. Ilyenek például a tanfolyamszervező, előmeneteli rendszert támogató vagy éppen az önkéntes műveleti tartalékos állomány átmeneti nyilvántartását biztosító önálló fejlesztésű alkalmazások. A fent említett feladatok mellett az osztály informatikai szakemberei látják el a *Párbeszéd* honlap regisztrációs adatbázisának ellenőrzését, valamint havi rendszerességgel adatot szolgáltatnak a szolgálati járandóságban részesülő önkéntes tartalékosokról az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság részére.

KATONAI OKMÁNYKEZELŐ IRODA

A Katonai Okmánykezelő Iroda (Okmánykezelő Iroda) rendeltetése a szolgálati, kormánytisztviselői, közalkalmazotti és nyugdíjasigazolványok, továbbá az MH HKNYP hatáskörébe utalt egyéb igazolványok, igazolások, okmányok központi kezelése, a személyi állomány okmányellátásának tervezése, szervezése, az előírt nyilvántartások vezetése, a Magyar Honvédség kijelölt állománya személyi igazolójeggyel történő ellátásának tervezése, végrehajtása. A hivatásos, szerződéses és nyugállományú katonák, valamint a honvédelmi ágazatban foglalkoztatott köztisztviselők és közalkalmazottak igazolványairól szóló 24/2002. (IV. 10.) HM rendelet alapján – az állományilletékes személyügyi szervekkel együttműködve – országos hatáskörrel, valamint kizárólagos jogkörrel tervezi, szervezi és végzi a Magyar Honvédség

A 24/2002 (IV. 10.) HM RENDELET SZERINTI OKMÁNYOK

teljes személyi állományának hivatásos, szerződéses, közalkalmazotti, katonai nyugdíjas, valamint ideiglenes szolgálati igazolvánnyal történő folyamatos ellátását, az igazolványok központi kezelését és nyilvántartását.

Biztosítja a műveleti területen szolgálatot teljesítő személyi állomány, a NATO-beosztásban szolgálatot teljesítő állomány, valamint az NRF (NATO Respons Force) állományába kijelölt személyek részére, a Genfben 1949. augusztus 12-én kelt egyezményben foglaltaknak megfelelő „személyazonossági igazolvánnyal” (hadifogoly-igazolvány), valamint személyi igazolójeggyel történő ellátását. A „személyazonossági igazolványt”, valamint a személyi igazolójegyet helyben, a Katonai Okmánykezelő Irodán állítják ki, és a HM Hatósági Hivatal 86/1996. (VI. 14.) Korm. rendelet 1. számú mellékletében az 1.27. pont alatt felsorolt okmányok végleges alkalmazásba vételéig ideiglenes okmánnyal látja el a kijelölt állományt. Együttműködve a nemzeti összekötőkkel, illetve a külföldi állomány tagjával, végzi Magyarországon szolgálati céllal tartózkodó külföldi fegyveres erők, valamint a Magyarországon felállított nemzetközi katonai parancsnokságok és állományuk nyilvántartásának részletes eljárási szabályairól, valamint szolgálati célú tartózkodásához kapcsolódó igazolványáról és igazolásáról szóló 16/2011 (XII. 21.) HM rendelet szerinti – központi nyilvántartással és okmányellátással kapcsolatos – feladatokat.

Az Okmánykezelő Iroda a HM Személyzeti Főosztály főosztályvezetőjétől kapott feladatmeghatározás alapján közreműködik az Országos szakértői, az Országos vizsgáztatási, az Országos szakmai szakértői és az Országos szakmai vizsgálónői névjegyzékről, valamint a szakértői tevékenységről szóló 31/2004. (XI. 13.) OM rendeletben meghatározott, a biztonsági okmányok védelmének rendjéről 86/1996. (VI. 14.) Korm. rendelet 1. számú mellékletében az 1.82. pont alatt felsorolt, a honvédelmi miniszter hatáskörébe tartozó katonai szakképzések szakértői részére kiadott szakértői igazolvány kiadásához szükséges szakmai és jogszabályi feladatok előkészítésében.

Az Okmánykezelő Iroda a hadkötelesek rendkívüli állapotban és megelőző védelmi helyzetben történő katonai szolgálatra való behívásának, katonai szolgálatának és leszerelésének rendjéről szóló 21/2006. (VIII. 8.) HM

rendelet 14. § (3) bekezdése alapján mint kibocsátó a jogszabály hatálya lépését követően – a biztonsági okmányok védelmének rendjéről szóló 86/1996. (VI. 14.) Korm. rendeletben meghatározottak szerint – kezdeményezi a „Katonai Igazolvány” előállításának engedélyezését, gondoskodik az igazolvány rendszeresítéséről és a hadkötelezettség visszaállítása esetén annak előállításáról, kiadásáról, központi nyilvántartásáról.

KÖZPONTI ÉRDEKVÉDELMI NYILVÁNTARTÓ IRODA

A Központi Érdekvédelmi Nyilvántartó Iroda alaprendeltetése – a törvény rendelkezései alapján – a szociális gondoskodási körbe tartozó állomány HM KGIR+ érdekvédelmi moduljában lévő adatainak ellenőrzésével, felügyeletével kapcsolatos feladatok ellátása. Gondoskodási körébe tartoznak a nyugállományú és a szolgálati járandóságban részesülő katonák, valamint azok közeli hozzátartozói, azaz a gondoskodási körbe tartozó elhunyt özvegye, árvája, amíg ellátást folyósítanak számára, illetve az özvegy akkor is, ha saját jogú nyugdíjat kap. Továbbá, akinek a szolgálati viszonya a szolgálati kötelekkel összefüggő baleset, betegség miatt szűnt meg; létszámuk közel 35 000 fő.

Az adatbázis érdekvédelmi moduljának felügyeletén, karbantartásán, fejlesztésén illetve feltöltöttségének elemzésén túl az iroda:

- tárolja és kezeli a tábornoki személyi anyaggyűjtőket, illetve végzi az ezzel kapcsolatos nyugállományú tábornoki személyügyi alapnyilvántartás vezetését;
- ellátja a egyeleti nyilvántartással kapcsolatos feladatokat;
- gondoskodik az elhunyt nyugállományúak adatainak interneten való megjelentetéséről;
- minden elismerési parancsról, valamint határozatról személyre szóló parancs-, valamint határozatkivonatot készít;
- végzi a segélyben részesített szociálisan rászorult hátrányos vagy súlyos élethelyzetű nyugdíjasok, özvegyek és árvák feldolgozott-ságának ellenőrzését;
- előkészíti vagy elkészíti kerek évfordulós születésnapokat ünneplő nyugállományúak, özvegyek és honvédségi nyugdíjasok üdvözlőlapját;
- az iroda állománya részt vesz az érdekvédelmi referensek oktatásában, képzésében.

személyi igazolójegyek megszemé-
lyesítéséhez használt lézergra-
vírozó

KÖZPONTI HADKÖTELES NYILVÁNTARTÓ OSZTÁLY

A Központi Hadköteles Nyilvántartó Osztály (KHNYO) munkája igen komplex és bizonyos tekintetben egyedinek mondható a Magyar Honvédség szervezeti elemei között. Egyrésztől igazgatási, másrésztől pedig informatikai jellegű ez a tevékenység. A KHNYO igazgatási feladatait legfőképpen a 2012. januárban hatályba lépett, az egyes honvédelmi kötelezettségek teljesítéséről, az azokkal kapcsolatos katonai igazgatási feladatokról, a hadköteles-nyilvántartás vezetése, a gazdasági és anyagi szolgáltatások biztosítása érdekében teljesítendő adatszolgáltatásokról és a honvédelmi ágazatban használt igazolványokkal kapcsolatos adatkezelésről szóló 2011. évi CLXXVII. törvény határozza meg. A KHNYO kezeli a Magyar Hon-

védtség hadköteles-nyilvántartását, melyben a magyarországi állandó lakcímmel rendelkező, hadköteles korú – 18–40. életév közötti – férfiak személyes adatai (adatkezelésről szóló törvény 1. számú melléklete) szerepelnek. Ezen adatokból az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény vonatkozó rendelkezései alapján kérhet az arra jogosult meghatározott kérelemformátumban adatszolgáltatást, melyet a részleg az adatkezelésről szóló, valamint a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény alapján, hatósági ügyintézés keretében bírál el, majd hatósági bizonyítvány formájában válaszol a kérelemre. A beérkezett kérelmek legnagyobb része a szolgálati idő rögzítése, illetve nyugellátási díj számítása céljából érkezik, mivel a hadkötelezettség alapján teljesített szolgálati

idő társadalombiztosítási szempontból biztosítottak minősül.

A fent említettek túl a KHNYO kezeli a meghagyásba bevont szervek nyilvántartását, amely az adatkezelésről szóló, továbbá a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendeletben szereplő meghagyási adatszolgáltatás keretén belül a parancsnoksághoz beérkezett meghagyási jegyzékekben szereplő személyes adatokat tartalmazza. A meghagyási jegyzékekben olyan kapcsolattartók adatait kapja meg az osztály, akikkel minősített időszakban a Magyar Honvédség felveheti a kapcsolatot azért, hogy mihamarabb hozzájusson azon személyek nevéhez – meghagyási névjegyzék formájában –, akik nem tervezhetőek behívásra, mivel meghagyásra kijelölt munkakört töltenek be.

A KHNYO felelős a hadköteles-nyilvántartás, továbbá az önkéntes tartalékosok behívására vonatkozó nyilvántartási rendszer alkalmazás, valamint adatbázis szintű kezeléséért és fejlesztéséért. A hadköteles-nyilvántartás nagy vonalakban fentebb ismertetésre került. Az önkéntes tartalékosok behívására vonatkozó nyilvántartási rendszer az adatok tárolásán túl a behívóparancsok és egyéb, a tartalékosok szolgáltatásával kapcsolatos nyomtatványok elektronikus elkészítését, továbbá az adatkezelésről szóló törvényben meghatározottak alapján a parancsnoksághoz beérkezett adatszolgáltatások hadköteles-nyilvántartásba történő felvitelét szolgálja. Az osztály feladata a parancsnokság hivatalos honlapjának – www.hadkiegesezites.hu – karbantartása. Végül, de nem utolsósorban a részleg kizárólagos feladatkörébe tartozik a Magyar Honvédség és az adatkezelésre kötelezett szervek közötti adatszolgáltatásokra vonatkozó megállapodások informatikai szintű előkészítése és lebonyolítása.

A KHNYO a Magyar Honvédség szakállománya részére tervezi és szervezi a hadköteles-nyilvántartás, meghagyásba bevont szervek nyilvántartása, valamint az önkéntes tartalékosok behívására vonatkozó nyilvántartás rendszeréhez kapcsolódóan az eseti és rendszeres szakmai jellegű továbbképzéseket és oktatásokat, valamint részt vesz a feladatkörét érintő jogszabálytervezetek, illetve módosítások véleményezésében, az azokra vonatkozó javaslatlétben.

A ZRÍNYI KIADÓ ÚJDONSÁGA

Levegőből harcba

A magyar katonai ejtőernyőzés története és változó feladatrendszere

A civil életben a bátrak sportjaként számon tartott ejtőernyőzés fényes karriert futott be a honvédségben is, ahol az ejtőernyőzés napjainkban is a kiemelt kiképzési területek egyike. A speciális ejtőernyős felkészítés titkairól szóló kiadvány egyben a sokszor vérről írott katonai ejtőernyős történelem tanúságtétele is.

Keménytáblás, 188 oldal, ára: 2000 Ft

KATONAKUTYÁK AZ OSZTRÁK HADSEREGBEN

KUTYÁK A HADSEREGEBEN

Már Krisztus előtt 600-ban alkalmazott a perzsa hadsereg kutyákat a csatákban. A rómaiak, görögök, asszírok és a bizánciak is felhasználtak kutyákat háborús célok érdekében, de a világ meghódításánál Columbus, Pizarró és Cortes is előszeretettel használta négylábú társainkat. Franciaország és Anglia az első világháborúban kb. 20 000 kiképzett kutyával rendelkezett. Az I. és II. világháborúban összesen mintegy 200 000 kiképzett táborig (harc) kutyát vetettek be. A német hadsereg 1939-ben a legnagyobb „kutyahaderővel”, több mint 45 000 kiképzett harci kutyával rendelkezett aktív bevetésre, és kb. 200 000 volt tartalékban. A II. világháború után Koreában, Kínában, Vietnamban, Afganisztánban, Afrikában, ex-Jugoszláviában, Irakban és Közel-Keleten vetettek be harci kutyákat.

Minden katonai kutyabevetés célja a bevetett erők hatékonyságának és biztonságának növelése bel- és külföldön. Az új típusú veszélyforrások és harci feladatok megjelenése (pl. robbanóanyag, kábítószerek keresése-kutatása, terrorcselekmények elhárítása, országokat átívelő kutató- és mentőbevetések, természeti katasztrófák) a kutyák egyre nagyobb számban történő alkalmazásához vezetett a világ számos hadseregében (védőkutyák, őrkutyák, kereső- és mentőkutyák, robbanóanyag- és drogérzékelő kutyák).

Eredeti őrző-védő alkalmazásukat tekintve az alábbi főbb feladatokra alkalmazzák, vetik be a kutyákat:

- jelentőkutya (hírvívés, futárkapcsolat-fenntartás)
- aknakutya (harckocsi, páncéloseszköz megsemmisítése)
- kereső-kutató és nyomkövető kutya (az ellenség felkutatása)
- harci kutya (közelharc)
- mentő- és egészségügyi kutya (sebesültek keresése, mentése)
- gázkutya (a csapatok figyelmeztetése)
- vontatókutya (géppuska, harci technika vontatása)
- kábelfektető kutya (telefonvezeték fektetése)

KATONAKUTYA-LAKTANYA

- vadászkutya (az ellenség zavarása imitációval robbanó lőszerrel)
- aknakereső kutya (aknak felkutatása)
- „specialista” kutya (speciális, különleges erők támogatására)
- kabalakutya

Napjainkig semmilyen kiemelkedő technikai vívmány sem tudta a katonai és harci kutyákat teljes mértékben pótolni, a 21. században is konkurencia nélkül teljesítik feladataikat, igazi kutyahűséggel az emberek, „a gazdájuk” javára: őrző- és biztosítási szolgálatban, aknakeresőként, természeti katasztrófáknál kereső és mentési bevetéseknél, drogok, kábítószerek és robbanóanyagok szaglás útján történő felderítésénél, valamint a különleges erők támogatásánál.

A KATONAKUTYA-SZÁZAD

A Bundesheerben is reneszánszát éli a katonakutyák alkalmazása. A katonai kutyaszázadot ezért – az 1987-ben a Golan-fennsíkon az UNDOF (United Nations Disengagement Observer Force – ENSZ felszabadító, megfigyelő erők) keretében nyomozókutyaként való alkalmazásuk óta – mindenféle feladatra jól felkészítik. A külföldi bevetések során Ausztriának nem kell szegyenkeznie más hadseregek katonakutyáival való összehasonlításkor. Az osztrák szövetségi hadseregben jelenleg egyidejűleg alkalmazott katonakutyák (kb. 250) és vezetőik kiállnak mindenféle nemzetközi összehasonlítást.

A kaisersteinbrucki katonakutya-század több mint 40 éve a katonakutyák tenyésztő- és kiképzőközpontja, amely a szakemberek szakértelmével és elkötelezettségével párosulva évtizedek óta sikeres bázisát képezi a katonakutyák tenyésztésének és kiképzésének. A katonakutya-századnak – mint az egyik legjelentősebb és világviszonylatban is egyik legnagyobb rottweiler-tartónak – vezető pozícióját a kynológia (az etológiának a kutyákkal, kutyafélékkel foglalkozó ága; tárgya a kutyák viselkedésének, magatartásának, tenyésztésének, nevelésének vizsgálata) területén kétségtelenül eddig túlnyomóan külföldön értékelték és becsülték.

A k. u. k. katonakutya-iskoláját 1914-ben alapították Bécs egyik kerületében, Währingben. A Monarchia összeomlása után a „hazai harci kutyajelleg osztrák identitását” csak a katonakutya-század 1964-ben történt felállításával nyerte vissza. Az alapokat a vármórség ajándékaiként 4 német juhászkutya jelentette. A Bundesheerben regisztrált első katonakutya a német „Haris” nevű juhász kan (törzskönyvi szám 1.), az első rottweiler az „Assi von der Main” nevű szuka volt (törzskönyvi száma 22.).

Kezdetben a katonakutya-század Kaisersteinbruckban a Lager II-ben (egy barakk-tábor) volt elhelyezve, melyet később infrastrukturálisan kibővítettek, többek közt több kutyaketreccel. Egy kombinált kutyakarám és

egy igazgatási objektum teljes újjáépítésével 1990-ben érte el az infrastruktúra a legmagasabb kiépítettség állapotát. A mai előírásoknak megfelelően korszerűsített kutyaketrecek teljes mértékben megfelelnek a kutyatartás állatvédelmi követelményeinek. A terület mintegy 8 hektárt foglal magába. Ez a katonakutya-század számára egyidejűleg 110 kutya tartását, nevelését, ápolását teszi lehetővé.

Feladatai

A katonakutya-századnak mint katonai kutyaközpontnak kötelessége:

- a katonakutyák tenyésztése, felnevelése, vétele, előképzése, elhelyezése és ápolása,
- katonai kutyavezető-képzés végrehajtása,
- a Bundesheer állományában lévő katonakutyák helyzetének, állapotának nyilvántartása,
- a Bundesheer valamennyi katonakutyájának évi bizottsági ellenőrzésének végrehajtása, együttműködve a bevetést támogató parancsnoksággal,
- a nyilvánosság számára végzendő feladatok teljesítése,
- szakirányú tudósítás,
- közreműködés az idevonatkozó szakmai elemzések, javaslatok (katonakutyák tartása, idomítása és továbbképzése) kidolgozásában,
- közreműködés a kutyák eladásában és vételében, bel- és külföldön történő alkalmazásukban,
- a katonakutyák ellátására hivatott készletek felügyelete, ellenőrzése,
- különleges bevetések (külföldi alkalmazások), kötelékgyakorlatok végrehajtása,
- kapcsolattartás kynológiai intézményekkel és hivatalokkal.

Tagozódása

A Bundesheerben a katonakutyák feladatainak biztosításához, mint központi hatásköri illetékességi központ, a katonakutya-század az alábbi szervezeti elemekkel rendelkezik: *parancsnokság, nevelő-kiképző csoport, karámfőnök, takarmányfőnök*.

A *parancsnokságnak* mindenekelőtt a tenyésztésért, nevelésért, az elő- és utókiképzésért, valamint a katonakutyák helyes tartásáért felelős szakszemélyzet szolgálati felügyelete a feladata. Ezenkívül képviselik a katonakutya-századot a megrendeléseknél és megbeszéléseken, a katonakutyák kiválasztásánál, az eladás, vásárlás alkalmával, valamint a tudományos (kynológia) jellegű eseményeken.

A *nevelő-kiképző csoport* a kutyakiképzés és a -tenyésztés tervezése terén illetékes személyeket foglalja magába, akik a kutyavezetői tanfolyamok keretében speciális képzést folytatnak, valamint felügyelik a tenyésztésre vonatkozó intézkedéseket, utasításokat.

A *kutyakarám-vezető* kötelessége a rendelkezésre álló személyzettel a kutyakarámrendszer ellátása, ellenőrzése és fenntartása, figyelembe véve a biztonságot, a hatékonysá-

got és a szükséges állategészségügyi intézkedéseket.

A *takarmánymester (főnök)* felelős a takarmány beszerzéséért, tárolásáért, a minőség ellenőrzéséért.

BEVETÉS ÉS KIKÉPZÉS

A harci kutyák jelenleg a szárazföldi csapatok (katonai rendészeti szolgálat, katonai gyakorlóterek), a harcbevétést támogató parancsnokság, a fegyverkezési és védelemtechnikai hivatal, a hadsereg híradószolgálat, a különleges erők parancsnoksága és a külföldi kontingensek keretében szolgálnak. (A *katonai és a harci kutya megnevezés váltakozva fordul elő a szövegben. Oka: a kutyák ugyan egy kutya-századhoz tartoznak, ott nevelődnek, ott képezik ki őket, de számos esetben harci feladatot teljesítenek* – L.G.)

Kutyák a területeket nagyobb biztonsággal őrzik, mint a technikai berendezések – repülőterek, lőszerraktárak és zárt titkos területek őrzésére alkalmazzák őket. Mérgező és robbanóanyagok megtalálására szag- és egyéb érzékelés alapján szimatkereső kutyákat képeznek ki. Bevetésük történhet többek közt ENSZ-kontingens keretében, valamint a Balkánon, Afganisztánban és más háborús térségben. A harci kutyákat különböző feladatok és tervek alapján (tömegoszlatás, lázadás ellenőrzése, aknakeresés, mentőkutyaként) megterjesztésnek vehetik be.

A harci kutyák és a harcikutya-vezetők kiképzését kb. 3 hónapos tanfolyam keretében, évenként két alkalommal hajtják végre a kaisersteinbrucki harcikutya-századnál. A kölyköket és a fiatal kutyákat különleges programmal készítik fel későbbi tevékenységükre.

Harci kutyaként történő bevetésük, ha valamennyi egészségügyi alkalmasságra vonatkozó feltételnek megfelelnek, legkorábban 12 hónapos korukban történhet. Néhány hónappal a tanfolyam kezdete előtt a kutya-vezetők megkapják jövőendő szolgálati kutyájukat, akikkel a továbbiakban egymás után abszolválják a kurzusokat. Valamennyi kutya a kutya-vezető lakókörzetéhez tartozik és ezáltal családtagnak számít. A szolgálati idő végén, ami az igénybevételtől függően kb. 10 évig tart, a harci kutyák a kutya-vezetők tulajdonává válnak. Ekkor kap a század új kutyákat, melyeket tanfolyamokon képeznek ki, és ezt követően kerülnek szolgálati helyükre. A kutya-vezető és a harci kutya ennek következtében szétválaszthatatlan egységként képeznek, és mindig együtt vetik be, alkalmazzák őket.

ALKALMAZOTT FAJTÁK

A megkövetelt képesség- és teljesítményparaméterekkel, valamint a harcikutya-századnál rendelkezésre álló tartási körülményekkel összhangban az alábbi fajták különösen alkalmasak harci kutyaként való kiképzésre.

Rottweiler – őrző és védőkutya. Alkalmassága, rátermettsége alapján kiképezhető szagmintavételre is.

Az eddigi hazai, saját tenyésztésű harcikutya-tartás fő „típusát” mindenekelőtt a védőkutyák képezik. Ennek megfelelően a súlypontot az őrző-védőkutyák jelentik. A rottweiler ezért a megelőző, de az „embert állva tartó” hatá-

EJTŐERNYÓS UGRÁS A KIKÉPZŐVEL

sával, természeti jellemvonásaival, ellenállási képességével, vitalitásával, mindenekelőtt képességeivel, problémamentesen képes alkalmazkodni különböző helyzetekhez. Kiegészítő kiképzés után különösen alkalmas szimulált történő felderítésre. A harcikutya-századnál nagy kutyapopulációval végzett hosszú tenyésztési tapasztalatok alapján a „rottweiler szolgálati kutya” vezető szerepet tölt be.

Német juhász – védelem és szagmintavétel. Alkalmassága, rátermettsége alapján kiképezhető mentőkutyának, személyek és aknák felkutatására.

A német juhászkutya messze a legelterjedtebb kutyafajta a világon, és ez teljes egészében érvényes „sokoldalúságára” és „használhatóságára” is. Nagy népszerűsége és az ehhez kapcsolódó kereslet miatt azonban gyakran nem a szükséges gondossággal tenyésztik, ezért az egyes populációknál számos testi és jellembeli hiányosság fordul elő. A jó karámból való juhászkutyák széles körű és magas szintű használatba vehetőségük miatt nagy értékkel bírnak mint kitűnő keresőkutyák.

A német juhászkutya fő képessége a védelem és a szagmintavétel (kettős képesség). Ezenkívül alkalmassága, rátermettsége és hajlama miatt kiképezhető mentőkutyának, személyek és aknák, valamint robbanóanyagok felkutatására.

Belga és holland juhász – védelem és szagmintavétel, különleges harcbevétel (behatolás és kommandótámogatás). Alkalmasságuk-rátermettségük alapján kiképezhető mentőkutyának, személy- és aknakereső kutyának.

Teljesítmőképességük hasonló a német juhászhoz, azonban könnyebb testfelépítésűek. Ebből következik nagyobb a mozgékonyaságuk, alapvetően ebben különböznek. Kompromisszumkészségük hiánya és megingathatatlan jellemvonásuk alapján mindenekelőtt különleges bevetésekre alkalmasak. Versenyeken legtöbbször a csúcshelyezést érik el.

A belga és a holland juhászkutyák fő feladatai a védelem és szagmintavétel, valamint a különleges bevetések (hozzáférés, kommandótámogatás). Képességeik alapján mentőkutyának, személy- és aknakereső kutyának képezhető ki.

Labrador retriever – szagmintavétel és keresés (személy- és aknakeresés). Nem védőkutya!

Szolgálati kutyaként a labrador retriever a hiányzó keménység és a nem helyes tenyésztés miatt csak szagmintavevő és keresőkutyaként alkalmazható (védőkutyaként nem). Megfontoltsága és kitűnő szaglóképessége specialistává teszi a szaglás alapján törté-

nő keresés valamennyi területén. A labrador retriever fő feladata ezért a legkülönlegesebb szagmintavétel és keresés-kutatás. Személyek (pl. gépkocsiban) és aknák keresésére a legalkalmasabb.

TENYÉSZTÉS

Az osztrák harcikutya-állományban a meghatározó fajta a rottweiler, jóllehet juhászkutyákat is tenyésztnek. Az osztrák harcikutya-század és a rottweiler-tenyésztés szakmai körökben elválaszthatatlanul kötődik a „Karl Adolf tanya” kutyakarámjához, amelyet 1991-ben „Kaisersteinbruck” kutyakarámként választottak le, és ott alakult meg a harcikutya-század. A mai napig a századnál közel 2000 kutyát regisztráltak, ezek közül 1300 rottweilert. A rottweiler külső megjelenése és nyugalma, magas szintű ingerküszöbe és teljesítőképessége alapján kiválóan alkalmas katonai, harci kutyaként való alkalmazásra. Bevetési időn kívül a katonakutyákat mindig családi kötelékben tartják.

A katonakutya-század büszkén tekinthet vissza a mentő- és szolgálatikutya-bajnokságokon elért sikerekre éppúgy, mint a számos szövetségi és tenyészcsoport-győzelmeire. A legnagyobb eredményt a század a rottweilerekkel a legnagyobb világversenyen Németországban (a fajta hazájában) érte el, ahol 18 ország tenyésztői közül a legjobbak lettek. Napjainkban a speciális bevetési igények a könnyebb, fürgébb vadászkutyák alkalmazását feltételezik. Mindezek ellenére a katonai alkalmazás középpontjában a rottweilerek maradnak.

Ausztriában napjainkig több mint 1500 kutyát képeztek ki harci kutyává. A Bundesheerben jelenleg – beleértve a század kutyáit is – 250 harci kutya van szolgálatban.

FŐBB ALKALMAZÁSI TERÜLETEK ÉS LEHETŐSÉGEK

Őrzés-védelem

Az önvédelem tartalma: a csapatok őrzése, védelme és biztosítása bel- és külföldön. Az önvédelem a katonakutyák számára klasszikusan a fő célkitűzés és feladat. A védőkutya-ki-

KIKÉPZÉS KÖZBEN

képzésnek teljes mértékben le kell fedni ezeket a területeket. Mindenekelőtt az érzékenyebb területeken, az őrzési és biztosítási feladatokban, őrségben, katonai kíséretként, fedezetként, személy- és gépjármű ellenőrzéseknél tudnak hasznos szolgálatot teljesíteni.

Területvédelem

Területvédelem esetén igen fontos a fenyegetettségi veszély korai felismerése. Ebbe beletartozik az objektumok, közlekedési vonalak és személyek védelme. Erre a feladatra elsősorban gyalogos harci erők alkalmasak, és ezért a katonakutyák szívesen fogadott támogatást jelentenek.

Közlekedési vonalak védelme

E területen fő feladat a veszélyeztetett hidak és alagutak, ellenőrző pontok védelme és őrzése. A kutyák bevetése (védő- és robbanóanyag-kereső kutyák) elsősorban a biztonsági szolgálatnál és a járőröknél szükséges, hogy a különösen fontos objektumoknál csökkentsék, illetve megakadályozzák a terror- és a felforgató tevékenységet.

Objektumvédelem

A katonai objektumvédelem a fenyegetettség típusa szerint történik: ellenőrzés, őrzés vagy védelem. Ezekben az esetekben a katonakutyák bevetése az őr- és biztonsági szolgálat-hoz hasonlóan történik, de a védelem hatékonyságát kutyás járőrök alkalmazásával lehet és kell fokozni. Ennek függvényében a személyi állomány bizonyos mértékű csökkentése is lehetséges. A katonakutyák alkalmazása különösen hatékony a köztes területeken, ellenőrzési útvonalakon, ellenőrző pontokon, megfigyelőhelyeken, illetve -vonalakon. Ezekben a helyeken mindenképp éjszaka teljesítenek igen hasznos szolgálatot.

Határszakaszok védelme beszivárgás ellen

A határszakaszok beszivárgás elleni védelmét – a biztonsági vonalon (övben) járőrként vagy megfigyelőként – ellátó katonák feladatukat kutyatámogatással hatékonyabban teljesíthetik. Ilyen feladatoknál a különleges erők is igénybe vehetik a kutyákat, elsősorban keresőkutyaként.

Szállításvédelem

Közúti, vasúti stb. szállítások védelmének alapvető célja, hogy a személyek és anyagok biztonságban eljussanak egyik helyről a másikba. A katonakutyákat ennél a feladatnál mindenképp a katonai kíséret, fedezet keretében alkalmazzák őrzés-védelemre vagy az első lépcsőben elővédként kritikus terepszakaszokon, illetve köztes területek ellenőrzésére. A szállítási útvonalat ellenőrző tartalék erőknél a kutyák eredményesen használhatók robbanóanyagok megtalálására.

Ellenőrző pontokon való alkalmazás

Megkülönböztetünk állandó és átmeneti, ideiglenes ellenőrző pontot. Mindkettő alapvetően a biztonsági vonal megfigyelésére, ellenőrzésére szolgál. Ezeknél a feladatoknál, a személy- és gépjárművek ellenőrzésénél, mindenképp a csempészárúk, robbanóanyagok, fegyverek és lőszer, valamint az elrejtett személyek

megtalálása jelenti a fő feladatot. Az ilyen jellegű ellenőrző feladatok kutyák támogatásával lényegesen jobban megoldhatók.

Tartalék erőknél

A tartalék erőknél a katonakutyák teljes bevetési spektrumára szükség lehet. A kutyák igénybevétele a különleges biztosítási feladatokban, rejtett személyek és ellenállók sikeres megtalálásában gyakori. Valamennyi osztrák katonakutyát légi szállításra is kiképeznek.

Rendészetnél

E körbe tartozik mindenképp a tüntetések, tömeggyűlések biztosítása, felügyelete, valamint az objektumátvizsgálás. A katonakutyák a biztosítás valamennyi területén alkalmazhatók, mindenképp a gyanúsítottak elmenekülésének megakadályozásában. Kutyák támogatásával történhet a járőrtevékenység, a biztosítás, a tömeggyűlések biztosítása (provokátorok és bűnözők kiemelése), az objektumok átvizsgálásánál a harcanyagok és -eszközök (robbanóanyag, fegyverek, lőszer), csempészárú, drog, valamint személyek felkutatása. A harci kutyáknak már önmagában a jelenléte is igen fontos tényező, nem is beszélve a bevetésükről. Már a jelenlétükkel enyhítik, mérsékelik az esetlegesen kialakuló konfliktushelyzetet.

Hajtvadászatnál, üldözésnél

Területrészek átfésülésénél a harci kutyák részére különböző bevetési lehetőségek adódnak. Egyrészt nyomkövető vagy keresőkutyaként részt vehetnek személyek megtalálásában, másrészt menekülő elfogásában. Keresőkutyákat általában akkor vetnek be, amikor a keresett személyeknek semmilyen nyomuk vagy körülhatárolható tartózkodási helyük nem ismert („nyomtalanul eltűntek”). Az elfogó erők közelharc esetén a különleges erők számára kiképzett kutyákat használhatnak támogatásul; túsmentés, -szabadítás kizárólag az e feladatra kiképzett kutyákkal történik.

Alkalmazásuk a különleges erőknél

A harci kutyákat a különleges erőknél elsősorban kommandóakciók során (hajtvadászat, üldözés, különleges felderítés, személyi védelem, robbanóanyagokkal való merényletek megakadályozása stb.) alkalmazzák. A különlegesen kiképzett kutyák ilyen esetekben jelentős mértékben hozzájárulnak a bevetések sikeréhez. A különleges alkalmazásra felkészí-

„MUNKA” KÖZBEN

CSOMAGELLENŐRZÉS A GOLÁN-FENNISIKON

tett kutyáknak magas szintű önállóságot, erős idegeket, ugyanakkor csoportban való működőképességet kell felmutatniuk azért, hogy a bevetéseket kedvezőtlen viszonyok között (sötétben vagy ejtőernyős ugrás körülményei között) is sikerrel hajtsák végre.

Katonai rendőrök bevetéseinél

A katonai rendészeti területén a katonakutyák sokrétűen alkalmazhatók kábítószer, robbanóanyagok, illetve személyek kereséséül a bevetések különböző változatáig, beleértve a rend fenntartását és a személyi védelmet is.

Kereső- és mentőszolgálatnál

A kereső- és mentőszolgálatnál fő feladatuk az eltűnt személyek megtalálása (lavinaomlás vagy más egyéb természeti katasztrófa esetén, balesetnél stb.). Ilyen esetekben kereső-, mentő- és nyomkövető kutyákat alkalmaznak. Az ilyen jellegű bevetések mindenképp az osztrák hadsereg katasztrófaelhárító szervezete (AFDRU) tevékenysége által ismertek.

Aknaeltávolítás

A világ szinte valamennyi hadseregében, valamint a polgári projektek keretében is sikerrel alkalmazzák az akna-, illetve robbanóanyag-kereső kutyákat. A kutyák a kijelölt útvonalat átvizsgálják, a gyanús területet körülhatárolják, majd a területet még egyszer tüzetesen átvizsgálják és az aknákat megjelölik. Az akna áldozatát a területről kimentik. Hosszú idő óta vezetett értékelések, adatok alapján a kutyák által történt robbanóanyag- és aknakeresés sikere kimagasló.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS KILÁTÁSOK

A osztrák katonai kynológia már több mint 40 év tapasztalataira tekinthet vissza. A kaisersteinbrücki katonai kutyaszázad katonakutyák (harci kutyák) vonatkozásában a világ egyik vezető intézményének számít. Az eddig őrzésre kiképzett védőkutyák a legmagasabb biztonsági szintű részei az osztrák katonakutyatenyésztés ügyének. A jövőben még inkább előtérbe kerül a komplex feladatok végrehajtására alkalmas speciális kutyák képzése; a kutyákat a tervek szerint a korábbinál nagyobb számban alkalmazzák a hegyivadász-kommandónál, a katonai rendészeti szolgálatnál és missziós szolgálatot teljesítő alakulatoknál (KFOR/EUFOR).

A *Truppendienst 2006/4. számának felhasználásával összeállította:*
Dr. Lits Gábor ny. ezredes

Dr. Bárdos László ny. alezredes – dr. Szelei Ildikó őrnagy:

A POZITÍV PARANCSNOK – BEOSZTOTT VISZONY KIALAKÍTÁSÁNAK PEDAGÓGIAI MÓDSZEREI

Írásunk – „A mindennapok pedagógiája” mottó jegyében – segítséget kíván nyújtani azoknak a leendő parancsnokoknak, akik közvetlenül a katonák kiképzésével és nevelésével foglalkoznak, s mindazoknak, akik jobban szeretnék érteni, megérteni a másik embert.

Tanulmányunkban foglalkozunk:

- a pozitív személyközi kapcsolatok és a kiképző-nevelő munka eredményességének összefüggéseivel;
- a kiképzés során megnyilvánuló agresszív magatartásformák terjedésével kapcsolatos problémákkal;
- a frusztráló magatartásformák lehetséges forrásaival a katonai kiképzésben;
- a helytelen kiképzői-nevelői módszerekkel, amelyek hátráltatják a parancsnokok kiképző-nevelő munkájának hatékonyságát;
- foglalkozunk a pozitív parancsnok-beosztott viszony alakításának feltételeivel, az empátiás bánásmód pedagógiai módszereivel és törvényszerűségeivel;
- ajánlásokat teszünk a parancsnoki pedagógiai értékelő eljárások korszerűsítésére a kiképzőmunkában.

A KATONAI KIKÉPZŐ-NEVELŐ TEVÉKENYSÉG KORSZERŰ ÉRTELMEZÉSE

Úgy gondoljuk, hogy nem kell túlzottan bizonyítani a parancsnoki állomány körében, hogy mennyire fontos a pozitív személyközi kapcsolatok kialakítása a főlé- és alárendelték viszonyában, különös tekintettel a kiképzőmunkában. Számtalan indokot lehetne felhozni, de most csak a legfontosabbat említsük meg. Ha pozitív kapcsolatot sikerül a beosztottakkal kialakítanunk, az mindenekelőtt azzal az előnnyel jár, hogy partnerré tesszük a vezetett állományt, annak érdekében, hogy hozzájáruljanak, közreműködjenek döntéseink kivitelezésében.

A csapatoknál a tapintatos, humánus magatartás a beosztott és a parancsnok között, nélkülözhetetlen feltétele a jó közérzet kialakításának. Az viszont, hogy a katona jó közérzettel tartózkodik a csoportjában (rajban) vagy egy nagyobb közösségben (szakaszban, században), sok szempontból nagyon fontos.

Mindenekelőtt azzal kell tisztában lennünk, hogy a jó érzelmi közérzet hiányában a beosztott katona nem azonosul az élethelyzetével, és az ilyen környezetben folytatott katonai tevékenységekkel sem. Ennek következtében sokszor, nem is tudatosan, ellenáll az általunk közvetített nevelő hatásoknak, követelményeknek, és ellenérdekelt az egész kiképzési-nevelési tevékenységgel, de gyakran a katonai

szolgálattal szemben is. Emiatt a kiképzése, az oktatása, a különböző szolgálati tevékenység számára történő megnyerése alacsony hatásfokú. A pozitív személyközi kapcsolatok alakításának tárgyalása előtt azonban feltétlenül foglalkoznunk kell a katonai nevelés korszerű értelmezésével.

Eszerint a katonák nevelésén nem más értünk, mint a beosztott valamely *konstruktív magatartás- vagy tevékenységformával történő azonosulásának elérését*. Amennyiben ez az azonosulás megvalósul, a katona belső késztetéstől ösztönözve, autonóm módon törekszik a megfelelő élethelyzetben az annak megfelelő (adekvát) magatartás- vagy tevékenységformák produkálására. Ennek megfelelően az erkölcsi nevelés keretében a társas (szociális) katonai magatartásformákkal, az értelmi nevelés keretében az ismeretszerzésre irányuló tevékenységformákkal, az esztétikai nevelés keretében az esztétikai értelemben színvonalas magatartás- és tevékenységformákkal, az egészséges életmódra nevelés keretében pedig az egészség megtartására irányuló tevékenységformákkal való azonosulásra törekszünk a beosztott állomány körében.

A katonai kiképző-nevelő munkánk ebből következően arra irányul, hogy a konkrét kiképzési anyag (pl. fegyverismeret) elsajátításán túl beosztott katonáink (szerződéses, hivatásos állományú) körében elérjük a *honvédelmi tevékenységgel való azonosulást*, vagyis kialakítsuk azt a belső motiváltságot, amely arra ösztönzi őket, hogy szükség esetén bekapcsolódjanak a kiképzési feladatok végrehajtásába. Ebben az értelmezésben a katonák nevelése nem azonos a kiképzéssel, hanem lényegesen több annál, s a feltételrendszere is jóval bonyolultabb annál.

Pedagógiai szempontból azonban világosan kell látni azt a törvényszerűséget, hogy valamely katonai tevékenységformával történő azonosulás elérése jó hatásokkal csak akkor lehetséges, ha abban a tevékenységformában a feltétlenül szükséges mértéken felül *nincsenek túlsúlyban a kényszer jellegű, korlátozó (frusztráló) elemek*, és ha vannak is ilyenek, ezeket pozitív, motiváló hatások sikeresen kompenzálják. Ez a törvényszerűség teljes mértékben érvényes a honvédségen belül minden katonai szintre és katonai tevékenységre egyaránt (a kiképzésre, a szolgálati teendőkre és a szabadidős kulturális tevékenységekre). Éppen ezért a továbbiakban azt elemezzük, hogy a kiképzőtevékenységgel való belső azonosulásnak melyek a főbb pedagógiai feltételei, e tevékenységforma demotiváló, frusztráló elemei pedig milyen módon szoríthatók vissza a parancsnoki munkánkban.

A SZEMÉLYKÖZI KAPCSOLATOK ALAKULÁSA A KIKÉPZŐ-NEVELŐ MUNKÁBAN

A pozitív személyközi kapcsolatokat pedagógiai szakkifejezéssel *interpersionális* kapcsolatrendszernek nevezzük. Egy lényeges pedagógiai törvényszerűséget célszerű figyelembe vennünk a parancsnoki nevelői munkánkban, mégpedig azt, hogy minden élethelyzetnek, így a katonai szolgálatnak is van úgynevezett pozitívum- és negatívumszintje. A csapatoknál a *pozitívumszint* a katonák számára nyújtott előnyökből, a *negatívumszint* az őket ért kedvezőtlen, sértő és bántó hatásokból tevődik össze.

A beosztott katona olyan szituációban tartózkodik szívesen és jó érzelmi közérzettel, amelynek pozitívumszintje némileg meghaladja a negatívumszintet. Ennél még fontosabb számunkra, hogy az ilyen helyzet hatására kiképző-nevelő befolyásunk számára nyitottabbá válik a katona. Ezzel szemben a beosztott a magas negatívumszintű helyzetekben kényszerjellegűnek érez minden követelményt. Belső ellenállással fogadja követelményeinket, és emiatt az általunk megkívánt színvonalú katonai magatartás- és tevékenységi formák csak nagyon nehezen és lassan alakulnak ki nála. A túl magas negatívumszint további következménye, hogy a katonáknál nem válnak szokásszerűvé a helyes magatartásformák, sőt a megkívánt ismereteket is alacsony szinten és nem teljes értékűen sajátítják el. Mindezeket túl a magas negatívumszintű élethelyzet törvényszerűen vált ki a katonákban úgynevezett *menekülési tendenciát*.

Ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy az élethelyzetet ténylegesen elhagyja (például szerződéses viszonyát megszünteti). Jelenti viszont azt, hogy a beosztott a lehető legkevésbé tartózkodik az ilyen szituációkban, átmenetinek tekinti az ilyen körülményeket és emiatt nem is törekszik arra, hogy baráti kapcsolatokat alakítson ki, sőt maga is elutasító magatartást vesz fel a közösséggel szemben. Ezáltal az ilyen katona személy szerint is negatív, a csoport szellemét és közérzetét rontó tényezővé válik.

Honnan ismerhetjük fel az ilyen magatartást környezetünkben? Onnan, hogy a negatív élethelyzettel szemben álló katona hajlamos saját sérelmeinek felnagyítására. Ezeket panaszkodás formájában a katonai közösségen belül, de az előjárók irányában is gyakran hangoztatja. Ennek következtében azon túl, hogy a saját csoportjának közvéleményét kedvezőtlenül befolyásolja, a civil életben is a valószínűsítő sötétebb képet fest önmaga helyzetéről, illetve a katonai szolgálatról egyaránt. Ez a mentalitás a továbbiakban kedvezőtlenül hat

a civil és a katonai szféra harmonikus együttműködő tevékenységére is, rontva a közvélemény értékítéletét.

Tudni kell, hogy valamely katonai élethelyzet vagy kiképzési szituáció negatívumszintjét a közösségen belül lejátszódó bántó, sértő, durva személyközi megnyilatkozások jelentős mértékben növelik. Ez különösen érvényes a katonai szolgálatra, annál is inkább, mivel az életkori sajátosságok folytán éppen a fiatal felnőtt korosztály a legérzékenyebb az ilyen hatásokra. Ezért magától értetődik, hogy ezen a szinten rendkívül jelentősége van a sérelmezhető megnyilatkozásoktól mentes katonai életvezetés kialakításának. Mint parancsnokok hatáskörünkénél fogva képesek vagyunk fokozott körültekintéssel és gondoskodással, valamint a bántó megnyilvánulások visszaszorításával pozitív hatásokat létrehozni, és így aktívan növelni a katonai szolgálat mint sajátos élethelyzet pozitívumszintjét.

Szót kell ejteni olyan egyszerű katonai nevelési módszerekről is, amelyek segítségével a katonákkal közvetlenül foglalkozó vezetők növelhetik környezetükben a pozitívumszintet. E módszerek elemzése előtt célszerű a személyközi kapcsolatokat alakító pedagógiai és pszichológiai feltételrendszert áttekinteni. Ez azért időszerű napjainkban, mert a parancsnok-beosztott kapcsolatok pozitív irányú alakítása, vagyis áthangolása végső soron az emberi tényező fokozottabb figyelembevételét jelenti a kiképzés, a katonai nevelés és a katonai szolgálat egész vertikumában. Minden területen, de főképpen a parancsnoki munkában az ember a meghatározó tényező annak ellenére, hogy a technika egyre korszerűbbé és magasabb színvonalúvá válik.

AZ AGRESSZÍV MEGNYILVÁNULÁSOK TERJEDÉSE AZ EREDMÉNYES KATONAI NEVELÉS AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐJE

A katonai tevékenység során a durva, agresszív megnyilvánulások okait kutatva láthatóvá vált: azoknál jelentkeznek, akik az ilyen viselkedést imponálóknak vélik, illetve tévesen a férfissággal azonosítják. Továbbá azoknál a katonáknál is megjelenhet, akik az értelmes életcélok és katonai tevékenységek hiányában, mintegy pótcselekvésként produkálják az agresszív megnyilvánulásokat. Az ilyen vagy hasonló okokból kialakuló durva magatartásformák a katonai közösségekben gyakran viharos gyorsasággal, szinte fertőzőszerűen terjednek el. Azért érdemes az agresszív magatartásformák terjedésének pedagógiai törvényszerűségeit megismerni, hogy gátat vessünk ennek a kedvezőtlen folyamatnak.

AZ AZONOSULÁS TÖRVÉNYE A KIKÉPZÉSBEN

Mindenekelőtt az azonosulás alapján terjedő durva, agresszív viselkedést kell megvizsgálnunk. Az azonosulás a pedagógiában nem más, mint valamely szuggesztív hatású vezetői magatartási modell utánzása. Amennyiben a parancsnoki modell agresszív, durva magatartásformákat mutat, akkor ilyen megnyilvánulásokat terjeszt maga körül, és ezt veszi át a környezete.

A mi szempontunkból itt vetődik fel az a kérdés: kik azok, akik szuggesztív befolyással

bírnak, és így magatartási modellként szolgálhatnak a környezetük számára. A közhiedelem szerint a parancsnoki szuggesztivitás vele született sajátosság. Ez azonban közel sincs így, mert a szuggesztív hatásnak külső feltételei vannak. A legfőbb feltétel az, hogy a parancsnok főlényhelyzetben legyen a beosztott katonákkal szemben. Főlényhelyzetbe csak az a katonai vezető kerülhet, aki valamilyen többlettel rendelkezik a beosztottakhoz viszonyítva. Melyek ezek a parancsnok számára főlényhelyzetet és szuggesztív befolyást biztosító többletek? Ilyen mindenképp:

- A parancsnok jogi többlete:

Jogi többlettel rendelkezünk, hiszen szélesebb a jogkörünk a beosztottakkal, alárendeltekkel szemben. Mint jogi főlényben lévő parancsnokok szándékunktól függetlenül modellforrások vagyunk a környezetünk számára, utánoznak bennünket a beosztottak. Amennyiben a parancsnok mint modellforrás agresszív vagy durva magatartású, a beosztottak ezekkel a magatartásformákkal azonosulnak, ezeket utánozzák, saját környezetükben reprodukálják.

Itt kell megemlítenünk, hogy a durva magatartású egyének gyakran szülei magatartáskészletét hozzák magukkal a már ismeretett azonosulás törvénye alapján. Mindez figyelmeztető kell legyen számunkra: parancsnokokként szuggesztív befolyással bíró személyek, úgynevezett referenciaszemélyek vagyunk, ezért nagymértékben ügyelni kell saját magatartásunkra, nehogy kedvezőtlen megnyilvánulásokat produkáljunk, amivel a környezetünket ezek utánzására és az ezekkel való azonosulásra ösztönözzük.

Természetesen nem csupán a jogi többlet eredményez főlényhelyzetet és szuggesztív befolyást a parancsnoki munkában.

- A parancsnok pszichológiai többlete:

Katonai környezetben pszichológiai többlet alapján is válhat valaki a környezete számára modellforrássá, illetve referenciaszeméllyé. A pszichológiai többlet azt jelenti, hogy a parancsnok valamely pszichikus tulajdonság tekintetében van főlényhelyzetben a környezetéhez viszonyítva. Ilyen pszichológiai többlettel rendelkezik az, aki egy adott katonai területen jobban van informálva, ismeretbeli többlettel rendelkezik, fejlettebb valamely képessége, például szervező- vagy vezetőképesége.

- A parancsnok fizikai többlete:

Sok vezető fizikai erőnlét vonatkozásában áll társai fölött. Nekünk, vezetőknél ugyanezeket a többleteket figyelembe kell venni azoknál, akik a katonai szolgálatukat megkezdik. Ők a katonai életformával kapcsolatban sok esetben kevés vagy elavult információval rendelkeznek. Ennek következtében velük szemben az alap kiképzésen már átesett állomány tagjai is ismeretbeli, tapasztalatbeli többletük következtében főlényhelyzetben vannak, és az újonnan szolgálatot teljesítők őket fogják utánozni. Abban az esetben, ha a kezdők azt tapasztalják, hogy velük szemben a már kiképzett katonák durvák, heccelődők, sértő magatartásúak, ők is ezzel azonosulnak, és ezt a magatartást fogják produkálni a következő időszakokkal szemben. Így alakul ki egy nem kívánatos, de folyamatos áthagyományozódása a durva, agresszív magatartásformáknak, ami mérgezi a katonai csoportok légkörét, és

jelentős akadályává válik a kiképző-nevelő munka eredményességének.

A DURVA BÁNÁSMÓD REAGÁLÁSI KÉNYSZERE

Az említett durva, agresszív magatartásformák azonban nem csupán az azonosulás törvényszerűsége alapján terjednek. Jelentős szerepet játszik ezen a területen egy pszichológiai törvény is, amelyet az agresszív, durva bánásmód által keltett feszültség *reagálási kényszerének* nevezünk. Tudnunk kell, hogy az agresszív, durva, bántó magatartás erős feszültséget, rossz érzelmi közérzetet vált ki abban a katonában, aki azt el szenved. Ez az erős feszültség (stressz) arra indítja a katonát, hogy hasonló durva magatartással reagáljon erre a feszültségre, hogy azt másokon levezesse. Tehát a katonai környezetben olyan személyt keres, akinél ezt különösebb következmények nélkül megteheti, aki nála is kiszolgáltatottabb, gyengébb, vagy tőle valamilyen vonatkozásban függő helyzetben van, és így nem kell részéről retorziótól tartania.

Természetesen a durva, agresszív bánásmódnak újabb szenvedő alanya megpróbál reagálni a keltett feszültségre, és ehhez további szenvedő alanyt keres a környezetében. Ilyen módon tehát a durvaság, az agresszió közvetítődik, és kialakul egy folyamatosan működő *agressziós lánc*. Ez az agressziós lánc állandó jelleggel életben tartja a durva magatartásformákat, mintegy begyakoroltatja, szokásszerűvé teszi, megerősíti azokat a beosztott állomány körében. Ennek az lesz a következménye, hogy a katonák számára már fel sem tűnik saját durva magatartásuk, ez lesz a természetes.

Az agressziós lánc kialakulásának azonban van egy további súlyos következménye is. Ez az agressziós lánc végén elhelyezkedő katonát érinti, aki már nem talál nálánál gyengébbet, kiszolgáltatottabbat, s így a társai durva magatartása által benne keletkezett feszültségre nem tud reagálni, illetve nem tudja azt továbbadni. Az ilyen katonát a folyton megújuló reagálatlan feszültség egy idő után pszichésen összeroppanthatja, és olyan rövidzárlatos cselekvésre indíthatja (öngyilkosságra), ami önmagára nézve tragikus, de közvetlen környezetére is veszélyes lehet. Téves tehát az a hiedelem, hogy a durva, bántó bánásmód a katonát megpuhítja, kellőképpen megtöri. A tapasztalatok azt mutatják, hogy rövid távon látszólag valóban alkalmazkodásra kényszeríti, de belül a katonát elkeseredést, bosszúvágyat, feszültséget, majd hevesen ki-robbanó agresszív magatartást él át. Fontos ennek a törvényszerűségnek a figyelembe vétele a parancsnoki munkában, mert közismert jelenség, hogy a meglepetések, a kitörések, a robbanások olyan katonáknál várhatóak, akik látszólag belenyugodva tűrik, nem adják tovább, vagy nem viszonzózzák az őket sújtó sérelmeket és durva bánásmódot.

Nekünk, parancsnokoknak, mindent meg kell tennünk az agressziós lánc kialakulásának megelőzése érdekében. Teendők abban áll, hogy mint főlényben lévő személyek nem produkálunk, és így nem terjesztünk bántó magatartásformákat. (Ezt a környezetünkben sem engedjük meg.) Magatartásunkat ugyanakkor tudatosan úgy alakítjuk, hogy abban a

humánus, toleráns magatartásformák legyenek túlsúlyban.

Az eddigiekben áttekintettük az agresszív, szándékosan bántó vezetői magatartásformák kialakulásának néhány okát. A továbbiakban azokat a sajátos problémákat fogjuk elemezni, amelyek a katonai közösségek mindennapi kiképzőmunkája során lehetnek ösztönzői a durva megnyilvánulásoknak. Természetesen elemzésünk arra irányul, hogy a negatív tényezőket módosítva milyen lépéseket tehetünk a durva magatartásformák kiküszöbölésére.

A FRUSZTRÁLÓ MAGATARTÁSFORMÁK LEHETSÉGES FORRÁSAI A KATONAI KIKÉPZÉS ÉS A SZOLGÁLATI ÉLETFELTÉTELEK KÖZÖTT

Ahhoz, hogy szakszerűen és eredményesen be tudjunk avatkozni a pozitív magatartásformák menetébe, néhány pedagógiai törvényszerűséget meg kell ismernünk. Azt kell látnunk mindenekelőtt, hogy az agresszív, durva bánásmód mindig negatív érzelmi állapotot kelt a beosztottakban. Ugyanakkor azt is tudnunk kell, hogy az agresszív, támadó magatartásformák kialakulásának is a legkedvezőbb talaja a negatív érzelmi állapot, a feszültség, az egyensúlytalanság és a bizonytalanság érzése. Ezek után logikusan vetődhet fel bennünk a kérdés: mi az oka a durva magatartásformákat elindító negatív érzelmi állapot keletkezésének?

A negatív érzelmi állapot keletkezése szorosán összefügg az ember szükségleteivel, pontosabban a szükségletek kielégítésének akadályozásával, korlátozásával, szakszóval a szükségletek frusztrálásával. Ez a kiképző-nevelő munkában konkrétan azt jelenti, hogy a beosztottak akkor érzik egyensúlyban magukat, akkor alakul ki náluk kellemes érzelmi közérzet, ha a legfontosabb szükségleteiket akadálytalanul érvényesíthetik. Ha azonban ebben gátolják, vagyis frusztrálják őket, feszültté, ingerlékenyvé válnak, rossz érzelmi közérzet áll náluk elő, ami kedvez a durva magatartásformák megjelenésének. Nekünk, parancsnokoknak tudnunk kell, hogy beosztottaink általában a személyiségfejlődés olyan stádiumában vannak, amikor már teljes egészében megszilárdult a szükségletrendszerük. Természetesen, amikor a beosztottak szükségletrendszeréről beszélünk, akkor nem egyszerűen az elsődleges biológiai szükségleteket értjük csupán, hanem főként a szociális (társas) szükségletek formagazdagságát.

Vegyük tehát szemügyre, melyek azok a legfontosabb szükségletek, amelyekkel katonáink esetében (szerződéses és a hivatásos állományúaknál egyaránt) számolnunk kell, s amelyek frusztrációja esetén a negatív érzelmi állapot, s ennek következtében a durva magatartásformák előállhatnak.

Mint minden embernél, a beosztottainknál is jelentkezik a természetes vagy biológiai szükségletek kielégítése. Ezek korlátozása, vagyis frusztrációja feszültségekkel jár együtt.

A biológiai szükségletek csoportja

- A táplálkozás és folyadékfelvétel szükséglete.
- A szélsőséges hőhatások (forróság, túlzott lehűlés) kerülésének szükséglete.
- A mozgás szükséglete.

- Az érintés szükséglete.
- A pihenés szükséglete.

Nyilvánvaló, hogy a kiképzéssel, illetve a katonai szolgálattal járó átlagon felüli terhelések minden hadseregben együtt járnak a fenti szükségletek időleges korlátozásával. Ilyen esetekben feszültté válnak a személyközi viszonyulások, sokszor minden átmenet nélkül robbannak ki heves, durva megnyilvánulásokkal járó konfliktusok.

A menetdüh jelensége a katonai kiképzésben

Széles körben ismert jelenség az úgynevezett „menetdüh”, amely a hosszan tartó menetelések vagy más erőteljes terhelés következtében szokott előállni. Ez az elnevezés nem más, mint a táplálkozás, folyadékfelvétel vagy a pihenés szükségletének frusztrációját, és az ennek következtében előálló ingerlékeny, dühreakcióra hajlamos lelkiállapotot, amely a katonák közti összeütközésekben (konfliktusokban) nyilvánul meg.

Természetes módon vetődik fel bennünk a kérdés, hogy mit tehetünk a frusztrációs állapotok ellen, amikor azok *világszerte együtt járnak a katonai kiképzéssel és neveléssel?*

A menetdüh megelőzésének módszere a katonai kiképzésben

A frusztráció nyilvánvaló módon fog előállni a kiképzés folyamatában. A teendőknek elérése, hogy erre a jelenségre ne durva magatartással válaszoljunk, és ne rontsuk a személyközi kapcsolatokat és a katonai közösség légkörét.

Mindezt nagyon egyszerű eszközökkel biztosíthatjuk a gyakorlatban. A beosztottak tűrőképességét jelentős mértékben növelhetjük azáltal, ha tudatosítjuk: az esetenkénti erős, átlagon felüli terhelések *részét képezik a katonai kiképzésnek és a szolgáltnak*. Elviselésükhöz jelentős mértékben hozzá lehet edződni, azokat meg lehet szokni.

A beosztottak tűrőképességét természetesen legjobban az *edzettség fokozásával* növelhetjük. Az edzettség elérésével kapcsolatosan is van feladatunk. Az edzettség megszerzésének folyamata csak akkor eredményes, és a túlzott feszültségektől akkor mentesíthető, ha a terhelést nem ugrásszerűen, hanem fokozatosan növeljük, ha ügyelünk az optimális terhelés elvének érvényesítésére. Ez a kiképzőmunka gyakorlatában azt jelenti, hogy a terhelések essenek egybe a katonák teljesítménysávjával, vagyis ne haladják meg teljesítőképességüket, de azért ne is maradjanak el túlzottan amögött. Így az edzési folyamatot a katonai szokások kialakításánál egyrészt külső-belső konfliktusoktól mentesebbé, másrészt eredményesebbé tehetjük.

Az edzettség megszerzésének különböző módszereit alkalmazhatjuk a kiképző-nevelő munkában. A kiképzéssel járó frusztrációk elkerülése érdekében érdemes beosztottainkkal azt is tudatosítani, hogy az átmeneti ingerültség fokozódásával jár az új katonai szokások kialakulása. Ez természetes jelenség, de nem célszerű hagyni, hogy az ingerültség konfliktusokba csapjon át, mivel ez a kapcsolatok tartós megromlásához vezet.

Szabály: helyezzük kilátásba a szükséglet-kielégítés belátható időpontját!

Ha tapasztaljuk az erős terhelés következtében előálló feszültséget, néhány szóval *helyezzük kilátásba a szükséglet-kielégítés belátható időn belüli lehetőségét, a frusztráció megszüntetését*. Ennek a módszere, hogy közöljük a beosztottakkal a legközelebbi pihenő vagy étkezés lehetőségének időpontját. Megfigyelések igazolják ugyanis, hogy a szükséglet-kielégítés lehetőségének távlati kilátásba helyezése hallatlanul megnyugtató hatású, sokszor pszichésen szinte egyenértékű magával a szükséglet-kielégítéssel. Egyúttal pedig hatékony teljesítménynövelő tényező, megszünteti katonáink csüggedését, és az esetleges dühreakciók energiabázisát a terhelés elviselése érdekében fogják mozgósítani.

A felsorolt biológiai jellegű szükségleteken túl meg kell említeni másik két szociális szükségletet is, amelyeknek szintén jelentős szerepük van a beosztottak magatartásának irányításában.

A katonák szociális szükségletei

- A monotónia, az egyhangúság kerülésének szükséglete, vagy más elnevezéssel a változosság iránti szükséglet.
- A beosztottak új információ iránti szükséglete.

Ez a két szükséglet sok vonatkozásban rokon természetű és hasonló módon is kezelhető.

A monotónia kerülésének szükséglete

Azt jelenti, hogy a beosztottak nem jól tűrik az azonos, ismétlődő tevékenységet, a gépies műveleteket. Ilyen esetben frusztrált állapotba kerülnek; ezt az állapotot nevezzük unalomnak. Az ilyen frusztrált állapotot a katonák legtöbbször úgy próbálják megszüntetni, hogy mintegy önmaguk szórakoztatására, az unalom megszüntetésére át nem gondolt cselekvéseket produkálnak. Ebből lesznek gyakran a durva heccelődések, esetleg megalázó ugratások. Ezek az akciók a tulajdonképpen a monotónia, az unalom elűzésének színvonalatlan, kapcsolatromboló pótlékai.

De mit tudunk ez ellen tenni? Természetesen elejét kell venni az unalomnak, meg kell törni az életvitel, a katonai tevékenységek folyamatának monotóniáját. Ez azonban nem érhető el úgy, ha értelmetlen, erőltetett vagy megalázó feladatokat adunk a beosztottaknak. Az ilyen feladat csak tovább rontaná az egymás közötti kapcsolatokat. Ehelyett, ha azt tapasztaljuk, hogy a kiképzés során a feladat végzése kezd monotonná válni, magát a feladathelyzetet kell variálnunk, változatosá tennünk. Ennek megvannak a különböző módszerei. Például tanteremből a szabadba tesszük át a foglalkozás színterét, vagy fordítva. (Természetesen, ha a feltételek erre adottak.) Más módszereket is használhatunk saját hatáskörünkben ezzel kapcsolatosan. Változtathatunk a katonai tevékenységek szervezeti formáin. Például az egyéni feladatvégzést kiscsoportos változattal cserélhetjük fel, vagy fordítva. Ezzel nemcsak a monoton tevékenységet törjük meg, de a hatékonyságot is fokozni tudjuk.

Általános pedagógiai törvényszerűség, hogy minél összetettebb egy katonai tevé-

kenység, minél több alkotó jellegű elemet, próbálkozási és variációs lehetőséget tartalmaz, minél intenzívebb érzelmi erőfeszítést kíván, annál kevésbé válik az unalom forrásává, és annál kevésbé indít agresszív, kapcsolatotromboló magatartási megnyilatkozásokot.

A beosztottak új információ iránti igénye

A beosztottak körében gyakran tapasztaljuk, hogy bizonyos természetes kíváncsisággal viszonyulnak a katonai kiképzéshez. Olyan új információkat remélnék a kiképzéstől, amelyekkel azt megelőzően nem rendelkeztek. Fontos életben tartani ezt a szükségletet, mert amíg ez sikerül, addig a katona nem unatkozik, aktív, érdeklődő résztvevője marad a kiképzési-nevelési folyamatnak. Folyamatosan ügyelnünk kell arra, hogy foglalkozásaink információban gazdagok legyenek. Ha fölösleges ismétlésekbe, formális üresjáratú foglalkozásokba, az ismeretanyag túltanulztatásába bonyolódunk, akkor nyomasztó légkört alakítunk ki a beosztottak között. Gyakran a kiképzési, oktatási segédanyagok információszegénysége és ezek „túltanulztatása” az elindítója ennek a negatív folyamatnak. Ezt olyan módon ellensúlyozhatjuk, hogy saját többszakismereteinkkel, tapasztalatainkkal és élményanyagunkkal, illetve a szakirodalom többletinformációival egészítjük ki a mondandónkat. Ennek azonban előfeltétele az, hogy figyeljünk az unalom és az információigény megjelenésének tüneteire, és a vázolt lépésekkel menjünk a feszültségek kialakulása elé.

Az új információ iránti szükséglet elemi erővel jelentkezik akkor, ha a katona számára új, ismeretlen helyzetbe kerül. Az adott szituáció ismeretlen körülményei bizonytalanná teszik, elbátortalanítják. Ha valaki először kerül egy városba, először lép be egy intézménybe, munkahelyre, szinte komikusan téblábol. Keresi a helyét, elveszettnek érzi magát éppen azért, mert a helyi körülményekkel, viselkedési normákkal és teendőkkel kapcsolatos információi hiányosak. Ez az állapot lép fel az újonnan bevonult szerződéses katonák esetében is. Bizonytalanságukat, elbátortalanodásukat az adott helyzetben már régebben szolgáltatót teljesítő, otthonosabban mozgó katonák észreveszik, mulatságosnak tartják. Egyesek megröbálnak fölényhelyzetükkel visszaélni. Az ugratások, tréfák jó szórakozást jelentenek azoknak, akik elkövetik, de a szenvedő alanyokat még jobban elbizonytalanítják. Az így kialakuló rossz közérzet az alakulattal és annak vezetésével szemben is ellenérzést kelt, amely bizonyos mértékig átterjed az intézmény kiképzési-nevelési törekvéseire is.

Feladatunk, hogy a frissen bevonultakat minél gyorsabban és minél alaposabban ellássuk az új életformára vonatkozó szükséges információkkal, s így bizonytalanságukat megszüntessük. Ezzel párhuzamosan, természetesen nélkülözhetetlen az újonc katonák biztonságérzetének oly módon való megerősítése, hogy – kötelezettségeik mellett – megismertetjük velük jogaikat, valamint azokat a fórumokat és lehetőségeket, amelyek érdekeik védelmére szolgálnak.

A beosztottak szokásrendszere

Az életvezetéssel kapcsolatos szükségletek lényegében a szokások. A szokások elemi erővel érvényesülnek, hiszen sok esetben elmondhatjuk: az ember szokásainak rabja.

Amennyiben szokásainkat nem valósíthatjuk meg cselekvésben, rossz érzelmi közérzet, erős feszültség lesz úrrá rajtunk. Gondoljunk arra, hogy aki megszokta a dohányzást, milyen zavaró, kellemetlen érzése támad, ha hosszú ideig nincs módja rágyújtani. Az újonnan bevonuló katonák a civil életvezetés keretében megszokták, hogy családtagjaikkal kontaktusban élnek, hogy napirendjüket és életritmusukat maguk alakítják, és hogy ez az életritmus viszonylag kevés kötöttséget tartalmaz. Megszokták továbbá azt is, hogy a civil életformában nincsenek túl kötött alá-fölérendeltségi viszonyok és szoros szabályozottság a személyközi kapcsolatrendszerükben.

Az életformaváltás a civil élet már megszállt szokásrendszerét szinte teljes egészében frusztrálja, a legtöbb szokás a katonai életformában csak módosítottan érvényesülhet, de vannak olyanok is, amelyek nem érvényesíthetők. Természetesen ezért szükséges megmagyaráznunk, hogy a katonai életforma civil életvezetéstől eltérő szokásrendszere miért nélkülözhetetlen, és mi a megkövetelt egyik vagy másik katonai magatartás vagy tevékenységforma funkciója. Ilyen információk birtokában, látva a követelmények értelmét, nem tartja fölösleges zaklatásnak a katona ezek végrehajtását, nem érez belső ellenállást ezekkel szemben, s gyorsabba válik a követelmények elsajátításának folyamata.

Emellett szükséges azt is egyértelművé tenni, hogy a civil társadalomban is be kell tartani bizonyos alapvető életvezetési szokásokat; e körbe tartozik a rend, a fegyelem, a segítőkészség, a kapott utasítások végrehajtása, a feladatok pontos elvégzésének szokása. Ebben az értelmezésben nem rendkívüliek a katonai életvezetéssel együtt járó követelmények, betartásuk a társadalomba történő beilleszkedés természetes velejárója is.

Hasznos arra is utalunk, hogy ezek a körülmények a világ minden hadseregében hasonlóak vagy azonosak, és minden ép személyiségű katona által teljesíthetők. Jelentős mértékben csökkenthetjük a katonák szorongásszintjét azokkal a közlésekkel, amelyek igazolják, hogy egy-egy követelményrendszer nem különleges, hanem az átlagember teljesítménysávjához méretezett. Ráadásul arra is lehet utalni, hogy a katonai nevelés keretében kialakítandó új szokások és az elsajátított tevékenységek a civil életben is jól hasznosíthatók és ez nagymértékben növeli az érintett személyi személyiségének értékét.

Eddig azoknak a durva, bántó magatartásformáknak az okait vettük sorra, amelyek a katonai közösségek speciális kiképzési, szolgálati életfeltételeiből adódnak. Az áttekintésből jól kitűnt, hogy a személyközi és a személyiségen belüli feszültségeknek mindenkor konkrét okai vannak. Ezért nem elég a parancsnoki munkában az, hogy tevékenységünket ezek leállítására és visszaszorítására korlátozzuk. Nem elég a tünetek elleni fellépés sem. Ehelyett ajánlatos az okok feltárása és megszüntetése.

A következőkben segítséget kívánunk nyújtani az okok meghatározásához. A katonai élet sajátosságából adódóan meglévő problémák okain kívül egyéb jelentős tényezők is szerepet játszanak a kiképzésben. Ezek a *helytelen nevelési eljárások*, az emberekkel való szakszerűtlen bánásmód területén jelentkeznek.

A továbblépés előtt, a félreértések elkerülése érdekében feltétlenül tisztáznunk kell, hogy mi a különbség a bántó durva magatartás és a katonai életvezetés természetes keménysége között. Úgy véljük, hogy ez a megkülönböztetés feltétlenül szükséges. Ennek megfelelően azt mondhatjuk, hogy a kiképzési-nevelési célokat nem szolgáló, sőt azt megzavaró értelem, funkciótlan megnyilvánulások hatnak durvaságnak akkor, ha ezek öncélúan a megszegés, a gúny, a bántás, az agresszivitás eszközeivé válnak. A kiképzési-nevelési folyamat konstruktív, értelmes eljárásai, elemei tárgyilagosan a szükséges feladatok megoldására, a megoldási módok elsajátítására irányulnak, és ha kemények is, nem öltenek durva, bántó, a személyiséget sértő jelleget. Ezek a katonai életvezetés magától értetődő velejárói.

Mindezek ismeretében vegyük sorra, hogy milyen módszerbeli hibák gátolhatják a kiképzési-nevelési folyamat eredményességét.

A HELYTELEN NEVELÉSI MÓDSZEREK, SZAKSZERŰTLEN BÁNÁSMÓD ALKALMAZÁSA A KIKÉPZÉS SORÁN

A helytelen kiképzési-nevelési eljárások és az emberekkel való szakszerűtlen bánásmód legtöbbször abból fakad, hogy nem ismerjük kellő mélységben annak a korosztálynak az életkori jellegzetességét, amellyel foglalkozunk és dolgozunk. Ez éppen olyan helyzetet teremt, mint ha valamely manuális szakma művelője nem ismerné azt az anyagot, annak sajátosságait, amellyel dolgozik. A végeredmény mindkét esetben kudarca.

Mire kell tekintettel lennünk a helyes bánásmód alkalmazásán érdekében?

A beosztottak önállósulásra törekvés igénye

A beosztottban rendkívül erős az önállósulásra törekvés igénye. Ez azt jelenti, hogy teljes értékű életet kíván élni saját életterve, életvezetési elképzelései alapján. Önmagát erre alkalmasnak tekinti, annak ellenére, hogy ismeretei sok tekintetben hiányosak, vagy csak vázlatos elemleteken alapulnak. Katonai magatartás- és tevékenységrepertoárja közel sem kialakult és kellő színvonalú.

Az önállósulási törekvésből következően elismeri ugyan, hogy a katonai életformában vannak vezető, fölérendelt helyzetű személyek, akik jogosultak irányításra, utasítások és parancsok adására, döntések meghozatalára. El is fogadja ezt a helyzetet, ennek ellenére nem jól tűri alárendeltségének túlzott vagy szükségtelen mértékű és gyakoriságú hangsúlyozását, érzékeltetését. A túlzott fölényeskedés, erőltetett „ugraltatás”, fölösleges és felsőbbbbséges parancsolgatás úgynevezett *személyi ellenállást* vált ki benne az ilyen vezetővel és követelményeivel szemben. Az ilyen bánásmód feszültséget eredményez a beosztottban, ugyanakkor arra indítja, hogy ha alkalma nyílik rá, ezt a feszültséget agresszív, bántó magatartással a társai között levezesse.

Természetes, hogy a katonai kiképzés nem nélkülözheti a kategorikus, ellentmondást nem tűrő parancsokat, utasításokat, sőt hozzá is kell szoktatni a katonát, a beosztottat ahhoz, hogy ezek a katonai életforma szerves velejárói.

rói. A személyi ellenállást ezek az utasítások, parancsok nem szükségképpen váltják ki. Abban az esetben nem kell a fentebb említett nem kívánatos következményekkel számolni, ha az utasítások értelmes, ténylegesen a katonai közösség szükségleteiből következő feladatra, tevékenységre, cselekvésre, magatartásformára vonatkoznak! Nem arról van szó, hogy a parancsokat, utasításokat mellőzzük a kiképzési folyamatban (ez nem is lenne lehetséges), hanem az értelmetlen, szükségtelen, csupán a fölényhelyzetet bizonyító parancsolgatást célszerű kerülni, mivel ez vált ki személyi ellenállást.

Fontos továbbá megemlíteni a parancssal kapcsolatban, hogy az akkor hatékony, akkor vált ki azonosulást, ha annak végrehajtója birtokában van mindazon ismereteknek és képességeknek, amelyek a parancs teljesítéséhez szükségesek. Erre a beosztottat tehát jól fel kell készíteni. A felkészülés alapossága az általunk kiadott parancs végrehajtásának a lelke s a parancssal való azonosulás legfőbb feltétele.

A beosztottak önnevelési igénye

A beosztott arra is személyi ellenállással reagál, ha észreveszi, hogy őt nyíltan nevelni, vagy megnevelni akarják. Beosztottaink elsősorban önmagukat akarják nevelni, alakítani! Ez is forrása lehet a konfliktusoknak és személyközi feszültségeknek. Nem szükséges, hogy a kiképzés-nevelés folyamatának direkt nevelő, alakító jellegét hangsúlyozzuk. Az általunk vezetett felnőtt korosztálynál ugyanis a nevelés hatékony útja az *indirekt*, azaz közvetett út.

Az indirekt nevelés a kiképzőmunkában nem jelent mást, mint *tevékenységszervezést*. Tehát a kiképzendő állomány értelmes feladatok szervezésén és megvalósításán keresztül alakítható és vonható be ön maga nevelésébe úgy, hogy személyi ellenállása nem bontakozik ki, éppen azért a feladatok tevékenységformáló hatása akadálytalanul és hatékonyan érvényesül.

A tevékenységszervezés, a feladatok kijelölése során nem elég csupán arra törekednünk, hogy azok tartalmukat tekintve konstruktívak legyenek. Természetesen ez a döntő tényező, hiszen konstruktív beállítódást csak konstruktív tevékenység alakít ki, és ezzel szemben nem ébred ellenérzés a beosztottban.

A beosztottak eredményességre és sikerre irányuló törekvései

A tevékenység tartalmas voltának biztosítása mellett, a tevékenységszervezés folyamatában feltétlenül tekintettel kell lennünk a beosz-

tottak eredményességre és sikerre irányuló törekvéseire is. Ezek a törekvések különösen a fiatal felnőtt korosztály életvezetésében mutatkoznak meg a legszembetűnőbben.

Ebből a sajátosságból következően jó érzelmi közérzet akkor alakul ki, ha a beosztott saját fejlődéséről, előrehaladásáról, kiképzésének eredményességéről visszajelzéseket kap. Ugyanakkor a sikertelenség, a kudarc vagy a stagnálás, az egyhelyben topogás élménye elkeseríti, ingerültté teszi. A kudarcot vagy sikertelenséget, ha felnagyítjuk, ezzel különösképpen rontunk a helyzeten. Ennek következtében ugyanis a beosztott a kudarc miatti feszültséget társain, főleg pedig sikeresebb társain fogja durva, ellenséges magatartással kompenzálni.

Ezzel szemben a sikerrel, a fejlődéssel kapcsolatos visszajelzéseink békülékeny, nyíltabbá teszik beosztottainkat. Sokszor idegenkedünk az ilyen pozitív visszajelzésektől, miközben nem fukarkodunk a negatív, hibákat felnagyító reagálásokkal. A pozitív visszajelzésektől való idegenkedés legfőbb oka talán abban a tévhitben rejlik, miszerint sokan azt gondoljuk, hogy az eredményességre, a fejlődésre vonatkozó visszajelzésnek feltétlenül körülményeskedő, hosszadalmas vagy gyerekes, esetleg iskolás dicséretnek kell lennie. Nem erről beszélünk! Itt lakonikus, egy-egy mondatos jóváhagyásról, az arra történő egyszerű utalásról van csupán szó, konkrétan, hogy az adott feladat megoldása már jobb, mint az előző alkalommal vagy alig szorul már korrekcióra. Ennyi visszajelzés elégséges, de feltétlenül szükséges is, ha a beosztottakat pszichés egyensúlyban kívánjuk tartani. Emellett a kiképzés vezetőiként pozitív visszajelző, a hibákat nem felnagyító akcióinkkal a humánus és jó kultúrszintű magatartás igen hatékony példáját nyújthatjuk, amit fölényhelyzetünk és ebből következő szuggesztív befolyásunk következtében átvesznek a katonai közösség többi tagjai is.

Vágy a centrumba kerülésre

Szintén a tevékenységszervezés keretében szükséges a beosztottnál arra a tulajdonságra is tekintettel lennünk, amit a centrumba, a figyelem előterébe kerülés vágyának, más szóval *ambíciónak* vagy *becsvágy*nak nevezünk. Ez a jellegzetesség a tárgyalat korosztály sok tagját arra ösztönzi, hogy kezdeményezzen, javaslatokkal éljen. Amennyiben erre lehetőséget adunk, a végzett tevékenységet saját elképzeléseik megvalósításaként értelmezik, az nem tűnik számukra unalmasnak, kényszerjellegűnek.

A beosztottak racionalitásigénye

További, már nem elsősorban a tevékenységszervezés területén érvényesülő sajátossága a kiképzésre kerülők életkori periódusának a racionalitás. Ezen az a tulajdonság értendő, hogy a beosztott katona minden jelenséget sokoldalúan vizsgál, keresi mindennek az okait, kijelentéseinket csak akkor fogadja el, ha azok valóságát, helytállót voltát bebizonyítják. A követelményeknek pedig akkor engedelmeskedik jószántából, ha azok értelmét is megvilágítják számára. Mindennel szemben ellenérzést érez, ami deklaratív, kinyilatkoztatás-jellegű, s aminek nem látja az értelmét, indokoltságát. Minden ilyen jelenség ellen lázad vagy ellenszenvvel viseltetik, s ellenszenvének magatartási síkon is könnyen utat enged. Ezzel összefügg egy másik sajátosság is, a beosztottak *nagyvonalúságvágya*.

A beosztottak „nagyvonalúságvágya”

Abban nyilvánul meg, hogy a lényegtelennek látszó események, tettek lényeges következményeit sokszor nem látják vagy alábecsülik. Ez főként a rend és viselkedés normáinak területén, ezek lebecsülésében jelentkezik náluk. Ennek következtében az ilyen irányú következményeket esetenként durván visszautasítják, ha erre mód nyílik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy velük szemben ezen a területen elnözőnek kellene lennünk, annál is kevésbé, mert ha a következményeket röviden indokoljuk számukra, vagy azok értelmét megvilágítjuk, racionális beállítódásuknál fogva elfogadják azokat.

Ha tudatában vagyunk a felsorolt sajátosságoknak, lehetőségünk van a katonaközösségen belüli feszültségek megelőzésére, az egymással szembeni agresszív kialakulásának megakadályozására, illetve ha durva magatartásformák megjelenése tapasztalható, ezek és a mögöttük rejlő feszültségek is leépíthetők.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Bábosik István: A honvédelemre való felkészítés pedagógiai vonatkozásai. Vezetéstudomány 1992. 11. sz.
 Bábosik István – Mezei Gyula: Neveléstan. Telosz Kiadó, Bp.,1994
 Buda Béla – Havas Ottóné: A felnőttkor küszöbén. Tankönyvkiadó, Bp.,1974
 Közéki Béla: A motiválás lehetőségei, Közművelődés, 1989. 45. évfolyam

A ZRÍNYI KIADÓ ÚJDONSÁGA

A Magyar Honvédség közreműködése Koszovó válságkezelésében 1999–2011

Összeállította: Kovács József–Rózsa Tibor

A Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalásainak egyik legnagyobb kihívása az ötvenezer fővel, harminckilenc ország közreműködésével megalakult KFOR békefenntartói műveleteiben való részvétel, amelynek keretein belül katonáink 1999 óta látnak el békefenntartói feladatokat Koszovóban. A missziós alakulatok működési körzetét, feladatait és mindennapi életét mutatja be a könyv. Keménytáblás, 230 oldal, több mint 100 színes fotóval

Dr. Klemensits Péter:

BERNARD MONTGOMERY ÉS A PÁNCÉLOS FEGYVERNEM ALKALMAZÁSÁNAK KÉRDÉSEI A HARMADIK EL-ALAMEINI ÜTKÖZETBEN (1942. OKTÓBER–NOVEMBER)

1942 novemberében a harmadik el-alameini csata¹ meghozta Nagy-Britannia számára a várva várt sikert az észak-afrikai hadszíntéren, a brit 8. hadsereg megsemmisítő vereséget mért az Erwin Rommel tábornagy vezette német–olasz csapatokra, melynek következtében a tengelyerők végső összeomlása is csupán idő kérdése lett. Noha az összecsapást megelőzően a britek túlerejéhez kétség sem férhetett, a hadvezetés és a csapatok kiváló teljesítménye nélkül a győzelem aligha valósult volna meg.

Bernard Montgomery altábornagy két hadművelet, a Lightfoot és a Supercharge keretében indította meg a döntő offenzívát ellenfelével szemben, ezért fenti hadműveletek tervezési és végrehajtási periódusa egyaránt figyelmet érdemel. A hadszíntér speciális jellegéből fakadóan a harcokcsízó erők mindvégig meghatározó szerepet játszottak az észak-afrikai eseményekben, így tevékenységük fokozott jelentőséggel bír. A tanulmány célja, hogy az ütközet 70. évfordulóján bemutassa Montgomery és a brit hadvezetés elképzeléseit a páncéloscsapatok hadműveleti alkalmazásával kapcsolatban, és a gyakorlati megvalósítás problémáinak értékelésével átfogó képet adjon a II. világháború egyik legjelentősebb ütközetéről.

MONTGOMERY A 8. HADSEREG ÉLÉN

1942. július végén befejeződött az első el-alameini csata, melynek során a britek Egyiptom kapujában megállították Rommel előretörését, de a támadó hadműveletek során az áttörés megvalósítására képtelenek voltak. Mivel Claude Auchinleck tábornok, a brit közel-keleti főparancsnok (június 25-től a 8. hadsereg vezetője is) a brit miniszterelnök, Winston Churchill által áhított győzelmet nem tudta megvalósítani, távoznia kellett posztjáról. Augusztusban Churchill kairói látogatása során az újjászervezett közel-keleti főparancsnokság élére Harold Alexander tábornokot nevezték ki, miközben a 8. hadsereg vezetését Bernard Montgomery altábornagra bízta, aki Angliában hadtestparancsnoki teendőket látott el és eredetileg az észak-nyugat-afrikai brit–amerikai partraszállásban részt vevő brit 1. hadsereget vezette. Bár Montgomery emlékiratában és naplóbejegyzéseiben is úgy tünteti fel szerepét, mintha teljesen új intézkedések

sorával hirtelen talpra állította volna a válságba került 8. hadsereget, valójában sok tekintetben elődei munkáját folytatta. A hadsereg vezérkari főnökének még július végén Francis de Guingand dandártábornokot nevezte ki Auchinleck, Montgomery pedig – ismerve a tábornok szaktudását – megtartotta őt posztján, és a hadműveleti tervek kidolgozásánál, valamint a hatékony vezetés megteremtésénél igen nagy hasznát vette.

A hadseregarancsnok a csapatok számára deklarálta, hogy nem lesz további visszavonulás, beszédeivel pedig visszaadta a hadsereg önbizalmát, mely korábban Auchinlecknek nem sikerült. Montgomery igazi tehetsége abban nyilvánult meg, hogy képes volt elérni: katonái céltudatos parancsnoknak tekinték, így emberei valódi vezetőjévé válhatott.

Rommel, látva a brit erők folyamatos megerősödését, úgy vélte, szeptemberben már túl nagy lesz az ellenség fölénye, így mihamarabb támadást tervezett, hogy az utolsó lehetőséget kihasználva megpróbáljon előretörni Suez felé.² Tervei szerint az Afrika Korps és az olasz páncéloshadtest erőivel megkerüli a brit balszárnyat és előretör az Alam Halfa hegy irányába, a kiemelkedő terepszakasz megszerzésével pedig a 8. hadsereg hátába kerülve megnyílna az út a páncélosoknak Alexandria és Kairó felé.³ A brit hadvezetés viszont pontosan erre számított.

Montgomery később kitarított álláspontja mellett, ugyanis frontvonalbeli látogatása során megismerve a terepviszonyokat, rögtön felmérte az Alam Halfa-i hegygerinc jelentőségét, ezért védelmi elképzeléseit a továbbiakban erre a területre koncentrálna. A defenzív tervek azonban már júliusban Alam Halfát tekintették az ellenség fő céljának, az Ultra⁴ és a felderítés jelentései pedig tovább erősítették a hadvezetés feltételezéseit.

Az érkösszevonása után augusztus 30-án kezdetét vette Rommel támadása. Másnap hajnalban az aknamezők megtisztítása a vártnál jóval több időt vett igénybe, ráadásul a britek szívs ellenállása tovább lassította az Afrika Korps előretörését. A britek sivatagi légiereje, a Desert Air Force folyamatosan támadta a német–olasz egységeket, miközben az üzemanyaghiány szintén megnehezítette a páncéloserők mozgását, ezért Rommelnek változtatnia kellett tervein. Az eredeti elképzelésnek megfelelően az Alam Halfa hegy keleti oldalán kellett volna elő-

A EL-ALAMEINI CSATA LEFOLYÁSA

retörni a páncéloserőknek, de a megváltozott körülmények miatt parancsot adott az északi irányba történő előrenyomulásra a hegy nyugati oldalán.⁵

Montgomery a jelentésekből tudta, hogy az ellenség fő támadása délen következett be, ezért a 23. páncélosdandárt is a XIII. hadtest alárendeltségébe utalta, pozícióit pedig az új-zélandiak és a 22. páncélosdandár közötti terepszakaszon jelölte ki. A német páncéloserők hamarosan szembetalálták magukat a 22. páncélosdandár szilárd védelmével, amelynek áttörésére képtelenek voltak. A britek megpróbálták az ellenséget a beásott harcokcsízó és a tüzérség alkotta páncélelhárítás elé csalogatni, de csupán korlátozott eredményt értek el.

Szeptember 1-jén a német 21. páncélos-hadosztály üzemanyag hiányában képtelen volt folytatni a támadást, de a 15. hadosztály páncélosai sem jártak sokkal jobban. A brit 8. páncélosdandár ellentámadással próbálkozott, de nem járt sikerrel, mindkét oldal páncélelhárítása jól működött. Szeptember 2-án a tengelyerők még szilárdan tartották állásaikat, de az ígért üzemanyag továbbra sem érkezett meg, ezért Rommel lefújta az offenzívát és elrendelte a visszavonulást. A brit légiereő támadásai és az Alam Halfa-i védelem ellenállása mellett, a júliusi terveknek megfelelően telepített brit aknamező kényszerítette rá Rommel tervei módosítására.

Mivel a tengelyerők ellencsapásra képtelenek voltak (nagyrészt az üzemanyaghiány következtében), a britek pedig offenzívával nem próbálkoztak, újra hadműveleti szünet következett be a hadszíntéren.

A LIGHTFOOT-HADMŰVELET TERVEZÉSE

Montgomery épphogy átvette a 8. hadsereg parancsnokságát augusztus közepén, rögtön parancsot adott egy nagyszabású offenzíva terveinek a kidolgozására. Augusztus 19-én De Guingand tábornok ismertette tervezetét, amely szerint a fő csapásirányban északon a part menti út két oldalán a 9. ausztrál és az 51. hadosztálynak a meglepést kihasználva át kell törnie a frontot, ezt követően pedig a X. hadtest (az 1. és a 10. páncélosadosztályok, valamint az új-zélandi hadosztály) alakulatainak az így keletkezett résen keresztül nyomulva az ellenség hátába kell kerülnie. A dokumentum hangsúlyozta, hogy a behatolásnak elég mélynek kell lenni ahhoz, hogy „az ellenség megtámadjon minket”, északon pedig a visszavonuló német–olasz erők szárnyára mért csapással lehet elérni a siker kifejlését. A 4. könnyű páncélosadosztálynak ezzel egyidejűleg Daba és Fuka irányába történő előretörést feltetelez. Az offenzíva kezdeti dátumaként október 1-jét jelölték meg.⁶ Alam Halfa után egyértelművé vált, hogy a tervezett időpontban nem lehet végrehajtani a hadműveletet, ezenkívül a kezdeti áttörés biztosításához további erők igénybevételére lesz szükség. Elsősorban a páncéloserők felkészítése igényelt több időt, és mivel az 1. páncélosadosztály nem állhatott készen a bevetésre október 15. előtt, Montgomery úgy döntött, hogy a támadást a következő teilihoidas periódusban, október 24. körül lehetne kivitelezni.⁷

Churchill számára stratégiai okokból egyre sürgetőbb volt a 8. hadsereg offenzívája, hiszen a Fáklya-hadművelet (a tervezett északnyugat-afrikai partraszállás) megindítása előtt szeretett volna egy döntő győzelemmel pozitív hatást gyakorolni az amerikaiakra, de különösen a franciákra, akik hozzáállásukkal nagymértékben befolyásolhatták az észak-afrikai események menetét. A miniszterelnök bízott benne, hogy az általa kinevezett közel-keleti brit hadvezetés képes lesz megfelelni elvárásainak és a lehető leggyorsabban offenzívát indítanak. Alexander azonban (elődeihez hasonlóan) Montgomeryvel egyetértésben kitarított álláspontja mellett és döntése helyességéről megpróbálta meggyőzni a kormányfőt is. Levelében hangsúlyozta, hogy „a X. hadtestet alkotó páncéloserőknek nappali világosságnál kellene az áttörést megvalósítani, és tekintve a feladat nehézségét, minimum egy hónapos kiképzésre lesz szükségük.” A technikai eszközök felkészítéséhez szintén idő kellett. A legfőbb indokot azonban az október 23-i időpont mellett a teilihoid jelentette; ahogy megfogalmazta: „A teilihoid valójában nélkülözhetetlen az egész tervemhez.” Churchill válaszából kitűnik, hogy a tengelyerők védelmének áttörése véleménye szerint sem ígérkezik könnyű feladatnak, ezért a páncélosok és a gyalogság megfelelő együttműködése esetén is komoly kockázatot rejt magában a vállalkozás. Mivel Rommel mindent elkövetett a védelem megerősítésére, a miniszterelnök úgy gondolta,

az aknamező megtisztítása a gyalogság részéről „nagyon kemény feladat lesz”.⁸ Végül a katonai vezetők véleményét a győzelem érdekében Churchillnek is el kellett fogadnia.

Szeptember 13-án Montgomery 1. számú memorandumában először vázolta fel elképzelését a közelgő hadművelettel kapcsolatban, amelyet a Lightfoot fedőnévre kereszteltek. A fő csapat északon a XXX. hadtest 4 hadosztálya indítja a 29. páncélosdandár támogatásával, céljuk pedig az ellenség fő védelmi vonalába való betörés. Ezzel egy időben délen a XIII. hadtest támadásával „el kellett vonnia az ellenséges páncélosokat a fő ütközettől”.⁹ A hadtest részét alkotó 7. páncélosadosztálynak, kerülve a súlyos veszteségeket, az áttörés után készen kellett állnia további feladatokra a front déli szakaszán.

A X. hadtest erői az aknamezőn a XXX. hadtest által vágott két folyosón keresztül előretörnek, majd védelmi állásokat vesznek fel és felkészülnek a siker kifejlésére. Montgomery itt egyértelműen az ellenséges páncélosok megsemmisítésére helyezte a hangsúlyt. Az áttörés után úgy vélte: „Rommel páncélosai kénytelenek lesznek megtámadni [a brit harckocsikat] és közben remélten megsemmisülnek.”¹⁰ Ezt követően a gyalogoserők felgöngyölítése már nem jelenthet akadályt a 8. hadseregnek.

A XXX. hadtest élére William Ramsden helyett Oliver Leese altábornagyot nevezte ki Montgomery. Az új parancsnok irányításával a hadtest erőteljes kiképzésbe kezdett a betörés és az aknamező megtisztításának megfelelő elsajátítása érdekében. A X. hadtest szintén aktív kiképzést folytatott, de a páncélosparancsnokok kételkedtek abban, hogy a XXX. hadtest gyalogsága képes lesz minden ellenállást elnyomni és tökéletesen megtisztítani az átjárókat az aknamezőkön. A kiképzés során nagy hangsúlyt fektettek a páncélosok sötétségben történő mozgására, hiszen ez a terv alapvető részét képezte, így a korábbi keserű tapasztalatokat fokozatosan sikerült feledtetni.

Szeptember 11-ére 318 Sherman és 100 Priest 105 mm-es önjáró löveg érkezett Suezbe Franklin D. Roosevelttel korábbi ígéretének megfelelően.¹¹ A Sherman 75 mm-es harckocsiágyújával, erős páncélvédettséggel, megbízhatóságával előnyhöz jutatta a briteket a harckocsik terén a németekkel szemben, de a kiképzés fontosságát az új harcjárművel nem lehetett lebecsülni. A korábbiakhoz képest jelentős változás volt, hogy a páncélosadosztályokon belül az aknamezők megtisztítására különleges egységeket hoztak létre, amelyek szintén növelték az alakulatok eredményességét, csökkentették a végzetes hibák lehetőségét.

A tengelyerők időközben hozzáláttak védelmi vonalaik megerősítéséhez, amelyet további aknamezők létesítésével és a védelemre kijelölt alakulatok tűzerejének növelésével ki-

BERNARD MONTGOMERY, AZ EL-ALAMEINI GYŐZTES

vántak elérni. A 8. hadsereg felderítése pontos információkkal rendelkezett az ellenség tevékenységéről és a hadseregparancsnok is ennek megfelelően tájékoztatták. Nyilvánvaló volt az új információk fényében, hogy az eredeti terv túl ambiciózusra sikerült, ezért a változtatás elkerülhetetlenné vált. Montgomery szavaival: „A terv egyszerű, de túlságosan nagyratörő volt.”¹² Október 6-án Montgomery kiadta 2. számú memorandumát a Lightfoot-hadműveletről, amely a korábbiakkal ellentétben már nem az ellenség páncéloserejének a megsemmisítését tartotta elsődleges céljának, hanem a védelmi vonalakat alkotó gyalogosadosztályok „módszeres megsemmisítésére törekedett”. A XXX. hadtest feladata a hídfőállás létesítését illetően változatlan maradt, a X. hadtestnek (1., 8. és 10. páncélosadosztályok) pedig egy éjszaka át kellett jutnia az aknamezőn. A XIII. hadtestnek délen figyelemelterelő támadást kellett végrehajtania, miközben a 7. páncélosadosztály pontos feladatát a hadseregparancsnok csak később kívánta meghatározni.

A X. hadtest számára a fő cél „az ellenséges páncélosok megsemmisítése”, de Montgomery szerint, ha ezt nem sikerül megvalósítani, a német–olasz harckocsikat akkor is távol kell tartani a „felmorzsoló” művelektől, melynek során a gyalogoserők megsemmisítése egyúttal megpecsételi a páncélosok sorsát is.¹³

A X. hadtest parancsnoka, Herbert Lumsden altábornagy és a páncélosalakulatok bosszúságára azonban a hadseregparancsnok rögzítette: a hadtestnek már akkor útnak kell indulnia az aknamezőn keresztül, mielőtt pontosan ismernék, hogy megtisztították előtűk a folyosót. Ha pedig az aknák eltávolítása nem történt meg, „a páncélosadosztályok harcolva vágnak utat maguknak az aknamező nyugati határa mögé”.¹⁴ Montgomery terve tűzérési előkészítés után a gyalogság előretörésével számolt, ezért a páncéloserőknek csupán másodlagos szerep jutott. A tábornok módszeréből fakadóan a küzdelem felőrlő jellege még az I. világháborúra emlékeztetett, de a páncéloserők esetében fontos előrelépésnek tekinthető az összefegyvernemi együttműködés megvalósítása, amely megfelelt a német páncélosadosztályok harcászati alkalmazásának.¹⁵ Montgomery a tengelyerők dön-

tő vereségét mindenáron szeretne volna elérni, ugyanakkor továbbra sem készített tervet a siker kifejezésére és az üldözés megvalósítására. A hadseregpáncélosok mulasztása később jelentős befolyást gyakorolt az ütközet végső kimenetelére.¹⁶ A támadás sikerének a záloga a meglepésben rejtett, ezért a Bertram-hadművelat keretében kiterjedt álcázási tevékenységbe kezdett a 8. hadsereg, amelynek a fő célja az ellenség megtévesztése volt az offenzíva pontos helyét és idejét illetően.

Szeptember 16-án a tengelyerők elnevezése német–olasz páncélos-hadseregre változott, ugyanakkor Rommel közvetlenül a Commando Supremo (az olasz hadsereg vezérkara) parancsnoksága alá került. Eközben az utánpótlásért folytatott küzdelem folytatódott, de Rommel semmi jóra nem számíthatott. Miután a brit támadásra készülve a fő védelmi előkészületeket megtették, Rommel betegsége miatt szeptember 23-án Németországba utazott gyógykezelésre, helyét pedig Georg Stumme páncélos tábornok vette át, aki teljes mértékben Rommel tervére hagyatkozott, vagyis engedni a briteket az aknamezőre bejönni, majd ellentámadással bekeríteni őket északról és délről.¹⁷ Az Afrika Korps parancsnokának pedig Ritter von Thoma tábornokot nevezték ki.

Bár a német–olasz erők alapos előkészületeket tettek Montgomery feltartóztatására, győzelemre az adott erőviszonyok mellett nem volt remény. A tengelyerők diszlokációja a következőképpen alakult a támadás előestéjén: északon az olasz XXI. hadtest (164. német könnyű, Trento, Bologna hadosztályok és két zászlóalj Hermann Ramcke tábornok ejtőernyősandárjából), tőle délre a X. hadtest (Brescia, Pavia, Folgore és két zászlóalj a Ramcke-dandárból). A 15. páncélos- és a Littorio hadosztályok a XXI. hadtest mögött, míg a 21. és az Ariete páncélos-hadosztályok a X. hadtest mögött foglaltak állást. Tartalékként csak a német 90. könnyű és az olasz Trieszt hadosztályok jöhettek szóba.

Az Ultrának köszönhetően a britek most is pontosan ismerték a német–olasz hadsereg helyzetét és nehézségeit, de ebben a hadműveletben Alam Halfától eltérően az erőviszonyok voltak a meghatározók. Az ellenfél tervének ismerete magában nem volt döntő tényező. A brit támadás időpontját a németek felismerték, bár pontos helyét csak gyanították. A Panzerarmee felderítése szerint azonban október 20-a után folyamatosan riadókézültésben várták a brit offenzívát, de a túlerővel szemben csak a mélységben kiépített védelemben bízhattak.¹⁸

Az összecsapást megelőzően az erőviszonyokról a mellékelt táblázat¹⁹ nyújt részletes felvilágosítást.

A SORSDÖNTŐ ÜTKÖZET

1942. október 23-án alapos tűzérési előkészítést követően elindult a 8. hadsereg offenzívája, amelynek során a XXX. hadtest részét alkotó 9. ausztrál, 51. felföldi, 2. új-zélandi és 1. dél-afrikai hadosztályok az éjszaka folyamán sikeresen teljesítették a számukra kijelölt feladatot. A sivatagi háború legnagyobb gyalogsági rohamában az elmúlt hónapok kiképzése éreztette hatását, hiszen az aknamezők sikeres megtisztítását követően a gyalogság a többi fegyvernem idejében történő beérkezésével képes volt beátni magát még hajnalhasadás előtt, így pozícióikat másnap is tarthatták.²⁰ A német–olasz védelem figyelmének elterelése fontos részét alkotta Montgomery stratégiájának, ezért a 4. indiai hadosztály a Ruweisat-gerincnél indított támadást, miközben a XIII. hadtest a front déli szakaszán próbálta meg áttörni az ellenség védelmét, de a vártnál kevesebb sikert értek el. A gyalogsági és az utász-alakulatok XXX. hadtestbe történő koncentrációjával a XIII. hadtest komoly hiányt szenvedett a fenti egységekből, ezért Brian Horrocks altábornagy nem rendelkezett kellő tartalékokkal nagyszabású támadó hadműveletek sikeres lebonyolításához. A védelmi vonalat alkotó 44. és 50. hadosztályokon kívül csupán a 7. páncélos-hadosztályt vehette igénybe az áttörés végrehajtására, ez pedig egyúttal azt is feltételezte, hogy a páncélosoknak maguknak kellett utat vágniuk az aknamezőkön keresztül. Bár a hadtestparancsnok bízott a sikerben, a sűrű aknamező és az ellenséges tűzérési megakadályozta a harckocsik gyors előretörését, a késés következtében pedig a harmas aknamező második és harmadik vonalát nappal kellett volna megtisztítani, amely reménytelen vállalkozásnak tűnt. Ezért lényegében október 24-én a XIII. hadtest támadása elakadt a két aknamező között, de az alakulatok torlódása és a veszteségek ellenére a britek tartották állásaikat.²¹

A terv sikere a X. hadtest páncélosainak áttörésétől függött, számukra azonban az aknamezőkön való átkelés komolyabb problémát okozott, mint a XXX. hadtest gyalogságának. A 10. páncélos-hadosztály (8. és 24. páncélosdandárok) a tervezettnél később jutott át az első aknamezőn, a Miteirija-gerincnél pedig olyan erős ellenállásba ütközött, hogy Alec Gatehouse tábornok, a hadosztály parancsnoka a jól kiépített német–olasz páncél-

elhárítás ellenében nem volt hajlandó újabb kockázatos támadást indítani, inkább a megszerzett pozíciók konszolidálására törekedett.

Az 1. páncélos-hadosztály egységei szintén nem jártak nagyobb sikerrel, az aknamezőn való átkelés torlódást és késedelmet eredményezett, nappal pedig csupán védelemre rendezkedhettek be a harckocsik. A hiányos felderítés következtében az 51. hadosztály vezetésével is vita alakult ki a pontos célterület meghatározásában, így a pontatlan topográfiai adatok is gátolták az előrehaladást.²²

A Trento és a 164. német hadosztály szektorában a britek közel kerültek az áttöréshez, ezért Stumme tábornok a 15. és a Littorio páncélos-hadosztályokból képzett harccsoportokkal korlátozott ellentámadásra adott parancsot, de a német és a brit harckocsik összecsapása ezúttal már a brit technikai fölény következtében nem tette lehetővé a Panzerarmee számára a győzelmet. A Sherman erős páncélvédettségű és 75 mm-es harckocsiágyúja maximális lőtávólól is megsemmisíthette a német Pz III-asokat és Pz IV-eseket, ugyanakkor a németek erre képtelenek voltak a Shermanekkel szemben. Az 1. páncélos-hadosztály visszavonulásra kényszerítette ellenfelét. A német és az olasz egységek pedig tartalékok és üzemanyag hiányában újabb ellenlökésre már nem vállalkozhattak.²³

Október 24-én délután Rommel telefonhívást kapott Hitleről Semmeringben, hogy a brit támadás megindult, Stumme tábornok pedig eltűnt, ezért a Führer azt az utasítást adta a tábornoknak, hogy vegye át a parancsnokságot. Habár Rommel is érezte, „több babér már nem terem Afrikában”, azonnal felkészült az indulásra. A kevés lőszer miatt a brit támadás kezdetén Stumme tábornok nem engedélyezte a tűzérésnek az azonnali választ, habár ekkor ez még lassította volna az ellenség előrenyomulását. De az elszalasztott lehetőségre csak akkor derült fény, amikor már késő volt.²⁴ Mivel Stumme tábornok kíséret nélkül ment felderítésre, majd a fronton szívrohamban elhunyt, Rommel 25-ei megérkezéséig ideiglenesen Thoma tábornok vette át a főparancsnokságot.

Október 24-én délelőtt Montgomery és hadtestparancsnokai számára is világossá vált, hogy a páncélos-hadosztályok áttörését fel kell gyorsítani, ez pedig agresszív és erőteljes vezetést kívánt. Montgomery naplójában beszámol arról, hogy ebben a helyzetben rögtön a következő terv végrehajtására adott utasítást: „1. Kijuttatni az 1. és a 10. páncélos-hadosztályt a nyílt terepre, amilyen gyorsan csak lehetséges. Ez prioritást élvez minden mással szemben. A XXX. hadtest teljes tűzérését fel kell használni ennek támogatására. 2. Az új-zélandi hadosztály kezdje meg mozgását délnyugatra, és a felmorzsoló műveleteket is, amilyen gyorsan csak lehetséges.” Ezzel egy időben a XIII. hadtestnek is meg kellett kísérelnie az áttörést délen.²⁵ Montgomery naplójával és emlékiratával ellentétben hadtestparancsnokai korántsem tanúsítottak olyan passzivitást, ahogy azt a hadseregparancsnok később leírta. A forrásokból kiderül, hogy Leese tábornok Bernard Freyberg és Gatehouse tábornokokkal történt konzultációja után már megfogalmazta a fenti tervet, amelyhez Montgomerytól csupán a hozzájá-

	8. hadsereg	Afrika páncélos-hadsereg
Bevethető harckocsik	1029 (170 Grant, 252 Sherman, 216 Crusader II-es, 78 Crusader III-as, 119 Stuart, 194 Valentine)	548 (242 német – 31 Pz II-es, 85 Pz III-as, 88 Pz III speciális, 8 Pz IV-es, 30 Pz IV-es speciális)
Tűzérési	892	552
Páncéltörő ágyúk	1403 (554 40 mm-es, 849 120 mm-es)	1063
Aknák		445 378
Csapatok	220 476	108 000 (53 736 német)
Bevethető repülőgépek	530	350

mulását kérte. Leese és Lumsden egyértelműen a támadás folytatása mellett foglalt állást, ezért Montgomery minden kritikája ellenére a X. hadtest parancsnoka is úgy vélte: „Talán keresztüljutunk oda, ahol a lövegek most vannak [az ellenségnek]. Ez óriási döntés. Ha ezt nem lépjük meg, az egész csata kudarcba fullad.”²⁶

A tábornokok végül megállapodtak abban, hogy a 10. páncélosadosztálynak végre kell hajtania az áttörést a Miteirija-hegynél, törekvésében pedig az új-zélandi és az 51. hadosztályok is támogatják, a XXX. hadtest teljes tűzérével egyetemben. A 10. páncélosadosztály az éjjel folyamán képtelen volt elérni célját, a sűrű aknamező és a fokozódó ellenállás meghátrálásra kényszerítette a páncélosdandárokat. De Guingand vezérőrnagy a hadseregpáncsnok személyes találkozáját javasolta Leese és Lumsden tábornokokkal a folytatás tisztázására, melynek során Montgomery „döntést hozott arról, hogy a hadsereg eredeti tervét az ütközetre vonatkozóan folytatni kell”²⁷. A vezérkari főnök szerint felettésem keménysége nélkül az ütközet kimenetele is veszélybe került volna. Az 1. páncélosadosztály egységeinek időközben sikerült megvalósítania az áttörést, és a nyílt terepen készült szembenézni a 15. páncélosadosztály erőivel, de a német–olasz tűzéréség feltartóztatta előrenyomulásukat, ráadásul megfelelő beásott védelmi pozíciót sem tudtak felvenni és az utánpótlás is akadózott. A németek a britekkel egyetemben a harckocsik bevetése terén fokozott óvatosságot mutattak és az erők konzerválására törekedtek.

Montgomery úgy vélte, hogy a nyílt terepen a páncéloserők mennyiségi és minőségi fölényüket érvényesítve teljes sikerrel mérhetnek döntő csapást ellenfelükre, de a tapasztalt páncélosparancsnokok kitarítottak álláspontjuk mellett, mely szerint a német–olasz páncélelhárítás, ahogy a múltban sokszor, most is komoly veszteségeket okozhat, ezért óvatossággal közelítették meg a kérdést, mint a hadseregpáncsnok. Október 26-ára virradóan a XIII. hadtest korábbi utasításait törölték, mivel az áttörést az eddigiek során nem sikerült elérni, ezért Montgomery parancsának értelmében a 7. páncélosadosztálynak ereje megőrzésére kellett törekednie, az áttörési kísérlet helyett ezután csak az ellenség figyelmének elterelésére kellett koncentrálnia tevékenységét.²⁸

Október 25-én a német–olasz hadvezetés a 15. páncélosadosztály és a XXI. olasz hadtest részvételével három ellencsapást is megkísérelt, de eredményt nem ért el, ugyanakkor a fentebb említett német páncélosadosztály harckocsiállománya a nap végére 119-ről 32-re csökkent. Rommel az éjszaka folyamán újra átvette a parancsnokságot, de az ígért erősítés és az üzemanyag továbbra sem érkezett meg, ezért a helyzet javítása érdekében aligha tehetett sokat.

Mivel a X. hadtest az áttörést képtelen volt megvalósítani²⁹, Montgomery arra a következtetésre jutott, hogy az eredeti terv a továbbiakban már nem alkalmazható, ezért változtatásra határozta el magát. Ennek értelmében a támadás súlypontját a 9. ausztrál hadosztály szektorába helyezte át, a 10. páncélosadosztályt pedig visszavonta a Miteirija-hegy térségébe, habár az 1. páncélosadosztálynak – megerő-

SHERMAN HARCKOCSIK HARCBA AZ ELLENSÉGGEL

sítve a 24. páncélosdandárral (10. páncélosadosztály) – továbbra is törekednie kellett az áttörés végrehajtására. Ezzel egyidejűleg az új-zélandi hadosztálynak is észak felé kellett fordulnia.

Október 26-án este Montgomery módosította a hadműveletekről alkotott elképzeléseit, ugyanis a XXX. hadtest offenzívája nem hozhatta meg a döntő áttörést, ezért a tartalékok képzése lett a hadseregpáncsnok legfőbb célja. Ennek következtében az új-zélandi hadosztályt az 1. dél-afrikai hadosztályal tervezte felváltani, a 4. indiai hadosztály pedig a dél-afrikaiak pozícióit veszi át. A hadvezetés számított arra, hogy a 21. páncélosadosztály északra irányításával a tengelyerők újabb kísérletet tesznek a front stabilizálására, ezért elrendelte a 7. páncélosadosztály északi szektorba történő mozgását.

Rommel, felismerve a védelem jobbszárnyán keletkezett brit erőfölelyt, a 21. páncélosadosztályt északra vezényelte (annak ellenére, hogy az esetleges visszatérésükre már nem volt elég üzemanyag), ahol a 90. könnyűhadosztályal koncentrált ellentámadást tervezett másnapra az előretört brit páncélosalakulatok ellen a Kidney-gerincnél.³⁰ A brit légi erők súlyos veszteséget okozott a németeknek, ennek ellenére október 27-én délután Rommel megindította ellencsapását az 1. páncélosadosztály ellen, de eredményt nem ért el. A 24. páncélosdandár és egy gyalogoszászlóalj együttműködése feltartóztatta a német páncélosokat, és a nap folyamán a brit páncélelhárítás 32 ellenséges harckocsit semmisített meg. A 90. könnyű hadosztály támadása az ausztrál védelmi állások ellen szintén nem járt több sikerrel, a tengelyerők jelenlegi helyzetükben azonban többre nem voltak képesek.³¹

Montgomery tervezett átcsoportosításának megfelelően az új-zélandi és a 9. ausztrál hadosztály felkészült a támadás megindítására az északi szektorban, de Rommel nem adta fel a küzdelmet. Október 28–29-én a német tábornok a 15. és a 21. páncélosadosztályok koncentráálásával több ellencsapást is szervezett, amelyek elsősorban a Miteirija-hegy északi oldalán lévő ausztrál állások ellen irányultak, de a britek szívsón védekeztek.

Montgomery, felkészülve a döntő offenzívára, az ausztrál erők kivételével a front többi részén védelemben ment át, amelynek során az 1. páncélosadosztályt (szemben a német fő-

erőkkel) visszavonta feltöltésre, helyét pedig a 10. páncélosadosztály foglalta el. A tábornok ily módon a X. hadtest páncélosaiból képzett tartalék bevetésével akarta a hadműveletek további szakaszában megvalósítani az áttörést.

Alexander teljes mértékben támogatta Montgomery elképzeléseit, de Churchill számára a hadosztályok hátravonása a frontvonalból riadalmat okozott, mert úgy vélte, a brit tábornokok ahelyett, hogy mindent elkövetnének az offenzíva folytatására, inkább a visszavonulást választották.³² A miniszterelnök az Ultrának köszönhetően ismerte Rommel kétségbeesett helyzetét, ráadásul a tervezett Fáklya-hadművelet sikeréhez előfeltételnek tartották az el-alameini győzelmet, ezért erőteljes nyomást gyakorolt parancsnokaira. Brooke azonban bizalmat kért a tábornokok számára, így végül Churchill is elfogadta Alexander és Montgomery lépésének ésszerűségét, bár a tartalékok képzésének és a páncélosok alkalmazásának problémáját ezúttal sem látta át teljes mértékben a kormányfő.

A SUPERCHARGE-HADMŰVELET ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

Október 29-én délelőtt Montgomery és De Guingand megbeszélése során az új offenzíva tervei már körvonalazódtak. A hadseregpáncsnok terve szerint október 30–31-én éjjel az ausztrálok újabb támadást kellett indítaniuk északon, hogy a németek figyelmét elvonják a fő csapásirányról, amelyet Montgomery az „eredeti folyosótól közvetlenül északra” jelölt ki. Az áttörést november elején ezen a terepszakaszon kívánta kivitelezni a 2. új-zélandi hadosztályal, a védelemben vágott résen keresztül pedig a X. hadtest erőivel a siker kifejtése valószínű meg.³³ A 90. könnyű hadosztályt Rommel északon a part mentén összpontosította, ez pedig meggyőzte Montgomeryt a fő csapásirány délebbre való eltolásának helyességéről. A hadművelet vezetését Freyberg tábornokra bízták, aki megjegyezte: ha szükséges, személyesen vezeti keresztül a páncélosokat az aknamezőkön. Ideális esetben a 9. páncélosdandárt követően az 1. páncélosadosztály erőinek is sikerül az új-zélandiak által vágott folyosókon keresztül kijutniuk a nyílt terepre.

Október 30-án a hadtestparancsnokokkal történt egyeztetés után Montgomery kiad-

ta parancsait az új hadműveletről, amely a Supercharge fedőnevet kapta. Ennek értelmében a cél: „a) Az ellenség páncéloseroőinek a megsemmisítése. b) az ellenség rákényszerítése a nyílt terepen vívott harcra, és hogy az állandó és folyamatos mozgásban használja el üzemanyagát.” Montgomery a X. hadtest számára Tel el Aqqaqirt határozta meg legfontosabb célkörzetként, majd a Szidi Rahman térségében állomásozó tengelyerők bekerítését hangsúlyozta. Abban az esetben, ha a XXX. hadtest alakulatai a támadás során nem járnának teljes sikerrel, „a X. hadtest páncélos-hadosztályai harcolva vágnak utat maguknak első támadási céljukhoz.”³⁴

Az ausztrálok offenzívája nehéz helyzetbe hozta a 164. német hadosztályt a part menti szektorban, ezért október 31-én Rommel a 21. páncélos- és a 90. könnyű hadosztályokból képzett harccsoportokkal ellentámadást indított és sikerült újra stabilizálnia a frontot. A fenti események és az új-zélandiak megfelelő felkészülésének biztosítása végett Montgomery 24 órával elhalasztotta a támadást, amelyre így november 2-án 1 órakor kerülhetett sor. A brit légielő aktív közreműködése és a tüzérség

zárótüze mellett az új-zélandiak vezetésével kezdetét vette a támadás, amely meglepte az ellenfelet, hiszen Rommel északon a part mentén várta a britek döntő csapását. Az élen haladó 9. páncélosdandár a tengelyerők páncél-elhárításával szemben nehéz feladatot kapott, amelyről Freyberg is tudta, hogy alapvetően a gyalogság dolga lenne az ellenséges védelmi állások felgöngyölítése, de ahogy fogalmazott: „nincs több elérhető gyalogság, ezért a páncélosainknak meg kell csinálniuk.” A tábornok korábban 50%-os veszteséget is elképzelhetőnek tartott, miközben Montgomery az áttörés sikere érdekében a 100%-ot is elfogadta volna, hiszen számára elsősorban az 1. páncélos-hadosztály kijutása volt a kulcskérdés.³⁵

A 9. páncélosdandár mindent megtett az áttörés eléréséhez, de az aknamezők és az ellenséges tüzérség csapásaitól súlyos veszteséget szenvedett, a 135 harckocsiból november 2-án délben csupán 35 maradt bevezethető, ezért az alakulatot egyetlen ezredbe vonták össze. Az egység teljesítette feladatát, de a 2. és a 8. páncélosdandárok lemaradása következtében továbbra sem valósult meg az áttörés.

Rommel a védelemben keletkezett rés lezárására a 15. és a 21. páncélos-hadosztályokat is támadásra vezényelte, de a 2. páncélosdandár sikeresen visszaverte a rohamot, melynek során 25 német Panzert megsemmisítettek. Bár a Supercharge nem érte el célját (a védelmi vonalak áttörését), a tengelyerők végzetesen meggyengültek az összecsapások során, ezért a nap végére bizonyossá vált, hogy egy újabb brit támadás eldönti a küzdelmet (Von Thoma tábornok szerint az Afrika Korps november 2-án este 28 harckocsival rendelkezett).³⁶ Rommel számára világos volt, hogy a visszavonulás elkerülhetetlen, ha a teljes pusztulástól meg akarja menteni seregét, így megkezdték a gyalogoshadosztályok folyamatos kivonását a frontról, miközben az Afrika Korps, illetve az Ariete és Littorio páncélos-hadosztályok alkották az utóvédet.

Leese és Lumsden tábornokok november 3-ára újabb gyalogos és páncélos hadműveleteket terveztek, az 1. páncélos-hadosztálynak pedig el kellett érnie a Rahman-ösvényt. Az 5. indiai dandár bevetése meghozta a kívánt eredményt, és 4-én hajnalban sikerült megnyitni a folyosót a páncélosok számára.

A német és olasz páncélozott harcjárművek műszaki adatai

Név	Tömeg (t)	Fegyverzet	Kezelőszemélyzet	Max. sebesség (km/h)	Homlokpáncélzat (mm)
PzKpfw II	9,5	20 mm-es ágyú és két 7,92 mm-es géppuska	3	40	30
PzKpfw III G	20,3	50 mm-es ágyú és két 7,92 mm-es géppuska	5	40	30
PzKpfw III J	21,5	50 mm-es hosszú ágyú és két 7,92 mm-es géppuska	5	40	50
PzKpfw III L	22,7	50 mm-es hosszú ágyú és két 7,92 mm-es géppuska	5	40	80
PzKpfw IV D	20	75 mm-es harckocsiágyú és két 7,92 mm-es géppuska	5	42	30
PzKpfw IV F	23,25	75 mm-es hosszú harckocsiágyú és két 7,92 mm-es géppuska	5	38	50
Fiat M 13/40	14	47 mm-es ágyú és két 8 mm-es géppuska	4	32	42
Fiat M 14/41	14,5	47 mm-es ágyú és két 8 mm-es géppuska	4	33	42
Semovente da 75/18 önjáró löveg	13,1	75 mm-es ágyú és két 8 mm-es géppuska	3	32	30

A brit és az amerikai páncélozott harcjárművek műszaki jellemzői

Név	Tömeg (t)	Fegyverzet	Kezelőszemélyzet	Max. sebesség (km/h)	Homlokpáncélzat (mm)
Cruiser Tank Mark VI Crusader III	20	50 mm-es ágyú és két 7,92 mm-es géppuska	3	43,4	50
Infantry Tank Mark II A Matilda II	26,5	40 mm-es ágyú és egy 7,7 mm-es géppuska	4	24,1	75
Infantry Tank Mark II Valentine	16,25	40 mm-es ágyú és egy 7,7 mm-es géppuska	3	24	65
M3 könnyű Stuart	12,9	37 mm-es ágyú és két 7,7 mm-es géppuska	4	58	43
M3 közepes Grant	27,2	Egy 75 és egy 37 mm-es ágyú, ill. két 7,7 mm-es géppuska	5	42	57
M4 Sherman	30	Egy 75 m-es ágyú és két 7,7 mm-es géppuska	5	40	51
Bishop Mk. I önjáró löveg	17,7	Egy ágyú és egy 7,92 mm-es géppuska	4	24	60
M7 Priest önjáró löveg	23	105 mm-es ágyú és egy 7,7 mm-es géppuska	7	26	62

Adolf Hitler azonban november 3-án kiadta „győzelem vagy halál” parancsát, melyben megtiltotta a visszavonulást Rommelnek³⁷, aki ennek hatására, a kétségbeejtő szituáció ellenére, felfüggesztette az alakulatok hátravonását. November 4-én Albert Kesselring tábornagy, a német déli főparancsnok Rommel harcálláspontjára érkezett, ahol látva a kilátástalan helyzetet, magára vállalta a felelősséget és kezdeményezte a visszavonulást, amelyet ha egy nappal korábban elkezdene, még a hadsereg jelentős részét megmenthették volna.

Az 1. páncéloshadosztály előretörése a német harcokkal szemben még ekkor is vontatottan haladt, de a 7. páncéloshadosztály Tel el Aqqaqir mellett nagyobb sikerrel járt, hiszen olasz harcokkal került szembe, de az Ariete páncéloshadosztály 100 harcocsijával még komoly ellenfelet jelentett. A XX. hadtest tüzérsége és az olasz harcocsik a nap folyamán feltartóztatták a brit erőket, éjjel pedig sikeresen visszavonultak.³⁸ Az olaszok bátor helytállása egyúttal lehetővé tette a tengelyerők hátravonását, és ezért a britek bekerítési kísérletei nem sikerülhettek. November 5-re Hitler és a Commando Supremo is engedélyezte a Fukába történő visszavonulást, amelyet Rommel serege sikeresen teljesített, annak ellenére, hogy a brit hadvezetés szeretne volna teljesen megsemmisíteni ellenfelét.

Az üldözés végrehajtásáról komoly nézeteltérés alakult ki a brit parancsnokok között, amely részben arra vezethető vissza, hogy korábban Montgomery nem készített tervet a hadművelet ezen fázisára.

Összességében a britek 13 600 embert, 111 löveget, legkevesebb 332 harcocsit veszítettek az ütközet során, a tengelyerők kb. 47 000 embert (35 000 fogságba esett), továbbá a brit adatok szerint kb. 260 harcocsit és 254 löveget hagytak hátra az összecsapás következtében.³⁹

*

Montgomery soha nem vált a páncélos-hadviselés igazi szakértőjévé, mint Rommel, módszeressége, alaposága és az anyagi fölény kihasználása, a gyalogság és a tüzérség maximális igénybevétele azonban meghozta Nagy-Britannia számára a kívánt győzelmet, ezért a tábornok elveihez végig ragaszkodott, a manőverező hadviselést pedig lehetőség szerint kerülte. Óvatosságát azzal is lehet magyarázni, hogy 1940 óta, El Agheílát követően a logisztikai biztosítás hiánya következtében Rommel ellencsapása két ízben is visszavetette a 8. hadsereget, ezért Montgomery a kockázatmentes győzelem érdekében a lassabb előrehaladást tartotta célravezetőnek, még ha ezáltal ellenfele teljes megsemmisítéséről le is kellett mondania. Hadműveleti terveiben fontos szerepet szánt a páncélosoknak, de a fegyvernemek közötti együttműködést még nagyobb jelentőséget tulajdonított. 1942 októberére a júliusban elkezdődött kiképzésnek köszönhetően a páncélos-, tüzér- és gépesített gyalogoserőknek sikerült a németekhez hasonló együttműködést megvalósítani, amely a hadműveletek későbbi szakaszában továbbfejlődött. A páncélosparancsnokokkal kialakult nézeteltérés jelzi, hogy Montgomery teljes mértékben nem látta át a harcocsik alkalmazásával járó összes nehézséget, de vezetési stílusa, kitartása és az alárendelt

megfelelő kiválasztása biztosították céljai elérését.

A győzelem Churchillt is meglepéssel töltötte el, aki úgy vélte: „az el-alameini győzelem örökre dicsőséges lapját fogja jelenteni a brit katonai évkönyveknek”.⁴⁰ Egyúttal a Fáklya-hadművelet sikeres lebonyolítására is megnyílt a lehetőség. November 8-án Dwight D. Eisenhower tábornok parancsnoksága alatt brit és amerikai csapatok szálltak partra Algírban, Oranban és Casablancában, hogy ezáltal nyugatról előrenyomulva két tűz közé szorítsák Rommel seregét. Az amerikai II. hadtest és a brit 1. hadsereg létszáma meghaladta a 253 ezer főt.⁴¹

Hitler parancsára ekkor a német 5. páncéloshadsereget vezényelték Tunéziába,

miközben Rommel folytatta a hosszú visszavonulást, bár a túlerő ellen sokat aligha tehetett. 1943 elején a két haderő kapcsolatba lépett egymással, de rögtönzött ellentámadásuk a szövetségeseket nem állíthatta meg. Montgomery eközben meglepéssel ellenfele visszaszorításával és igyekezett minél kisebb kockázatot vállalni. Márciusban a német tábornagy távozott Észak-Afrikából, de csapatai számára az agónia május 13-ig folytatódott, amikor a csapdába került német–olasz erők letették a fegyvert a szövetségesek előtt.⁴² Vitathatatlan, hogy a harmadik el-alameini ütközetben Montgomery vezetésével a brit 8. hadsereg kivívta a hadászati győzelmet, amely kétséget kizáróan fontos lépést jelentett a tengelyhatalmak végső veresége felé vezető úton.

¹ Az első el-alameini csata 1942 júliusában még döntetlenül zárult, míg szeptember elején az Alam Halfa-i (második el-alameini) ütközet már brit defenzív győzelemmel ért véget.

² Rommel, Ervin: Háború gyűjtemény nélkül, Bp., Co-Nexus, 158. o.

³ Mellenthin, Friedrich: Panzer Battles, Ballantine Books, New York, 1971. 174. o.

⁴ Ultra kódnev alatt működött a Bletchley Parkban (London mellett) az a szupertitkos kódfejtő- és hírszerzőközpont, amely megfejtette a német Enigma kódot, így pontos információkat szolgáltatott a német katonai kommunikációról, beleértve Rommel és a főparancsnokság üzeneteit is.

⁵ Rommel: 168–170. o.

⁶ Barr, Niall: Pendulum of War The Three Battles of El Alamein, The Overlook Press, Peter Mayer Publishers, Inc. Woodstock & New York, 2005. 254–255. o.

⁷ Montgomery, Bernard: Montgomery tábornagy emlékiratai. Bp., Zrínyi–Kossuth, 1981. 108. o.

⁸ Churchill, Winston: The Second World War Vol 4. The Hinge of Fate Houghton Mifflin, Boston, 1950. 587–588. o.

⁹ Barr: 258. o.

¹⁰ Montgomery: 109. o.

¹¹ Playfair, I. S. O. The Mediterranean and Middle East Vol. 4. The Destruction of the Axis Forces in Africa, HMSO, 1966. 8. o.

¹² Montgomery: 110. o.

¹³ „Lightfoot: Memorandum No 2 by Army Commander”, 6 October 1942 in: Stephen Brooks (edit.): Montgomery and the Eighth Army. The Bodley Head, London, 1991. 66–67. o.

¹⁴ Montgomery: 112. o.

¹⁵ Griffith, Paddy: World War II Desert Tactics, Osprey, Oxford, 2008. 47. o.

¹⁶ Barr: 275. o.

¹⁷ Irving, David: The Trail of the Fox, Avon, New York, 1977. 253–254. o.

¹⁸ Behrend, Hans Otto: Rommel's Intelligence in the Desert Campaign 1941–1943. William Kimber Col., 1985. 197–198. o.

¹⁹ Barr: 276. o.

²⁰ Barr: 318–319. o.

²¹ Roberts, G. B. P.: From the Desert to the Baltic, William Kimber, 1987. 113–116. o.

²² Lewin, Ronald: Rommel as Military Commander, Batsford, London, 1968. 175. o.

²³ Barr: 327. o.

²⁴ Rommel 196–197. o.

²⁵ Montgomery's diary notes for the opening of the Battle of El Alamein, 23-24 October 1942 in: Brooks: 73. o.

²⁶ Barr: 330. o.

²⁷ De Guingand, Francis: Operation Victory, Hodder & Stoughton, 1947. 119. o.

²⁸ Roberts: 119. o.

²⁹ A kétnapos küzdelem során a britek 191 harcocsit veszítettek, amelyek közül 122-t Grantek és Shermanok tettek ki.

³⁰ A németek reakcióját kezdettől fogva meghatározta az üzemanyaghiány. Rommel szerint: „Tulajdonképpen arra lett volna szükség, hogy az összes gépesített egységet sürgősen összevonva súlypontot képezzünk az arcvonal északi szakaszán és visszaszorítsuk a briteket a főharcvonalra. De hát nem volt hozzá benzínünk.” Rommel: 202. o.

³¹ Barr: 356. o.

³² Churchill indulatában kijelentette Brooke tábornoknak, a birodalmi vezérkari főnöknek: „Semmit sem csinált három napig [Montgomery] és most visszavonja a csapatokat a frontról... Nincs egyetlen tábornokunk sem, aki képes megnyerni egy ütközetet?” Danchev, Alex and Todman, Daniel (eds): War Diaries 1939–1945, Field Marshal Lord Alanbrooke, Phoenix Press, 2002. 335. o.

³³ Montgomery: 123–124. o.

³⁴ Montgomery: 126–127. o.

³⁵ Barr: 386. o.

³⁶ Barr: 391–392. o.

³⁷ A Führer Sztálingrádot megelőzően már itt is minden talpalatnyi föld végsőkig való védelmét erőltette.

³⁸ A küzdelem során a britek 1, az olaszok 29 harcocsit veszítettek. Walker, W. Ian: Iron Hulls Iron Hearts: Mussolini's Elite Armoured Divisions in North Africa. The Crowood Press, Ramsbury, 2006. 171–174. o.

³⁹ Playfair: 78. o. Barr: 404. o.

⁴⁰ Churchill: 603. o.

⁴¹ Howe, Goerge F.: Northwest Africa: Seizing the Initiative in the West. Washington Department of the Army, 1957. 29–30. o. Mivel a partraszálló erők nagy részét amerikaiak adták, bíztak benne, hogy a francia gyarmatok hamarosan Vichy ellen fordulnak és átállnak a szövetségesek oldalára, ezáltal pedig szabad lesz az út Tunézián keresztül Líbiáig.

⁴² 250 000 katona, közülük 150 000 német került hadifogságba.

Dr. Szabó Péter alezredes:

TÉLI HADMŰVELETEK A DONNÁL

(1943. január 12. – február 4.)

„Legfelsőbb Hadurunk elrendeli, ellenséges támadás esetén a saját állásokat és támpontokat feltétlenül tartani kell. Visszamenni senki- nek sem szabad. Nincs hátra, csak előre van. Minden honvédnek át kell hatva lenni azon tudattól, hogy kitartásától azon a helyen, ahová állítottat, függ a bolszevizmus veszedelmének leküzdése és távoltartása édes hazánktól és egyben egy boldogabb jövő kiküzdése is. A csapatok a fentiek értelmében szigorú helytállásra utasítandók.”¹ – olvasható Szombathelyi Ferenc vezérezredesnek, a Honvéd Vezérkar főnökének 1942. december 27-én kelt „Védőállások tartása tárgyában” írott parancsa, mely Hitler nyomására Horthy Miklós kormányzó elhatározásából született. E parancs a későbbiekben feloldhatatlan dilemmát és súlyos következményeket eredményezett Jány Gusztáv vezérezredes, hadseregparancsnok cselekedeteit, valamint a hadsereg várható sorsát illetően. Az 1942. nyári, kora őszi urivi, korotojaki, illetve scsucseji hídfőcsaták során súlyos személyi és anyagi veszteséget szenvedett, jelentősebb feltöltést, megerősítést, illetve az arcvonalból való kivonását hiába is remélt hadsereg – előre nem látott – sorsa ugyanis a Sztálingrádnál megkezdett sikeres szovjet hadműveletek következményeképpen ekkor teljessé vált be.

1942 őszére a 2. hadsereg alakulatai védőállásaikat, óvóhelyeiket és futóárkaikat – egy-két kisebb arcvonalszakasz kivételével – nem tudták kellőképpen megerősíteni és berendezni. A váltóállások és az arcvonal mögötti reteszállások tervezett kiépítésére és tökéletesítésére a hamar beköszöntött csapadékos időjárás miatt már nem kerülhetett sor. Az 1943. januári szovjet offenzíva alatt többek között ezért kellett görcsösen ragaszkodniuk első vonalaik megtartásához, s visszavonulásuk a hátsó védőállások hiánya miatt ezért járt olyan nagy veszteségekkel.

A szovjet hadművelet előtti hetekben a csapatok erőállapotának fokozatos romlásáról, az elhasználódott felszerelésről, ruházatról egyre aggasztóbb jelentések érkeztek be a hadsereg-parancsnokságra. A keleti hadszíntér katasztrofális szállítási nehézségei, illetve szállítóeszköz-hiány miatt a hadsereg élelmezési és ruházati ellátása ugyanis már alig működött. Számos téli ruházattal és élelmiszerral teli, arcvonal mögötti központi raktár készlete maradt kiosztatlanul. A szálás takarmány és a lótap-hiány miatt legyengült 60 000-res lóállomány 80%-át az arcvonaltól 100 km-re nyugatra létesített ún. „lőudültető állomásokra” irányították, ezzel a hadsereg „mozgékonyága” jelentős hátrányt szenvedett.

A személyi állomány legyengült erőállá-

potának magyarázatára különösen a szovjet hídfőállások előtt védekező alakulatok helyzetközlései nyomán rendeltek el kivizsgálást. A Scsucsej előtti védőállásokban levő 12. könnyű hadosztály 48. gyalogezredének harctudósításában az alábbiak szerepelnek. „A csapat erőállapota állandóan romlott. A végegyengülésben elhaltak száma állandóan nőtt. December hónap végén már a tiszték között is fordultak elő végkimerülési esetek, úgy hogy azokat teljesen elgyengült, leromlott állapotban kórházba kellett szállítani. Az erőbeni állapot ily nagyfokú romlása elsősorban a nagyfokú igénybevételre, sok izgalomra, a biztonsági érzet részbeni hiányára és másodsorban a hidegre, kevés fűtőanyagra és bizonyos táplálkozási hiányokra volt visszavezethető. A nagyfokú igénybevétel főleg a nehéz figyelő, biztosító és árok szolgálatból, valamint az árok hótalanításából állott. Ezt fokozta még, hogy a sötétség beálltától virradatig igen erős és eredményes járőrözést folytattunk az előterepen és sok vállalkozást intéztünk az ellenséges állások ellen, szép eredménnyel... Az izgalom a sok riadóztatásra volt visszavezethető. A biztonság-érzet hiánya abból keletkezett, hogy az állások előtt részben teljesen hiányoztak a drótakadályok és így, különösen ködös időben, vagy sötét éjszaka – kellő elővigyázat hiánya esetén – az ellenség minden akadály nélkül az árokig, illetve az árokba törhetett volna elő. A táplálkozási hiányok a német ellátásra és főleg a szalonna hiányára voltak visszavezethetőek.”²

A magyar arcvonal ellen feltételezett szovjet támadás célja és iránya sokáig a teljes bizonytalanságban tartotta úgy a magyar 2. hadsereg-parancsnokságot, mint a felesleges német B Hadseregcsoport parancsnokságát is. A szovjet csapatok által megszállt doni hídfőkre irányuló erős tehergépkocsi-forgalomból, a megélelnekülő légi és földi felderítésekből és a tüzérségi belövésekből ítélve 1943. január első napjaitól azonban egyre inkább bizonyossá vált, hogy a közelgő támadás célja a rosszoszvodai vasútvonal birtokbavétele lesz. Az offenzíva megindítását a Donnál képzett hídfőikből várták, de a támadás időpontját, s konkrét irányait természetesen nem ismerhették. Ennek ellenére a magyar hadsereg-parancsnokság a személyi állomány részleges felváltásának munkálatait és a menetszázadok előrevonását nem állította le, s még a szovjet támadás megindulásakor is érkeztek ki egyéni feygyverzettel rendelkező felváltó alakulatok az arcvonalba.

A szovjet támadás kezdete, annak előkészülete 1943. január 12-én az alábbi megfogalmazásban került be a 2. hadsereg-parancsnokság naplójába: „Az Uryw-i hídfőből

várt orosz támadás 9,45-kor kezdődő heves tüzérségi és Stalin orgona tűz előkészítés után 10,30-kor megindult.”³ Mint azt a különböző magyar harcjelentések is egyöntetűen állítják, a támadók két hadosztálynyi erővel és csak csekély harcokcsi-támogatással hajtották végre akciójukat. Rajtuk kívül az urivi hídfőben és a Don túlsópartján a szovjet Voronyezsi Front 164 harcokcsival támogatott 40. hadseregének többi alakulata, az olasz 8. hadsereg megmaradt doni arcvonala előtt a szovjet főhadiszállás tartalékából kapott, 489 harcokcsival rendelkező 3. harcokcsi-hadsereg és a 7. önálló lovashadtest, e két nagy csoportosítás között, a Scsucsejénél képzett szovjet hídfő mögött pedig a 123 harcokcsival támogatott 18. önálló lövészhadtest alakulatai várták a szovjet hadvezetés osztrogoszszk-rosszosi hadműveletének január 14-ei kezdetét. A főerőknek az urivi és a scsucseji hídfőből, valamint a magyar arcvonaltól délre csak két nappal később kellett harcba bocsátkozniuk a magyar 2. hadsereg, illetve az olasz 8. hadsereg doni állásában védekező Alpini hadtestének bekerítése és megsemmisítése céljából. Feladatuk volt birtokba venni Liszki és Kantyemirovka között a Rosztovba vezető vasútvonalat, továbbá kedvező kiindulási helyzetet teremteni a német 2. hadsereg ellen indítandó támadáshoz és a Harkov, illetve a Donyec-medence felé irányuló előretöréshez. A szemben álló erők bekerítése az uriv-sztorozsevojei hídfőből, illetve elsősorban a magyar arcvonaltól délre, Rosszos körzetéből meginduló támadó csoportosulásra hárult, a középütt előretörő seregtestek lekötő, illetve biztosító feladatokat kaptak. A jelentősebb tömegű ellenséges harcokcsikötélékeknek tehát nem a két magyar érintettségű hídfőből, hanem az olasz Alpini és német XXIV. páncélos hadtestek védőállásai ellen kellett megindítaniuk támadásukat. A hadművelet legfőbb eredményét a több arcvonaltól támadó szovjet csapatok Alekszejevka környéki találkozása jelentette volna.⁴

A Voronyezsi Front parancsnoksága az erők és harceszközök zömét az áttörési szakaszokra összpontosította, az arcvonal többi részét ezáltal merészen meggyengítette. Míg Urivnál előerőben 3,5:1, tüzérségben 10:1 fölényt hozott létre, addig Scsucsejénél ugyan ezek 3:1, illetve 7:1 arányban mutatkoztak. A harcokcsifőlény – ahogy a légi is – szinte teljes volt, hiszen a Voronyezsi Front 788 harcokcsijával és közel 400 repülőgéppel a B Hadseregcsoport 150-200 bevethető páncélosa mind hadműveleti területének hátsó régióiban csoportosult, s repülőállománya sem volt jelentős. Az 1943. január 2-án Hans Cramer vezérőrnagy parancsnoksága alatt megalakult

Cramer-hadtest (német 26. gyaloghadosztály, 168. gyaloghadosztály háromnegyed része, 700. páncéloskötél⁵ és a 190. rohamlóvegosztály⁶, illetve a magyar 1. tábori páncélos-hadosztály⁷) alakulatai végül 50-100 km-rel az arcvonal mögött úgy helyezkedtek el, hogy a magyar védelmi vonal áttörését követő azonnali beavatkozásuk – ha el is rendelték volna – a téli időjárás és útviszonyok miatt szóba sem jöhetett. A 2. hadsereg-parancsnokságon ekkor még nem tudhatták, hogy a felettes német B Hadseregcsoport légvonalban 700 km-es szakaszán ez az egyetlen – ki nem nevezett – tartalék erő. Azt sem sejtették, hogy ezzel a hadtesttel a legváltásosabb helyzetekben sem Jány vezérezredes, sem közvetlen előjárója, Maximilian Freiherr von Weichs vezérezredes, a német B Hadseregcsoport parancsnoka sem rendelkezhet szabadon.

Az egészen szűk területre koncentrált január 12-ei szovjet felderítő jellegű vállalkozás az 1942. decemberi erőátcsoportosítás folytán rendkívül rossz védőállásokba került 7. könnyű hadosztálybeli 4. gyalogezred arcvonalszakaszra ellen indult meg. A támadás kezdete, illetve az azt megelőző pergőtűz meglepte a magyar alakulatokat. A szovjetek eddigi támadási időpontjait, s a régi, első világháborús tapasztalatokat figyelembe véve magyar részről ugyanis mindig a hajnali órákban várták a támadást. Ennek megfelelően – az éjjeli erődítési munkálatokra való tekintet nélkül – karácsonyt követően, hajnali 3 és 6 óra között az első vonalban levő csapatok kétharmadát mindig riadókézsültségben tartották. Ha nem jött a támadás, a csapatok – a legszükségesebb biztonsági erők és figyelők kivételével – pirkadattól a déli órákig pihentek.

A január 12-i erőteljes szovjet felderítő vállalkozás 6-10 kilométeres előnyomulást eredményezett a támadóknak. Jány vezérezredes és vezérkari főnöke már ezen a napon úgy vélte, hogy a kisebb hadtesttartalék alakulatokkal és a német 700. páncéloscsoporttal végrehajtandó ellentámadás legfeljebb csak átmeneti sikert eredményezhet az urivi hídfőben. A teljes rendezés érdekében szükségesnek látták és kérték a Cramer-hadtest zömének átcsoportosítását és mielőbbi harcba vetését a Tyihaja Szoszna folyótól északra. A B Hadseregcsoport parancsnoksága – annak ellenére, hogy a szovjet főcsapás irányáról továbbra sem szerzett teljes bizonyosságot – még nem tartotta kritikusnak és visszafordíthatatlannak az urivi hídfőben kialakult helyzetet. Weichs vezérezredes magánnaplójának bejegyzései is erről tanúskodnak: „Még nem világos, vajon itt az ellenségnek egy főtámadásáról van-e szó, avagy csak egy elterelő támadásról, amely megelőzi a Szvobodától kétoldalt induló főtámadást. Számomra az utóbbi tűnik valószínűnek. Amiért is nem helyezem kilátásba a Cramer-hadtest bevetését.”⁸

Január 13-án, az előző napi sikerekre való tekintettel, a Voronyezsi Front parancsnoksága úgy döntött, hogy egy nappal korábban indítja meg főtámadását az urivi szakaszon. Ezzel, a szovjet 4. harcoksihadtest kötelékei és erős tüzéség által is támogatott támadással találta magát szembe a IV. hadtest ellenakcióra szétbontakozó harccsoportja. Aznap estére Bolgyirevka, Novo Uszpenka és Galdajevka már az ellenséges csapatok kezére került. A

német 700. páncéloscsoport és a hadtesttartalékok által megindított bolgyirevkai ellentámadás kudarcra és az előrehozott szovjet főtámadás kibontakozása következtében váltásosra fordult a kezdeti harcok által érintett magyar csapatok helyzete. A 7. könnyű hadosztály harccsoportjai többszöri bekerítettségükből kitorve vonultak vissza nyugati irányba. A két napja pihenés nélkül a szabadban, 30-40 fokos hidegben harcoló agyonfagyott, kimerült és demoralizált katonáikat védelemre már nem lehetett beállítani. Kisebbségi harcokcsi- vagy sícsoport támadására azonnal hátraözönlöttek, hogy a bekerítésből időben kivonják magukat.

A fokozatosan mélyülő és kiszélesedő szovjet áttörés miatt a 20. könnyű hadosztály déli szárnya teljesen nyitottá vált. A hadosztály 14. gyalogezrede ugyan még tartotta Sztorozsevojét, de 23. gyalogezredet a községtől délre teljesen körülférték. A losonci 23. gyalogezred a hátulról ért támadásokat követően már megsemmisülni látszott. Az ezred 23/II. zászlóalja tizenegy, harcokcsikkal is támogatott tömegtámadást vert vissza január 12-e és 13-a folyamán. Hárs László századostól, a fenti zászlóalj parancsnokától január 13-án az alábbi rövid jelentések futottak be: „8. 30. 23/II. zászlóalj előtt 2 újabb harcokcsi ég, többi visszament. Ellenség újabb és újabb tömegekben támad. Az állás előtt csupa hullá, mely néhol már méter magas. – 9. 48. Erőm lassan elfogy. Erősítés, s repülőtámadás nélkül sokáig nem tudom tartani az állást, mert lassan nincs kivel. – 10. 55. Ahol orosz van, a saját állást követjük. Ellenség vesztesége óriási arányban nő, de lassan a zászlóalj ereje is felmorzsolódik. – 12. 30. Állásomat (:1 vonal:) göngyöltik, erőm kevés, veszteségem nagy. Parancsot kérek.”⁹ Az ellenség tizenkettedik tömegtámadásának visszaverése után előbb a 23/II., majd ezt követően az 53/III. zászlóalj jutott ki véres közelharc árán a bekerítésből. A délelőtti ellentámadásban részt vett 23/II. zászlóaljjal együtt a Sztorozsevojéi délre levő ún. Vakbélhát behavazott reteszállásában rendezkedtek be védelemre a 23. gyalogezred hátrajutott részei.

Átkarolás veszélye fenyegette a 7. könnyű hadosztály jobb szomszédját, a 13. könnyű hadosztályt is, mivel a főtámadást végrehajtó szovjet csapatok leginkább déli irányba kanyarodtak el. Kalinyinnál be is törtek az állásaiba, s ezt követően a Potudanyvölgy déli magaslatainak védelmét bízták a kecskeméti seregtestre. A hadsereg-parancsnokság által kért Cramer-hadtest rendelkezésre bocsátá-

sa január 13-án délután részben szabad utat kapott. A német 168. gyaloghadosztályának a szovjet átkaroló hadmozdulattal szemben Osztrogozsszkhoz, illetve a Potudany folyó vonalához kellett felvonulnia. Ezzel megkezdődött a hadtest elhibázott, részleges harcba vetése.

A 2. hadsereg arcvonala az Uriv térségében végrehajtott szovjet támadás és annak 40 kilométer széles és 20 kilométer mély sikeres kiterjedése folytán január 14-én végérvényesen kettészakadt. Az urivi hídfőtől északra védekező III. hadtestbeli csapatokkal egyre nehezebbé vált a kapcsolattartás. A községek és a reteszállást védő csapatok, súlyos veszteségeik ellenére mindaddig fel tudták fogni a szovjet támadásokat, amíg azok nem váltak átkaroló jellegűvé.

A szovjet csapatok az Uriv térségében elért sikereik hatására az osztrogozsszk-rosszosi hadműveletük folytatásaképpen január 14-én a scsucsjei hídfőből és a megmaradt olasz arcvonalon is megindították támadásaikat. Scsucsjénél 3 kilométer szélességben, közel 100 harcokcsi támogatásával a 18. önálló lövészhadtest három lövészhadosztálya rohan-ta meg a 12. könnyű hadosztály négy küzdő zászlóaljának állásait. A január 14-e reggelén nagy erővel megindított szovjet támadás első szakaszáról az alábbi mondatok kerültek be a 12. könnyű hadosztály összefoglaló harcjelentésébe: „Az orosz gyalogság keskeny, mély ostromokban mozgott előre, az egyes emberek távközök nélkül, teljesen felzárkózva tisztjeikkel az élen. A támadás minden előzetes harcfelderítés nélkül lendületesen tört előre. Megállás, tétovázás nem volt; akadályainkat az

A VORONYEZSI FRONT OSZTROGOZSSZK-ROSSZOSI HADMŰVELETE 1943. JANUÁR 19–27.

ellenséges tüzérség teljesen eltüntette; az aknamezőnk sem bizonyult hatásosnak – még a harcokcsikkal szemben sem! Saját, már igen megtépázott gyalogsági tűzrendszerünk feltartóztató hatása – bár a rohamozóknak veszteségeket okozott – a támadás folyamatát nem törte meg. A támadók saját veszteségeikkel nem törődtek, a kiesők helyébe felzárkózva, előre-mozgásukat folytatták. A harcokcsikk utolérték a közben betört gyalogságot, előrerontottak és felderítették mélységben lévő tűzfegyvereinket, majd visszafordultak, hogy a felderítés eredményeképpen, alkalmas alakzatban kezdjenek újra támadni.”¹⁰

A VII. hadtestparancsnokság 10 órakeretben in-
téztek, hogy a 23. és 19. könnyű hadosztály tartalékait, illetve védőkörletükből kivonható alakulatait minél előbb a szovjet áttörés helyére irányítsák. Két német páncélvadászszázad is rendelkezésre állt az áttörés színhelyén. A miskolci hadtestparancsnokság ezen rendelkezéseivel mindenképpen meg akarta előzni, hogy a szovjet 18. önálló lövészhadtest csapatai a betörés kiszélesítése által a 19. könnyű hadosztály északi szárnyát átkarolják és a hadtest déli arcvonalán, a még Don mentén levő részeket bekerítsék.

A déli órákban a szovjet csapatok éleikkel már a Mihajlovszkij, Kolibelka vonalban húzódnó völgyig jutottak el. Kora délután elérték a tolnai tüzérezred tüzelőállásait. A tolnai 12. könnyű tüzérezred valamennyi ütege a támadó szovjet gyalogságnak közvetlen lövésekkel jelentős veszteségeket okozva, elkeseredett közelharc és lövegeinek felrobbantása után vonult vissza. A tüzérezred-parancsnokság még két ellenlökést is elrendelt, s ütegei kilenc ellenséges harcokcsikk lőttek ki a nap folyamán. Személyi veszteségeik jelentősek voltak. A hat ütegeparancsnok közül négy halt hősi halált, a tisztikar 40%-os, a figyelők, felderítők járőrök és az ütegállások, vagyis a harcokcsikk állományú légénység pedig 75%-os veszteséget szenvedett január 14-én. A 12/3. üteg parancsnokának, dr. Gál Lajos hadnagynak utolsó jelentése a távbeszélőn – szemtanúi elbeszélés alapján – a következőképpen hangzott: „Fiúk, a figyelőnket az oroszok körülvették, ne törődjétek velünk, lőjétek bennünket. Éljen a haza!” A fiatal tüzér hadnagy, aki tüzérsége tüzét saját magára kérte, többé már nem került elő.¹¹

Miután a harcokcsikkal támogatott szovjet csapatok folyamatos előrenyomulását a kisebb magyar és német tartalék erők nem tudták lefékezni, a kora délutáni órákban előbb

Novij Gran Hresztkit, majd Mihajlovszkijt kellett feladni. A szovjet csapatok gyors déli irányú térnyerése kora délután elérte a 19. könnyű hadosztály bal szárnyát is. Az előrevetett harcokcsikkosztagok a miskolci seregetest hátát, illetve balszárnyát biztosító 13/II. zászlóalj vonalát áttörve akadálytalanul nyomultak előre az Ilinka-völgyben.

A szovjet 18. önálló lövészhadtest alakulatai 10-12 kilométer mélységben nyomultak be a szekszárdi seregetest védőkörletébe, áttörésüket 16 kilométerre szélesítették ki január 14-e folyamán. A szovjet támadás olyan gyors és megrendítő volt, hogy a 12. könnyű hadosztály tíz óra leforgása alatt elvesztette harcokcsikk állományának 70%-át és egész tüzérségét. Töredékei déli, illetve nyugati irányban igyekeztek kivonni magukat a harcokcsikkból. Harcokcsikkokat belőlük már nem sikerült alakítani.

Az ellenség két sikeres áttörése és az azt követő átkaroló hadmozdulatok következtében az urivi és scsucseji betörés közé eső doni arcvonalszakasz, a 10. és 13. könnyű hadosztályok állásainak védelme kritikussá vált. Mindkét seregetest súlyos harcok után adta fel eredeti védőállását az urivi áttörést követő harmadik-negyedik napon, s Osztrogozsszk körzetébe vonult vissza.

Január 14-én délután a hadsereg-parancsnokság az első ígéretet kapta arra, hogy – az egyre súlyosbodó helyzet javítása érdekében – a Cramer-hadtest, a be nem vetett alakulataival a scsucseji ellenséges áttörés irányába támadni fog. Miután az ellentámadásra utasított két seregetest közel 50 kilométerre tartózkodott tervezett bevetése helyétől, ez az elképzelés nem valósulhatott meg azonnal.

A 2. hadsereg zömétől elszakított III. hadtest – veszteséges oszkinói és jablonsznojei harcait követően – egyre inkább a német 2. hadsereg déli sávhatárához szorult. Mivel az összeköttetést a magyar hadsereg-parancsnoksággal már nem lehetett sokáig tartani, és a hadtestnek észak-déli arcvonalat kellett felvennie, a B Hadseregcsoporthoz parancsnoksága január 15-én reggel a német 2. hadseregnek rendelte alá. Ezt követően február 15-éig német alárendeltségben, a Friedrich Siebert altábornagy vezette hadtestcsoporthoz tevékenykedett.

A január 15-ét követő napoktól egy új szovjet hadművelet előkészülete kezdődött meg, amely már a német 2. hadsereget is érintette. Erre lehetőséget kínált az urivi áttörés nyomán keletkezett hézag, amelyen keresztül a szovjet

csapatok a magyar III. hadtest bekerítése mellett a német 2. hadsereg oldalába kerülhettek. A Voronyezsi és Brjanszki Front e négy (40., 13., 38., 60.) hadsereggel végrehajtott hadműveletének célja a német 2. hadsereg és a magyar III. hadtest megsemmisítése, illetve a jelec-valujki vasútvonal birtokbavétele volt. A támadás súlyát a nyugati irányban előretörő és részeivel észak felé bekanyarodó, átcsoportosított 40. hadsereg, észak felől pedig a 13. hadsereg képezte. Feladatuk az volt, hogy a főerőkkel előrenyomulnak Kurszk, illetve Harkov irányába, részeikkel pedig Kasztornoje elfoglalásával bekerítik a német és magyar erőket, egyúttal megakadályozzák nyugati irányú visszavonulásukat. Ezzel egy időben a 38. hadseregnek északra felől, a 60. hadseregnek pedig délkeleti irányból támadva kellett a magyar és a német csapatokat nyugat felé szorítani és a gyűrűt kelet felől bezárva tartani. A III. hadtesttel szemben támadó 60. hadsereg speciális feladata az volt, hogy északnyugati irányban előretörve akadályozza meg a voronyezsi német hídfő kiürítését. Támadása már január 15-étől fogva észak felől folytatódott.¹²

A III. hadtestnek három könnyű hadosztályával és több német segélyalakulattal egészen január 26-áig sikerült tartania Szinyije Lipjagi, Szemigyeszjatszkoje, Kocsatovka, Parnicsnij, Prokudinszkij és Rudkino községek körvédelmi állásait a túlerővel rendelkező szovjet 60. hadsereg ellen. E védelmi vonal alkalmas volt a téli védelemre, mert aránylag közel fekvő helységek láncát alkotta, melyekbe számos ellátó- és egészségügyi oszlop, illetve raktár és intézet települt. A hadtest csapatai számos támadást vertek vissza, s le tudták lassítani a voronyezsi német erők bekerítésére előretörő ellenség előrenyomulását.

Január 15-én este a 2. hadsereg-parancsnokság úgy ítélte meg csapatai helyzetét, hogy az arcvonal kettős áttörését és a Cramer-hadtest tervezett ellentámadásától várható csekély eredményt alapul véve „szervezett ellenállást csakis tervszerű visszavétel útján lehet várni.”¹³ A csapatok jelenlegi helyzetükben való kitérítése rövidesen a hadsereg három részre szakadását fogja eredményezni. A január 15-ére kialakult helyzetről saját kezdeményezésből a hadsereg-parancsnokság hadműveleti osztálya is készített egyfajta értékelést, mely az alábbi megközelítésben került be a hadsereg-parancsnokság naplójába: „A mai nap folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy az ere-

MAGYAR KATONÁK A VÉGTELEN OROSZ HÓMEZŐN

VISSZAVONULÁS A DONTÓL

deti arcvonal helyreállítására nincs remény, a jelenlegi helyzetben kitartani nem lehet (csapatok megrendültsége, rendkívüli hideg), a tervszerű visszavonulás már aligha lehetséges, körülzárás (körvédelem) esetén sem várhatjuk, hogy hosszabb ideig ki tudunk tartani, mert anyagilag nem vagyunk erre felkészülve.”¹⁴ Jány vezérezredes a felelősség és a több helyről kapott parancsok szem előtt tartása miatt, de leginkább egyéniségéből fakadóan nem határozta el magát az önálló cselekvésre. Hadserege helyzetének javítása, illetve mentése érdekében január 15-én csupán hangsúlyozott javaslatokkal és kérésekkel fordult közvetlen feletteséhez, Weichs vezérezredeshez.

A Cramer-hadtestnek a scsucsjei áttörés elreteszése céljából január 16-ára tervezett ellenlökése ugyan megindult, de csekély eredményre vezetett. A IV. hadtest 13. és 10. könnyű hadosztályai Osztrogozsszka vonultak vissza, hogy ott a német 168. gyaloghadosztállyal – a hadsereg-parancsnokság intézkedése alapján – védelmi állást foglaljanak el. A város védelmét január 20-ig javarészt a német 168. gyaloghadosztály, illetve a 13. könnyű hadosztály látta el. A 10. könnyű hadosztály alakulatainak töredékei csaknem mind átvonultak Osztrogozsszkon, s még a város körülzárása előtt kijutottak Alekszejevka és Bugyennij felé. A Tihaja Szoszna menti városban kitartó magyar és német csapatok január 16-ától négy napon keresztül vívták egyenlőtlen harcukat a szovjet erők körülzárásában. Mivel a városba több magyar és német ellátóegység és anyagraktár települt, a csapatok élelmezési és felszerelésbeli hiányokban nem szenvedtek. A legközelebbi magyar csapatost tartózkodási helyéről és a Cramer-hadtest remélt felmentő vállalkozásáról való tájékoztatatlanság azonban idegőrlő volt. Az ostromlott város védői minden órában számolhattak az ellenséges erők utolsó rohamaira, ellenállásuk végleges felürlésére. E bezártsági állapotot Rummy Lajos ezredes, a 31. gyalogezred parancsnoka a „halálraítéltek utolsó 24 órájaként” jellemezte.

A visszavonulás elkésett elrendelése következtében a 2. hadsereg széttagozott részeinek küzdelme önálló keretek között folytatódott. A hadsereg-parancsnokság csupán általános jellegű intézkedéseket adhatott ki, a harci események alakulása egyértelműen a szovjet csapatok tevékenységétől függött. Nemcsak a csapatok vezetése csúszott ki a hadsereg-parancsnokság irányítása alól, de felborultak

a német és magyar alakulatok együttműködését hivatott alárendeltségi viszonyok is. A hadsereg-parancsnokságnak január 14-én harcászatiilag is alárendelt Cramer-hadtest felett szinte mindvégig a B Hadseregcsoport rendelkezett.

Január 16-án a szovjet harcokcsihadtestek jelentős sikereket értek el a 2. hadseregtől délre, az olasz Alpini hadtestnél és a német XXIV. páncélos-hadtestnél. Rosszos városának szovjet kézre kerülése átkarolással fenyegette a Don menti állásaiban még kitartó Alpini hadtest három hegyi hadosztályát, a Vicenza hadosztályt és a tőlük északra elhelyezkedő magyar VII. hadtest 23. és 19. könnyű hadosztályát.

Jány Gusztáv vezérezredes előbb kéréssel, majd egy ultimátummal fordult Georg von Sodenstern gyalogsági tábornokhoz, a B Hadseregcsoport vezérkari főnökéhez, hogy próbálja meg kieszközölni Hitlernél az engedélyt a két VII. hadtestbeli könnyű hadosztály visszavonására. Január 16-án este 20 órakor is az volt a válasz, hogy „A 23. és 19. könnyű hadosztály állásait a Führer döntése szerint minden körülmények között az utolsó emberig tartani kell.”¹⁵ Hermann von Witzleben vezérőrnagy, a 2. hadsereg-parancsnoksághoz beosztott német összekötő törzs parancsnoka ezek után azt tanácsolta a magyar hadsereg vezérkari főnökének, hogy a felsőbb parancsot mindig a helyzetnek megfelelően kell kezelni. Így vélekedett a B Hadseregcsoport hadműveleti osztályának vezetője, August Winter ezredes és a Cramer-hadtest vezérkari főnöke, Eberhard Kinzel vezérőrnagy is. A mind a német, mind a magyar hadvezetéstől a legvégsőig való kitartásra utasított Jány ezek után január 17-én hajnalban elrendelte, hogy a VII. hadtest Karpenkovon át északnyugati irányban kezdje meg visszavonulását. Weichs vezérezredes később nem vállalta parancsnoksága szóbeli intézkedését, amelyben engedélyzték a VII. hadtest visszavonulásának megkezdését.¹⁶

A 2. hadsereg parancsnoka sem Horthy kormányzótól, sem a Honvéd Vezérkar főnökétől, sem a honvédelmi minisztertől, de még a hadseregét decemberben felkereső Henney Gusztáv altábornagytól, a honvédség gyalogsági szemlélojéjétől sem kapott eligazítást, amely a bekövetkezett helyzetben egyfajta támpontot jelentett volna számára. Őrlődött a feltétlen engedelmesség és a csapatai megóvásának kötelezettsége között. Egyszerűen összeroppant a feladat, a felelősség súlya

alatt. Január 15-ét követő szinte valamennyi intézkedését és cselekedetét a kétségbeesés, s némi zavarodottság jellemezte és vezérelte, jóllehet hasznos döntéseket ekkor már nemigen hozhatott.

A későn elrendelt január 17-ei parancs azt eredményezte, hogy a VII. hadtestbeli alakulatokat visszavonulásuk során több ízben érte támadás. Hátramenetelükre csupán egy használható út állt rendelkezésükre, amely Karpenkovon és Tatarinon át Nyikolajevkára vezetett. A járművek és a gyalogosan menekülők tömegei általában ezen zsúfolódtak össze. Kivételt képeztek egyes 23. könnyű hadosztálybeli részek – a seregestet vonatoszlopa és a 21. gyalogezrede –, melyek Goncsarovkát követően déli irányba sodródtak, s az olasz Tridentina hegyi hadosztály részeivel vonultak vissza. A gyakran rendezetlen oszlopokban visszavonuló, csekély ellenállást tanúsító, s ellenséges csapatok közeledtének hírére pánikba eső kisebb-nagyobb kötelékek közül számos került a szovjet csapatok és a partizánok fogságába, vagy mérszárolták le állományukat. Sokan megfagytak, illetve sokukkal az éhhalál végzett. Voltak olyan alakulatok, melyek már a Dontól való visszavonulás megkezdésekor bekerítettek, s nem tudtak kitörni az ellenséges gyűrűből. Így pusztultak el, vagy estek fogságba január 18-án és 19-én a 23. könnyű tüzérezred, a 13. gyalogezred és az 53/I. zászlóalj honvédjei is.

A szovjet csapatoknak azonban nem sikerült a kisebb-nagyobb csoportokban visszavonuló, gyakran csak egyéni fegyverzetrel rendelkező magyar csapatrészeket Alekszejevka térségében teljes mértékben két oldalról bekeríteni. A Voronyezsi Front seregtesteinek késlekedése, valamint a Cramer-hadtest két leharcolt seregtestének sikeres elhárító harcai és Alekszejevka és Ilinka január 18. és 21. közötti megtartása lehetővé tették, hogy a részben rendezetlenül visszavonuló IV. és VII. hadtestbeli csapatok és vonatrészek az említett helységeken áthaladhassanak nyugat felé. Az 1. tábori páncélos-hadosztály harc képes egységei a nagy kiterjedésű Alekszejevkánál jobban védhető Ilinkán tartóztatták fel az Alekszejevka felől előrenyomuló ellenséget, a német 26. gyaloghadosztály pedig Matreno Gyesevo és Alekszejevka között állt harcban a szovjet csapatokkal.

A 2. hadsereg megmaradt csapatai – az Osztrogozsszkan körülzártak kivételével – mindenütt az Oszkol folyó völgye felé vonultak

vissza. Január 20-án aztán Osztrogozsszk védői kitértek a gyűrűből, s a német 26. gyaloghadosztály fedezete alatt sikeresen hátrajutottak. Január 22-én Hitler engedélyével a B Hadseregcsoport parancsnoksága úgy döntött, hogy a 2. hadsereget kivonja az arcvonalból és egy hátsó, front mögötti körzetben gyülekezteti újjászervezés céljából. Hátravonásokat – az Oszkol folyó menti, majd a Korocsa környéki védelmi harcaik által – január végén és februárban a harcra képes magyar csapatrészeket összefogó, Vargyassi Gyula vezérőrnagy vezette csoport és a Cramer-hadtest alakulatai biztosították. Az Oszkol-vonal védelmét a községeknek és a közlekedési utak mentén levő házcsoportoknak védelemre való támpontszerű kiépítésével, berendezésével és torlaszolásával próbálták megszervezni. E védelem tartósságában és eredményességében azonban hosszabb távon már nem bíztak a csapatok és parancsnokaik. „Saját legénység hangulata elkeseredett. Egy részével bár meg lehet értetni a szervezettség és ellenállás fontosságát, azonban ezek is állandó menekülésre gondolnak olyannyira, hogy kevésbé törődnek a rájuk bízott szolgálattal, annál többet a menekülés lehetőségével. Mindez visszavezethető arra, hogy a teljes felszereléssel sem tudtak ellenállni az orosz támadásnak, s így teljesen kilátástalannak találják azt, hogy szinte fegyvertelenül próbálják az orosz támadást megállítani.”¹⁷ – olvasható Keserű István alezredes csoportjának január 23-ai jelentésében.

1943. január 24-e több szempontból is nevezetes dátum a 2. hadsereg történetében. A 2. hadsereg-parancsnokság ezen a napon kapcsolódott ki véglegesen a hadműveletek vezetéséből, ennél fogva a sávjában még harcoló saját és német egységek a német 2. hadsereg parancsnoksága alárendeltségébe kerültek. Emellett ekkor született Jány Gusztáv vezérezredes sokat idézett, híres-hírhedt hadseregpárancsa is, melyet feltehetően a többszöri bekerítésből kitért, agyonfagyott, agyonhajszolt, rendezetlenül visszaözönlő csapatai láttán, első benyomásaitól vezérelve vetett papírra. A március 12-ei 30. számú hadseregpárancsán s a január 24-ei hatályon kívül helyező rendelkezésén kívül még számos, kevésbé ismert parancsa tanúskodik arról, hogy a hadsereg helytállását s a katasztrófa igazi okait illetően revideálta álláspontját. Katonái nagy többsége számára azonban a január 24-ei hadseregpárancsa vált ismertté, s ez olyan mély sebeket okozott, amelyeket begyógyítani már nem lehetett.¹⁸

Miközben a hadsereg harcra már nem bevethető, többnyire fegyvertelen alakulattöredékei megkezdtek visszavonulásukat nyugati irányba, a Vargyassi-csoporton kívül a január 15-én elszakított és német alárendeltségbe került III. hadtestre még súlyos harcok vártak. 9. könnyű hadosztályának 17/III. zászlóalja még január 27-én hajnalban is doni állásaiban tartózkodott, s ezt követően parancsra vonult vissza. Miután január 28-án a szovjet csapatok Kasztornojétól déli irányban, Gorsecsnojétól pedig északi irányban előrenyomulva megszállták az Olim folyó völgyének nyugati oldalát, a német 2. hadsereg XIII. és VII. hadteste, valamint a körvédelmi állásaiból visszavonuló magyar III. hadtest maradványai körül bezárult a gyűrű.

A Siebert-hadtestcsoport parancsnoksága mindvégig késleltette a III. hadtest visszavonulását, miközben a voronyezsi hídfőt elhagyó három német gyaloghadosztály már készült Don menti állásait is feladni. A III. hadtestparancsnokságnak – tájékozatlansága miatt – nem volt tudomása a körvédelmi állásai hátában bekövetkezett sikeres szovjet előretörésről. Meg volt győződve arról, hogy elsősorban a hadtestparancsnok kérésére engedett Siebert, mikor a visszavonulást január 26-ára végre elrendelte. „Sajnos nem sejtettük, hogy míg mi a Don mellett álljuk a harcot, a mindig biztosnak tudott északi szárnyunknál (illetve hátunkban): fog bekövetkezni a katasztrófa, hiszen ott a németek voltak. Nem tudtuk, hogy a végre január 25-én kiadott több oldalas és igen komplikált Siebert altábornagy-féle visszavonulási intézkedésnek január 29-ére beállított kezdetét azért kellett 27-ére előrehozni, mert közben a németeket Kasztornoje felett áttörték (január 27-én már Kasztornojében voltak az oroszok). Azt hittük, hogy a mi kérésünknek engedtek, mikor a visszavonulást 27-ére végre elrendelték. Áldozatul voltunk odadobva. Fedezzük a német visszavonulást, azután mi is vonuljunk vissza (a hátunkban levő ellenségén át): de úgy, hogy a valamire való utakat nem használhatjuk.”¹⁹ – vélekedett Barra Zsigmond vezérkari őrnagy, a 9. könnyű hadosztály vezérkari főnöke 1943 májusában elkészített harcjelentésében.

A III. hadtest azonban visszavonulása során a német 2. hadsereg seregtesteivel együtt mintegy „vándorló katlant” képezve meg tudta védeni magát, s sikerült mindvégig nyitva tartani a megmenekülés folyosóját nyugat felé. A magyar csapatok – hadtestparancsnokuk, Stomm Marcel altábornagy február 1-jei keltezésű, példa nélküli, csak emberileg, érzelmileg elfogadható ún. hadtestfelosztató parancsát²⁰ nem sző szerint értelmezve – február 2-án több kisebb-nagyobb csoportot alkotva, a Sztarij Oszkol felé áttörő német gyaloghadosztályok után déli irányba menetelve kijutottak a gyűrűből. A hadtest néhány tette kész ezredparancsnoka – Farkas Zoltán, Martsa Sándor, Rabács István, Szakáts Zoltán és Krassay Pál ezredesek – úgy döntött, hogy csoportját együtt tartja, s együttesen megpróbálnak valahog átjutni a gyűrűn. Tudták, hogy az Olim völgyében bekerített alakulatok közül egyedül a német alakulatok képeztek harcerőt, csak az általuk végrehajtandó kitérésről remélhetnek kiutat kilátástalan helyzetükből. Tisztaban voltak azzal is, hogy a németek „engedélyét” a kitérésükhöz való csatlakozáshoz csak akkor kaphatják meg, ha a megmaradt kötelékeiket rendezik, s a „minimális” harcra felkészítik. Ennek megfelelően cselekedtek. A III. hadtest Szumi városába eljutott 7-8000 főnyi állományának megmenekülésével nem számolt a hadsereg-parancsnokság. A magyar parancsnokságok és összekötő törzsek már napokkal előbb hátratelepültek, nem várták meg az Olim folyó völgyéből kitért saját csapatrészeit.

A hiányos fegyverzettel, felszereléssel és téli ruházattal rendelkező magyar alakulatok erőn felüli helytállást tanúsítottak a hadműveletek alatt. Egyes helységeket (Osztrogozsszk, Ilinka, Sztorozsevoje), támpontok (III. hadtest körvédelmi állásai) nem várt tartásával, illetve a Cramer-hadtest részeinek elhárító harcaival

megakadályozták a szovjet csapatokat stratégiai elképzeléseik teljes megvalósításában. Kétségtelen tény, hogy a Vörös Hadseregnek a német és a magyar 2. hadsereg megsemmisítését célzó két hadművelete nem hozta meg azt a „sztálingrádi méretű” sikert, amelyre a szovjet hadvezetés joggal számított. Elmaradt a német és a magyar csapatok teljes megsemmisítése, s elmaradt a lényegesen nagyobb méretű katlancsatába való kényszerítésük is, holott nehézfegyverzetük már az első napok alatt megsemmisült. A 2. hadsereg s a szomszédos hadseregek részei visszavonulásuk során is meg tudták védeni magukat és sikerült mindvégig nyitva tartani a megmenekülés folyosóját nyugati irányban. A szovjet csapatok menetteljesítményei a nagy hidegben és hóban elmaradtak a tervezettétől, kisebb harcokci-alakulatokkal nem lehetett lezárni a bekerítéseket. Az 1943. január 13. és március 3. között lezajlott voronyezs–harkovi hadműveletek során a támadók súlyos személyi veszteségeket szenvedtek. Szovjet források alapján a 347 200 fős Voronyezsi Front seregtesteinél összesen 33 331 fő esett el, a sebesültek, betegek számát pedig 62 384 főben állapították meg, a Brjanszki Front 95 ezer fős 13. hadseregénél a maradandó veszteség 13 876 fő, a sebesültek, betegek száma pedig 23 547 fő volt.²¹

A magyar 2. hadsereg tragédiájának számtalan összetevője volt. A jelentős veszteségek semmiképpen nem magyarázhatók a honvédelmi alakulatok helytállásának hiányával, hiszen ameddig a körülmények lehetővé tették, ki-tartottak Don menti állásaikban. Leginkább a német hadvezetés merevsége a hadműveletek vezetésében, a szovjet seregtestek technikai és létszámbeli fölénye a támadás súlypontjain, az arcvonal mögötti erős tartalékok hiánya, a magyar csapatok harcerejének fokozatos romlása a sorsdöntő napok előtt és alatt, illetve az arcvonal mögött felhalmozott raktárkészleteknek (élelmiszer, ruházat, üzemanyag, kevés fegyverzet) a szovjet csapatok előretörése miatt bekövetkezett szinte teljes megsemmisülése lehettek a fontosabb és meghatározó okai a Don menti katasztrófának.

A magyar arcvonal 1943. január 12-ei és 14-ei áttörését megelőző, illetve az azt követő napok és hetek nagyarányú veszteségére leginkább a hadsereg 1943. május 21-ei keltezésű veszteségkimutatásából következtethetünk. Ennek alapján 42 ezer fő volt a hősi halottak és megfagyottak, s 26 ezer a hadifogságba esettek száma, 1943. április 6-ától pedig 28 ezer sebesült és beteg került hazai egészségügyi intézetekbe.²² Az 1943. januári és februári hadműveletek, illetve visszavonulás személyi veszteségeinek javarészét az első vonalban küzdő és szállítóeszközökkel kevésbé rendelkező gyalogság szenvedte el. A harcokban leginkább közvetve részt vevő műszaki, tüzér, illetve vonatalakulatok viszonylag kisebb mértékű személyi veszteségei közel sem mérhetők ezen fent nevezett fegyverneméhez. Szinte valamennyi gyalogezred és zászlóalj csaknem kétharmadnyi állományát veszítette el. A hadsereg anyagi vesztesége azonban arányában nagyobb volt, mint a személyi. Összességében 70%-ban, ezen belül a nehézfegyverzetet illetően 100%-ban állapították meg.²³

A 2. hadsereg – különösen a III. hadteste – 1943. januári és februári visszavonulásának számtalan emberi megpróbáltatását, szenvedését és tragédiáját igazán csak azok tudhatják és foghatják fel, akik átérték azokat. A szavakban és leírások által nehezen visszaadható megrendítő állapotokat és jelenségeket Polgár Sándor tartalékos hadnagy, aki egy Sztarj Oszkol felé menetelő kisebb 3. gyalogezredbeli csoporttal igyekezett kijutni a szovjet csapatok fojtogató gyűrűjéből, ekképpen jellemezte: „Újabb, kisebb-nagyobb gyűrűbe kerültünk, de valahogy mindig sikerült kitörnünk, kijutnunk. Sokszor szétszóródtunk, kisebb csoportokban haladtunk, de két-három nap múlva ismét sikerült összeverődnünk. (...) Aki nem bírta a menetet és leült vagy lefeküdt, pár óra alatt csontkeményre fagyott. Félelmetes látvány volt a hóból kimeredő karok, lábak sokasága. Azok a testvérek vagy jóbarátok, akik egymást támogatták órákig vagy napokig, ha leültek pihenni, nem keltek fel többé. Megfagytak. Pedig nagy volt mindenkiben az élni akarás, mindenképpen haza akartunk jutni, nem itt elpusztulni, hisz várt minket otthon a család, apa, anya, fiatal feleség, gyerekek. Ez újabb

erőre ösztönzött, egymást biztatva, támogatva haladtunk tovább. De nem egyformán kitartó, akaraterős minden ember. (...) Egy alkalommal egyik társunkat próbáltuk visszahozni. A köpenyét már levetette, leterítette, azon feküdt. Mikor kérésre felkelt, hogy jöjjön vissza, annyit mondott: „Nem messze van már ide Perkáta, kicsit pihenek, olyan jó meleg van itt. Hagyjatok, majd jövök.” A kétségbeesés is sok embert kergetett a halálba. Megzavarodtak. Akadt jó néhány, aki föbbe lökte magát. Február első napjaiban ilyen volt az utunk. Fedél alá ritkán kerültünk.”²⁴

A visszavonuló csapatoknak a súlyos harcok és kegyetlen téli időjárási viszonyok mellett meg kellett küzdeni a német hadsereg erőszakcselekményeivel is. E durva és erőszakos cselekedetek ellen a 2. hadsereg-parancsnokság kezdetben csak tiltakozott felettes német parancsnokságainál, majd a tábori munkásszázadait ért 1943. februári szumii és korovnicii atrocitásokat követően intézkedett „az idegen hadseregbeliek” erőszakoskodásaival szemben tanúsítandó fegyverhasználatról is.²⁵ A hosszú visszavonulás alatt a német csapatok fentebb érzékeltetett magatartása a magyar katonákban nagyfokú gyűlöletet

váltott ki szövetségeseikkel szemben, mely a későbbiek során, ha nem is egyöntetűen, néha tettekben is megnyilvánult. A hadseregnek a harcokból kivont, zömében fegyvertelen töredékei kezdetben Romni, Vorozsba, Gluhov és Konotop körzetében gyülekeztek, majd március 5-én a szovjet csapatok előretérése miatt a Dnyepertől nyugatra levő Korosztény és Ovrucs városok környékét jelölték ki számukra végleges újjászervezési területként.

A 2. hadsereg hazahozatalának engedélyezéséről március 28-án értesült a magyar hadvezetés. Wilhelm Keitel vezértábornagy, a német véderő főparancsnokság (OKW) főnöke közölte Szombathelyi vezérezredessel, hogy Hitler beleegyezését adja a 2. hadsereg maradványainak a hadsereg-parancsnokság kivételével történő hazaszállításába, ha helyette két új hadosztályt és 12 műszaki (építő) zászlóaljat küldenek ki. Ezt követően az április 7-én hozott végleges intézkedés értelmében a 2. hadsereg megmaradt töredékeinek ellenértéként a 18. és 25. könnyű hadosztály került ki Ukrajnába, a „doni poklot” megjárt csapatok hazaszállítása pedig április 24. és május 30. között megtörtént.

¹ Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban: HL) II. 1453. 2. hadsereg iratai 8. fasc. 1798. számú naplómelléklet.

² HL II. 1453. 2. hadsereg iratai. M. kir. 48. honvéd gyalogezred harctudósítása, 1942. 12. 09.–1943. 01. 20. (Lászy Ferenc ezredes)

³ HL II. 1453. 2. hadsereg iratai 11. fasc. M. kir. 2. hadsereg-parancsnokság I. a. osztály harctudósítása (naplómásolata) 1943. 01. 01.–04. 30. 132. számú naplómelléklet

⁴ V. P. Morozov: Zapadneje Voronezsza. Voenizdat, Moszkva., 1956. 23–24. p.

⁵ A német 700. páncéloskötél (Panzerverband 700) fegyverzetébe 1943. január 11-én 27 bevethető Pz. 38 (t) könnyűharckocsi és kilenc StuG III rohamlőveg tartozott. Szabó Péter – Számvéber Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország 1941–1943. Második bővített kiadás, Püldo Kiadó, Nagykovácsi, 2003. 98. p.

⁶ A német 190. rohamlővegosztály 1943. január 13-án 21 bevethető StuG III rohamlőveggel rendelkezett. Szabó P. – Számvéber i. m. 98. p.

⁷ A magyar 1. tábori páncélosadosztály bevethető páncélosállományát 1943. január 13-án kilenc német személyzetű Pz. III M, nyolc – rövid csövű löveggel ellátott – Pz. IV F1, nyolc – hosszú csövű löveggel ellátott – Pz. IV F2 közepes, illetve 40 darab Pz. 38 (t) könnyű harckocsi, valamint öt Marder II páncélvadász alkotta. Szabó P. – Számvéber i. m. 98. p.

⁸ Die Tagebücher des Generalfeldmarschalls Freiherr von Weichs. (másolat) 1943. 01. 12.

⁹ HL. II. 1453. 2. hadsereg iratai 28. fasc. 23. gyalogezred harctudósítása 1943. 01. 10. – 13. 24 óráig. Helyzetközlések. (Lászy János ezredes)

¹⁰ HL II. 1453. 2. hadsereg iratai 26. fasc. M. kir. 12. könnyű hadosztály történetéről összefoglaló 1943. 01. 14. – 01. 24-ig. (Solymossy Ulászló vezérőrnagy)

¹¹ Szabó Péter – Szilágyi Mihály: Tolnai hon-

védek a Donnál. Babits Kiadó, Szekszárd, 2001. 208. p.

¹² Morozov i. m. 94–97. p.; K. Sz. Moszkalko: A délnyugati irányban. I. Zrínyi Kiadó, Budapest. 1982. 339. p.

¹³ HL II. 1453. 2. hadsereg iratai. 11. fasc. 2. hadsereg-parancsnokság I. a. osztály harctudósítása (naplómásolata) 1943. 01. 01. – 04. 30. 1943. január 15.

¹⁴ Uo.

¹⁵ HL II. 1453. 2. hadsereg iratai 31. fasc. Nemeskéri Kiss Miklós tartalékos zászlós: Napló az orosz harctérről II. kötet. 146. old. A szerző a 2. hadsereg-parancsnokság hadműveleti osztályán tevékenykedett. 1942. május 1. és 1943. március 16. között vezetett naplójában az osztály által készített szinte valamennyi jelentés, illetve intézkedés kivonat tartalma megtalálható.

¹⁶ HL II. 1453. 2. hadsereg iratai 12. fasc. M. kir. 2. hadsereg-parancsnokság I. a. osztály harctudósítása (naplómásolata) 1943. 01. 01. – 04. 30. 192. számú melléklet; Lajtós Árpád: Emlékezés a 2. magyar hadseregére. 1942–1943. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1989. 155–158. p.

¹⁷ HL II. 1453. 2. hadsereg iratai 26. fasc. M. kir. 12. könnyűadosztály naplómellékletei. sz. n.

¹⁸ HL. II. 1453. 2. hadsereg iratai 31. fasc. 24. számú hadseregparancs (1943. 04. 10.); 30. számú hadseregparancs (1943. 03. 12.); 31. számú hadseregparancs (1943. 03. 13.); sz. n. hadseregparancs (1943. 03. 23.); 45. számú hadseregparancs (1943. 04. 09.)

¹⁹ HL II. 1453. 2. hadsereg iratai 22. fasc. M. kir. 9. könnyű hadosztály vezérkari főnökének harcjelentése, 1942. 12.–1943. 02. 20. (Barra Zsigmond vezérkari őrnagy)

²⁰ Miután hadteste megmenekülési esélyeit elveszítette, „élelmet, lőszer és végrehajtható feladatot” adni nem tudott, Stomm Marcel altábornagy 1943. február 1-jén olyan „bücsűparancsot” adott ki, melyben hadteste

vezetésétől visszalépve az ellenséges csapatok gyűrűjéből történő kitörés végrehajtását ezredparancsnokaira, illetve katonái „saját belátására” bízta. Szó szerinti értelmezése a meglévő harccsoportok teljes széteséséhez, a III. hadtest teljes megsemmisüléséhez vezetett volna.

²¹ Krivosheev, G. F. (Gen. Ed.): Soviet Casualties and Combat Losses in the Twentieth Century. London-Pennsylvania, 1997. 130. p.

²² Magyar Megszálló Erő parancsnokság 1943. május 21-i „Veszteségjelentése” a 2. hadsereg 1943. évi hadműveleteire vonatkozóan (másolata a szerző birtokában). A 2. hadsereg közel egyéves keleti hadszíntéri tevékenysége során 49-50 ezren estek el, közel ugyanennyien sebesültek meg, s a hadifogságba esettek száma 28 ezer főre tehető. Az utóbbiakat illetően egy-egy hadtest-, illetve ezredparancsnok és kilenc zászlóaljparancsnok is a szovjet csapatok fogságába került. Az olasz 8. hadsereg személyi vesztesége hasonló volt a magyaréhoz. 1942. augusztus 20. és 1943. február 20. között 87 795-en estek el, fagytak meg, vagy kerültek hadifogságba, s 34 474 fő volt a sebesültek száma. (In Italia la salma dell'ignoto soldato caduto sul fronte russo. /1941-1943/ Gen. Romano Zoppis. Informazioni della Difesa. 1991. I-II. 67. p.)

²³ Szabó Péter: Don-kanyar. A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története (1942–1943) Második bővített kiadás. Corvina Kiadó, Budapest, 2001. 276. p.

²⁴ Polgár Sándor visszaemlékezése. In: Tata katonái 1869–1999. Írták: Bártfai Ilona, Homor György, vitéz Petrozsényi Tibor, vitéz Polgár Sándor, Szekeres József, Váradi György. Tata 2001. 155–156. p.

²⁵ HL. II. 1453. 2. hadsereg iratai. 12. fasc. M. kir. 2. hadsereg-parancsnokság I. a. osztály harctudósítása (naplómásolata) 1943. 01. 01. – 04. 30. 380. és 381. számú naplómelléklet.

A KORMÁNYZÓHELYETTESRE EMLÉKEZTEK

Tudományos konferenciával és ökumenikus istentisztelettel tisztelegtek a résztvevők a 70 éve meghalt tartalékos repülőtest, kormányzóhelyettes, vitéz nagybányai Horthy István emléke előtt a Hadtörténeti Intézet és Múzeumban az elmúlt év nyarán. A rendezvényt a Honvédelmi Minisztérium és a Horthy Miklós Társaság szervezte. Összeállításunkban a tanácskozáson elhangzottakat foglaljuk össze.

Nánai István evangélikus lelkész a mindenkor katoná számára az egyik legfontosabb etikai kérdésben, a hősiesség kérdésében látta a megemlékező konferencia értelmét: „A háború az élet nagy lakmusztesztje, ahol az emberi lakmuszpapíron megjelenő, számunkra kedvező árnyalatú elszíneződést úgy nevezzük, *hősiesség*.” A tábori lelkész joggal nevezte keresztény hősünknek Horthy Istvánt, aki a hazáért önként vállalta a katonai szolgálatot. „Senki sem kötelezte arra, hogy a kormányzóhelyettes kitegye magát a frontszolgálat veszélyeinek. Ha valaki, az uralkodó elit tagja simán megspórolhatta volna magának ezt az utat. Ő viszont nem keresett kibúvókat, kiskapukat, nem élt politikai előjogaival, hanem az engedelmisség egyetemes törvényét követte. Mert aki ismeri az engedelmisség törvényét, az ismeri annak a mondásnak a mélyes jelentéstartalmát is, hogy aki parancsolni akar, annak először meg kell tanulnia engedelmeskedni.”

A konferenciát dr. Hende Csaba nyitotta meg. A honvédelmi miniszter a mögöttünk tudott 20. századi tragikus nemzeti történelmünk ismeretének szükségességét hangsúlyozta, amely során a történészek feltárják a forrásokat, kutatják és értelmezik a múltat: tudva, hogy „mélyeség mély a múltnak kútja”. A mindenkor pártpolitikák megpróbálják napi érdekeiknek megfelelően „kifacsarni” a múltat, a totális diktatúrák pedig még a valóság tényeit is tiltották. A politika sokszor átírta a Horthy-korszakot, s ebben az egykori tragikusan meghalt kormányzóhelyettes, Horthy István történetét, de még mindig számtalan fehér folt található benne. Vitéz nagybányai Horthy István tartalékos repülő főhadnagy rövid ideig tartó kormányzó-helyettesi működését, tetteit nem dicsőséghajhászás, hanem a társadalmi megbékélés vezette. A politikai, a tudós, a családtag, a hívő és az ateista másképpen gyászol, de e tragikus életútból „valamennyiünk számára egyértelmű a nemzeti összetartozás fontossága. Az európai kultúra építőköveiből, az

antik mitológiából és a történelemből teremtjük hőseinket, akik különlegesen, egyedien és mindig az emberfeletti, a felejtetlent teszik egy reménytelen szituációban”.

Ifj. Horthy István, aki másfél évesen vesztette el édesapját, a család nevében köszöntötte a megemlékezőket. Számára 70 év után az egyik legnagyobb tanulság az édesapja életútjából az, hogy „kerülni kell az agresszivitást, az intoleranciát és a rasszizmust, mert ezek vezettek azokban az időkben is nemzetünk tragédiájához, amiket ő mindig is egyértelműen visszautasított”. Majd felolvasta édesanyjának levelét, melyet erre az alkalomra írt.

Dr. Szakály Sándor hadtörténész, egyetemi tanár előadásában Magyarország 1942-es katonapolitikai helyzetét elemezve kiemelte: ez az az esztendő, amikor már felvetődik, hogy Magyarország milyen módon tud a háborúból kikeveredni. Az 1941-es moszkvai csatavesztés után a magyar politikai és katonai vezetés a német szövetségeseikkel szembeni alkudozásokkal próbálkozott. A német kívánságokat igyekezett a Kállay-kormányzat mérsékelni, de az egyértelmű volt, hogy Magyarország sorsa a keleti hadművelési területen dől el. 1942 nyarán a hivatásos tisztek 20%-a, a legénység 12%-a, a munkaszolgálatosok 8%-a veszett oda. A történészprofesszor szerint ezek az arányok 1943 telén változnak. Szerinte valamennyi áldozatot az utókor joggal nevezi hősi halottnak. A magyar és a német fél egyezkedése alapvetően soha nem két egyenrangú fél tárgyalásáról szólt a második világháború időszakában. 1920 után a magyar kül- és katonapolitika Trianon revízióján alapult, 1938-tól pedig a cél nem más volt, minél kevesebb veszteség árán elérni, hogy egy szociálisabb, jobb Magyarország alapjait teremtsék meg, a már megszerzett területeket pedig egy leendő békeszerződésben lehetőség szerint tartsuk meg – fejezte be előadását a professzor.

Dr. Szabó Miklós ny. altábornagy, hadtörténész előadásában felvázolta az 1942. április és augusztus közötti állapotokat az első repülőcsoportnál, ahol Horthy István kormányzóhelyettes tartalékos főhadnagyként szolgálatot teljesített július 2-ától. Az akadémikus Horthy István 1941. augusztus 20-án, a 25. bevetésekor bekövetkezett halála kapcsán részletesen szólt a hadtörténészek „teóriáiról”:

- *német szabotázs*

1978. május, Horthy Istvánné: „Fogható bizonyíték nincs, sem mellette, sem ellene, hogy szabotázs lett volna az ok, de hogy súlyos körülmények vannak, amelyek arra mutatnak, az elvitathatatlan.”

IFJ. HORTHY ISTVÁN A CSALÁD NEVÉBEN KÖSZÖNTÖTTE A MEGEMLEKEZŐKET

- *a gyenge felkészültségű úrfi vesztette életét*
„A valóság száraz és drámaiatlan. Egy rossz, ehhez a géptípushoz nem értő, elkényeztetett pilóta ügyetlenül manőverezett és lezuhant.” (História 1981/2. sz.)

- *névnapi „másnaposság”*

Szabó László vezérőrnagy, szárnysegéd „határozottan állította, hogy a harcra való kivonulásának napjától kezdve a kormányzóhelyettes egyetlen korty alkoholt sem fogyasztott, sőt a dohányzást is abbahagyta.”

Nemeslaky Zoltán őrmester: „megköszönte, de közölte, hogy ő protestáns, nem most tartja a névnapját.”

A tábornok a halál okát a „rosszindulatú” Héja gépben látta, valamint abban, hogy nem a legalkalmasabb életkorú a vadászpilóta (közel 40 éves, míg az átlag pilótaéletkor 26 év), és apróbb technikai hibákat követett el. Nyitott kérdés a tudós számára mindössze annyi: ki is engedélyezte Horthy István kormányzóhelyettes vadászpilóta 25. felszállását 1942. augusztus 20-án, amikor a frontszolgálat az 1. repülőcsoportnál aznap befejeződött?

A hadtörténész akadémikus előadását egészítette ki Magó Károly zászlós, a Szolnoki Repülőmúzeum munkatársa, aki szerint viszont a 25. bevetésén meghalt tartalékos főhadnagy balesetének első kivizsgálása során nem derítették fel az összes körülményt, és nem neveztek meg felelőst. Tájékoztatása szerint ide sorolható, hogy a Horthy István által is vezetett, Olaszországból páncélozás nélkül hazánkba érkezett Héja nevű repülőgépekbe magyar páncéllemezeket építettek be. A rendelkezésre álló adatok alapján elvégzett számítások bebizonyították: az utólag kapott nehéz páncéllemezek miatt a gép – szakmai

VITÉZ NAGYBÁNYAI HORTHY ISTVÁN

zsargonnal szólva – farnehéz lett. A helikopterbázis két pilótájának egy Héjához hasonló repülővel elvégzett repülési kísérletei pedig azt igazolták: a farnehéz gép hajlamosabbá vált abba a repülési manőverbe (lapos dugóhúzóba) kerülni, amelyből Horthy István még „kivette” a gépet, de felemelkedni már nem tudott. A Honvédkórház két orvosának szakvéleménye szerint pedig a pilóta szervezetét a repülés közben érthetően túlterhelés, amely eszméletvesztéssel jár, ez az állapot ma is gyakori oka a katonai légi baleseteknek. A kutató egyben cáfolta azt a mendemondát, hogy a 37 éves főhadnagy túl idős lett volna vadászpilótának

Dr. Olasz Lajos, a szegedi egyetem oktatója előadásában, ahogyan monográfiájában is, Horthy István kormányzóhelyettes politikai és katonai életútját mutatta be. Mint elmondta, Horthy István politikai nézetei az 1930-as évek végére formálódtak ki. Elsősorban Széchenyi István szellemi örökségét tekintette irányadónak. Határozott nemzeti beállítottság és a Szent István-i állameszméhez való kötődés jellemezte. Konzervatív-liberális nézetei a gazdasági és társadalmi modernizáció szükségességének pragmatikus szemléletével ötvöződtek. Frontszolgálata idején is ellátott bizonyos kormányzóhelyettesi feladatokat. Csapatlátogatásokon vett részt, megjelent a helyi ukrán lakosság megnyerése érdekében szervezett bizalom erősítő rendezvényeken. Tárgyalta a frontra érkező, szemlélet végző magas

A KORMÁNYZÓHELYETTES 1942-BEN FRONTSZOLGÁLATBAN

REPÜLŐTISZTEK A KELETI FRONTON. BALRÓL AZ ELSŐ HORTHY ISTVÁN KORMÁNYZÓHELYETTES

Sikerült bekerülnie az első két tartalékos tisztséjelt közé, akik a haderő keretében repülő képzést kaptak, és 1927 szeptemberben letette a pilótavizsgát. A Mátyásfüdön 1928. május 17-én megrendezett nagyszabású repülőnapon látványos műrepülő-bemutatót tartott. Leszerelése után, 1928 júniusában befejezte az egyetemet. A diploma megszerzését követően, 1929 októberében tartalékos repülő hadnaggyá avatták.

1938. szeptember és december között a Budapest védelmét ellátó 1/5. vadászpilótaszázadnál vadászpilótaként szolgált. Leszerelését követően, 1939. január 1-jén főhadnaggyá léptették elő. Kárpátalja birtokbavétele időszakában, 1939. március-áprilisban, majd a Lengyelország elleni német támadás idején, augusztus-szeptemberben ismét katonai szolgálatot teljesített. Egy év alatt több mint hat hónapot töltött egyenruhában. A későbbiekben, amikor a MÁV elnöke lett, a legnagyobb hazai hadiüzem vezetőjeként már nem hívták be.

Szabados Katalin történész a korabeli sajtó tükrében mutatta be Horthy István kormányzóhelyettesét. A gyermekkorával és ifjúságával foglalkozó cikkeket az emelik ki, hogy komoly, könnyen és gyorsan tanuló fiatal volt, műszaki érdeklődésű sporttehetség. Több ezer kilométert repült sportrepülőgépen. A Műegyetem elvégzése után egy évet dolgozott Amerikában, ahol személyes kapcsolatba került Henry Forddal. Az 1930-as évektől gazdasági beosztásokat töltött be, majd a MÁVAG vezetője. Edelsheim-Gyulai Ilona grófnővel történő esküvőjéről pozitív jövőképet sugárzóan számoltak be a lapok. A kormányzóhelyettesi törvényjavaslatról valamennyi korabeli lap írt, a szélsőjobboldaliak elleneztek Horthy István kinevezését. Külföldi sajtó is foglalkozott kinevezésével: az olasz, a francia, a bolgár támogatólag, a német hűvösen fogadta, a Szovjetunióban élő magyar emigráció dinasztikus törekvést látott kormányzóhelyettesi választásában. Frontszolgálatáról, majd haláláról és temetéséről is tudósított a magyar sajtó. A történész előadásában megállapította: „Horthy István élete egyfajta tükörképe az akkor élt magyar férfiak életének, akik sok éven át keményen dolgoztak, majd a háború során életüket adták hazájukért. Tágabb értelemben sorsa előrevetítette az egész nemzet katasztrófáját, százezrek halálát, a háború elvesztését.”

Dr. Schubert Katalin százados

DR. SZAKÁLY SÁNDOR A KOR KATONAPOLITIKAI HELYZÉTÉT ELEMELVE

DR. SZABÓ MIKLÓS NY. ALTÁBORNAGY A KORMÁNYZÓHELYETTES HALÁLÁNAK LEHETSÉGES OKAIT VETTE SORRA

rangú magyar tisztekkal, illetve országgyűlési képviselőkkel. A Kabinetiroda kérésére, bár ennek a legkevésbé sem örült, rendelkezésre állt a haditudósító újságíróknak és a propagandafelvételeket készítő Magyar Filmiroda stábjának. Rendszeres jelentéseket küldött a tapasztalatairól a Kormányzó Katonai Irodájának, a kormánynak és a vezérkarnak. A hivatalos jelentések szigorú protokoll szerint készültek, azokat a kormányzóhelyettes szárnysegéde, Szabó László vezérőrnagy öntötte végleges formába, így ezekben csak néhány gyakorlati jellegű problémát lehetett felvetni.

Horthy István rendkívül borúsan ítélte meg a háborús kilátásokat. Meg volt győződve róla, hogy a németek veszíteni fognak, és ha a magyar vezetés nem hajt végre időben valamilyen fordulatot, akkor az országra talán még Trianonnál is tragikusabb helyzet várhat. Érzékelve azonban a politikai elit és a tisztikar jelentős részének téves helyzetértékelését, háborús illúzióit és a szélsőjobboldal minden téren jelentkező nyomását, nemigen látott reális kiutat.

Pusztai János repüléstörténet-kutató előadásában az első világháború utáni rejtett katonai repülés története keretében mutatta be Horthy István kiképzését, felkészítését. Horthy István egyetemi éveit is ismerkedett meg a repüléssel. Először 1923 júniusában ült repülőgépen – akkor még utasként. Tagja, majd 1926-tól ifjúsági elnöke volt a Műegyetemi Sportrepülő Egyesületnek, mely a korszak legkiválóbb repülőkonstruktőreit és sportpilótáit tömörítette. Színvonalas pilótaképzést azonban csak a honvédség biztosított. Ezért az ifjú Horthy megszakította egyetemi tanulmányait, és 1926. augusztus 12-én bevonult önkéntes katonai szolgálatra.

SZEMÉLYI KOMPETENCIÁN ALAPULÓ OBJEKTÍV KÜLÖNBSÉGTÉTEL KREDITRENDSZER SEGÍTSÉGÉVEL

BEVEZETŐ

A Magyar Honvédség a XXI. századra egy olyan professzionális szervezetté alakult, amely kivívta a társadalom, a külföldi hadseregek és a NATO elismerését is. Ebben a folyamatban nagy szerepe volt a mindenkori politikának, a katonai felső vezetésnek, az észak-atlanti szövetség elvárásainak, de leginkább annak a személyi állománynak, amely a legnehezebb időkben is kitartott a haza védelme és a honvédelem szervezete mellett. Ez a hivatás a rendszerváltás óta számtalan megpróbáltatásnak volt kitéve, ami többek között átszervezésekben, laktanyabezárásokban, reálbércsökkenésben, a változásokból következő mobilitási kényszerben nyilvánult meg. A feladataikat szabályzó jogi háttér közben hol a munkavállalók javára, hol pedig ellenükre sűrűn változott. Az előmenetellel összefüggő, teljesítményt és rendfokozatot összekapcsoló kompetenciaalapú törvények és rendeletek valódi változást ez idáig sajnos nem hoztak a katonák életében. A közelmúltban bemutatott új humánstratégia elemei ugyanakkor azt mutatják, hogy a „mennyiségítő” a „minőségi” honvédelemig vezető út csakis azok számára lesz járható és jelenthet komoly lehetőséget, akik meg akarnak és meg tudtak felelni a velük szemben támasztott követelményeknek. Ez a fajta megfelelni vágyás a külső nyomás és belső indíttatás együttes hatásainak eredménye, ami többnyire az előmenetelben csúcso-sodik ki.

Az utóbbi években a Magyar Honvédségen belül a katonákkal szemben támasztott követelmények folyamatosan nőttek, miközben a motiváló erő csökkentek. A munkáltatói érdekeltégű nyomás egyre inkább háttérbe szorította a munkavállalók belső indíttatását és jelentősen megingatta a bizalmukat a teljesítményértékelés és az előmenetel rendszerében. A bizalomvesztés oka nem a törvényi szabályozottság hiányában, vagy annak be nem tartásában, sokkal inkább a tartalmi elemek modernizációjának, fejlesztésének elmaradásában rejlik. A kérdés az, hogy a problémát okozó tényezők közül melyik az, aminek a cseréje vagy fejlesztése pozitív hatással lehet az előmeneteli rendszerre. Véleményem szerint a személyi kompetencián alapuló objektív különbségtétel lenne a változások legkézenfekvőbb iránya, vagyis a munkavállalók abszolút sorrendbe rendezése kreditek alkalmazásával.

Az általam felvázolt kreditrendszer biztosítja a személyi kompetencián alapuló objektív különbségtételt, annak a szűk kompetencia-intervallumnak a meghatározását, amit egy-egy rendfokozat, beosztás vagy állománykategória megkövetel a munkavállalótól, és a kredittár kimeneti oldalán megjelenő lehetőségeket (*input-kreditár-output*).

INPUT-KREDITÁR-OUTPUT (IKO)

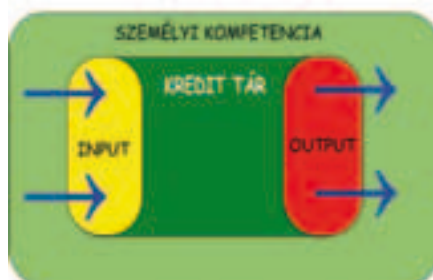
A szervezeti lét sajátosságai közül talán az előmenetel és annak kritériumrendszere a legvitatottabb és legsérülékenyebb terület, amiben a munkaadó és munkavállalói oldal az esetek döntő többségében képtelen közös álláspontot megfogalmazni. Ennek oka elsősorban az érdekelt felek polarizált státusában, érdekkülönbségében keresendő, de a környezeti hatásokra történő reakcióképtelenség is okozhat problémákat.

A Magyar Honvédség szervezeti hierarchiájában minden munkavállalónak eltérő a személyi kompetenciaszintje. Bizonyos szakmák, fegyvernemek köré közel azonos kompetencia-kívánalmak csoportosulnak, de ezek a gyakorlati életben nem tekinthetők konstansnak. A beosztásokhoz kapcsolódó követelményszintek a minimális elvárásokat fogalmazzák meg a munkavállalóval szemben, de a többletcompetenciával nem tudnak mit kezdeni. Éppen ezért a kompetencia mérése, kreditekké konvertálása talán az egyik legfontosabb feladat a munkavállalók objektív különbségtételében.

Az előmeneteli kreditrendszer nem ismeretlen a civil szférában. A Magyar Honvédség előmeneteli rendszerével szemben azt az elvet képviseli, hogy az előmenetel nem egy szűk intervallum eredményéből következő állapot, hanem egy teljes életpálya eredménye. Ennek az életpálynak olyan elemeit emeli ki, amit egyfelől az alapkompenciák mellé, másfelől a szűkebb intervallumon belül képződött teljesítmények mellé rendelt kreditekkel jellemez. Az IKO-ábrán az input elemek a személyi kompetenciák csakis azon részét tartalmazzák, amelyek a Magyar Honvédség mint szervezet számára lényegesek.

Az *input* elemek az *alapkompétencia* és a *teljesítménykompetencia* együtteséből épülnek fel. A személyre szabott *kreditár* számszerűsíti az értékelt személy kompetenciaszintjét, és az *output* oldal feltárja a kreditekhez rendelt lehetőségeket, valamint a fejlődés alternatíváit.

Az önmagába visszaforduló folyamat növeli a személyi kompetenciaszintet, bővíti az input halmazt, és folyamatosan növeli a kreditár értékét (lásd az 1. ábrát). A kreditár tehát ön-

1. ÁBRA

magában nem cél, csupán eredménye egy olyan rendszernek, amiben értelmet nyer a kreditek felhalmozása (input) és azok felhasználása (output).

ALAPKOMPETENCIA/ ALAPKOMPETENCIA-KREDIT

Az alapkompétencia vagy személyi kompetencia a teljes emberi élet során képződött ismeretek, készségek, képességek összessége, aminek a megszerzése értelemszerűen nem kapcsolódik feltétlenül és szorosan a munkaadónál eltöltött időhöz. Nem is minden kompetenciaelem képes a munkáltató hasznosítani, ezért a legtöbb esetben megválogatja a munkavállalót. Minden munkakör kompetenciaszükséglete eltérő, akár csak munkavállaló-szükséglete. Az optimális kompetenciaszükséglet meghatározása egyszerű feladat, azonban a munkakörök feltöltése már kevésbé. Az már régóta tudott, hogy egy magas kompetenciaszintű munkavállalót akkor sem célszerű egy alacsony kompetenciaszükségletű munkakörben foglalkoztatni, ha a munkaerőpiac lehetőséget teremt rá. Fordítva ez éppen így igaz. A munkaerő-piaci hatások eredményeképpen az egyik pillanatban jól képzett tömegek válhatnak álláskeresővé, míg térben vagy időben máshol, vagy máskor ugyanolyan esélyük van elhelyezkedni.

Az alapkompétenciák egy bizonyos csoportja csak a katonai pálya, vagy a katonai tanintézetekben eltöltött idő alatt szerezhető meg. Az alapkompétencia elemeihez tartoznak: iskolai végzettségek, nyelvvizsgák, azok átlageredményei, gépjármű-vezetői engedélyek, ECDL-tanfolyam, előmeneteli tanfolyamok, azok eredményei, tartós külszolgálatban, műveleti területen, külföldi tanintézetben eltöltött idő és annak eredménye. Minden kompetenciaelemhez egy olyan pontértéket kell rendelni, ami arányban van az elvégzéséhez szükséges idővel és a megszerzett tudás szintjével. Az alább felsorolt elemek az általam javasolt alapkompétencia-elemeket és a hozzájuk rendelt pontértékeket mutatják.

1. *Középfokú végzettség.* A középfokú végzettségek közül a szakmunkásvégzettség, illetve ezzel egyenértékű (OKJ-ben szereplő) szakmák megszerzése 5 pontot, míg az érettségivel végződő iskolák 10 pontot érnek. A vizsgaeredmény átlaga határozza meg a tudásszinthez rendelt pontszámot (5-ös érdemjegy 4 pont, 4-es érdemjegy 3 pont, 3-as érdemjegy 2 pont, 2-es érdemjegy 1 pont). Abban az esetben, ha valaki több szakmát is elsajátított (maximum 3 szakmáig), annak a végzettségért 5 pontot és a szakmák számának átlageredményével szorzott pontját, vagyis maximum 12 kreditet lehet figyelembe venni. A maximális 17 pont tehát akkor realizálódhat,

ha a munkavállaló 3 szakmával rendelkezik és mindegyik szakmájának az átlageredménye 5-ös volt.

2. **Felsőfokú végzettség.** A felsőfokú végzettségek (bachelor, master, PhD) közül a főiskola 50, további magasabb végzettségek 15 pontot érnek. A főiskola esetében a magasabb pontérték megállapítására azért van szükség, mert állománykategória tekintetében is egy nagy ugrást jelent az első felsőfokú végzettség megszerzése. Másrészt a hadnagyi rendfokozat alatt a rendfokozatok kreditértéke a szolgálati évekkkel és az egyéb kompetenciaelemek figyelembevételével viszonylag magas pontértéket eredményez. A középfokú végzettséghez hasonlóan a vizsgaeredmények átlaga határozza meg a tudásszinthez rendelt pontszámot (5-ös érdemjegy 4 pont, 4-es érdemjegy 3 pont, 3-as érdemjegy 2 pont, 2-es érdemjegy 1 pont). Abban az esetben, ha valaki több azonos szintű felsőfokú végzettség-re rendelkezik (maximum 3 szakmáig), annak a végzettségéért 15 pontot, plusz a szakmák számának átlageredményével szorzott pontját lehet figyelembe venni.

3. **Nyelvvizsgák.** A 2001. évi XCV. törvény (a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról) 112. paragrafusának 2-4 bekezdése a nyelvvizsgák tekintetében megfelelő alapot nyújt az adható pontszámok hozzárendeléséhez. „(2) Az idegen nyelv tudását államilag elismert nyelvvizsga, illetve a hatályos NATO-szabványban megfelelő (STANAG 6001 követelményrendszer szerinti) eredményt igazoló bizonyítvánnyal, vagy azzal egyenértékű okirattal kell igazolni. (3) A képzés szempontjából államilag elismert nyelvvizsga nélkül is felsőfokú nyelvvizsgának minősül a külföldön szerzett felsőfokú végzettség vagy az azt kiegészítő szakosító továbbképzésen, illetve a vezetőképzésen szerzett végzettség, ha a képzés időtartama az egy évet meghaladta. (4) A STANAG 6001 követelményrendszer szerinti nyelvvizsga esetén a 3333 vagy annál magasabb szint „C” típusú felsőfokú nyelvvizsgának, a 3333-nál alacsonyabb, de legalább 2222 szint a „C” típusú középfokú nyelvvizsgának, a 2222-nél alacsonyabb, de legalább 1111 szint pedig a „C” típusú alapfokú nyelvvizsgának felel meg.”¹¹

A nyelvvizsgák közül az alap-, közép- és felsőfok A, B, C fokozatai, valamint azok mennyiségének összege eredményez egy pontszámot. Egy alapfokú „C” nyelvvizsga 2, középfokú „C” 4, felsőfokú „C” 6 pontot ér. Abban az esetben, ha csak az „A” vagy „B” -vel rendelkezik az értékel, akkor adott szint „C” fokozatának a felét kapja. A STANAG típusú nyelvvizsgáknál nincs lehetőség a készségek közötti különbségtételre, ezért ott az egységes szint szerinti besorolás az érvényes. A STANAG 1111 2 pont, a 2222 4 pont, a 3333 6 pont és a 4444 8 pontot ér. Abban az esetben, ha valamelyik szint alacsonyabb a többinél, ott a legalacsonyabbat kell figyelembe venni. Például egy STANAG 3212 pontértéke 2.

4. **ECDL-vizsga.** Napjainkban a számítógépes szoftverek ismerete, az internet kezelése már nem számít kiemelkedő képességnek. Ezeket az ismereteket egyre többen sajátítják el szervezett oktatás keretében. Az alapkompenciák között mindenféleképpen ott van a helye, és ha az értékelt személy ECDL-

bizonyítvánnyal is rendelkezik, számára ezért a végzettségért 1 pontot célszerű adni.

5. **Külföldön eltöltött idő.** A katonák pályafutásában az országhatáron kívül végzett munkavégzés a NATO-csatlakozás óta sokkal fontosabb szerepet tölt be, mint annak előtte bármikor. Ezt a tapasztalatot a Magyar Honvédségen belül nem úgy és nem akkor értékelik, ahogy és amikor azt kellene. Jelenleg a külföldi munkavégzésnek nincsen objektív hatása a katonai előmenetelre. A szubjektív hatáselemek túlsúlya viszont rossz irányba viheti a katonai előmenetelt. A krediteknek akkor és ott kell képződniük, amikor szükség van rájuk. A nyugállományba helyezés kedvezményes szorzói mellett a munkavégzés aktív szakaszában is szükség van a külföldön töltött missziók, tanulmányok vagy tartós külszolgálatban eltöltött idő elismerésére. A tanulmányok és a tartós külszolgálatban eltöltött idő 0,1, a művelési területen eltöltött idő pedig 0,2 kreditet ér havonta.

6. **Jogosítványok.** A gépjárművezetői engedélyek közül a B, C, D, E kategória egyenként 1 ponttal járul hozzá az alapkompenciakredithez.

7. **Előmeneteli tanfolyamok.**

„(1) Az előmenetel a szigorú alá- és fölérendeltségi viszonyon alapuló szervezeti hierarchiában történő emelkedés útján valósul meg.

(2) Az állomány tagjának az (1) bekezdésben meghatározott pályán belátható, tervszerű előmeneteli lehetőséget kell biztosítani a magasabb beosztás és a hozzá kapcsolódó rendfokozat eléréséhez, illetve az azokhoz szükséges feltételek megszerzéséhez. Ez a hivatásos állománynál legalább a szolgálati nyugdíjjogosultság eléréséig terjedő életpályát, előmenetelt, a szerződéses állománynál pedig kiszámítható előmenetelt jelent.”¹²

A törvény ezen paragrafusára némiképp elmentmond a gyakorlatnak, hiszen nem minden állománykategóriában és nem minden rendfokozatban azonosak vagy arányosak a rendfokozat eléréséhez szükséges feltételek. Ennek egy bizonyos része indokolt, pl. iskolai végzettség, nyelvismeret, szakmai ismeret tekintetében, de véleményem szerint nem indokolt az előmeneteli tanfolyam esetében.

Az általam javasolt rendszerben minden megszerezhető rendfokozat előtt előmeneteli tanfolyamot kellene végeznie a munkavállalónak. Egy legénységi állományú katonának, aki csupán közkatona, éppolyan motivációs késztetése van az őrzetői rendfokozat megszerzésére, mint egy századosnak az őrnagyi rendfokozatra. Ezen elvek mentén természetesen minden állománykategóriához és rendfokozathoz olyan ismeret, készség, képességtartalom párosul, ami az előmeneteli tanfolyamokon megszerezhető és az utána végrehajtott vizsga eredményéből számított ponttal értékelhető. Hasonlóan a közép- és felsőfokú végzettséghez a vizsgaeredmény átlaga határozza meg a tudásszinthez rendelt pontszámot (5-ös érdemjegy 4 pont, 4-es érdemjegy 3 pont, 3-as érdemjegy 2 pont, 2-es érdemjegy 1 pont). Ezenfelül minden teljesített előmeneteli tanfolyam 1 pontot ér.

Ennél a pontnál felvetődhet az a kérdés, hogy miképpen szerezhetik meg az előmeneteli tanfolyamokat a tiszt- és altisztképzésben részt vevő tanulók, vagy a civil szférából tiszt

vagy altiszt beosztásba kerülő munkavállalók. Egyáltalán szükséges-e az alacsonyabb szintű beosztásokhoz rendelt tudásszint ismerete a magasabb beosztású munkavállalóknak vagy sem.

Jelenleg a legénységi szintű munkavégzés elméleti és gyakorlati oldalát csak az látja reálisan, aki így kezdi a katonai pályafutását, vagy a közvetlen környezetéhez kapcsolódó a legénységi állományú katona munkavégzése. A hierarchikusan felépülő szervezetek munkavállalói más és más feltételrendszernek kell hogy megfeleljenek felvételükkor, és az előmenetelük alakulása is nagy részben azon múlik, hogy a szolgálati éveik alatt milyen fejlődésre képesek és hajlandóak. Minden szintnek meg kell hogy legyen a specifikus, a környezeti és a periférikus ismeretszintje. Az teljesen nyilvánvaló, hogy minél magasabb beosztásban van egy katona, annál felületesebb, annál hiányosabb a periférikus ismeretszintje. Ezzel összhangban azonban a környezeti és a specifikus tudásszintje jóval magasabb.

A különböző szintű beosztásokhoz kapcsolódó ismeretek arányait tekintve minden beosztásban más-más képet mutatnak. Ahhoz azonban, hogy ezt a belső arányt kitudja magában alakítani a munkavállaló, kiemelten kell ismernie a munkavégzéséhez szükséges szintet, és természetesen azokat a szinteket is, amiket már nem, vagy amelyeket még nem láthat el. Véleményem szerint tehát minden katonának el kell végeznie a megpályázott rendfokozatának megfelelő előmeneteli tanfolyamot és az adott rendfokozat alatt lévő összes rendfokozathoz kapcsolódó előmeneteli tanfolyamot, ha arról, korábról, ismeretei nem lehetnek. Ehhez természetesen át kell alakítani az előmeneteli tanfolyamok tematikáját és struktúráját. Az egymásra épülő blokkok összevonhatósága szükségtelenné teszi az ismétlődő elemek jelenlétét, ezáltal lerövidíti a tanfolyamokat.

Az altisztképzésbe be kell építeni az őrzetőtől őrmesterig, a tisztképzésnél pedig az őrzetőtől hadnagyi rendfokozatig tartó tanfolyamokat. Az ismert értékelési módszer kreditállománya és az alapkompenciák határozzák meg a pályázható állománykategóriát és rendfokozat szintjét. Példa: Abban az esetben, ha egy altisztképzésben részt vevő tanuló az előmeneteli tanfolyamokon szerezhető és az alapkompenciákhoz rendelt pontszámok összegével sem éri el azt a minimumkreditet, amivel előléptethető őrmesternek, akkor abban az állománykategóriában kell neki beosztást és rendfokozatot felajánlani, amihez a kreditje elegendő (pl. szakaszvezető). Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ebben a beosztásban és rendfokozatban kell maradnia, hiszen adott személyügyi év végén, amikor már rendelkezik a minimumkredittel, akkor megpályázhat egy magasabb beosztást is. A tisztképzésnél ugyanez a módszer. A diploma önmagában csak egy magasabb iskolai végzettség, ami alacsony szintű teljesítmény mellett könnyen elképzelhető, hogy csak zászlósi vagy altiszt beosztás megszerzésére elegendő. A rugalmas előmeneteli rendnek köszönhetően a munkavállalónak erről a pontról is van előmeneteli lehetősége, azonban a teljes pályamodell optimális íve megtörik, ami kihatással lehet a munkavállaló hosszú távú elgondolásaira.

A civil szférából érkező munkavállalók csak alapkompentencia-kredittel rendelkeznek, ami alapjaiban meghatározza a megpályázott beosztás jellegét. A következetesség azt diktálja, hogy ők sem rendelkezhetnek addig rendfokozattal, amíg az előmeneteli tanfolyamokat el nem végzik. Ezt meglátásom szerint két úton szerezhetik meg.

1. A tiszti és altiszti beosztásba tervezett személyekre is ki kell terjeszteni a legénységi állományánál alkalmazott alapkiképzést. Az alapkiképzést követő szakkiképzés tematikájába pedig be kell építeni az előmeneteli tanfolyamokat és vizsgákat.

A civil életből történő beosztásba helyezés és kinevezés jelenlegi rendszerében minden előzetes katonai ismeret, tapasztalat, tudás, gyakorlat nélkül juthat a jelentkező katonai rendfokozathoz és a betöltött beosztáshoz rendelt illetményes és illetményen kívüli juttatásokhoz. A katonai rendfokozat nem ajándék, ki kell érdemelni, meg kell dolgozni érte! *A kiképzés alatt a tiszt vagy altisztjelölt ugyanazt a munkát végzi, mint a közkatona, következőképpen ugyanabban a juttatásban is kellene, hogy részesüljön.* Ez a megoldás nem csupán gazdaságos, de végre megoldást jelenthetne az állománykategóriák között húzóódó, hosszú ideje fennálló feszültségre is, amit a – jogszerű – pozitív diszkrimináció okoz. A közel hat hónapos kiképzés befejeztével a meglévő és megszerzett kreditek összege alapján a korábban felajánlott beosztást vagy rendfokozatot, gyengébb teljesítmény esetén pedig alternatív felajánlást kell tenni (alacsonyabb beosztás, alacsonyabb rendfokozat).

2. Az előmeneteli tanfolyamok tematikáját az önkéntes tartalékos rendszer keretein belül is el lehet sajátítani. Itt természetesen olyan személyek jöhetnek csak számításba, akik már a Magyar Honvédség önkéntes tartalékosai és az előmeneteli tanfolyamot a státusuk megváltoztatása (önkéntes tartalékosból szerződéses katoná) érdekében szeretnék elvégezni.

Az előmeneteli tanfolyamok további két jellemzővel kell hogy bővíjenek a közeljövőben. Az előmeneteli vizsgát tett katonák nem látják, nem tapasztalják az oktatásban a meglévő és a magasabb szinten lévő beosztások közötti tematikus különbséget. Ezért a tanfolyamokat úgy kell felépíteni, hogy azok praktikus, gyakorlatias és értékes ismereteket közvetítsenek minden szintnek. A másik fontos lépés az önkéntesség kérdésköre, amire az output oldalán még visszatérek.

TELJESÍTMÉNY/ TELJESÍTMÉNYKOMPETENCIA-KREDIT

A teljesítményértékelés rendszere akkor működik jól, ha a munkavállaló előmeneteli elképzelései mellett a munkaadó érdekei is szolgálja. Az teljesen nyilvánvaló mindkét oldal számára, hogy a hierarchikus szervezetekben nem létezik tökéletes pályamodell. Az optimális pályamodell azonban felépíthető és elfogadható, ha működési mechanizmusai motiváltá teszik a munkavállalókat. A kompetenciaalapú előmeneteli rendszer teljesítményértékelési vonala a szolgálati éveket veszi alapul. Minden évben a teljesítményértékelés pontszáma alapján konvertál egy éves kreditet, ami hozzáadódik az alapkompentencia-kredithez.

0,5 pont 29–34	1 pont 35–40	1,5 pont 41–45	2 pont 46–50	2,5 pont 51–55	3 pont 56–62	3,5 pont 63–69	4 pont 70–76	4,5 pont 77–83	5 pont 84–
0,5 pont 41–48	1 pont 49–57	1,5 pont 58–66	2 pont 67–75	2,5 pont 76–84	3 pont 85–93	3,5 pont 94–102	4 pont 103–111	4,5 pont 112–120	5 pont 120–

Ez minimum 0,5, maximum 5 pont lehet. Legénységi állomány tekintetében a kredit értékét más határok között szükséges kialakítani, hiszen az értékelés területei és a szerzhető pontszámok is szűkebb intervallumok között mozognak, mint tiszt és altiszt esetében. A legénységi állományú katona, ha nem vált állománykategóriát, ebben a rendszerben gyűjtheti a teljesítménykrediteket, amik évről évre összeadódnak (l. a felső táblázatot).

A legénységi állományú katonák, ha magasabb rendfokozatot szereznek, több értékelési területen magasabb pontszámot szerezhetnek. Ebben a rendszerben a kredit értéke ugyanannyi, de az intervallumok szélesebb skálán mozognak. A tisztek és altisztek is ebben a rendszerben szerzik a teljesítménykrediteket, amik évről évre szintén összeadódnak.

Ezen kreditek kialakítása arányban és összhangban van a kompetencia alapkredittel. Egyik a másik nélkül nem nyújt lehetőséget a korlátlan és „mértékelen” előmenetelre. A reális startpozíció és előmenetel tehát egy komplex rendszerben valósul meg, ami kiegészül az előmeneteli kredittár nyújtotta rugalmas előmeneteli lehetőséggel. Az teljesen nyilvánvaló, hogy a rendszer bevezetése esetén a visszamenőlegesség lehetetlen, hiszen teljesítményértékelés első alkalommal 2002-ben készült. Akik új munkavállalóként kerülnek a Magyar Honvédség rendszerébe, azok az első évtől kezdődően ebben a rendszerben szerezhetik meg a teljesítménykrediteket. Akik 2001-et megelőzően is katonák voltak, azokról a meglévő teljesítményértékelésük számtani átlagát kell rögzíteni a tényleges szolgálatteljesítés időpontjától az első teljesítményértékelés elkészültéig.

KREDITTÁR (MENNYIT ÉREK?)

A kredittár az első szolgálatban töltött évtől az utolsóig összesíti az alapkompentencia-kredit és teljesítménykredit éves értékeit. A kredittár legnagyobb előnye a *munkavállalók abszolút sorrendbe rendezése*. Itt természetesen nemcsak azokról van szó, akiknek az előmenetelét tervezik az adott évben, hanem minden katonáról. Mivel több mint 20 000 munkavállalóról van szó, ezért természetesen többen is rendelkezhetnek azonos kreditértékkel, azonban annak már nagyon csekély a valószínűsége, hogy a kreditérték emelkedését is ugyanabban az időpontban szerzik meg. A munkavállalók abszolút sorrendbe rendezéséhez tehát a kreditérték és az érték emelkedésének időpontja elengedhetetlenül szükséges.

A kredittár és a személyi kreditérték önmagában értelmetlennek tűnhet, hiszen csak egy szám, ami megmutatja, hogy a katona a tízezres tömegben éppen hányadik helyen áll. Abban az esetben viszont, ha a katonákat a viselt rendfokozatuk csoportjaira, katonai alakulataira, vagy azok nagyobb szervezeti elemeire bontjuk, akkor sok kis csoportot és csoporton

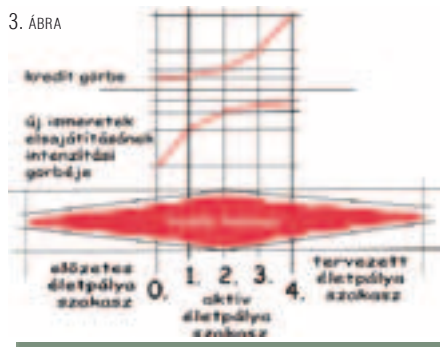
belüli hierarchiákat hozunk létre. Ha sikerül a kredittár bemeneti oldalán – a többség számára – értékes pontszerzési elemeket elhelyezni, akkor a Magyar Honvédség nyert egy új motíváló eszközt, ami mindennemű kompenzáció nélkül arra ösztönzi a munkavállalót, hogy első legyen ezekben a csoportokban (pl. személyi kredit alapján *MH 43. Nagysándor József Híradó és Vezetéstámogató Ezred és egyben MH első őrnagy, vagy MH 43. MH 43. NSJ HVTE Logisztikai Zászlóalj Ellátó és Szállító Század és egyben MH 43. NSJ HVTE első őrmester, vagy egyszerűen HM és MH első alezredes*). Ezek a státusok természetesen mulandóak és nem járnak semmiféle anyagi elismeréssel, azonban lehetőséget teremtenek a munkavállalók kiemelésére, eredményeik elismerésére.

Ennek a rendszernek azonban van egy sokkal fontosabb funkciója is. A kredittár output oldalán helyezkedik el a valódi „mézás madzag”. Amikor a nagyobb cégek, kereskedelmi egységek – különböző marketingfogásokkal – arra biztatják a vásárlóikat, hogy visszatérő, pontgyűjtő ügyfelekké váljanak, akkor tulajdonképpen a marketing folyamat output oldalát mutatják meg elsőként (pl. nyerhet egy autót, értékes ajándékokra válthatja pontjait,

Előmeneteli minimumkredit		
1	Közkatona	0
2	Őrvezető	15
3	Tizedes	20
4	Szakaszvezető	25
5	Őrmester	45
6	Törzsőrmester	70
7	Főtörzsőrmester	95
8	Zászlós	112
9	Törzszászlós	125
10	Főtörzszászlós	140
11	Hadnagy	140
12	Főhadnagy	165
13	Százados	190
14	Őrnagy	230
15	Alezredes	270
16	Ezredes	300
17	Dandártábornok	330
18	Vezérőrnagy	345
19	Altábornagy	360
20	Vezérezredes	380

2. ÁBRA

3. ÁBRA

70% kedvezményt kap, ha...). Ezek az output eszközök többnyire célt érnek, hiszen a rendszerhez csatlakozók kisebb-nagyobb előnyöket élveznek hűségükért, vásárlásaikért. Nincs ez másképpen az „IKO”-rendszerben sem. Az erkölcsi elismertségen felül az output oldalon lehetőség nyílik a tervezhető előmenetelre, iskolai, vagy iskolai rendszeren kívüli oktató-sokra, tanfolyamokra, a rendfokozaton belüli differenciált bérezésre stb.

OUTPUT (MIRE HASZNÁLHATOM A KREDITJEIMET?)

Ebben a rendszerben a legfontosabb kérdés valóban az, hogy mire használhatja fel a munkavállaló a kreditjeit. Az előmenetel, tanfolyamokon való részvétel, magasabb iskolai végzettséget célzó beiskolázások, külföldi munkalehetőség, különböző elismerések, kitüntetések stb. valóban működtek és működnek kreditek nélkül is, azonban közel sem tökéletesen. Senki nem készített arról statisztikát korábban, hogy az említett kompenzáló és motiváló elemek hatékonyan lettek-e felhasználva. Márpedig a Magyar Honvédség vezetése kezében – még ezekben a nehéz időkben is – vannak motiváló elemek, amiknek a forintosítható értéke milliárdos nagyságrendű. A kreditrendszer bevezetésével ezek a mechanizmusok és automatizmusok megszűnnének, felszínre hozva és kiemelve ezzel a szervezet humán erőforrás-értékeit – és ezzel párhuzamosan fokozatosan megvalósulna a Magyar Honvédség kompetenciaalapú újjászerveződése.

Tervezhető előmenetel

Minden munkavállaló el tudja dönteni, hogy egy adott szinthez képest mikor van értelme vagy egyáltalán van-e értelme előmeneteli tanfolyamra jelentkezni. Az előléptetéshez szükséges minimumkreditszint bizonyos korlátokat szab az előmeneteli tanfolyamokra történő jelentkezésnél. Ezek a korlátok az észszerűség határával egyenlők. Például ha egy törzsszázlós rendfokozatú katonai főhadnagyi beosztást pályáz meg, akkor 3 előmeneteli tanfolyamot kell elvégeznie (főtörzsszázlós, hadnagy, főhadnagy – akár összevonva), ha a maximális 15 pontot meg szeretné kapni. Abban az esetben, ha még így sem érné el a főhadnagyi rendfokozat megszerzéséhez szükséges minimális kreditet, akkor nincs értelme a tanfolyamok elkezdésének. Ha a szándékát továbbra is fenn kívánja tartani, akkor hosszabb előmeneteli idővel vagy az alapkompenciák megerősítésével kell számolnia.

Flexibilis állományváltás

Az előmeneteli kredittár

A mátrix jobb oldalán az előmeneteli minimumkreditértékek találhatóak. (2. ábra) A meglévő rendfokozatból elméletileg minden rendfokozatba lehet pályázni, amikor a munkavállaló az előmeneteli minimumkredittel rendelkezik. Arra azért figyelni kell, hogy minden egyéb szükséges feltételnek teljesülni kell az előléptetéshez (a minimumkredit csak egy határ, amit át kell lépni ahhoz, hogy az egyéni kompetenciáinkat versenyhelyzetbe hozhassuk).

A kreditrendszer jelentősége az illetményrendszer fejlesztésében

A kreditek nem csak az előmenetelben játszanak kiemelt szerepet. Minden rendfokozat eléréséhez minimumkreditet rendelünk. Az egymást követő rendfokozatok minimumkreditjei közötti különbséggel könnyedén szakaszolhatjuk a munkakörhöz rendelt illetményt. Ha az életpályának kiragadjuk egy tetszőleges szakaszát és azzal együtt vizsgáljuk szomszédos szakaszait, akkor megállapíthatjuk, hogy az aktív szakaszban felhalmozott kompetenciák, mind az előzetes, mind a tervezett szakaszokhoz képest magasabb értéket mutatnak. A felhalmozott tudás és tapasztalat tehát ideális esetben ott és abban a beosztásban hasznosul a leginkább, ahol a munkavállaló éppen van. A korábbi szakaszokban szerzett tudás és tapasztalat egy része haszontalanná válik, míg más részei beépülnek az aktív szakasz kompetenciarepertoárjába. A tervezett szakaszról szintén lehetnek a munkavállalónak előzetes ismeretei és készülhet tudatosan a feladat végrehajtására, de a pozíció tényleges betöltése nélkül kompetenciái hiányosak maradnak.

A 3. ábrán egy tetszőleges, 4 évig tartó életpályaszakaszt láthatunk, amin keresztül nyomon követhető a tudáshalmaz, az új ismeretek

rettek elsajátításának intenzitási görbéje és a kreditállomány változása. Lentől felfelé haladva az aktív szakasz megvastagodott tudáshalmazát láthatjuk, ami folyamatosan vékonyodik a szomszédos szakaszok irányában. A megvastagodott halmaz természetesen az aktív szakasz elhagyásával elvékonyodik, amikor a következő aktív szakasz felé halad. Ez nem jelent semmi mást, csupán a már említett megállapítás megerősítését: a felhalmozott tudás és tapasztalat ideális esetben ott és abban a beosztásban hasznosul a leginkább, ahol a munkavállaló éppen van.

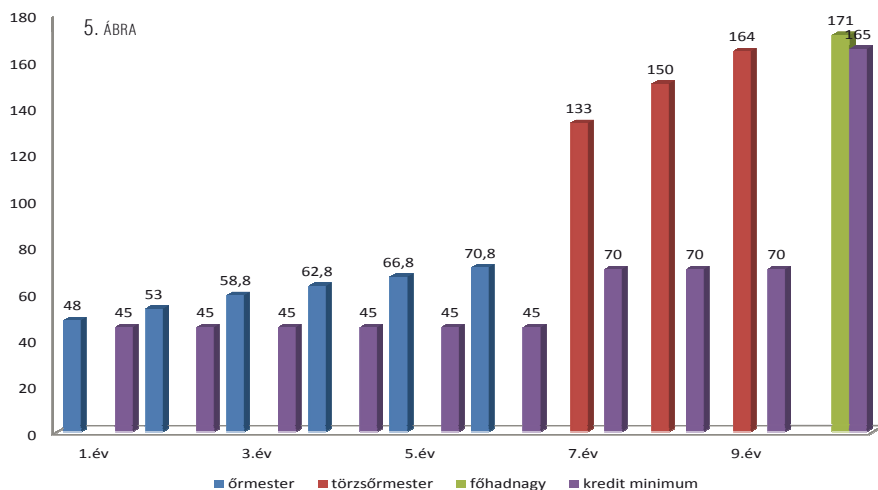
Ennek a 4 éves időszaknak az első évét vizsgálva láthatjuk, hogy az új ismeretek elsajátításának intenzitási görbéje dinamikusan emelkedik, míg a kreditgörbe első íve nagyon alacsony. Az új beosztás átvétele mindig komoly felkészüléssel, intenzív tanulási ciklussal veszi kezdetét. A katonának az aktív szakasz első felében kell elsajátítania azokat az ismereteket, amik a beosztás ellátásához elengedhetetlenül szükségesek (meg kell ismernie a munkaköri leírását, a szervezet működési szabályzatát, a specifikus jogszabályokat, belső intézkedéseket, szakmai tematika alapján el kell hogy kezdje a kiképzését stb.). A kreditgörbe ebben az időszakban általában alacsony szinten marad. Azokat a kompetenciaelemeket, amelyek kreditértékűek, a tervezett beosztás betöltéséhez igazítja a munkavállaló. A teljesítménykreditek a beosztás betöltésének első évében általában nem túl magasak, hiszen az értékelő még nem ismeri jól az értékelt tevékenységét, és a teljesítményértékelési rendszer struktúrájából adódóan is kevesebb pontnak – ebből kifolyólag kevesebb kreditnek is – kell realizálódnia. Az évek múlásával ez a tendencia szépen lassan megfordul. Az új ismeretek elsajátításának intenzitási görbéje ideális esetben csökken, míg a kreditek száma emelkedik. Ezek a görbék

Év	x	X+1	X+2	X+3	X+4	X+5
Rendfokozat	százados	őrnagy	őrnagy	őrnagy	őrnagy	őrnagy, alezredes
Minimumkredit	190	230	230	230	230	270
Kredit	218	230	235 / +5 12,5%	242 / +12 30%	255 / +25 62,5%	270 100%
Illetmény	z	Z	z+(x-z)*0,125	z+(x-z)*0,3	z+(x-z)*0,625	x

Év	x	X+1	X+2	X+3	X+4	X+5
Rendfokozat	százados	őrnagy	őrnagy	őrnagy	őrnagy	alezredes
Illetmény	z	X	x	x	x	y

Év	x	X+1	X+2	X+3	X+4	X+5
Rendfokozat	százados	őrnagy	őrnagy	őrnagy	őrnagy	alezredes
Minimumkredit	190	230	230	230	230	270
Kredit	255	270	285 / +55 100%	290 / +60 100%	295 / +65 100%	300 / +30 100%
Illetmény	z	X	x	x	x	y

4. ÁBRA

aztán ciklikusan az újabb szakaszok elérésével ismétlődnek.

Az ábrán ugyan nem látszik, de nyilvánvaló, hogy a magasabb rendfokozat és beosztás önmagában is motiváló tényező, nem kell feltétlenül a váltásnak illetményemelkedéssel járnia. Az életpályaszakaszon belül a kreditkülönbséggel szabályozható (tagolható) az illetménynövekmény a két egymásután következő szakaszhoz rendelt illetménykülönbség mértékéig.

A 4. ábrán feldolgozott példában jól látszik a jelenlegi bérrendszer hiányossága. Az őrnagyi rendfokozattal és beosztással egy időben megemelkedett az illetmény „z”-ről „x”-re, ami nem változott az alezredesi rendfokozat eléréseig („y”-ig). Az illetmény tehát független adott beosztásban végrehajtott munkavégzéstől, teljesítménytől.

A kreditrendszer beiktatásával a következőképpen alakul az illetmény: A minimumkreditek lehetőséget teremtenek a magasabb rendfokozat viselésére, beosztás betöltésére. A minimumkrediten felüli pontszám pedig az arányos bérnövekményt biztosítja. Az őrnagyi és az alezredesi rendfokozat minimumkreditjei között 40 pont van. A példában az első évben az előléptetéshez szükséges 40 pontból 5 pontot szerzett meg az őrnagy, ez a minimumkreditek közötti különbség 12,5%-a. A képletből látszik, hogy a két szakasz közötti bérkülönbség 12,5%-át kapja meg első évben a munkavállaló. Az évek múlásával és a kreditek emelkedésével az illetmény is emelkedik, amíg el nem éri az őrnagyi rendfokozathoz rendelt illetmény maximumát. Ezen a ponton előléptethető, vagy maradhat ugyanabban a rendfokozatban. Abban az esetben, ha ugyanabban a rendfokozatban marad, az illetménye már nem emelkedhet, hiszen elérte a következő rendfokozat minimumkreditjét, vagyis teljesítette az őrnagyi és az alezredesi rendfokozat minimumkreditjei közötti 40 pontot.

Az is előfordulhat, hogy a munkavállaló – a kreditek tekintetében – az elvárható szinttől eltérően teljesít. Az alacsony kredit gátat szab a magasabb beosztásnak, rendfokozatnak és illetménynek. A magasabb kredit éppen ellenkezőleg. A második példában látható, hogy az őrnagy az előléptetésekor már annyi kredittel rendelkezik, ami elégséges lenne az alezredesi rendfokozat eléréséhez is. Ebben az

esetben a két szakasz közötti bérkülönbsézet 100%-át megkapja a katona már az előléptetése első évében.

Kérdésként vetődhet fel, hogy milyen motivációs ingerek érik azt a munkavállalót, aki túlteljesítette az elvárható szintet. A minimumkredit-szintek optimalizálása az átlag munkavállaló számára készült. Igaz, hogy látványlag a magasabb kredit – adott szakaszokban – nem eredményez magasabb illetményt, de nem szabad megfeledkezni a kreditek másik funkciójáról sem. Az előmeneteli bizottságok számára a kreditek alakulása az abszolút sorrend kialakításában kiemelt szerepet játszhat. Teljesen nyilvánvaló az, hogy a rendfokozatok közötti minimális kivárási idő leteltével a magasabb kredit sokkal nagyobb és szélesebb körű lehetőségeket hordoz magában, mint a minimumkredithöz közeli pontszám. A ritkább motivációs inger tehát nem rövid, hanem közép- és hosszú távon érvényesül a kompetencia- és teljesítményalapú „gyorsabb” és kiszámíthatóbb előmenetellel, stabil és biztonságos életpályával.

A kreditrendszer működésének szemléltetéséhez célszerű végigkövetni egy elképzelt életútszakaszt. Vegyünk alapul egy olyan munkavállalót, aki őrmesterként kezd a katonai pályafutását és a következő kreditekkel rendelkezik:

Kompetencia alapkredit:	
Szaktanácsadó-bizonyítvány	5+3
Középfokú iskolai 4-es átlageredmény	10+3
Angol alap „C” nyelvvizsga	2
ECDL-vizsga	1
Előmeneteli vizsga	1+4
Előmeneteli vizsga	1+2
Előmeneteli vizsga	1+3
Előmeneteli vizsga	1+4
Előmeneteli vizsga	2

A kompetenciaalap-kredit 43 pont. Mivel KPTSZI rendszerében szerezte a végzettségét, az első évben 85 pontot kapott a teljesítményértékelésen, ami újabb 5 ponttal megemelte kreditjeinek számát, vagyis 48 ponttal

rendelkezett. Ahhoz, hogy őrmesterré elő lehessen léptetni, 45 kredit szükséges, vagyis megkapta az iskola elvégzése után az első altisztii rendfokozatot.

A második évben angol közép „C” nyelvvizsgát tett (+2 pont) és 87 pontot kapott a teljesítményértékelésen (3 pont). A második év végén 53 ponttal rendelkezett. Még ebben az évben elkezdte a főiskolát (ennek természetesen kreditértéke nincsen).

A harmadik évben felkészül a külszolgálatra, műveleti területen eltölt 6 hónapot (1,8 pont), 103 pontot kap a teljesítményértékelésen (4 pont). A harmadik év végén 58,8 ponttal rendelkezett.

A negyedik évben 103, ötödik évben 105, a hatodik évben 110 pontot kap a teljesítményértékelésen. A hatodik év végén 70,8 ponttal rendelkezett.

A hetedik év elején befejezte a főiskolát 5-ös eredménnyel (50+4 pont), év végére pedig elvégezte a törzsőrmesterei előmeneteli tanfolyamot 4-es eredménnyel (4 pont). A hetedik évben 112 pontot kap a teljesítményértékelésen (4,5 pont). A hetedik év végén 133 ponttal rendelkezett. Még ebben az évben törzsőrmesterré léptették elő.

A nyolcadik évben három előmeneteli tanfolyamot végzett el átlagos 4-es eredménnyel (12 pont). A nyolcadik évben 112 pontot kap a teljesítményértékelésen (4,5 pont). A nyolcadik év végén 150 ponttal rendelkezett. Ez már elegendő lenne arra is, hogy hadnaggyá léptessék elő, de az előmeneteli tanfolyamot erre a rendfokozatra még nem végezte el, ezért nem is próbálkozott.

A kilencedik évben kettő előmeneteli tanfolyamot végzett el átlagos 5-ös eredménnyel (10 pont). A teljesítményértékelésen 110 pontot kapott (4 pont). A kilencedik év végén 164 ponttal rendelkezett.

A tizedik évben elvégzi a főhadnagyi előmeneteli tanfolyamot 4-es eredménnyel (4 pont), a teljesítményértékelésen 92 pontot kapott (3 pont). A tizedik év végén 171 ponttal rendelkezett. Még ebben az évben előlépteték főhadnaggyá.

A diagramon (5. ábra) egy olyan életpályaszakasz látszik, ami némiképp eltér a szokványostól. Az állománykategória-váltás előtt a főhadnagy látta a rendszerben a lehetőségeket, tett azért, hogy megfeleljen a – rendfokozatokhoz, beosztásokhoz rendelt – folyamatosan növekvő elvárásoknak. Természetesen az előmenetel nem kell hogy állománykategória-váltásba torkollik. Horizontálisan és vertikálisan, a munkaadói és a munkavállalói érdekek mentén tervszerűen, kiegyensúlyozottan, de ugyanakkor rugalmasan kell hogy biztosítsa az érdekelt felek elképzeléseit.

A példából kiderült az is, hogy az előmenetel nem a minimális kivárási időhöz, hanem alapvetően a minimálkredit eléréséhez kötöm. Tisztában vagyok azzal, hogy a 2001. évi XCV. törvény 83. § (1) bekezdése alapján ez jelenleg másképp van. („Magasabb rendfokozatba elő kell léptetni, aki a magasabb rendfokozathoz előírt *minimális várakozási időt* leszolgáلتa, a beosztás ellátásához szükséges iskolai végzettséggel (szakképesítéssel, tanfolyami végzettséggel) rendelkezik, az előírt egészségi, pszichikai és fizikai állapota alapján a beosztás betöltésére alkalmas minősítése

van, továbbá a korábbi beosztásaiban nyújtott elméleti és gyakorlati teljesítmények alapján a magasabb beosztás betöltésére alkalmas, és abba kinevezték.”³. A kompetenciaalapú előmenetelben azonban nincs szükség az előmenetelt gátló időtényező mesterséges befolyásolására, hiszen ebben a rendszerben a korlátot maga a munkavállaló teljesítőképessége határozza meg. A tényleges szolgálati idő, a kompetenciák és a teljesítménymutatók együttes hatása eredményezi az aktuális, személyre szabott kreditet, ami nem teszi lehetővé az aránytalan, korlátlan és ésszerűtlen előmenetelt (rendfokozat tekintetében). Továbbra is lehetőség nyílik azonban a speciális előmenetel kapcsán arra, hogy egy viszonylag magas beosztásban kezdje a pályafutását a munkavállaló, de csak olyan rendfokozatot viselhet, amire a kreditjei lehetőséget biztosítanak.

Az előléptetés természetesen nem automatikus. Bármilyen startpozícióból indul a pályázó, az előléptetés egyéb feltételeinek meg kell felelnie. Ami ebben a rendszerben új, az a feltételek teljesülése esetén végbemenő eljárásban mutatkozik meg. Abban az esetben, ha a pályázó az előléptetéshez rendelkezik minden feltétellel, automatikusan továbbítják az anyagát ahhoz az előmeneteli bizottsághoz, amely az adott beosztásokról, rendfokozatokról dönt. A kreditjeivel a pályázó versenyhelyzetbe kerül anélkül, hogy számára konkrét beosztást ajánlottak volna. Az előmeneteli abszolút sorrend felállítását követően a beosztások és a pályázók összehangolása következik, mely során megtörténhet a pályázó számára a konkrét beosztás felajánlása. Ezt a beosztást – éppen úgy, ahogy a hagyományos rendszerben – elfogadhatja, vagy vissza is utasíthatja.

Akik új munkavállalóként kerülnek a Magyar Honvédség rendszerébe, azok az első évtől kezdődően ebben a rendszerben szerezhetik meg a teljesítménykrediteket. Akik 2001-et megelőzően is katonák voltak, azokról a megélvő teljesítményértékelésük számtani átlagát kell rögzíteni a tényleges szolgálatteljesítés időpontjától az első teljesítményértékelés elkészültéig.

Végezetül szükséges hangsúlyozni: a *kreditrendszer nem csodafegyver!* Alkalmazása lehetőséget teremt a vezető és a beosztott számára is a tisztánlátásra, kiméretlenül objektív, output elemei újraértelmezik a Magyar Honvédség motivációs és kompenzációs eszközeit, valamint jelentős megtakarítást eredményez a bérjellegű kiadások területén.

Devecseri Gábor őrnagy

IN MEMORIAM MAGYAR 2. HADSEREG

Január második hétvégéjén országszerte megemlékezéseket tartottak a doni katasztrófa évfordulója alkalmából. Hetven éve, 1943. januárjában kezdődött a szovjet Vörös Hadsereg támadása a Don-kanyarban, ahol napok alatt szinte teljesen megsemmisült a kétszázévezres Magyar Királyi 2. Honvéd Hadsereg. A doni katasztrófa a magyar hadtörténelem nagy tragédiája.

A pákozdi Katonai Emlékparkban emlékoszlopot és nemzeti lobogót avattak a magyar 2. hadsereg doni katasztrófájának 70. évfordulóján. Avatóbeszédében Benkő Tibor vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke kiemelte: a sztélé hűen jelképezi e katonai emlékpark, nemzeti emlékhely szerepét a nemzet sorsában. Irányt mutat számunkra a nemzeti emlékhely. Jelképezi azt az utat, amelyet a magyar nép és a Magyar Honvédség az elmúlt csaknem százhatvanöt évben végigjárt.

L. Simon László, az Emberi Erőforrások Minisztériumának kultúráért felelős államtitkára szerint azért emelték a nemzeti emlékhelyek sorába a katonai emlékparkot, mert a nemzet fogalma és a honvédelem fogalma egymástól elválaszthatatlan. Szakály Sándor hadtörténész köszöntőjében elmondta: a Kárpát-medencében 1100 éve él egy nemzet, amelynek kötelessége nemzeti múltjára emlékezni, és kötelessége mindazokról megemlékezni, akik tettek arról, hogy a következő 1100 évben is éljen nemzet e földön. „Sokan megirigyelhetnék ezt a nemzeti múltat. Jelképezze a nemzeti összetartozást ez a nemzeti emlékhely is” – fűzte hozzá.

„A magyar honvédek a Donnál megtették a kötelességüket, amit megköveteltek tőlük, sőt, annál sokkal többet is” – hangsúlyozta Hende Csaba honvédelmi miniszter a doni katasztrófa hetvenedik évfordulóján tartott, kegyeleti virrasztással egybekötött megemlékezésen a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum díszudvarán. A megemlékezés nyitórendezvénye a Mátyás-templomban megtartott szentmise volt, ezt követte az ünnepélyes nyitóbeszéd.

A beszéd után koszorúzás következett, majd a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum előtt gyertyagyújtással vette kezdetét a kegyeleti virrasztás. Itt Boross Péter, a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság elnöke szolt a jelenlévőkhöz. A gyertyagyújtást követően a szervezők kivetítették az oroszországi rudkinói központi emlékművön feltüntetett több mint 62 ezer hősi halott és eltűnt nevét, rendfokozatát, halálozási vagy eltűnési helyét. A téren korabeli fegyvereket és haditechnikai eszközöket tekinthetett meg az érdeklődő közönség a

hagyományőrzők által felállított katonai sátrakban.

Január 13-án, a doni áttörés 70. évfordulóján megemlékezéssel és emléktábla-avatással adózott az ott elpusztult munkaszolgálatosok szörnyű sorsának a Holokauszt Dokumentációs Központ.

Dr. Köves Slomó rabbi a Bibliát idézve kérte hallgatóit, ne hagyják élni és terjedni a métetelyt, mely a munkaszolgálatot megteremtette. Szavait imával zárta, az áment az egész közönség vele mondta. Szita Szabolcs professzor, a HDK igazgatója beszédében méltatta a gyásznapot, áttekintve a munkaszolgálat jogfosztó intézményét a bevezetéstől a tömeggyilkossáig.

Dr. Hende Csaba honvédelmi miniszter a zsidók szerepéről szolt a magyar hadtörténetben. Nemcsak a szabadságharc honvédei között, hanem a székely hadosztályban is voltak „mózesvallásúak”. Említette elődje, az első világháború honvédelmi minisztere, báró Hazai Samu nevét, akinek meg kellett érnie, hogy fiát már csak munkaszolgálatra hívták be. Sajnos már kevesen élnek az egykori munkaszolgálatosok közül, de kései elégtételként most megnyitották a Honvédkórházat számukra. Emléktábla leleplezésével folytatódott a gyászünnepség. Katolikus és protestáns tábort lelkészek szép gondolatai után Totha Péter Joel tábort rabbi beszéde a jövőre utalt idézetével: „Lángolva égett, de nem hamvadt el.”

Hende Csaba honvédelmi miniszter nyitotta meg Paulovics László grafikus és festőművész D’43 című, a doni áttörés hetvenedik évfordulója alkalmából tervezett kiállítását január 14-én az MH Altiszti Akadémián. A miniszter kiemelte: hatalmas vállalkozás, ha valaki művészemberként megjeleníti történelmünk nagy pillanatait. Nekivág az útnak, a Don-kanyar földi poklának, hogy felidézze és megértse mindazt, ami ott történt. A reménytelen és kétségbeesett helyzetekben is helytálló, hazavágyó és magukat hazaküzdő túlélők személyiségét, s a sok-sok áldozatkész és bátor katona, munkaszolgálatos, emberi méltóságában is megalázott honfitársunk halálát is. A rendezvényen bemutatták a Zrínyi Kiadó gondozásában megjelent Don-kanyar 1942–1943 című könyvet, a Magyar Királyi 2. Honvéd Hadsereg képes krónikáját is. A kiállításában is roppant igényes kötet elsősorban a haditudósítók által készített, illetve „amatőr” felvételek és dokumentumok közreadásával mutatja be a hét évtizeddel ezelőtti történeteket, a magyar hadtörténelem egyik legnagyobb katasztrófájának eseményeit.

Dr. Róbert Péter

¹ 2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról 12. § (2-4)

² 2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról 78. § (1-2)

³ 2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról 83. § (1)

IRATTÁROZÁS A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

TÖRTÉNETI VISSZAPILLANTÁS

„Kedves Gróf Tisza!

Azon célból, hogy a magyar nép és a magyar katona hősiessége és rátermettsége az utókor és a történelem részére megörökíttessék és hogy a serdülő ifjúság, a jelen és jövő nemzedékek az ezen harcokban részt vettek dicsőségét és áldozatkészségét magukba szívhasssák és azokat megihletve csodálhasssák: örök hálám, köszönetem és elismerésem jeléül indítva érzem magam szeretett magyar szék- és fővárosomban BUDAPESTEN magyar nemzeti hadi múzeum és hadi levéltár alapítására és létesítésére. Megbízom Önt, hogy ezen intézmények szervezésére és létesítésére a kezdeményező lépéseket tegye meg, ezen elhatározásomat hozza a nemzet tudomására és hasson oda, hogy ezen intézmények a titáni harcokat és derék magyar harcosaim hadi érenyeiket méltó módon juttassák kifejezésre.

IV. Károly”[2]

A fenti levélrészletből látható, hogy a katonai irattár, levéltár kialakulása történelmi igény és szükségszerűség. Az irattári és levéltári munka – a történelmi kialakulás és a későbbiekben vázolt iratkezelési folyamatok alapján – egymástól el nem választható, ezért célszerű őket együtt bemutatni.

„A Habsburg Birodalomhoz való tartozásunk négy évszázada alatt az ország életére vonatkozó legfontosabb döntések – a magyar katonai múlt, a magyar hadtörténelem írásos emlékei – Bécsben születtek, és ezek iratai is ott maradtak. Ez időtől vált rendszeressé az iratok gyűjtése, lajstromozása a hivatalban.

Néhány évtized elteltével szükségessé vált a levéltári tevékenység elválasztása az irodai szolgálattól, mert az iratok mennyisége jelentősen megnövekedett. A Mária Terézia által megszerveztetett központi levéltárba nem tagolták be a katonai iratokat, hanem az Udvari Haditanács regisztraturájából létrehozták a katonai szaklevéltárt, amely Hadilevéltár néven működött. E katonai levéltár volt hivatott a magyar hadtörténelem írásos emlékeinek gyűjtésére és őrzésére.

Az első világháború idején is érvényben volt az a császári és királyi rendelet, amelynek értelmében a haderő alakulatai a bécsi *Kriegsarchiv*-ba küldték a működésük során keletkezett hadműveleti és egyéb, megőrzésre előírt irataikat, térképeiket. 1915 őszén sikerült azt elérni, hogy a magyar honvédség és népfelkelés alakulatai harctéri irataikat közvetlenül a Honvédelmi Minisztériumba küldhessék.

A második világháború a levéltár életében is tragikus időszak volt. A levéltárt részben evakuálták, és az elszállított értékes iratanyag legnagyobb része elpusztult. A háború utáni évek a romok eltakarításával, az iratanyag ismételt összegyűjtésével teltek. Hadimúzeum és Levéltár néven indult új életnek az intézmény, de csak rövid ideig. A romok alól kimen-

tett nagy értékű iratait pedig a múzeum vette gondozásba.

1947 márciusától ismét működhetett a levéltár, 1950-ig *Honvéd Levéltár és Múzeum* néven, majd 1954-ig mint *Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum*. Ekkor a Honvédelmi Minisztérium létrehozta a Hadtörténelmi Intézetet, és ettől kezdve éveken át a levéltár a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum elnevezésű intézmény része.

Hadtörténelmi Levéltár néven önálló igazgatóságként működik, és visszakerült a térképtár és a bécsi levéltári kirendeltség, átvette a Magyar Néphadsereg, illetve átveszi a Magyar Honvédség levéltári megőrzésre kijelölt iratait – a HM HIM Központi Irattár közvetítésével. Őrzésében jelenleg mintegy 6 és félezer irat-folyóméternyi iratanyag van. Tudományos közgyűjteményi tevékenysége mellett ellát igazolási tevékenységet is (pl. katonai szolgálattal kapcsolatos igazolások). Kutatószolgálatát a történészek, hadtörténészek mellett helytörténet- és család-kutatók is igénybe veszik. Éves kutatóforgalma általában 300-400 kutató, akik több mint 2000 esetben keresik fel a levéltárat.

A Hadtörténelmi Levéltár szívesen veszi – megvásárolja – a magánszemélyek tulajdonában lévő katonai vonatkozású iratokat.”[2]

A Honvédelmi Minisztérium Központi Irattára 1956. november 10-én a Magyar Néphadsereg vezérkari főnökének 00888/1956. számú szervezési intézkedésével alakult meg mint *kutatást biztosító szervezet*; 1996. január 1-jével az irattár beolvadt a HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum szervezetébe.

Rendeltetése és hatásköre

- „a személyi anyaggyűjtők, rendeleti közlönyök, kitüntetési javaslatok, minősítési okmányok, hadigondozási és kórházi okmányok átvétele, őrzése és kezelése;
- a rendelkezésre álló okmányok alapján hivatalos érvényű jellemzők, feljegyzések és igazolások kiadása a kérelmezők részére;
- a szükségeltelen iratok selejtezése és megsemmisítése, valamint a központi szervek, intézetek, csapatok irattári értékű anyagai bezúzásának ellenőrzése;
- a levéltári értékű iratok átadása a Hadtörténelmi Levéltárnak.” [2]

A HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Központi Irattár négy tevékenységi területet ölel fel.

1. irattári,
2. igazolási,
3. adattárolási, mikrofilmzési,
4. ügyfélszolgálati tevékenység.

IRATTÁROZÁS

„Feladata a katonai szervezetektől beérkező levéltári értékű vagy öt évnél hosszabb ideig őrzendő iratok, továbbá szakiratok átvétele. Az iratleadásra kötelezett katonai szervezetek, a Központi Irattár igazgatójának értesítése nyomán, előre megszabott időpontban hajtják végre az iratleadást. Katonai szervezet bejegyzése alapképző nyilvántartókönyvben történik.

(Hadrendi számon vagy teljes megnevezéssel; amennyiben a katonai szervezet megszűnt, a jogutód megnevezését jegyzik be).

A levéltári iratok átvétele bizottságilag zárócímkével lezárt adott méretű csomagokban¹ történik. A csomagot csak háromfős bizottság által záradékolt belső leltárral lehet átvenni. A zárócímkén és a belső leltáron szereplő aláírásoknak egyezniük kell. A belső leltárak és a csomagok átvételét a leadási jegyzék mindkét példányán fel kell tüntetni és záradékkal igazolni, melyet hitelesít az átvevő irattáros. A második példányt a leadó katonai szervezethez kell visszaküldeni. Az iratcsomag jelzete az irattári nyilvántartási számból, a belső leltár leadási jegyzék sorszámból, a Hadtörténelmi Levéltárba adás évszámából és a raktári elhelyezés megjelöléséből áll törtszamos formában. Az irattári iratok belső nyilvántartására szolgáló belső leltár kezelése a leadási jegyzék nyilvántartólapéhoz hasonlóan történik, és szintén megőrzendő az Irattár megszűnéséig.

Az irattári iratok átvétele bizottsági zárócímkével ellátott csomagok formájában történik, és ez csak előírt méretében különbözik a levéltári iratok esetében használt eljárástól.² Az átvétel csak a bizottság által hitelesített belső leltárral együtt lehetséges. Erre van rávezetve az iratcsomag megőrzési ideje. A belső leltárak és a csomagok átvételét mindkét példányon az irattárosnak kell hitelesített záradékkal igazolni. A nevezett leltárt a belső leltári nyilvántartólapon kell nyilvántartásba venni. A nyilvántartási szám a belső leltár mindkét példányára feltüntetésre kerül. A második példány a leadó katonai szervezet birtokában marad. Magában foglalja az Irattár által adott nyilvántartási számot, a megőrzési határvét, továbbá az állvány és a polc számát, a már említett törtszamos módon.

A beérkező iratcsomagok tárolása a katonai szervek iratleadásának sorrendjében történik a raktáron belül. A levéltári és irattári csomagok egymástól elkülönítve nyernek elhelyezést. A tárolásra szolgáló helyiségekben csak az oda beosztottak tartózkodhatnak, valamint szolgálati előljáróik, a leadó szervezetek megbízottjai csak az átadásra biztosított helyiségekbe léphetnek be, a tárolóterbe nem. Amennyiben munkavégzés nem folyik, a raktárajtókat zárva és lepecsételve kell tartani. Karbantartó vagy más munkák felügyelet biztosításával végezhető csak.

A levéltári iratok legalább tizenöt évi őrzés után kerülnek átadásra a Hadtörténelmi Levéltárnak. Az átvételt az átadott belső leltárakról készült átadási jegyzőkönyvvel kell igazolni, és utána a főnyilvántartókönyvi gyűjtőívben elhelyezni. A levéltári iratok negatív mikrofilmjei az eredeti iratokkal kerülnek leadásra, és a mikrofilmek nyilvántartási számát jegyzőkönyvben rögzítik.

Az irattári iratok a meghatározott megőrzési határvét követően – az iratcsomagok fel-

IRATTÁRI POLCRENSZER

GÖRDÍTHETŐ ÁLLVÁNY

bontása nélkül – kiselejtezendők és bezúzásra kerülnek. Megsemmisítésükről az MH Titokvédelmi Szabályzatának előírása szerint jegyzőkönyvet szükséges készíteni. A megsemmisítés igazolása a belső leltárakon a jegyzőkönyv nyilvántartási számát és folyószámát foglalja magába. A főnyilvántartókönyvi gyűjtőív tartja nyilván a határevenként elkészített selejttési és megsemmisítési jegyzőkönyveket. Megőrzési idejük tizenöt év, a bennük felsorolt iratok megsemmisítése után.

A Központ Irattár által a kiselejtezett iratok megsemmisítését egy erre a célra kijelölt helyen, bizottsági felügyelet mellett szükséges végrehajtani.

Az Irattárban tárolt levéltári és irattári értékű iratokban a kutatást, betekintést, másolat vagy kivonat készítését a leadó katonai szervezet parancsnoka engedélyezheti. Megszűnés esetén a jogutód alakulat parancsnoka az illetékes. Iratot továbbítani az Irattárból csak az MH Titokvédelmi Szabályzat előírásai és a közlevéltárak és a magánlevéltárak anyagvédelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény szerint szabad. Leadó katonai szervezet iratsomagjai kutatás vagy betekintés esetén felbonthatóak, ezek végeztével hitelesítve lezárandóak.

Az Irattárban tárolt levéltári és irattári csomagokat ötévente bizottságilag ellenőrzik, eredményét jegyzőkönyvbe vezetik.” [1]

A Magyar Honvédség szervezeteinél az adathordozókra vonatkozó irattározás szabályozói a következők:

- 1995. évi LXVI. törvény A köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről;
- 10/2002. (III. 5.) HM utasítás A hivatásos és szerződéses katonai szolgálat létesítéséről, módosításáról, megszüntetéséről, tartalmáról, valamint az integrált személyügyi igazgatás és egységes nyilvántartás rendjéről;
- 1/1969. MN VKF-i intézkedés. A katonai szolgálattal összefüggő igazolások rendjéről 1969-ben készül részletesen szabályozott rendelkezés. A nevezett intézkedés a mai napig meghatározó.
- Ált/3 A Magyar Honvédség Titokvédelmi Szabályzata (továbbiakban TSZ)
- Ált/40. A Magyar Honvédség Egységes Iratkezelési Szabályzata (továbbiakban ISZ)

Az ISZ IV. fejezet 203. pontja szerint „Az irattári helyiségnek por-, penész- és rágcsálómentesnek, száraznak, megfelelően megvilágítottnak és jól szellőztethetőnek kell lennie. Ezenkívül a tárolt iratok épségét közművezetékek, helyiségen kívül és belül keletkezett tüzek nem veszélyeztethetik.”

Valamint a IV. fejezet 204. pont alapján: „Az irattárat úgy kell kialakítani, hogy a helyiség polcrendszerén tárolt irattári anyag jól áttekinthető, rendezett legyen.”

Ez a szükségzavú szabályozás jól láthatóan nem fedi le az irattározott anyagok megfelelő megőrzésének feltételeit. Az irattári anyagok megőrzésére szolgáló raktárhelységgel szemben támasztott általánosan elfogadott követelmények (papír alapú iratok esetében) az alábbiak:

„*Irattári helyiség megvilágítása:*

Az iratok számára a legoptimálisabb körülmény a természetes fény hiánya. Megfelelő minőségű papír esetén a fény káros hatása hosszú távon mutatkozik meg, de a régebbi papírok lignintartalmúak, így tulajdonképpen lebontják magukat. Például a Rákosi-rendszerben készült anyagok egy része a papír rossz minősége miatt fokozatosan olvashatlanná válik. Éppen ezért a raktár megvilágítása is UV-mentes, vagy kevés UV-sugárzást kibocsátó világítótestekkel történjen, emellett a helyiség megvilágításának erősségét és idejét a lehetőségek szerint minimalizálni kell.

„*Levegő páratartalma, hőmérséklete:*

Az optimális értékek – 16–18 °C között – megtartása és rendszeres időközönkénti ellenőrzése is fontos szempont. A hőmérsékleti és légnedvességi viszonyokat úgy kell kialakítani, hogy azok megakadályozzák, de legalábbis csökkentse a káros fertőzések lehetőségét, 70% feletti páratartalmú helyiségben nem lenne szabad központi irattárat kialakítani. A helyiségben nem lehet vízfőnyomó-vezeték, valamint szennyvízelvezető csatorna. Biztosítani kell a rendszeres levegőcserét, a szellőztetést, ami természetes és mesterséges szellőztetés egyaránt lehet.

„*Alkalmazott polcrendszer:*

Az iratok tárolását nagy teherbírású, biztonságos polcrendszernek kell biztosítani. Jelenleg két polcrendszer típus a leginkább elterjedt,

- gördíthető állvány: a térkihasználást akár 80 %-kal javíthatja, az anyagok fénytől, portól védhetők, könnyen rendszerezhetők, viszont költségigényes a beszerzése, beépítése
- salgó állványos: olcsó, legtöbb szervezetnél rendelkezésre áll, hátránya viszont, hogy nem helytakarékos, rágzítás hiányában és túlterhelés esetén balesetveszélyes, az iratok nem jól rendszerezhetők.

„*Tűzvédelmi szabályok betartása:*

A helyiséget „C” tűzveszélyes osztályba kell sorolni, és arra ennek megfelelő tűzvédelmi előírásokat kell megállapítani, azt technikai elektronikai eszközökkel, mozgásérzékelővel,

riasztóberendezéssel, füstérzékelőkkel, tűzjelző készülékkel fel kell szerelni. Nagyon fontos a rendszerek és berendezések megfelelő időközönkénti ellenőrzése. Az alkalmazottaknak tűzvédelmi és munkavédelmi oktatáson kell részt venniük. Dohányozni csak a kijelölt helyen, a helyszíntől megadott távolságban lehet!

„*Biztonságtechnikai szabályok:*

A nyílászárót külső behatolás ellen ráccsal, beléptetőrendszerrel vagy legalább a bejárati ajtót pecsételhető rács felszerelésével védeni kell tenni, az ajtóra jól látható helyen fel kell tüntetni a belépésre jogosultak nevét, rendfokozatát és beosztását. A helyiség elhagyásakor annak szabályos lezárása után a kulcsot kulcsdobozban a szerv vezetője által meghatározott helyen kell tárolni.” [3]

Optimális esetben a tárolóhely előírászerű kialakítása után az irattár megkezdheti működését, melynek menete a következő:

Az iratokat tárgy/ügykörök szerint rendszerezni kell és az érvényes irattári terv alapján kell besorolni. Az irattári tételszámhoz tartozó idő végéig az adott alakulatnál kialakított saját irattárban kell az adathordozókat megőrizni.

Az alakulat vezetője által kijelölt ügyintézők a további munkavégzéshez nem szükséges adathordozókat az elintézését követően, de legkésőbb az irattári tervben meghatározott idő előtt a szervezet irattárába átadják. Az adathordozó leadásakor az ügyintéző vagy parancsnoka feltüntetni az okmányon a megfelelő irattári tételszámot és a megsemmisítés idejét, dátummal és aláírásával látja el.

Az adathordozó irattári kezelésre történő átvételekor ellenőrizni kell az irat teljességét, amennyiben hiányt tapasztal az átvétevő, akkor azt visszaadja az ügyintézőnek a hiány pótlására. Az ügyviteli részleg állományába tartozó ügykezelőnek 5 munkanapon belül el kell végezni az irattározást, az anyag nyilvántartásból való kivezetését.

Ez a folyamat több időt követel – a napi szakügyviteli feladatok mellett. Az okmányok levétele – belső leírásból és személyi kartonról – a megfelelő megőrzési idők szerinti csoportosítás után kerül a selejttési és megsemmisítési jegyzőkönyvre és végül az alapnyilvántartásból való végleges kivezetésre.

Az irattárban őrzött iratok kiadására (kölcsönzésre) van lehetőség. Ezt ellenőrizhető módon, dokumentáltan kell végrehajtani és elszámolási okmányon kiadni. Az iratot a megőrzési idő végéig lehet visszakölcsönözni. Az irattárból kiadott ügyiratból ügyiratpótló lapot kell készíteni, melyet nyilvántartási számmal ellátva a kölcsönzött ügyirat helyén kell tárolni. A kölcsönzött irat visszavételekor az ügyiratpótló lapot ki kell venni és vissza kell tenni az ügyiratot a helyére, valamint az ügyiratkölcsönző lapon a levéltelt/visszavéltelt dátummal és aláírással kell igazolni. Az ügyiratpótló lap a továbbiakban a selejttési és megsemmisítési jegyzőkönyv részét képezi. A selejttési és megsemmisítési jegyzőkönyvön az ügyiratpótló lap kiadását jelezni kell.

Az ISZ. IV. fejezet 200-201. pontja az alábbiakat határozza meg: „Az irattári értékű iratokat a szervezet irattárában lejárt őrzési időt követően a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattárának

(a továbbiakban HM HIMKI) kell átadni, mely a Magyar Honvédség valamennyi szervezete vonatkozásában gyakorolja a központi irattári funkciót.

Az iratok átadása a HM KI-ból a HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárba (a továbbiakban Levéltár) 10 évi őrzést követően, az erre megállapított külön szabályok szerint történik.”

IGAZOLÁSI TEVÉKENYSÉG

A Központi Irattár egyik fontos feladata „a megőrzésre érkező személyügyi okmánygyűjtők, szolgálat- és munkaviszony-igazolási, hadigondozási, kárpótlási, személykeresési, hadifogságot bizonyító és egyéb kérelmekkel kapcsolatos igazolások kiadása.” [1]

ADATTÁROLÁS ÉS MIKROFILMEZÉS

Folyamatosan történik a fontosabb iratok gépi adatfeldolgozása, archiválása, iratok biztonsági mikrofilmzése. „Egyrészt biztosítékul szolgálnak arra az esetre, hogy ha valamilyen szerencsétlenség folytán az eredeti egyedi irat elpusztulna, a dokumentum tartalma fennmaradjon. Másrészt a régi, rossz állapotú iratok megkímélhetők a további rongálódástól, ha a kutatók mikrofilmen nézik. Végül lehetővé teszi külföldön lévő, de a magyar történelem szempontjából fontos dokumentumok itthoni tanulmányozását a magyar kutatók számára.” [3] „Mikrofilmzés alá kerülnek levéltári iratok, valamint azon irattári anyagok, melyekre a felettes szerv utasítást ad. Az irattárban elhelyezett negatív filmeket ötvenként vizsgálat alá veszik. Jelenleg ez a legmegbízhatóbb és legolcsóbb megoldás a papír alapú adathordozók digitalizálására.”³

AZ ÜGYFÉLSZOLGÁLATI RÉSZLEG MUNKÁJA

Különleges munkafolyamatot képez a II. világháborús veszteséglista készítése – aki valamilyen okból harcképtelenné vált (elesett, meghalt, sebesült, hadifogságba esett, eltűnt) –, valamint a személyi okmánygyűjtők Központi Irattáron kívüli mozgatójának adminisztrációs vezetése.

A Központi Irattár ügyfélszolgálati részlege heti két alkalommal, hétfőn és csütörtökön munkaidőben tart ügyfélfogadást.

AZ IRATTÁR ÁLLOMÁNYA

A Központi Irattár személyi állománya sokáig nagyjából a katonaság kereteiből került ki. A polgári alkalmazottak sokáig csak kiegészítő személyzetként funkcionáltak. A 60-as évek hozták a folyamatban változást, amikor is „a polgári munkaerőt egyre nagyobb számban alkalmazták, és ez a folyamat napjainkig meghatározóvá vált.” [1]

Az elvárások láthatóan a szakmai végzettség, az irattárosi, segédlevéltárosi képzés felől toltak el.

AZ ALAKULATOK IRATTÁROZÁSSAL KAPCSOLATOS FELADATAI

Az alakulatok ügyvitelének legfontosabb feladata az érkezett vagy készített adathordozók

nyomon követhetőségének biztosítása. A 2009. évi CLV. törvényben, amely a minősített adat védelmét szabályozza, súlyozottabb probléma a minősített adathordozók sérthetősége, bizalmassága, rendelkezésre állása, mint a nyílt vagy nem nyilvános adatoknál, pedig ez utóbbiaknál is legalább annyira fontos, hogy az adathordozót az ismerje meg, akire tartozik, más részére ne váljon megismerhetővé, de amikor szükséges, akkor az álljon rendelkezésre. Ezért lényeges, hogy az irattárat úgy alakítsák/jelöljék ki, hogy az ügyviteli szervhez a lehető legközelebb legyen és megfeleljen a már említett feltételeknek. Az adathordozó megkereséséhez a lehető legpontosabb adatok szükségesek, hiszen a nagy anyagmennyiség miatt kevés információból nehéz kiindulni, több háttérmunkát igényel az irattárban kezelt anyag előtálalása.

Az elmúlt időszakban a TSZ mellékletében megjelenő Irattári terv az alakulatoknál (saját irattárban) maximális időként 5 évig rendelté tárolni az adathordozókat, míg a mostani szabályozó a 7/2011. (I.20) HM utasítás 1. melléklete: *Az MH egységes irattári terve* saját irattárban a leghosszabb őrzési időként az 50 évet, illetve a „*Nem semmisíthető*” időt határozza meg. Ehhez a magasabb őrzési időhöz a már meglévő – és egyébként is folyamatosan növekvő papírmennyiséghez kialakított – „saját irattárak” már nem elegendők, nincs elég tárolókapacitás.

A saját irattár kialakításánál figyelembe kell venni azt is, hogy ha az irattározott adathordozó minősített, akkor azt a minősítési szintjének megfelelően kell a megsemmisítéséig védeni (fizikai biztonság: biztonsági terület, adminisztratív zóna, páncélszekrény, zárható irodabűtör).

A szervezeteknél készült biztonsági szabályzat mellékletének tartalmaznia kell a *vészhelyzeti intézkedést*, amely meghatározza a tűz, víz, elemi csapás esetén a tennivalókat. Az adathordozók legnagyobb része papír alapú, fokozottan tűzveszélyesek, ezért a tűz, illetve annak eloltására használt víz nagy károkat okozhat.

A katonai szervezetek irattárát a helyi ügyviteli szerv köteles működtetni. A Magyar Honvédségen belül irattáros vagy segédirattáros végzettséggel rendelkező szakemberek csak a HM KI-ban vagy a Levéltárban dolgoznak.

A helyi ügyviteli szervnél foglalkoztatott ügykezelőknek nem előírás az irattárosi szak tudás, bár egy nagy létszámú alakulatnál ez sokszor nagyon hatékony lenne, főként, ha ezt a munkát el lehetne választani a többi ügyviteli szakmuktól, és ha az ügyviteli szervezeten belül lenne rendszeresített irattárosi beosztás. Az ügyviteli alaptanfolyamon, az egyéb alaptervekenyességek oktatása miatt kevés idő jut az irattározásra, a központi irattározásról, a levéltárba leadás folyamatáról alig esik szó. Nyilvánvaló, hogy ez a tevékenység fokozott figyelmet és precizitást igényel, bár a folyamat tanulható, leginkább sok-sok ügyvitelen töltött év alatt, jórészt csak a gyakorlatban sajátítható el, rutinos kollégák felügyelete mellett.

Az eddigiekből kiderült, hogy az irattározás összetett tevékenység, és a folyamat során az alakulatoknál elkövetett hibák, hiányosságok a Központi Irattárban dolgozók munkáját is megnehezítik.

ÖSSZEZÉS

Látható, hogy a dokumentumkezelés gyakorlata – jelenleg és még belátható távlatban is – szükségessé teszi, hogy papír alapú dokumentumaink átlátható rendszerezésére, kezelésére az adott szervezet valamiféle tárolót alakítson ki, ahol azok egy meghatározott szisztéma, katalogizálási módszertan szerint tárolhatók. Ennek célja, hogy egy-egy dokumentum szükség esetén könnyen megtalálható legyen, illetve szabályozott keretek között tartsuk a dokumentumok életciklusát. Általános vélekedés szerint az irattározás a negatív értelemben vett bürokrácia egyik alkotóeleme, holott távlataiban nézve lényegében a múlt, a jelen és a jövő. A sokszor feleslegesnek és bosszantónak gondolt papírmunka egy-egy adat kereséskor nagyon hasznossá válhat, sok és fontos információval szolgálhat. A Magyar Honvédség ügyvitelében többségében papír alapú, és az érvényben lévő intézkedések lényegében ezt a típusú ügyintézését szabályozzák. Voltak törekvések és jelenleg is folynak bizonyos előkészületek az elektronikus ügyintézésre történő átváltásra, amely sok szempontból – a környezet védelme, információk elérhetősége, könnyebb tárolása, gazdaságosság – megfelelőbb lenne. Az átváltás azonban olyan mértékű paradigmaváltást jelentene, amelynek technikai, infrastrukturális és személyi háttere csak hosszú távon alakítható ki. A megvalósítás egyik fontos feltétele az addigi papír alapú irattár, és az új elektronikus iratkezelési rendszer közötti átjárhatóság megoldása. Az eddigi felhalmozott iratmennyiség digitalizálása – többek között mennyiségi okokból – szinte teljesíthetetlen feladat, és a digitalizált adatok hosszú távú, megbízható tárolására sem született még megfelelő megoldás. Jelenleg valószínűtlennek látszik, hogy a papír mint alapanyag eltűnjön, így az irattárosi tevékenység, ha nem is a mostani formában és eszköztárral, de továbbra is elengedhetetlen lesz egy szervezet működéséhez.

Írta és a megjelölt forrásokból összeállította:

Kovácsné Molnár Mária zászlós–

Bende Ibolya zászlós–

Talla Viktória főtörzsrőmester

FELHASZNÁLT IRODALOM:

[1] Mayer Jácint: HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Központi Irattár. Egyetemi szakdolgozat. Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segéd tudományi Tanácsok, Levéltár szak, 2005

[2] <http://mek.oszk.hu/01300/01336/html/>

[3] <http://www.militaria.hu/adatb/leveltariuj/>

¹ A/4-es ívméret, 10 cm gerincvastagság. Kivételek esetekben (könyv, napló stb.) van csak eltérés.

² A/4-es ívméret, 20 cm gerincvastagság

³ 2011-ben 52 972 felvétel készült, ami 150 tekeres filmet jelent (1 tekeres film megközelítőleg 12 000 Ft-ba került – negatív, pozitív, vegyszerek), melyre kb. 1000 lap anyag fér. A mikrofilmkazetta becsült élettartama 100 év, szemben a CD-k 10–15 éves élettartamával.

A FŐHADISZÁLLÁS MÚLTJA ÉS JELENE

A történelem nevezetes helyei iránt töretlen az érdeklődés. Ezek sorába tartozik a hajdani Kelet-Poroszországban, a mai Lengyelországban fekvő hitleri főhadiszállás, a Wolfsschanze (Farkasverem), mely mindössze 5 évet „élt”, de hatása, Hitler 801 napon át való ott-tartózkodása évszázadokra meghatározta Európa népeinek sorsát.

Az első világháború után a német hadvezetés a rá jellemző előrelátással készült az újabb háborúra, hisz aligha volt kétséges, hogy a versailles-i szerződés után ismét a fegyvereké lesz a döntő szerep. Ennek szellemében kezdtek építeni először az országban, majd a megszállt területeken a vezéri harcálláspontokat.

A Mazuri-tavakhoz közeli ősrengeteg Görlietz (Gierloz) térségét jelölte ki Hitler főhadiszállása helyéül, és ő adta az objektumnak a Wolfsschanze nevet. (Minden német főhadiszállás nevében benne volt a Wolf – farkas – szó). A gyéren lakott területen megbízható németek éltek, kiváló volt a vasúti és közúti megközelíthetőség. Szállítási célállomásként a közeli Rastenburgot (Ketrzynm) jelölték meg azzal, hogy ott az Ascana (ez volt az építkezés fedőneve) kémiai laboratóriumot építik fel. A tervezéssel Albert Speert, a kivitelezéssel pedig a Todt szervezetet bízták meg. Folyamatosan négy-ötezer megbízható szakember dolgozott az építkezésen, az összköltség elérte a 36 millió márkát, ami megfelelt hatszáz Me-109-es vadászrepülőgéppel áranak.

TERVEZÉS, KIVITELEZÉS

Speer célja a tökéletes, mindenre kiterjedő, biztonságos, viszonylagosan kényelmesen lakható munkahely kialakítása volt. A 150 hektáros területre 173 ezer köbméter betont építettek be, 70 általános jellegű épületet emeltek (raktárak, kiszolgálóhelyiségek, fodrászat, étterem, klub, mozi stb.). A vezetők számára 8 bombabiztos bunker, ottani szóhasználatlaltal „betonszarkofág” épült. Csatorna, vízvezeték, külön áramforrás biztosította a normális életet. A terület megközelítése, álcázása érdekében egyetlen fát sem vágta ki, sőt azonnal megkezdtek az amúgy is lombosított takart utak álcázását. A munkások, irányítók elhelyezését Rastenburgban biztosították, ahonnan az ott dolgozó 4-5000 embert vonattal vitték

AZ EGYKORI FŐHADISZÁLLÁS KÉPESLAPON

az objektumba. Az anyagellátást vasúton, percnyi pontossággal végezték. A szállítmányok az álcázási célból „létrehozott” Ascania vegyi üzem nevére futottak be – ezzel a fedőcéggel álcázták az építkezést. Az összekötetés érdekében két fűves repülőteret és egy vasútállomást alakítottak ki. Idővel mindkét helyen indulásra kész járművek álltak az állomáson: Amerika néven két dízelmozdonyos, 14 vagonból álló szerelvény, a repülőtéren pedig a Luftwaffe különböző hatósugarú szállítógépei.

BIZTONSÁG

Az építkezéssel egy időben megkezdtek a területet körülvevő 50–150 méter széles aknamező telepítését. Három biztonsági zónát alakítottak ki, a belső részen elektromos belépési rendszert alkalmaztak. Az ott élők csak saját munkaterületekre léphettek be. Az egybefüggő lombsátor mindent befedett, az évszakok változásával pedig mesterséges álcázást alkalmaztak. Biztonsági okokból a Wolfsschanze térségébe vezényeltek egy ejtőernyős és egy páncélos kiképzőegységet. A zárt közösség belső ellátása kiváló volt, a külső mozgást megtiltották. Igen szigorúan szabályozták a bázison dolgozó 2100 fő (közük 25 nő) külső kapcsolattartását, levelezését.

A FÜHRER

Hitler 1941. június 24-én 01.30-kor érkezett a Wolfsschanze-ba. A számára épített 8 négyzetméteres bunkerszállásában hálófülkét, társalgót és étkezőt alakítottak ki; a helyiség falvastagsága elérte a 10 métert. A vezér puritán, szigorúan megszabott és betartott napirendben élt. Küllemére ügyelt, SS-tisztek készítették elő csukaszürke zubbonyát, fekete nadrágját, fehér ingjét. Arra különös figyelmet fordított, hogy az első világháborúban katonaként kiérdemelt vaskeresztje, sebesülési jelvénye, arany pártjelvénye mindig zubbonyán legyen. A katonai sikerek idején gyakran átment a szomszédos teaházba, ahol véget nem érő beszélgetéseket folytatott katonáival; a vereségsorozat indulásával ezek a találkozások ritkultak, majd megszűntek. Vegetáriánus étkezéséről külön szakács gondoskodott. Környezetének ügyelnie kellett a hőmérsékletre, mely nem haladhatta meg a 10 fokot. A Führer egyedüli szórakozása az éjjelente is mellette lévő Blondi kutyájával való foglalkozás volt. Környezete csodájára járt sétáiknak, az állat a kiépített

pályán könnyedén ugrotta át a kétméteres akadályt is.

A Führer 801 nap után, 1944. novemberében hagyta el végleg a főhadiszállást.

A MERÉNYLET

Irodalma van, hosszan taglalják az okot, a balsikert. Minden bizonnyal másként alakul a világ sorsa, milliók maradtak volna életben, ha az a bizonyos merénylet sikeres.

LÁTOGATÓK

Hitler itt fogadta szövetségeseit, a románokat, finneket, franciákat, horvátokat, sőt a bolgár cárt is. Jártak itt magyarok is, többek között maga a kormányzó, Horthy Miklós is.

A VÉG

A Vörös Hadsereg feltartóztathatatlanul tört előre, nem volt erő, mely megállítsa. Megkezdtek az objektumban tárolt dokumentumok elszállítását, égetését, elpusztítását. Végül sorra felrobbantották a bunkereket. A hat-nyolc méter vastagságú falakat megbontották, pontosabban megcsúsztatták, tökéletes pusztítást nem tudtak végezni. Az SS-csapatok 1944 novemberében hagyták el a bázist.

A HARCOK ELMÚLTAK

November végén a területet elfoglalták a Vörös Hadsereg csapatai. A hatalmas terület senki földjévé vált, a környéken lakó németek elmenekültek, elzavarták őket. Új telepések foglalták el a házakat. Nekik sem volt könnyű életük, mert az erdő tűzifát és élelmet jelentett ugyan, de az aknamezőkön sokan meghaltak. Végül a hatóság egy lengyel tűzszerész-alakulatot vezényelt oda, és megkezdődött az éveken át tartó aknamentesítés. Ma negyven hősi halált halt tűzszerész nevét őrzi az emlékezet.

NAPJAINKBAN

A Wolfsschanze ma idegenforgalmi látványosság. Gondozott, kijárt utak vezetnek a romokhoz, hajdani funkciójukat és lakóinak nevét az itt kapható térképről olvashatjuk le. A 13-as számú hatalmas, megdőlt, több méter vastag betontömb Hitler lakhelyének romja, de itt van Göringé és Himmleré is. Az SS-tiszti kaszinó ma étteremként működik. A raktárak és garázsok némi javítással használhatóvá tehetők, megőrizte őket az idő. A rozsdamarta drótkerítés is elő-előtűnik még. A 3-as számmal jelölt téglahalmazon emléktábla hirdeti: itt hajtott végre tettét Stauffenberg. A sok turista halkán beszélget; vannak, akik fotóznak, vagy csak csendben megemlékeznek azokról az időkről. Rég volt 1944. július 20., de feledni aligha lehet.

Matthaeidesz Konrád

ELKÖTELEZVE ZRÍNYI MIKLÓSNAK

**JUTASTÓL
SZENTENDRÉIG**

**A ZRÍNYI KIADÓ
újdonsága**

**Földesi Ferenc-
Kovács Tibor
szerzőpáros**

**Jutastól
Szentendrétig**

című kötete, mely
a magyar altisztképzés
történetét dolgozza fel
a kezdetektől
napjainkig.
A reprezentatív
kiállítású könyvet
korabeli
dokumentumok,
egykori és mai fotók
illusztrálják.

MEGVÁSÁROLHATÓ

1087 Budapest,
Kerepesi út 29/B,

Győr Edina:
06-30-578-1048,
gyor@armedia.hu;

Bartha Cynthia:
06-30-633-0619,
cinti@armedia.hu

2012-ben négy komoly könyv látott napvilágot Zrínyi Miklósról, ezek közül az egyik horvát nyelven a Matica Hrvatska kiadó gondozásában („*Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i madarskoj povijesti*”). Ez utóbbi a 2007-ben a Zrínyi Kiadónál magyarul megjelent „Zrínyiek a magyar és horvát történelemben” című mű fordítása, amelynek elkészültéhez jelentős anyagi támogatást nyújtott a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia is. A másik három kötet: a *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon XIII. kötete*, a Balassi Kiadó gondozásában, több nagy terjedelmű *Zrínyi-szócikkkel*; a „*Zrínyi-Újvár emlékezete*”; továbbá a „*Márs könyvet olvas — Zrínyi Miklós és a 17. századi hadtudományi irodalom*” címet viselő, az Argumentumnál megjelent mű.

Mind a négy kötetet egyetlen név fűzi össze – a könyvek tárgyát képező Zrínyi Miklóson kívül –, *Hausner Gábor alezredesé*, aki szerzőként, illetve szerkesztőként jegyzi azokat.

Az ő esetében megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy egy életre kötelezte el magát Zrínyi és korának kutatása mellett.

1984-ben szerzett magyar nyelv és irodalom-történelem szakos diplomát az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, és végzése után mesterei, *Klaniczay Tibor* akadémikus és *Kovács Sándor Iván* egyetemi tanár javaslatára bízták rá – fiatal szerkesztőként – a „*Zrínyi Könyvtár*” sorozatának szerkesztését az akkori Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadónál, ahol hamarosan hivatásos katona lett. Pályakezdő tisztként megfelelt a kihívásnak. Munkáját dicséri, többek között, felelős szerkesztőként az „*Angol életrajz Zrínyi Miklósról*”, „*Esterházy Pál Mars Hungaricus*”-a, ez utóbbi bevezetőjét is Hausner Gábor írta, valamint a „*Bibliotheca Zriniana története és állománya*” című, Zrínyi Miklós ma Zágrábban őrzött könyvtárát feldolgozó kötet, amelynek megírásában szintén közreműködött.

A sorozat szerkesztése kezdeti érdeklődését kiteljesítette. A Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó átalakulása után – 1993-ban – a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum állományába került kutatóként. Ám ekkor is kapcsolatban maradt a hadtudományi irodalommal. Kutatásai mellett rendszeresen írt, szerkesztett a

Balassi Kiadónak, az Argumentum Kiadónak és a Zrínyi Könyvkiadónak, amely akkor már a Zrínyi Kommunikációs Nonprofit Közhasznú Kht. szervezetén belül működött.

Kétoldalú elkötelezettsége – az irodalom és szerkesztés, valamint kedves kutatási témája, a Zrínyiek és a 17. századi hadtudomány iránt – már ebben az időben is több cikket, tanulmányt eredményezett.

1999-től a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum keretein belül megalálta azt a helyet, amelyben egyszerre hódolhatott mindkét szenvedélyének. Az intézmény nagy múltú tudományos folyóirata, a *Hadtörténelmi Közlemények* szerkesztője lett, 2011-től pedig főszerkesztője. Folyamatosan dolgozott a szakma legjobbjaival, és a folyóirat több évtizedes hagyományait követve, maga is letette teljesítményét a történelmi ismeretterjesztés asztalára. A *Hadtörténelmi Közlemények*, miként az elmúlt évtizedekben, ma is őrzi rangos helyét a magyar hadtudomány mértékadó folyóiratai sorában.

Emellett jutott ideje a továbbtanulásra és a kutatásra is. 2008-ban a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen hadtudományi PhD-fokozatot szerzett, természetesen mi másból, mint Zrínyi és a 17. századi hadtudomány témájából. 2012-ben jelent meg – közös szerkesztésben Padányi Józseffel, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektorhelyettesével – a „*Zrínyi-Újvár emlékezete*” című kötetük. Ez utóbbi egy elfeledett és lerombolt vár történetének felelevenítése és modern kori feltárásának története. Megjelenik ebben a könyvben a legújabb technika, a hadszíntérkutatás módszertana, párosulva a szorgos levéltári és történelmi kutatásokkal. E könyv csaknem egy évtizednyi munka eredményeit adja közre, amelyben tudományos műhelyek munkatársai adták legjobb tudásukat. Kitűnő forrásmunka, de egyben – az átlagolvasó számára is – érthető, érdekes időutazás a 17. századba.

Hausner Gábor alezredes az a hadtudós, aki szorgos munkával alkot. Sikereit annak köszönheti, hogy egy témát következetesen, újra és újra elővett, minden esetben más-más részletére koncentrálna. Zrínyi Miklós a költő és hadvezér élete, tevékenysége szinte kimeríthetetlen kút, különösen akkor, ha párhuzamosan vizsgáljuk a kort és a politikai-hatalmi környezetet is. A 17. század magyar történetének kikerülhetetlen figurája. Nem véletlen, hogy napjainkban két nemzet is magáénak vallja, és ebben mindkettőnek igaza van. A horvát bán és a Habsburg uralkodó alattvalója egy és ugyanazon személy. Elkötelezettsége Magyarország iránt megkérdőjelezhetetlen, ugyanakkor bánként mindent megtegy a horvátországi alattvalóiért. Hadtudományi munkái pedig nemcsak korában számítottnak előremutató műveknek, de napjaink tisztképzésében is fontos szerepet játszanak. Hausner Gábor alezredes az elmúlt évtizedekben szerkesztőként és kutatóként egyaránt sokat tett ezért.

Haris T. Csaba

Káplán György ny. alezredes:

JUTASTÓL SZENTENDRÉIG

Kovács Tibor és Földesi Ferenc új könyve az altiszt- és tiszthelyettesképzésről

Az altisztképzés több mint 120 éves múltját, jelenét, valamint várható jövőjét foglalja össze ez a reprezentatív kivitelű könyv, rengeteg történeti, személyi és statisztikai adattal, fényképpel és rajzzal dokumentálva, illusztrálva. A kötet külalakját és jellegét tekintve is csatlakozik a Zrínyi Kiadó által 2011-ben megjelentetett „A Ludovika” című könyvhöz.

A Bevezetőből tudjuk, hogy mai fogalmaink szerint tiszti és altiszti tudatos utánpótlás-képzésről a XVIII. században nem beszélhettünk, amikor is külön e célra ezred nevelőházakat hoztak létre. Az osztrák altisztképzés fejlődéséhez az itáliai háború és a magyar szabadságharc járult hozzá. Mindennemű magyar fejlesztési szándékkal szemben Bécs erőteljesen ellenállt. A kiegyezés után megjelentek a középfokú katonai nevelő- és képzőintézetek. A Ludovika Akadémia 1874-ben kezdhette meg működését, a magyar hadapródiskolák csak 1897-ben nyithatták meg kapuikat.

A könyvben hangsúlyos fejezet tárgyalja a jutasi altisztképzést (Földesi Ferenc ny. ezredes munkája). Az első világháború elvesztésével széthullott a Habsburg Birodalom, és 1920. június 4-én a trianoni békediktátum megadta a kegyelemdőfést; egyedül a Ludovika korlátozott működését engedélyezték. A kisanant ellenőrző bizottságai gyakran jelen voltak hazánk erősen lecsökkentett területén. Ez az időszak nagyjából 1928-ig tartott, s a magyar hadtörténelem a „rejtés korszakának” nevezte. A kötet bemutatja, hogyan alakult ki a hivatásos altiszti kar képzése, amelyhez már megfelelő elméleti tudással, műveltséggel és gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező oktatóisztekre volt szükség. Lényegesen javult a jutasi iskola színvonala, hatékonysága, amikor a 16-18 éves ifjak felvételéről és altiszti képzéséről áttértek a katonai szempontból értékes, legalább 3-4 évet a csapatoknál szolgált tisztesek felvételére és képzésére.

A megreformált csapataltiszt-képzésben a jelöltek helyes kiválasztásának óriási jelentősége volt. Az iskola sikeres elvégzése után átkerültek hivatásos állományba, életpályájuk megváltozott, és tudásuknál fogva az aleggéknél nagy tekintélyük volt. Parancsnokaik megkövetelték a személyes példaadást, pontosságot, a jól olvasható írást, az állóképesség növelését, a fáradtságtűrést, a döntésképeséget, a parancsnok szükség szerinti azonnali helyettesítését. A végzetek társadalmi megbecsültsége magas fokú volt. (Az iskola 1944 végéig működött mint altisztképző.) A fejezet részletesen tárgyalja a pályázati rendszert és a felvételi vizsgát, az oktató- és nevelőtestület

kiválasztását, a nevelési célokat, az altiszttel szemben támasztott követelményeket, az oktatás és kiképzés módját, a testnevelés szerepét és a napirendet.

A következő fejezet *A kísérelt a középfokú iskolaszervezet helyreállítására (1945–1958)* címet viseli. A szerző (innenről dr. Kovács Tibor ny. mk. ezredes jegyzi a kötetet) említi, hogy a hivatásos csapataltiszthelyettes-képzés indítása a háború után, 1949 márciusában kezdődött. Felállították a gyalogsági, tüzér, légvédelmi, műszaki, páncélos kiképzőtáborokat. Szertiszti és műmesteri tanfolyamok is indultak. Gépkocsizó, fegyver-, tüzér-, hadtáp-, gazdasági, számvivő, egészségügyi, nyilvántartó tanfolyamok is megkezdtek működni. Megalakult a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középfokú Iskola Esztergomban, amely később áttelepült Mátyásföldre. A képzés mindenütt a szocialista embertípus kialakítását szolgálta.

A könyv következő fejezetéből (*Tiszthelyettesképzés a negyvenes évek végétől a rendszerváltásig – 1947–1990*) megtudhatjuk, hogy a hidegháború árnyéka a tiszthelyettesi állomány számának folyamatos növelését igényelte. A fejlesztések állandó gyorsítása azonban rontotta a képzettség szintjét. A kötet részletesen ismerteti az aktuális átszervezéseket, az intézményekben folyó oktatás jellemzőit.

A könyv következő fejezete (*Tiszthelyettesképzés a rendszerváltást követő másfél évtizedben – 1991–2005*) már napjaink jelentős változásait mutatja be. Haderőnkben a nagy változások korszaka már 1989-ben megkezdődött. A kötet részletesen felsorolja azokat az új társadalmi, szociálpolitikai és szakmai változtatásokat, amelyek ebben az időszokban zajlottak. A magyar kormány 1989. november 30-án határozatot hozott további 20-25%-os csapatcsökkentésről. Megkezdődtek a leszerelési tárgyalások a NATO és a Varsói Szerződés között. Haderőnk hivatalos neve 1990. március 13-ától Magyar Honvédség lett. Első lépcsőben a sorkatonai szolgálat időtartama 12 hónapra csökkent. Jelentősen fejlődtek honvédségünk nemzetközi kapcsolatai. Megkezdődött a hivatásos állomány képzése a nyugati katonai tanintézetekben is.

Az új rendszerű tiszthelyettesképzés megteremtése számtalan intézkedést igényelt. A NATO új követelményeket támasztott a tiszti, tiszthelyettesi arány megváltoztatásában. Az eddig fennálló 1:1 arányt 1:3-ra kellett módosítani. Növelte a gondokat a katonai pálya akkori bizonytalansága, számos egzisztenciális probléma merült fel. A haderőnk összetétele is változott, szerződéses és sorozott katonák

ból álló sereggé vált. Erősödött a honvédség polgári ellenőrzése. Széles körűvé vált a tisztek és a tiszthelyettesek nyelvi képzése. Korszakosodott a kiképzés a NATO-normatívák figyelembevételével. Számos közös gyakorlatra, tanfolyamra, konferenciára és továbbképzésre került sor.

Az előzőekben említett technikusképzés bevezetésével minden eddigi szintet meghaladó elméleti és gyakorlati felkészültséggel rendelkező tiszthelyettesek kerültek ki a csapatokhoz.

A kötet felsorolja a tartalmi megújulás feltevéit, valamint az eddigi intézkedésekből levonható tanulságokat.

A következő fejezet részletesen tárgyalja az MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskola intézményi háttérét, a névválasztás jelentőségét, a képzés módszerét. Az iskolának meg kellett felelnie egyrészt a közoktatási törvénynek, másrészt a katonai előírásoknak. Részletesen olvashatunk az itteni képzés jellemzőiről, a munkaerőpiac tényezőiről és az intenzív angol nyelvtanfolyamok követelményeiről és eredményeiről, a bel- és külföldi együttműködési tapasztalatokról. Az intézmény címerül a Kinizsi család címerét választotta, amelyet 1945-ig a jutasi iskola is használt.

A könyv két utolsó fejezete a jelennel és a jövővel foglalkozik. *A tiszthelyettesképzés megújítása* címet viselő – a képzési idő megnövelése mellett – felsorolja az illetékes bizottság által megjelölt újszerű átalakítási szempontokat és az elérendő célokat. Rögzíti a pályaképet, valamint a honvédségi alkalmazottak – szükség esetén történő – visszatérési lehetőségét a polgári életbe (rekonverzió).

Az *MH Altiszti Akadémia* című zárófejezet a 2011. november 15-én Szentendrén létrehozott oktatási intézményt mutatja be. Az elmúlt mintegy fél évtized alatt megkerülhetetlen lett a szentendrei laktanya. Szinte minden katonára, aki a Magyar Honvédség állományába került, itt lépte át honvédségünk képzésbeli kapuját. A fejezet végén a szerző ismerteti az intézményre háruló képzési és kiképzési feladatokat, majd az újraformálódó csapathagyományokról szól.

A Zrínyi Kiadó újdonsága – melynek szakmai lektora dr. Czimmer István László ny. dandártábornok, szerkesztője dr. Saszegi János ny. mk. vezérőrnagy volt – mind tartalmában, mind kiállításában méltó arra, hogy kiemelt helye legyen minden honvédtiszt- és honvédtiszt könyvespolcán.

Dr. Besenyő János alezredes: NEMZETŐRÖK ERDÉLYBEN

Nemrégiben egy az 1848/49-es szabadságharc történetével foglalkozó ismerősöm felhívta a figyelmemet dr. Süli Attila kutató, muzeológus A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadcsapat szervezése Erdélyben 1848-ban című könyvére, amit szerintem mindenképpen érdemes lenne elolvasnom.

A kötet három nagyobb fejezetre tagozódik. Az első fejezetben megismerhetjük Erdély politikai és katonai viszonyait 1848 tavaszától októberéig. Itt szembesülünk azzal, hogy az országrészt alkotó nemzetiségeket (magyarok, szászok, románok) hogyan fordították egymás ellen az osztrák császár tisztviselői, és ezáltal sikeresen késleltették a magyar kormány honvédó tevékenységét. Így október végére a magyar kormányservezet és a császári katonai vezetés között a szakítás teljesé vált, és az országrész a háború, illetve a polgárháború szélére sodródott. Ez követően a szerző az erdélyi nemzetőrség szervezésének folyamatát, törvényi hátterét ismerteti, majd részletekbemenően bemutatja a nemzetőr-alakulatok felállítását a vármegyékben, valamint a szabad királyi városokban. A nemzetiségek erősödő szembenállását bizonyítja az a tény is, hogy a magyar nemzetőrségen kívül a szászok és a románok is létrehozták a saját „nemzetőr” egységeiket, azok azonban inkább magyarelles milíciákként tevékenykedtek. Ezeket a csoportokat azonban a szerző csak megemlíti, mivel munkájában a magyar honvéd-, nemzetőr- és szabadcsapatok működésére fókuszál. Így szerezhetünk információkat az erdélyi megyék (Belső-Szolnok, Doboka, Kolozs, Torda, Alsó-fehér, Küküllő, Hunyad, Felső-Fehér, Fogaras), a Székelyszékek (Háromszék, Csíkszék, Udvarhelyszék, Maroszsék, Aranyosszék), valamint Kolozsvár és a Szász-székek területén felállított nemzetőregységekről.

Látható, hogy ezekbe az alakulatokba szinte az erdélyi társadalom minden rétegéből érkeztek önkéntesek, akiknek a kiképzettsége, felszereltsége igen széles spektrumon helyezkedett el. Voltak olyan nemzetőrök, akik a reguláris haderő állományával szemben is megállták a helyüket, de sokan csak a régi nemesi felkelések idejéből maradt fegyverekkel, lándzsákkal rendelkeztek, sőt voltak, akiket fegyverrel sem tudtak ellátni, és harcértékük sem volt túlságosan jelentősnek nevezhető. Ennek ellenére a magyar lakosság tevőlegesen támogatta a nemzetőr alakulatok létrehozását, majd az osztrák–román egységek elleni harcukat. Bár több esetben is hősiessen küzdöttek, 1848 novemberére a jobban kiképzett, korszerűbb felszereléssel bíró osztrák csapatok legyőzték, lefegyverezték, majd feloszlatták azokat. Bár az osztrák csapatok mentességet ígértek a magukat megadó nemzetőröknek, a román felkelők többüket kifosztották, megkínózták,

majd meggyilkolták. Különösen érdekes a fejezet azon része, melyben a nemzetőrség és a székely határőrség kapcsolatrendszerét, valamint a székelység mozgósításának eseményeit és annak hatását vizsgálja a szerző.

Bár korábban több erdélyi alakulat történetét is feldolgozták a kutatók, és egyre több visszaemlékezés jelent meg az erdélyi hadszíntér eseményeiről, a honvédség erdélyi szervezésének történetével még senki sem foglalkozott, így a szerző itt egyfajta „úttörő” tevékenységet végzett. Először megismerhetjük a honvédség anyaországi, majd Erdély területén történő szervezését 1848. júniustól szeptemberig. A szerző hangsúlyt fektetett a toborzás, a kiképzés és a felszerelés bemutatására, majd a honvédszázaljak sorsának alakulását (11., 12., 32., valamint a dévai és fogarasi honvéd alegységek). Az olvasó megismerheti a zászlóaljak tisztikarának és állományának változását, a honvédtüzérség szervezését.

A harmadik fejezetben Kossuth Lajos erdélyi szabadcsapatának (Kossuth-huszárok vagy -lovagok, később Hunyadi-, majd Mátyás-huszárok) 1848-as szervezéséről kapunk információkat, illetve áttekinthetjük a lovasezredként működő egység osztályainak sorsát: a kolozsvári osztály történetét 1848. november 16-ig, a város feladásáig, majd a székelyföldi osztályokét az 1848. november 5-ei marosvásárhelyi ütközetig. A szerző itt mutatja be Berzenczey László, az erdélyi szabad lovascsapat szervezőjének politikai pályáját és az alakulat létrehozásával kapcsolatos tevékenységét.

A könyv mindvégig olvasmányos, ám ez nem gyengíti a munka tudományos értékét, így akár kutatóként, akár műkedvelőként mindenki haszonnal fogathatja azt. Külön említésre méltó a szerző által felhasznált jelentős bibliográfia, a különböző táblázatok, mellékletek közreadására; kiemelendő a képmellékletben közölt képek színvonala, amelyekre sajnos sok szerző nem fordít kellő figyelmet. A kötetet a sepsiszentgyörgyi Charta Kiadó gondozta, meghozta remekül. A kéziratot a téma kiváló szakértője, dr. Hermann Róbert lektorálta.

Jó szívvel ajánlom Süli Attila könyvét mindazoknak, akiket érdekel a magyar hadtörténelem e kevésbé ismert fejezete.

- 210×297 mm
 - keménytető, célnafűzőtt
 - 228 oldal, színes képmelléklettel
- Ár: 5000 Ft

Zrínyi Média

Kiadó a
HM Zrínyi Nonprofit Kft. - Zrínyi Kiadó
1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Könyvinket megtekinthetik
a www.honvedelem.hu/kiado/nyok/weboldalon
Minden könyvünk ledizitációs kaptató.

Teléfono: +36-1-459-5319, 459-5373
Fax: +36-1-459-5383
E-mail: gyoreldis@zrinyi.hu
www.zrinyi.hu

TÉNYEK ÉS TÉVESZMÉK A 2. HADSEREGRŐL

Beszélgetés dr. Szabó Péter hadtörténésszel

Hetven évvel ezelőtt, 1943 januárjában a „doni áttörést” követő napokban megpecsételődött a magyar királyi 2. honvéd hadsereg sorsa. Szabó Péter alezredes, hadtörténész 1983 óta kutatja a 2. hadsereg tragédiáját a fennmaradt iratanyag alapján; kutatási eredményeit több könyvben, számos tanulmányban publikálta.

– Miért éppen a magyar hadtörténelem ezen eseményével kezdett el foglalkozni?

– Szoros érzelmi kötődés nem vonzott a témához, hiszen családomból, rokonságomból senki sem szolgált a magyar hadtörténelem e sokat idézett hadserege kötelékében. Gimnáziumba jártam, amikor Nemeskürty István Requiem egy hadseregért című esszékötete megjelent, s egyetemista voltam, amikor Sára Sándor Krónika című dokumentumfilmjét bemutatták. Ez a két mű hívta fel a figyelmemet a második világháború ezen tragikus, magyar vonatkozású eseményére, mely – miként a szélesebb közvéleményre – rám is nagy hatással volt. Publikációim java része, egyetemi szakdolgozatom, kandidátusi, majd akadémiai doktori értekezésem mind a 2. hadsereg történetének feldolgozásaként született.

– A hazai közvéleményt élénken foglalkoztatják az 1942–43-ban történt Don menti események, viszont ezekről számtalan ellentétes tartalom, illetve valótlan információ látott napvilágot.

– A legtöbb téves nézet s magyarázat a 2. hadsereg keleti hadszíntérré küldésének körülményeivel kapcsolatos. Neves és kevésbé neves szakíróktól hosszú ideig mást sem lehetett olvasni és hallani, minthogy a 2. hadsereg katonáit cinikus módon, remélt előnyök ellenében ágyútölteléként, gyenge fegyverzettel és felszereléssel küldték a biztos halálba. A tények pontos ismeretében ezek a hipotézisek már nem állják meg a helyüket. Abban a politikai és a katonai vezetés közös véleményen volt, hogy a honvédség nagyobb mértékű keleti hadszíntéri jelenlétét szorgalmazó német igényt – melyet a zsarolással és fenyegetéssel igyekeztek kierőszakolni – 1942 elején már nem lehetett megtagadni. Megítélésük szerint a visszakapott magyarlakta területek és akár az önálló magyar államiség is veszélybe ke-

rülhet a szövetségesi köteleesség teljesítés viszszaütasítása esetén. A magyar katonai vezetés – bár voltak bizonyos információi a Moszkva előtt megállított német hadsereg állapotáról, veszteségeiről és a szovjet hadsereg szívóságáról, tartalékairól – 1942-ben nem várt gyökeres fordulatot a háború menetében. A német–magyar tárgyalásokon tapasztalt magyar vonakodást, amely arra irányult, hogy a rendelkezésre álló erők minél nagyobb arányban maradjanak távol a hadműveletektől, tehát nem az esetleges vereség gondolata váltotta ki. Míg a 2. hadsereg alkalmazásának térbeli és időbeli határai, várható feladata a honvédelmi vezetés előtt nem várt ismertté, azzal is áltathatta magát, hogy a kiküldött hadsereg szerepe a támadó német hadseregek mögött biztosító feladatok ellátása lesz. Az említett vonakodás fő oka a feszült román–magyar viszony volt. Mivel Magyarország 1942 elejéig kisebb mértékben vette ki részét a háborúból, mint Románia, nem akarta katonai erejét a későbbiek során sem gyengíteni. A 2. hadsereg személyi állománya eleve halálba küldésének teóriáját azon 1942. február 10-én keltezett honvédelmi miniszteri rendelkezés sem igazolja, mely szerint fegyverzeti-technikai viszonylatban a lehető legjobban kellett felszerelni a mozgósított alakulatokat. A 2. hadsereg fegyverzetét és felszerelését végül is a honvédség összes alakulatától egyenlően elvont anyagból és a német hadseregtől remélt kiegészítésekre hagyatkozva állították össze. A rendelkezésre álló teljes fegyvermennyiség csaknem felét megkapták, és az ország gépjármű-állományának felét is mozgósították részére. A világtörténelemben nem akadt arra példa, hogy egy állam politikai és katonai vezetése csak azért vonultasson be és szereljen fel 200 ezer embert, hogy feláldozza. A keleti hadszíntérré elvonuló honvéd seregtestek fegyverzete és felszerelése természetesen mind mennyiségben, mind minőségben elmaradt a német és a szovjet haderő technikai színvonalától. A honvédség alakulatait nem a katonai nagyhatalmak háborújában való részvétellel készítették fel. Az 1938-tól meginduló fejlesztés legfeljebb egyes szomszédos országok hasonló harcértekekkel rendelkező hadseregeivel megvívandó harcokra tette képessé a csapatokat.

– Mekkora tehető a 2. hadsereg tényleges vesztesége?

– A 2. hadsereg veszteségéről először a Münnich Ferenc előszavával megjelent, Horváth Miklós által szerkesztett célzatos doku-

mentumkötetben (A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál. Budapest, 1958.) lehetett olvasni. Az elesettek – forrásmegnevezés nélküli – 147 971 főben megállapított számát, illetve más egyéb valótlan, 150 és 200 ezer közötti adatot azóta is számos történész, publicista, politikus, illetve a média területén dolgozó szakember átveszi. Az említett kötet szerkesztője e veszteségadattal talán a szovjet hadifogoly- és munkatáborok, illetve a német koncentrációs lágerok közel 700 ezer magyar áldozatáról szerette volna elterelni a figyelmet. A 2. hadsereg valós veszteségadatát – az eltűnteknek nyilvánítottak magas száma miatt – feltehetően sohasem fogjuk teljes pontossággal meghatározni. Az utólag előkerült s fontos részadatokat tartalmazó dokumentumokat alapul véve 127-128 ezer honvéd és munkaszolgálatos halt hősi halált, esett fogságba, túnt el, illetve sebesült meg az egyéves keleti hadszíntéri tevékenység során. Ezen belül 50 ezren estek el, közel ugyanennyien sebesültek meg, és a szovjet rádió hivatalos jelentését tekintve 27-28 ezer főre tehető azok száma, akikre a súlyos hadműveleteket követően hosszú hadifogolyévek vártak. Mellesleg a 2. hadsereg kötelékébe – az 1942 őszén kikerülő felváltó alakulatokkal és menetszázadokkal együtt – 1942 áprilisa és 1943 áprilisa között 250 ezer fő tartozott.

– Mi lehet az oka annak, hogy e veszteségek mértékéről nemcsak az említett, 1958-ban megjelent dokumentumkötet nyomán alakultak ki téves elgondolások?

– A 2. hadsereg történetének hiteles, tárgyilagos és levéltári kutatásokon is alapuló feldolgozása túl sokáig váratott magára. A nem tudományos jellegű munkákban közzétett, javarészt valótlan adatok, téves hipotézisek túl sokáig számitottak megingathatatlanak. A Donnál történtek valóságtól eltérő bemutatása már a háborús évek alatt megkezdődött. A harci eseményeket és a fronthétköznapiakat rögzítő filmhíradók, melyek felvételei részben itthon készültek, mindvégig az ország közvéleményének megnyugtatását szolgálták, negatív jelenségekről nem számoltak be. A 2. hadsereg megmaradt állománya 1943 tavaszán hazatért, a háború nem fejeződött be, újabb magyar alakulatok kerültek ki keleti hadszíntérré, és az érintett családokon kívül senki sem foglalkozott a doni eseményekkel. Születben csupán a tömeges vöröskeresztes hősi halotti, illetve az eltűnésről tanúszkodó értesítések jeleztek a 2. hadsereg nem várt súlyos veszteségét. A tényleges veszteség mértékét sokáig eltitkolták, majd a háború utáni új társadalmi rendszer alatt – az előző mintegy megbélyegzése céljából – jelentősen felnagyították. Úgy érzem, ezért terjedhettek el bizonyos téveszmék a Donnál történekről.

Kiss Zoltán ny. alezredes

ZRÍNYI KIADÓ

könyvújdonságai

DON-KANYAR 1942-1943 / DON-BLEND 1942-1943

A könyv a doni áttörés és a magyar királyi 2. honvéd hadsereg 1942-1943. évi szovjetunióbeli hadműveleteiről készült képes beszámolóok egyedülálló krónikája.

magyar-angol, 256 oldal, keménytáblás
Ár: 5000 Ft

DR. TÓPÉCZEE ISTVÁN AFGANISZTÁN MÁS-KEPP / AFGHANISTAN ANOTHER VIEW

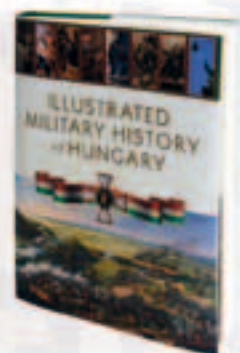
Afganisztán tájai, kultúrája és az ottani emberek életének bemutatása a kint szolgáló békefenntartó katonák nyomdokain lépkedve: „Afganisztán... Más... Képen...”

176 oldal, keménytáblás
Ár: 3500 Ft

ILLUSTRATED MILITARY HISTORY OF HUNGARY

Egy könyv, amely olvasmányos formában, ugyanakkor a tudományos követelményekből nem engedve mutatja be Magyarország hadtörténetét, a magyar történelem katonai aspektusának legfontosabb tényeit és összefüggéseit, az ország beilleszkedését a nyugati kultúrkörbe, és a magyar hadügynek az európai hadügy fő folyamataival harmonizáló, illetve attól eltérő vonásait. Egy gazdagon illusztrált album több száz látványos és különleges képpel, részletes hadjárat térképpel.

angol, 272 oldal, keménytáblás
Ár: 5000 Ft

BŐS JÁNOS-SZABÓ PÉTER: BÉKE PORAIKRA... III.

A II. világháborúban lengyel és cseh földön, valamint a nyugati hadszíntéren elesett magyar katonák, levették, hadifoglyok adattára, kiegészítve a számukra végső nyughelyül szolgáló temetők leírásával, fényképeivel, és megannyi érdekes okmánnyal, amelyek hosszú évtizedeken át heverték levéltárak polcain.

magyar, 472 oldal, keménytáblás
Ár: 7500 Ft

A könyvek megvásárolhatók közvetlenül a kiadótól is!

H o n v é d s é g i S z e m l e